

Засновники журналу:
Подільський державний
аграрно-технічний університет
ПВНЗ «Хмельницький економічний
університет»
ПП «Інститут економіки, технологій
і підприємництва»,
Тернопільська державна
сільськогосподарська дослідна
станція Інституту кормів та
сільського господарства Поділля
НААН

Головний редактор:
Стельмашук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Волощук К.Б.,
д.е.н., професор

Відповідальний секретар:
Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Кулик С.М.
Смоленюк Р.П., к.е.н., доцент
Стельмашук А.М., д.е.н., проф

Редакційна колегія:
Варченко О.М., д.е.н., проф.
Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
Лучик С.Д., д.е.н., проф.
Мазур Н.А., д.е.н., проф.
Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
Місюк М.В., д.е.н., проф.
Пучентейло П.Р., д.е.н., проф.
Рудик В.К., д.е.н., доцент
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор.
НААН
Чикуркова А.Д., д.е.н., проф.

Зарубіжні вчені

Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
Горнович Мірослав, хаб. д.е.н., проф.
(Польща)
Маркс-Бельська Рената, хаб. д.е.н.,
(Польща)

Наукові редактори:

Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
Петрушенко О.О., к.філ.н.
Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
Сидорук Б.О., к.е.н., с.н.с.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

1-2'2017(67)

Зміст

<u>Транскордонна конвергенція між Україною та ЄС</u>	
Іващук І.О., Орнат М.Р. ПОЗИЦІОНУВАННЯ КИТАЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ДОСВІД ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ ДЛЯ УКРАЇНИ	5
<u>Економіка та інноваційний розвиток національного господарства</u>	
Семенова В.Г. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ.....	13
Гюльалиев М.Г. ОЦЕНКА ЗАВИСИМОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ОТ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ АЗЕРБАЙДЖАНА И ГРУЗИИ).....	19
Сава А.П. ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	28
Прунцева Г.О. ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ.....	35
Ганжа Б.О. ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	39
<u>Економіка та конкурентоспроможність підприємств</u>	
Федулова Л.І. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	45
Рудич О.О., Герасименко І.О., Ткаченко К.В. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	53
Личук Л.І. СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	59
Бурбело Н.О. ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСУ ЗАХОДІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	65
<u>Економічна політика регіонального розвитку і місцеве самоврядування</u>	
Алексеева Т.І., Лиманюк Ю.С., Щиголева А.В. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ.....	71
Калюжна Ю.В., Стащук В.П. ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	78
<u>Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища</u>	
Печенюк А.П. ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ ОБ'ЄКТІВ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ	84

<p>Редактор: Довгань О.М.</p> <p>Рекомендовано до друку Вченою Радою Подільського державного аграрно-технічного університету, протокол № 7 від 02.03.2017 р.</p> <p>Виходить щомісячно</p> <p>Реєстраційне посвідчення Серія КВ № 11715-586Р від 08.08.2006 р.</p> <p>Перереєстровано: Реєстраційне посвідчення Серія КВ № 19945-9745ПР від 28.05.2013 р.</p> <p><i>Затверджено: Постановою Президії ВАК України від 14 червня 2007 р. №1-05/6 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i></p> <p><i>Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i></p> <p><i>Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 № 747 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i></p> <p>ISSN 2309-1533 ISSN 2310-4864 (ел. вар.)</p> <p>Журнал «Інноваційна економіка» в наукометричних базах: РИНЦ – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859 INDEX COPERNICUS – http://journals.indexcopernicus.com/+_p12420,3.html</p> <p>Підписано до друку 06.03.2017 р.</p> <p>Формат 70x108/16 Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк арк. 18.3</p> <p>Тираж 300 прим.</p> <p>Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП» вул. Чернівецька, 44 б, м. Тернопіль, 46000</p> <p>Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб. Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції. Передрук дозволяється лише зі згоди автора.</p>	<p align="center"><u>Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика</u></p> <p>Шахно А.Ю., Андрух Л.С. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ..... 88</p>
	<p>Руденко О.М. ІНСТРУМЕНТАРІЙ МОНІТОРИНГУ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 95</p>
	<p>Плекан У.М. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІСНЕННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПРИЛАДОБУДУВАННЯ..... 103</p>
	<p align="center"><u>Маркетинг і ринкові відносини</u></p> <p>Арестенко В.В., Арестенко Т.В., Арестенко В.В. ПЕРСПЕКТИВНИ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СИСТЕМІ SOCIAL MEDIA MARKETING..... 109</p>
	<p>Грінченко Р.В. СКЛАД УЧАСНИКІВ РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ..... 114</p>
	<p>Куліш Т.В. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗБУТУ МОЛОКА..... 120</p>
	<p align="center"><u>Фінансово-кредитна і грошова політика</u></p> <p>Спринчук Н.А. ІНВЕСТИЦІЇ У ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ПРИ ПАСОВИЩНІЙ ТА БЕЗПАСОВИЩНІЙ СИСТЕМАХ УТРИМАННЯ ВРХ 126</p>
	<p>Ясіновська І.Ф., Смаль Н.В. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ..... 133</p>
	<p>Пирогов Д.А. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ..... 137</p>
	<p>Мосієвич О.О. ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ КОМПАНІЙ НА РАННІХ ЕТАПАХ ЇХ РОЗВИТКУ..... 142</p>
	<p align="center"><u>Статистика, облік, аналіз та аудит</u></p> <p>Баланюк І.Ф., Сас Л.С., Шеленко Д.І. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ..... 147</p>
	<p>Плахтій Т.Ф. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЯКІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ..... 152</p>
	<p>Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ У МОЛОЧНІЙ ГАЛУЗІ: ОБЛІК ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ..... 160</p>
	<p>Юрченко Т.В. ЕМФІТЕВЗИС: ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ..... 169</p>
	<p align="center"><u>Інформаційні технології та економічна безпека</u></p> <p>Якимова Л.П. ДІАГНОСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ..... 173</p>
	<p>Орлик О.В. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА»..... 179</p>
	<p>РЕФЕРАТИ..... 184</p>
<p>АВТОРИ НОМЕРА..... 222</p>	

Founders of the journal:
 Podolskyi State Agrarian and Technical University
 Private Institution of Higher Education “Khmelnyskyi economical University”
 Private enterprise “Institute of Economics, Technologies and Entrepreneurship”
 Ternopil State Agricultural Experimental Station of the Institute of Feeds Research and Agriculture of Podillia of NAAS

Chief editor:
 Stelmashchuk A.M.,
 Dr.econ.sc., prof.

Deputy chief editor:
 Voloschuk K.B.,
 Dr.econ.sc., prof.

Executive Secretary:
 Pecheniuk A.V.,
 Candidate of Economic Sciences, associate professor

Editorial Council
 Ivanyslyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
 Kulyk S.M.
 Smolienik R.P., Cand.econ.sc., assoc. prof.
 Stelmashchuk A.M., Dr.econ.sc., prof.

Editorial Board:
 Varchenko O.M., Dr.econ.sc., prof.
 Hubeni Yu.E., Dr.econ.sc., prof.
 Demianenko M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Zinchuk T.O., Dr.econ.sc., prof.
 Ivanyslyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
 Lototskyi I.I., Dr.econ.sc., prof.
 Luchyk S.D., Dr.econ.sc., prof.
 Mazur N.A., Dr.econ.sc., prof.
 Malik M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Misiuk M.V., Dr.econ.sc., prof.
 Putsenteilo P.R., Dr.econ.sc., prof.
 Rudyk V.K., Dr.econ.sc., assoc. prof.
 Sabluk P.T., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Ulianchenko O.V., Dr.econ.sc., prof., corresponding member of NAAS
 Chykurkova A.D., Dr.econ.sc.

Foreign scientists:
 Pavlov K.V., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
 Parmakli D.M., Dr. econ.sc., prof. (Moldova)
 Usenko L.M., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
 Shmarlovska G.O., Dr.econ.sc., prof. (Belarus)
 Gornowicz Mirosław, Dr. hab., prof. UWM (Poland)
 Marks-Bielska Renata, Dr. habil (Poland)

Scientific editors:
 Zahnitko L.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Korzhenivska N.L., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Pastukh Yu.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Petrusenko O.O., Cand. Sci. (Philological) Assoc. Prof.
 Sava A.P., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow
 Sydoruk B.O., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

1-2'2017 (67)

Contents

<u>Cross-border convergence between Ukraine and the EU</u>	
Ivashchuk I.O., Ornat M.R. POSITIONING OF CHINA IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND THE EXPERIENCE OF ECONOMIC REFORMS FOR UKRAINE.....	5
<u>Economy and innovative development of the national economy</u>	
Semenova V.H. PECULIARITIES OF FINANCIAL PROVISION OF INNOVATIVE ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN UKRAINE.....	13
Gulaliyev M.G. ASSESSMENT OF DEPENDENCE OF ECONOMIC GROWTH ON PUBLIC FINANCES (COMPARATIVE ANALYSIS OF AZERBAIJAN AND GEORGIA).....	19
Sava A.P. FORMING A MODEL OF RURAL DEVELOPMENT UNDER INFLUENCE OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES..	28
Pruntseva G.O. THE OBJECTIVE NECESSITY FOR IMPROVEMENT IN THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT REGULATION.....	35
Hanzha B.O. THE IMPACT OF THE EXTERNAL ENVIRONMENT ON THE FUNCTIONING OF THE INFORMAL SECTOR OF THE ECONOMY.....	39
<u>Economy and competitiveness of the enterprises</u>	
Fedulova L.I. PRECONDITIONS OF FORMATION OF INTEGRATION MECHANISM OF INNOVATION DEVELOPMENT OF ENTERPRISES.....	45
Rudyk O.O., Herasymenko I.O., Tkachenko K.V. THEORETICAL AND ORGANIZATIONAL APPROACHES TO THE FORMATION OF PRODUCTION STABILITY OF GRAIN CROPS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	53
Lychuk L.I. STRATEGIC ASPECTS FOR MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	59
Burbelo N.O. FORMATION OF COMPLEX MEASURES FOR ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE.....	65
<u>The economic policy of regional development and local government</u>	
Aleksieieva T.I., Lymaniuk Yu.S., Shchyholieva A.V. FORMATION OF THE STRATEGY TO STRENGTHEN THE COMPETITIVE POSITION OF ENGINEERING ENTERPRISES IN KHARKIV REGION	71
Kaliuzhna Iu.V., Staschuk V.P. FINANCIAL AND MONETARY POLICY OF ZAPORIZHYA REGION IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION.....	78
<u>Environmental economics and ecologization of the environment</u>	
Pecheniuk A.P. ENVIRONMENTAL AUDIT OF RURAL OBJECTS OF GREEN TOURISM.....	84
<u>Demography, population employment and social - economic policy</u>	
Shakhno A.Yu., Andruk L.S. CURRENT STATE AND OUTLOOK FOR DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE.....	88

<p>Editor: Dovhan O.M.</p> <p>Recommended for publication by the Scientific Council of Podolskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 7 from 02.03.2017</p> <p>Periodicity - once a month</p> <p>Licence of government registration of printed mass media KB № 11715-586P from 08.08.2006</p> <p>Re-registered: Licence of government registration of printed mass media KB № 19945-9745ПП from 28.05.2013</p> <p>Approved: as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007)</p> <p>as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010)</p> <p>by the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine from 13.07.2015, No 747 as scientific professional editions of Ukraine (economic sciences)</p> <p>ISSN 2309-1533 (Print) ISSN 2310-4864 (Online)</p> <p>The journal "Innovative economy" is included in the international scientometric databases: RYNTS – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859 INDEX COPERNICUS – http://journals.indexcopernicus.com/+_p12420,3.html</p> <p>Signed for printing 06.03.2017</p> <p>Format 70x108/16. Offset paper. Printing is offset. Con. print pages 18,3</p> <p>Circulation is 300 copies.</p> <p>It has been printed from ready slides in SMP «TYPE» str. Chernivetska, 44, Ternopil, 46000</p> <p>The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others. Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors. Reprinting is permitted only with the consent of the author.</p>	<p>Rudenko O.M. TOOLKIT OF MONITORING OF TRANSFORMATION OF THE SOCIAL AND LABOR RELATIONS AND ITS INFLUENCE ON EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY... 95</p>
	<p>Plekan U.M. PECULIARITIES OF CONDUCTING SOCIALLY RESPONSIBLE INITIATIVES OF THE INSTRUMENT-MAKING ENTERPRISES..... 103</p>
	<p>Marketing and market relations</p> <p>Arestenko V.V., Arestenko T.V., Arestenko V.V. POTENTIAL WAYS OF MARKETING RESEARCH IN THE SYSTEM OF SOCIAL MEDIA MARKETING..... 109</p>
	<p>Hrinchenko R.V. PARTICIPANTS IN THE AGRO INDUSTRIAL PRODUCTS MARKET 114</p>
	<p>Kulich T.V. OPTIMAL RESEARCH METHODOLOGY OF MILK SALES..... 120</p>
	<p>Financial–credit and monetary policy</p> <p>Sprynchuk N.A. INVESTMENTS IN LAND RESOURCES AT GRAZING AND WITHOUT GRAZING SYSTEMS OF MAINTENANCE CATTLES..... 126</p>
	<p>Yasinovska I.F., Smal N.V. INCREASING EFFICIENCY OF RISK MANAGEMENT OF BANK'S LIQUIDITY IN THE CONDITIONS OF FINANCIAL INSTABILITY..... 133</p>
	<p>Pyrogov D.A. PROBLEMS AND PROSPECTS OF ECONOMIC CLUSTERS FINANCIAL PROVISION IN UKRAINE..... 137</p>
	<p>Mosiyevych O.O. THE PROBLEMS OF VALUING COMPANIES AT EARLY STAGES OF THEIR DEVELOPMENT..... 142</p>
	<p>Statistics, accounting, analysis and audit</p> <p>Balaniuk I.F., Sas L.S., Shelenko D.I. ORGANIZATION AND CONTROL METHOD OF INTERNAL PAYMENT OF WAGES IN BUDGETARY INSTITUTIONS..... 147</p>
	<p>Plakhtii T.F. DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF ACCOUNTING INFORMATION IN UKRAINE 152</p>
	<p>Leha O.V., Yaloveha L.V., Priydak T.B. ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF SERVICE COOPERATIVES IN THE DAIRY INDUSTRY: ACCOUNTING, REGULATORY AND LEGAL PROVIDING..... 160</p>
	<p>Yurchenko T.V. PERPETUAL LEASE: FEATURES OF ACCOUNTING..... 169</p>
	<p>Information technology and economic security</p> <p>Yakimova L.P. THE DIAGNOSTICS OF REGION'S INNOVATIVE SECURITY..... 173</p>
	<p>Orlyk O.V. THE RESEARCH OF MODERN APPROACHES TO THE DEFINITION OF "FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE" TERM..... 179</p>
	<p>ABSTRACTS 184</p>
	<p>INFORMATION ABOUT THE AUTHORS..... 222</p>

ТРАНСКОРДОННА КОНВЕРГЕНЦІЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

УДК 339.9 (510)

Іващук І.О.,
д-р екон. наук, професор, професор
кафедри міжнародної економіки,
Тернопільський національний економічний університет
Орнат М.Р.,
канд. екон. наук,
директор департаменту злиття та поглинання,
Інвестиційна компанія «Rada Capital»

ПОЗИЦІОНУВАННЯ КИТАЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ДОСВІД ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ ДЛЯ УКРАЇНИ

Ivashchuk I.O.,
dr.sc.(econ.), professor, professor at the department of
international economics
Ternopil National Economic University
Ornat M.R.,
cand.sc.(econ.),
director of the department mergers and acquisitions
Investment company «Rada Capital»

POSITIONING OF CHINA IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND THE EXPERIENCE OF ECONOMIC REFORMS FOR UKRAINE

Постановка проблеми. XXI століття ознаменувалося для світової спільноти поглибленням глобалізаційних процесів, трансформацією економічного простору та поступовим переходом до багатополлярності світового устрою. Стабільність, яка була перманентною ознакою розвитку світової економіки у XX ст. і задля якої було створено низку міжнародних інституцій в останні роки виявилася неможливою. У світі сформувалися об'єктивні передумови для перегляду концептуальних засад розвитку світової економіки за моделлю, базованою на ідеї розвитку багатополюсного світу. Відповідно, це потребувало розроблення спільних механізмів взаємодії країн у глобальному просторі через виявлення проблемних аспектів, дотичних до кожної з них, та пошуку напрямів їхнього не відособленого вирішення, а узгодження із дотриманням принципу транспарентності, щоб кожна з країн змогла задіяти свій економічний потенціал та отримати вигоди від таких змін. Економічно розвинені країни були готовими до таких новацій відповідно до їхніх інтересів, чого не скажеш про країни, що розвиваються. Через свій еволюційний розвиток вони не змогли здійснити зміни. Якщо розглядати сучасне суспільство як таке, що розвивається, то тут важливим є врахування впливу на нього зовнішніх та внутрішніх чинників. Тим більше, що у біфуркаційному стані подальша еволюція є непередбачуваною через некерованість випадкових чинників, які діятимуть у періоді переходу [1, с. 85]. Розвиток цивілізацій показує, що серед них є стійкі до зовнішнього середовища та його впливу, інші ж самознищуються, або занепадають, і причина цього, на нашу думку, полягає не в економічних, технологічних та політичних факторах, а саме в духовній сфері, бо генетична схильність цивілізації до об'єднання заради спільних ідей, що сформували її, спроможна долати будь-які критичні точки. Прикладом цього може бути Китай, де, незважаючи на політичний устрій, головною ідеєю, яку пропагують, є постійне самовдосконалення та організованість. Для України розвиток співробітництва з Китаєм залишається одним із нереалізованих, тому потребує дослідження напрямів запозичення результативних китайських реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному глобалізованому світі характеристика стану економіки окремої країни все більше демонструє парадокси [2]. Китай став однією з таких країн, обравши свій шлях реформ. Питання впливу глобальної економіки на розвиток Китаю та його економічні позиції, різні аспекти співробітництва України з Китаєм та запозичення досвіду економічних реформ розглядали у своїх працях китайські дослідники, вітчизняні науковці (В. Андрійчук, О. Білорус, В. Левківський, Л. Лещенко, З. Макогін, Ф. Мішкіна, О. Олійник, Ю. Присяжнюк, Я. Столярчук та ін.), а також міжнародні організації, передусім ООН, МВФ, Світовий Банк. Разом з тим, сучасні трансформаційні процеси та зростаючий вплив глобальної нестабільності на розвиток країн, а також успішне реформування економіки Китаю під впливом зовнішніх викликів, зумовлюють необхідність більш ґрунтовних досліджень його досвіду з можливістю застосування для економічного розвитку України.

Постановка проблеми. Мета статті – виявлення особливостей позиціонування Китаю у світовій економіці під впливом глобалізаційних процесів та з'ясування напрямів використання досвіду його реформ у вітчизняній практиці з огляду на українсько-китайське співробітництво.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен Китаю у світовій економіці породжує дилему: це глобальний світ сьогодні визначає позиції кожної з країн і впливає на економіку Китаю, чи це країни-лідери у т. ч. й Китай, змінюють світовий економічний порядок. В умовах посилення впливу глобалізації на розвиток національних економік країни змушені вдаватися до реформ, запозичуючи найуспішніші з тих, що вже були проведені та забезпечили соціально-економічний ефект. Упродовж останніх десятиліть країною, реформи якої викликають інтерес, є Китайська Народна Республіка. Безперечно, її соціально-економічний розвиток відбувається під впливом численних чинників, проте основний акцент належить саме філософії розвитку, яка формувалася століттями.

На відміну від інших країн, Китай в умовах глобальної нестабільності обрав свій, відмінний від інших, шлях економічних перетворень. Незважаючи на успішність застосування в Китаї градуалістичного підходу до реформування економіки й враховуючи психологічний фактор (повну зміну економічної ідеології), варто відзначити, що спочатку ключові положення реформ було сформовано методологічно невірно, що зумовило необхідність уточнення, зміни, а іноді й відступу від раніше ухвалених рішень. Як підтвердила практика, необхідно значно більше часу, щоб економічні відносини планово-адміністративного характеру набули ринкового характеру за змістом і формою, базуючись на новій політико-правовій, законодавчій і економічній основі.

Визначимо позиції Китаю порівняно з іншими країнами, проаналізувавши індекси, які відображають рівень залучення країни до міжнародних економічних відносин. За індексом глобалізації (визначається Швейцарським економічним інститутом КОФ з 2002 р. як комбінований показник, що дозволяє оцінити масштаб інтеграції тієї чи іншої країни в світове господарство) Китай суттєво відстає не лише від економічно розвинених країн, але й від України. Він не є надто глобалізованою країною, але, у той же час, має один з визначальних впливів на світову економіку (табл. 1). Аналізуючи показники індексу глобалізації, можемо констатувати, що Китай демонструє нехарактерне для інших країн (як і Україна) зростання індексів, в той час як показники для інших країн, якщо не зменшуються, то залишаються на одному рівні.

Таблиця 1

Динаміка індексу глобалізації Китаю та інших країн

Країни	Рік											
	1992	1995	2000	2001	2005	2007	2008	2010	2012	2013	2014	2015
Китай	39,93	44,24	54,51	57,37	61,13	61,51	60,54	61,19	60,4	60,73	60,50	60,15
Канада	81,43	85,18	89,33	88,92	87,38	87,18	87,1	86,72	85,89	85,67	85,63	85,03
Японія	53,53	50,47	60,17	59,91	62,39	67,03	66,44	66,75	66,9	67,86	65,00	65,87
Україна	32,72	42,96	58,69	59,21	62,96	65,58	66,77	68,36	69,88	70,71	68,85	69,50
США	71,82	75,0	77,4	76,69	76,87	78,17	77,17	75,67	75,87	75,71	74,94	74,81

Джерело: складено за даними [3].

Наступним індексом, обраним для порівняння, є індекс економічної свободи, який щорічно розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation для більшості країн світу з 1995 року. У 2013 та 2014 рр. в рейтингу перебувало 179 країн [4]. Такі країни, як Канада, США, Японія значно випереджали за обраним показником позиції Китаю (рис. 1). У рейтингах 2015-2016 рр. країни не суттєво змінили свої позиції.

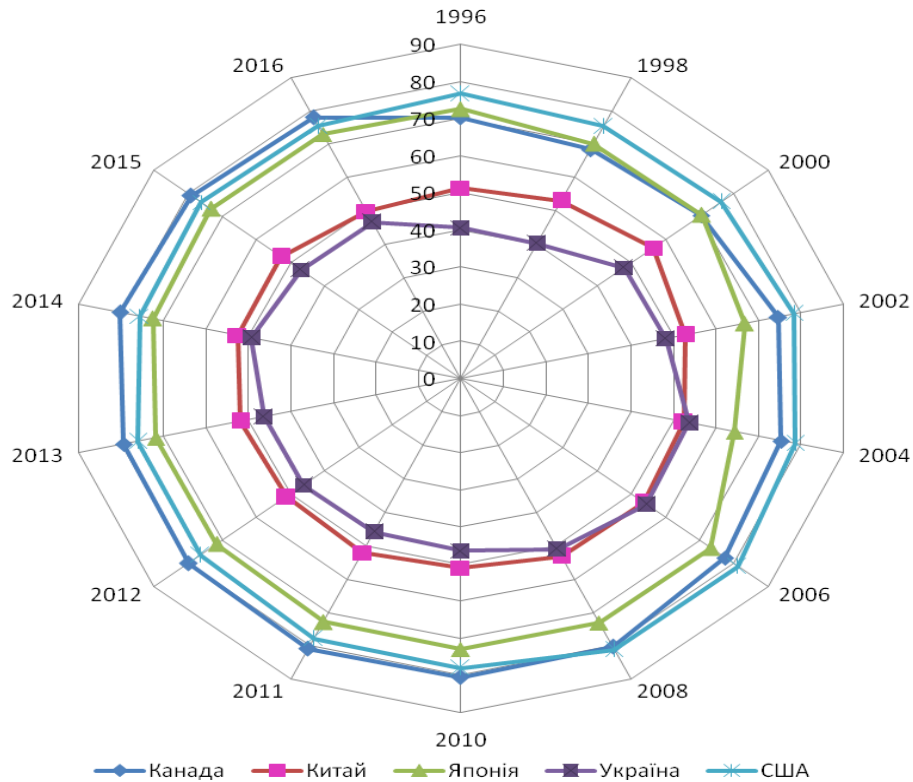

Рис. 1. Позиції Китаю та інших країн за показниками індексу економічної свободи, 1996-2016 рр.
 Джерело: складено за даними [4].

Індекс легкості ведення бізнесу, який щорічно складається Світовим банком, характеризує механізми та ступінь відкритості економіки країни й умов підприємницької діяльності. Вище місце у рейтингу свідчить про сприятливі умови регулювання бізнесу, а також кращий захист прав власності. Економічно розвинені країни, обрані для дослідження, – США, Канада та Японія – займають лідируючі позиції у рейтингу, в той час як Китай займає близькі до 90 позиції місця (рис. 2). Разом з тим, позиція Китаю свідчить про власний, відмінний від інших країн, шлях розвитку економіки та підтримки бізнесу.

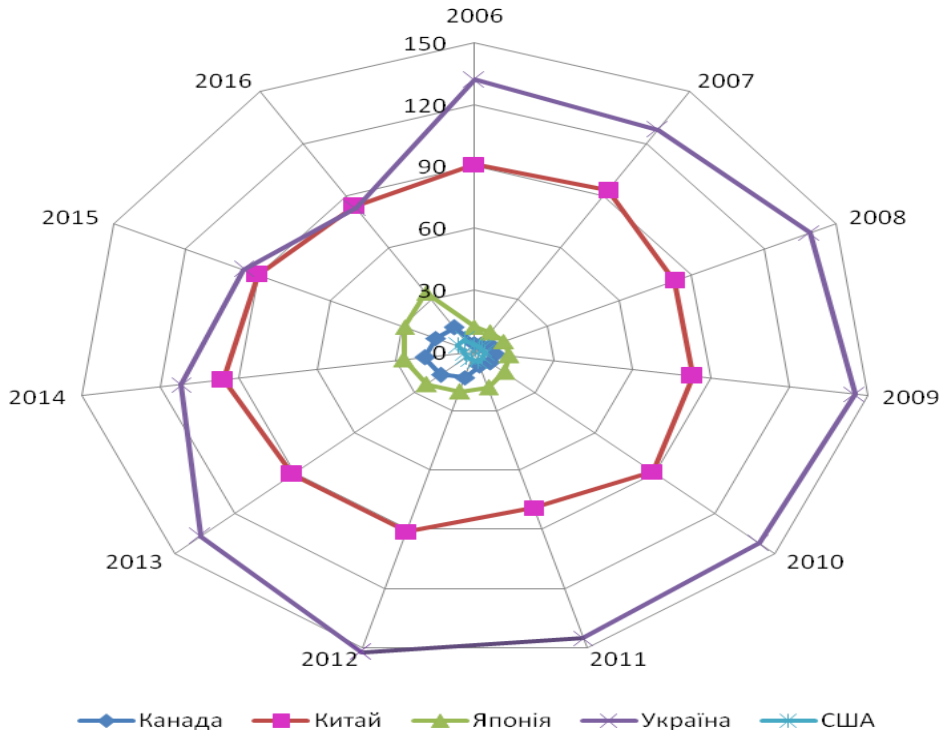

Рис. 2. Позиції Китаю та інших країн за індексом легкості ведення бізнесу (за місцем країни у рейтингу), 2006-2016 рр.

Джерело: складено за даними [5]

Оцінюючи країни за економічними параметрами, слід застосовувати також Індекс глобальної конкурентоспроможності, який дає змогу виявити спільні тенденції розвитку національних економік. Даний індекс розраховується Світовим економічним форумом та оцінює можливості країн забезпечити високий рівень життя своїх громадян. Індекс насамперед залежить від того, наскільки ефективно країна використовує власні ресурси. Водночас, для підтримування відповідного рівня життя в умовах вільного ринку, як правило, необхідним є постійне підвищення продуктивності праці і якості товарів та послуг. Дані рис. 3 вказують на відставання Китаю за цим індексом від розвинених країн – США, Канади та Японії. За даними The Global Competitiveness Report 2016–2017 країни мали наступні значення індексу: США – 5,5; Японія – 5,5; Канада – 5,3; Китай – 5,0; Україна – 4,0.

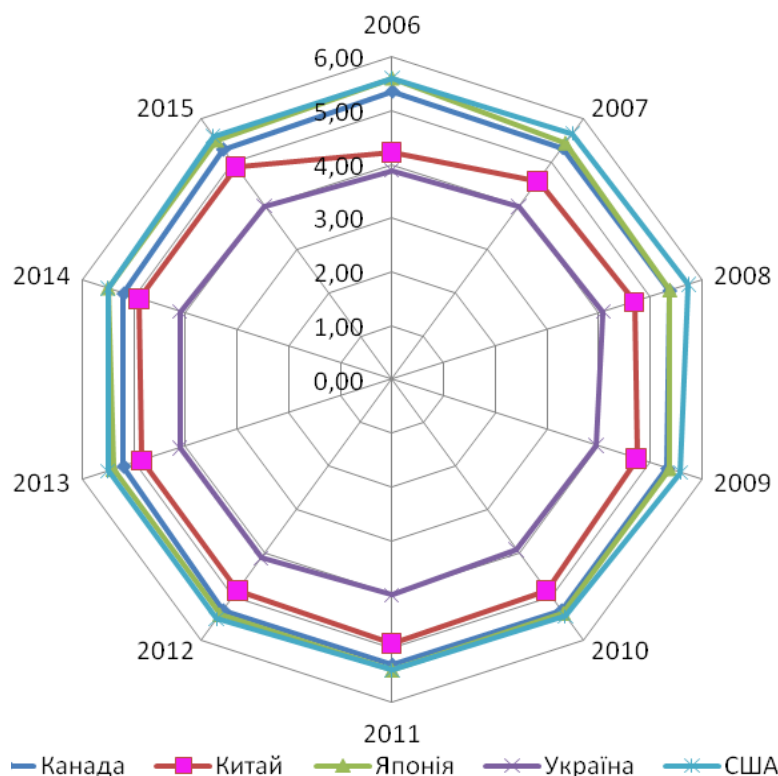

Рис. 3. Позиції Китаю та інших країн за індексом глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), 2006-2015 рр.

Джерело: складено за даними [6]

Світова економічна криза своїм наслідком мала виявлення потенціалу економічного зростання країн світу. Так, Китай продемонстрував можливості національної економіки для відновлення. Разом з тим, обсяги ВВП на одну особу в Китаї значно нижчі від показників розвинутих країн – США, Канади і Японії. При цьому варто враховувати фактор густої населеності Китаю, адже третина населення планети припадає на Китай, значна частина якого проживає в сільській місцевості. В економічно розвинених країнах в період фінансових криз та посилення впливу глобальної нестабільності спостерігалися значні коливання показників ВВП на одну особу, в той час як показники Китаю демонстрували незначні їхні коливання навіть у найскладніші періоди для світової економіки. Це може свідчити про те, що в період рецесії економік розвинутих країн Китай, завдяки внутрішнім ресурсам та реформам, власній економічній стратегії, позбавлений економічних коливань і менше залежить від глобальної нестабільності. При порівняно невисоких абсолютних показниках ВВП на одну особу в Китаї, він, починаючи з 1991 р., забезпечував найбільші темпи щорічного зростання цього параметра, що характеризувало сталий розвиток економіки та стабільні темпи зростання, незважаючи на вплив глобальної нестабільності та фінансових криз останніх десятиліть. Зокрема, показники темпів зростання ВВП на одну особу за 2012 рік становили: світ – 2,4%, Китай – 7,8%; США – 2,8%, Канада – 1,7%, Україна – 0,2%, ЄС – (-0,4)%.

Фахівці прогнозували, що уже в 2030–2040 рр. при збереженні середньорічних темпів зростання ВВП (2000–2010 рр. – 8,1%; 2010–2020 рр. – 6,4%, 2030–2040 рр. – 5,4%, 2030–2040 рр. – 4,9%, 2040–2050 рр. – 4,3%) Китай має усі перспективи посісти перше місце у світі за вказаним показником, а при утриманні показника загальної чисельності населення країни на рівні 1,5 млрд осіб обсяг ВВП перевищить 3000 дол. на одну особу [7]. Проте у 2015 р. темпи зростання ВВП зменшилися і

становили 6,9%. Тому новий 13-ти річний план Китаю (на 2016-2020 рр.) визначив шляхи підвищення темпів економічного зростання, зберігаючи стратегію економічної активності. Важливими напрямками на перспективу залишаються збереження ролі внутрішнього споживання у забезпеченні економічного зростання, людський розвиток та покращення добробуту населення, демографічна політика, збільшення інновацій, урбанізація, розвиток транспортної інфраструктури, політика вирівнювання регіонального розвитку та ін.

Створення сприятливих умов для економічного та інвестиційного розвитку територій залишається однією з суттєвих ознак китайської політики реформування. Демонструючи світовий спільноті пріоритетність власної доктрини політичного та соціального устрою, Китай запровадив ліберально-поміркований підхід щодо залучення іноземного капіталу в країну для подолання диспропорцій економічного розвитку. Разом з тим, іноземні інвестиції стали для Китаю важливим стратегічним ресурсом. Виваженою залишається і зовнішньоторговельна політика. Так, динаміка експорту Китаю є найменш волатильною. Зокрема, після фінансової кризи 2008 р. динаміка експорту в світі, в т. ч. ЄС, Канаді, Україні, зазнала значного падіння, в той час як скорочення темпів зростання експорту Китаю було найменшим. У 2010-2012 рр. глобальний економічний спад зменшив іноземний попит на китайський експорт уперше за багато років, але Китай відновився швидко. Економіка втримувалась на тренді стійкого зростання у 2012 р. з незначним падінням порівняно з 2011 р. Наслідки кризи для Китаю виявилися не такими обтяжливими, як для інших країн, з наступних причин: експортний сектор займає невелику частку порівняно з імпортом, уряд надав державну допомогу на оздоровлення та лібералізацію грошово-кредитної системи, що дає змогу підтримати споживання й інвестування у розвиток інфраструктури. Так само динаміка імпорту Китаю порівняно з іншими країнами зазнавала меншого негативного впливу глобальної нестабільності та фінансових криз.

Ставши членом СОТ, Китай отримав можливість розширити експорт й завоювати нові ринки, а країни-лідери отримали важливого економічного суперника. Передбачаючи це, Китай під час переговорного процесу спрямував зусилля на зміцнення економічних позицій, змінивши протекціоністську доктрину (селективний протекціонізм) на лібералізацію зовнішньоекономічних відносин. Із середини 1990-х рр. економіка країни розвивалася незалежно від зміни обсягів зовнішньої торгівлі, що свідчить про максимально ефективне використання внутрішнього ресурсного потенціалу [9]. Досвід підготовки Китаю до вступу в СОТ може бути прикладом для розроблення економічної стратегії інших країн: різка відмова від протекціоністських заходів і тотальна лібералізація є вкрай негативною. Китай, поряд із лідерством за багатьма макроекономічними показниками у світі, займає лідируючі позиції в торгівлі [10], тому на початку нового тисячоліття він заслужено отримав статус «світової фабрики».

Практична ефективність китайської моделі ринкових реформ в умовах глобальної нестабільності стала у 90-ті рр. ХХ ст. стимулом для розвитку нової китайської економічної теорії, коли китайські вчені, а також «китаєзнавці» США, європейських країн, Росії, Польщі, України звернулися до вивчення причин результативності обраного шляху трансформації й перенесення його досвіду в інші країни, передусім європейські. Для України доцільно використати досвід Китаю щодо проведення реформ, за допомогою яких були досягнуті значні соціально-економічні ефекти, зокрема й традиційні та модерні архетипи економічних реформ Китаю для формування аксіологічного підґрунтя трансформації економіки країни через проведення системних реформ.

Використання традиційного конфуціанського та модерних архетипів економічних реформ і відхід від традиційної соціалістичної риторики підтверджують, що Китай більше не є комуністичною країною і, як вважає Ю. Курнишова, не зацікавлений в експорті революції. Отже, співпраця з КНР не загрожує Україні небезпекою повернення до соціалістичного минулого [11, с. 17]. У відносинах з іншими державами КНР висуває лише одну обов'язкову вимогу: визнання принципу «одного Китаю», згідно з яким Тайвань є складовою КНР, а єдиний уряд країни – це уряд КНР. З інших питань Китай відкритий для співпраці у всіх сферах і встановлює тісні економічні зв'язки навіть з країнами, з якими має складні політичні відносини й ідеологічні розбіжності (США, Японія, Південна Корея). Діюча стратегія розвитку Китаю дає підстави для висновку, що співпраця з цією країною не матиме негативного впливу на стосунки України з іншими партнерами. Разом з тим, Китай розглядає нашу країну як важливу транзитну платформу для збільшення своєї експортної присутності на ринку Європейського Союзу.

Українсько-китайське співробітництво є важливою складовою зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної політики України. Початком міжнародного співробітництва було визнання Китаєм незалежності України у 1991 р., а дипломатичні відносини між державами було встановлено у 1992 р. Того ж року було відкрито Посольство КНР в Україні. У березні 1993 р. у Пекіні відкрилося Посольство України в КНР, у серпні 2001 р. – Генеральне консульство України в Шанхаї [12]. Відносини стратегічного партнерства між країнами змінювалися від відкрито дружніх до згортання діалогу, який було відновлено у 2010 р.

Разом з тим, між країнами є відмінності у векторах реформ. Так, Китай розпочав із ринкових, а не з політичних реформ, які відтермінував, зберігаючи авторитарну політичну систему, щоб уникнути політичних ризиків. Україна намагалася паралельно проводити політичні та економічні реформи [13, с. 3]. Пріоритетом для Китаю стало реформування насамперед сільського господарства, створення дрібних колективних, але більш ефективних господарств. Досягнуте завдяки цьому зростання

продуктивності було значним, якщо врахувати, що значна частина населення країни (80%) проживала в сільській місцевості. Це також призвело до урбанізації і масового переміщення населення з села в місто, формування потенціалу робочої сили в містах. Україна ж не надала важливого значення реформуванню сільського господарства, проігнорувавши такі взаємозв'язані питання, як власність на землю, можливість здобуття освіти сільського населення, розвиток інфраструктури, роль місцевих органів влади у сільській місцевості та ін.

Китай продемонстрував набагато більшу прагматичність і гнучкість в реформуванні діючих підприємств, ніж інші країни, які проводили реформи. Він не робив ставку на зміну форми власності та приватизацію підприємств. Для модернізації підприємств було використано нові технології, кваліфікованих управлінців і робітників. До того ж державні підприємства були реформовані, а не приватизовані [14, с. 54]. Україна при спробах надання підтримки старих підприємств втратила потенціал для відновлення.

Світова практика нагромадила великий досвід подолання асиметрій територіального розвитку та запровадження регуляторних механізмів. Кожна країна зазнала впливу схожих проблем, оскільки природні відмінності в розвитку та потенціалі територій можуть набувають аномального характеру, тому першочергове завдання держави – запроваджувати політику вирівнювання [15, с. 68–71]. Для економіки Китаю ці питання були актуальними [16], адже на початку реформ характерним було нерівномірне розміщення виробничих сил, які спричиняли виникнення не лише економічних, а й соціальних проблем. Наприклад, традиційно промисловість розвивалася у провінціях, які мали вихід до моря, вигідне географічне розташування, транспортну інфраструктуру, тому у центральній частині розвиток промисловості не мав системного характеру. Політика Китаю насамперед була спрямована на стимулювання зовнішньоекономічної складової розвитку провінцій, формування сприятливого ділового клімату для іноземних інвесторів, оскільки іноземний капітал мав стати каталізатором внутрішніх економічних реформ [17].

На сьогодні роль спеціальних (вільних) економічних зон як акселератора швидкого зростання економіки КНР змінилася для забезпечення підтримки сталого розвитку та вирівнювання дисбалансів між провінціями, зміцнення інтеграційних пріоритетів [18]. Зокрема, найбільш розвинуті провінції, де здебільшого функціонують СЕЗ, тепер надають допомогу та підтримку відсталим провінціям для покращення рівня життя та забезпечення соціальних стандартів, розвитку науки й освіти, розбудови інфраструктури. Активно запроваджуються програми уряду щодо підтримки розвинутими провінціями відсталі регіони. Мінімальна сума підтримки визначається безпосередньо центральним бюджетом, а деталі та конкретні цілі допомоги відображаються у двосторонніх угодах між провінціями. Наприклад, один із найбільш розвинутих регіонів Шанхай активно підтримував провінцію Юннань. Пріоритетними напрямками цільової допомоги менш розвинутим провінціям є підвищення загального рівня життя населення, будівництво інфраструктурних об'єктів, покращення соціальних стандартів і рівня освіти [19, с. 38–52].

Виходячи з наведеного, важливого значення для підвищення економічного потенціалу України та стимулювання зовнішньоекономічної діяльності може набути функціонування СЕЗ. Китай організував прибережні спеціальні економічні зони на півдні країни, в провінції Гуандуні, забезпечивши необхідні умови для досягнення власних цілей у Гонконгу, створив «другий Гонконг» у Шеньчжені, а на сході країни в провінції Фуцзянь організував доступ до Тайваню. Умови діяльності в цих зонах дали змогу розширити промислове виробництво, орієнтоване на експорт, та збільшити поступлення валютної виручки. Скориставшись режимом найбільшого сприяння, Китай зумів розширити експортний потенціал, виробляючи низькозатратну, але трудомістку продукцію. Для України запровадження ефективних механізмів функціонування вільних економічних зон – це економічне зростання, збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій у регіони, зростання частки зайнятого населення та скорочення рівня безробіття, підвищення експортного потенціалу через розвиток високих технологій і модернізацію існуючих підприємств тощо. Водночас, як показує досвід Китаю, функціонування спеціальних економічних зон може сприяти подоланню диспропорцій регіонального розвитку і проведенню ефективних територіальних реформ. Запровадження таких механізмів в регіонах України, де показники розвитку значно нижчі порівняно з іншими територіями, може сприяти значному посиленню їхнього економічного потенціалу.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що Китай не є надто глобалізованою країною. У той же час, завдяки ефективній внутрішній політиці, країна виявилася стійкою, порівняно з іншими, до наслідків світової економічної кризи. Завдяки власній економічній стратегії та реформам китайська економіка позбавлена глибоких економічних потрясінь та є менш залежною від глобальної нестабільності. Успіхи китайської економіки обумовлені особливостями застосування моделі економічного реформування. На відміну від інших країн, в тому числі й України, де здійснювались ліберальні реформи, в Китаї вони носили новий градуалістичний характер, і держава зберегла значний контроль за економікою, а з кожним наступним етапом реформування її роль в економічному розвитку зростала [20, с. 237-238]. Успіх був зумовлений тим, що: по-перше, всі реформи проводяться відповідно до реальних можливостей та ресурсів; по-

друге, курс модернізації і реформ здійснюється в інтересах забезпечення добробуту населення; по-третє, ринкове реформування економіки здійснюється поетапно: від експерименту в окремих районах до розповсюдження передового досвіду на окремі провінції, а пізніше й на всю країну. Отже, збереження Китаєм власної системи ціннісних орієнтирів є відмінною рисою успішних економічних трансформацій, а практика соціально-економічних реформ є прикладом унікальних трансформацій в країні, яка забезпечила швидке економічне зростання та збільшила експортний потенціал завдяки не тільки економічним, але й філософським підходам до політики зміни.

Імплементуючи найкращі практики китайських реформ в Україні, важливим аспектом для економічного зростання країни вважаємо реформування її економіки на основі власних історично сформованих архетипів суспільства, зокрема зміцнення економіки на засадах національної ідеї та системних реформ, підвищення соціального рівня життя населення, покращення стану освіти, науки і культури та формування суспільства з рівними можливостями для кожної особистості. Як показав досвід Китаю, здійснення системних реформ є важливим та актуальним завданням сьогодення, що дасть змогу знівелювати ризики глобальної нестабільності та інтеграції для національної економіки.

Література

1. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.
2. Унковська Т. Системне розуміння фінансової стабільності: розв'язання парадоксів / Т. Унковська // Економічна теорія : Науковий журнал. – 2009. – №1. – С. 14-33.
3. Статистичні дані КОФ Швейцарського економічного інституту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globalization.kof.ethz.ch/query/>.
4. Статистичні дані Heritage Foundation [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>.
5. Статистичні дані Doing Business [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.doingbusiness.org/>
6. Індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього Економічного форуму [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
7. Мішкін Ф. Глобальна фінансова нестабільність: структура, події, випадки [Електронний ресурс] / Ф. Мішкін. – Режим доступу: <http://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.13.4.3>.
8. Майер Л. Як глобалізація веде до кризи світової економіки / Л. Майер, Ф. Шмідт, К. Шулер // Економічний часопис-XXI. – 2004. – № 2. – С. 8-14.
9. Потапов М. КНР. Опыт стран – членов ВТО по защите национальных интересов на внутреннем и внешнем рынках / М. Потапов, А. Салицкий // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 8. – С. 61-69.
10. Бергер Я. Китай после глобального кризиса [Електронний ресурс] / Я. Бергер // Экспертный портал Высшей школы экономики. – Режим доступу: <http://opec.ru/1144838.html>.
11. Курнишова, Ю. Актуальні засади формування стратегічного партнерства України і КНР [Текст] / Ю. Курнишова // Аналітична доповідь. – К. : Вид-во Нац. ін-ту стратегічних досліджень. – 2010. – 28 с.
12. Data of Consulate General of Ukraine in Shanghai [Electronic resource]. – Access mode: www.ukrconshanghai.org/node/18.
13. Малий І. Держава і ринок: порівняльний аналіз реформування економіки України та Китаю [Текст] / І. Малий // Економічна теорія. – 2009. – № 4. – С. 3-11.
14. Иванов С. Промышленная политика Китая: очередное достижение [Текст] / С. Иванов // Экономист. – 2009. – № 1. – С. 52-57.
15. Никитина М. Г. Диспропорции территориального развития и политика «выравнивания» [Текст] / М. Г. Никитина // Ученые записки Таврического национального университета им. А. И. Вернадского. Сер. : «Экономика». – 2001. – Том 1, № 1. – С. 68-71.
16. Candelaria C. Persistence of Regional Inequality in China / C. Candelaria, M. Daly G. Hale [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.frbsf.org/publications/economics/papers/2013/wp2013-06.pdf>
17. Shenggen F. Regional inequality in China: trends, explanations and policy responses / Shenggen Fan, Ravi Kanbur, and Xiaobo Zhang. – London : Taylor & Francis, 2009.
18. Martinek Madeleine. Special Economic Zones in China and WTO: Bleak or Bright Future? / Madeleine Martinek. – ZChinR / GJCL 21. – 2014. – P. 41–51. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.zchinr.de/index.php/zchinr/article/download/523/547>
19. Величко В. Моделі регіонального розвитку Китаю: формування, структура, перспективи [Текст] / В. В. Величко // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 4. – С. 38-54.
20. Присяжнюк Ю.. Економічний розвиток Китаю в умовах транснаціоналізації / Ю.І. Присяжнюк, А. П.Трофимчук // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Випуск 120 (частина I). – С. 235-241.

References

1. Filipenko, A.S. (2007), *Hlobalni formy ekonomichnoho rozvytku: istoriia i suchasnist* [Global forms of economic development: Past and Present], Znannia, Kyiv, Ukraine, 670 p.
2. Unkovska, T. (2009), "Systemic understanding of financial stability, solving paradoxes", *Ekonomichna teoriia*, no. 1, pp. 14-33.
3. Statistical data KOF Swiss Economic Institute, available at: <http://globalization.kof.ethz.ch/query/>. (access date December 26, 2016).
4. Statistical data Heritage Foundation, available at: <http://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>. (access date December 24, 2016).
5. Statistical data Doing Business, available at: <http://www.doingbusiness.org/> (access date December 26, 2016).
6. The Global Competitiveness Index World Economic Forum, available at: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>. (access date December 26, 2016).
7. Mishkin, F. "Global financial instability: the structure, events, incidents", available at: <http://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.13.4.3> (access date December 28, 2016).
8. Maier, L. and Shuler, K. (2004), "As globalization leads to global economic crisis", *Ekonomichnyi chasopys-XXI*, no. 2, pp. 8-14.
9. Potapov, M. and Salitskiy, A. (2002), "Experience of WTO member countries in protecting national interests in the domestic and foreign markets", *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, no. 8, pp. 61–69.
10. Berger, Ya. "China after the global crisis", *Ekspertnyy portal Vysshey shkoly ekonomiki*, available at: <http://opec.ru/1144838.html>. (access date December 28, 2016).
11. Kurnyshova, Yu. (2010), *Aktualni zasady formuvannia stratehichnoho partnerstva Ukrainy i KNR*, [Recent bases of formation of strategic partnership between Ukraine and China], Vyd-vo Nats. in-tu stratehichnykh doslidzhen, Kyiv, Ukraine, 28 p.
12. Data of Consulate General of Ukraine in Shanghai, available at: www.ukrconshanghai.org/node/18. (access date December 29, 2016).
13. Malyi, I. (2009), "State and market: a comparative analysis of reforming Ukraine's economy and China", *Ekonomichna teoriia*, no. 4, pp. 3-11.
14. Ivanov, S. (2009), "China's Industrial Policy: Another Achievement", *Ekonomist*, no. 1, pp. 52-57.
15. Nikitina, M. G. (2001), "Disproportions of territorial development and the policy of "leveling", *Uchenyye zapiski Tavricheskogo natsional'nogo universiteta im. A. I. Vernadskogo*, vol. 1, no. 1, pp. 68-71.
16. Candelaria, C., Daly, M. and Hale, G. (2013), Persistence of Regional Inequality in China available at: <http://www.frbsf.org/publications/economics/papers/2013/wp2013-06.pdf> (access date December 25, 2016).
17. Shenggen, F., Ravi, K., and Xiaobo, Zh. (2009), *Regional inequality in China: trends, explanations and policy responses*, Taylor & Francis, London, UK.
18. Martinek, M. (2014), "Special Economic Zones in China and WTO: Bleak or Bright Future?", *ZChinR / GJCL*, no. 21, available at: <http://www.zchinr.de/index.php/zchinr/article/download/523/547> (access date December 29, 2016).
19. Velychko, V. (2009), "Models of regional development in China: the formation, structure, prospects", *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 4, pp. 38-54.
20. Prysiazhniuk, Yu.I. and Trofymchuk, A.P. (2014), "The economic development of China in terms of transnationalization", *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, issue 120, part I, pp. 235-241.

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 658.14:061.5.001.76

Семенова В.Г.,
д-р екон. наук, доцент, доцент
кафедри економіки підприємства
Одеський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Semenova V.H.,
dr.sc.(econ), associate professor, assistant professor
at the department of business economy
Odessa National Economic University

PECULIARITIES OF FINANCIAL PROVISION OF INNOVATIVE ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Постановка проблеми. У світовому економічному просторі ефективна діяльність підприємств на пряму залежить від швидкого впровадження результатів науково-технічного прогресу. Успішність функціонування підприємств в Україні у сучасному висококонкурентному ринковому середовищі також обумовлена активізацією інноваційних перетворень щодо організації виробничих процесів, спрямовані на освоєння нових видів продукції та удосконалення технології виробництва. Однак ці процеси гальмуються внаслідок обмеженості доступних джерел та обсягів фінансування інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні аспекти забезпечення інноваційної діяльності підприємств є предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Основи організації інноваційної діяльності досліджені В. М. Гриньовою, О. І. Амошею [1; 2]. Практичним аспектам інноваційного розвитку підприємств в Україні присвячені дослідження В. І. Захарченка, М. М. Меркулова та Л. В. Ширяєвої [3], І. О. Дорошенко [4], О. Єфремова [5], М. П. Денисенка, Л. І. Михайлова [6] та ін.

Однак у більшості наукових досліджень мало уваги приділено комплексному дослідженню джерел та напрямків фінансування інноваційної діяльності в сучасних умовах. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір на пряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення основних джерел та напрямків фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств. Відповідно до мети дослідження були виділені наступні завдання: дослідити чинники, які перешкоджають проходженню інноваційних процесів на промислових підприємствах; визначити основні напрямки фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні та дослідити структуру джерел фінансування.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну базу дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії та практики, а також загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічної дійсності, нормативні та законодавчі акти України з питань фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств. Основні методи, які були використані:

- структурно-логічний (при побудові логіки та структури роботи);
- порівняльний (під час розгляду різних поглядів науковців щодо напрямків фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств та аналізу підходів);
- метод деталізації та синтезу (для вивчення джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств та їх взаємозв'язку);
- спеціальні методи економіко-статистичного аналізу (при дослідженні фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств в динаміці останніх років).

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація інноваційних проектів потребує використання різноманітних видів ресурсів, у тому числі і фінансових коштів, обсяги яких залежать від складності інноваційних проектів, вартості техніко-технологічних перетворень. Проте в економіці України існують значні перешкоди для успішної реалізації інноваційного розвитку підприємств.

Нами дослідженні чинники, які гальмують реалізацію інноваційної діяльності промислових підприємств. У таблиці 1 наведені результати опитування, проведеного нами на промислових підприємствах Одеської області (всього 20 підприємств).

Таблиця 1

Чинники, які перешкоджають проходженню інноваційних процесів на промислових підприємствах

Чинники	Кількість підприємств, що вказують на негативний вплив конкретного чинника
Обмеженість джерел фінансування	20
Значні витрати на реалізацію інноваційних проектів	17
Високий рівень економічного ризику	15
Відсутність інформації про розробки у конкурентів	12
Відсутність попиту на інноваційні розробки	12
Недосконалість законодавчої бази	12
Недоліки інформаційного забезпечення щодо створення та поширення об'єктів ІВ	11
Відсутність кваліфікованого персоналу	10
Недосконалість мотиваційного механізму створення об'єктів ІВ	10
Недоліки, пов'язані із закріпленням прав власності на об'єкти ІВ	8
Недосконала система обліку об'єктів інтелектуальної власності	8
Відсутність технічної інформації	5
Інші причини	5

Джерело: розроблено автором

Серед наведених чинників, на думку респондентів, важливого значення набувають передусім обмеженість джерел фінансування, значні витрати на реалізацію інноваційних проектів та високий рівень економічного ризику [7, с. 222].

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» (ст. 20) до джерел фінансової підтримки інноваційної діяльності відносять:

- кошти Державного бюджету України;
- кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;

- власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- кошти (інвестиції) інститутів спільного інвестування;
- інші джерела, не заборонені законодавством України [8].

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» (ст.17) до основних напрямків державної фінансової підтримки інноваційної діяльності відносяться:

а) повне безвідсоткове кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

б) часткове (до 50 %) безвідсоткове кредитування інноваційних проектів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

в) повна чи часткова компенсація відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

д) майнове страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування» [8].

Наведений перелік охоплює різноманітні види фінансової підтримки. Проте, як справедливо зазначають науковці, «... в законодавстві України відсутнє чітке визначення умов надання такої підтримки. Крім цього, варто враховувати «сьогоднішню» обмеженість бюджетних ресурсів держави, що є головним чинником гальмування інноваційного розвитку економіки України...» [9, с. 80].

Однак, як свідчать дослідження науковців, державна фінансова підтримка, зокрема із застосуванням податкових пільг, є поширеною у більшості розвинених країн та спрямована на стимулювання інноваційної активності підприємств [9, с. 83-84].

Посилення конкуренції на світовому та на внутрішньому ринках збуту, складна економічна ситуація, наростання кризових явищ у світовому економічному просторі, втрата промислових підприємств на тимчасово окупованих територіях та порушення внаслідок цього технологічних та виробничих зв'язків посилюють фінансові проблеми вітчизняних підприємств, про що свідчить незначна кількість підприємств, що впроваджують інновації. В таблиці 2 наведена частка інноваційно активних промислових підприємств в цілому та за окремими напрямками інноваційної діяльності.

Таблиця 2
Частка промислових підприємств в Україні, що впроваджували інновації
(відсотків до загальної кількості обстежених)

Показники	Рік			Темп приросту 2015 до 2013 рр., %
	2013	2014	2015	
Питома вага інноваційно активних промислових підприємств, всього	16,8	16,1	17,3	2,98
За напрямками інноваційної діяльності:				
-внутрішні науково-дослідні роботи	2,1	1,9	3,2	52,38
-зовнішні науково-дослідні роботи	1,1	0,9	1,5	36,36
-придбання машин, обладнання, програмного забезпечення	10,6	9,9	9,8	-7,55
-придбання зовнішніх знань	0,8	0,8	0,7	-12,5
-інші напрямки	5,8	5,4	4,4	-24,14

Джерело: сформовано за [10]

Аналіз таблиці 2 свідчить, що у 2015 році питома вага інноваційно активних промислових підприємств дещо збільшується (на 2,98 %) у порівнянні з показником 2013 року, хоча і становить всього 17,3 % від усієї кількості обстежених промислових підприємств.

Збільшується також питома вага промислових підприємств, що проводили внутрішні та зовнішні науково-дослідні роботи. Натомість зменшується питома вага промислових підприємств, які придбали машини, обладнання, програмне забезпечення та зовнішні знання. Знижується також інноваційна активність промислових підприємств щодо інших напрямків інноваційної діяльності, що свідчить про посилення негативних тенденцій в промисловості України.

В таблиці 3 наведені витрати на інновації за окремими напрямками інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Таблиця 3
Витрати на інновації промислових підприємств в Україні

Показники	Рік			Темп приросту 2015 до 2013 рр., %
	2013	2014	2015	
Загальна сума витрат на інновації, млрд грн, у т. ч.:	9,6	7,7	13,8	43,75
- на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, млрд грн	5,5	5,1	11,1	101,82
- на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки, млрд грн	1,6	1,7	2,0	25,0
- на придбання нових технологій, млрд грн.	0,87	0,47	0,1	-88,51
- інші витрати, млрд грн	1,63	0,43	0,6	-63,19

Джерело: сформовано за [11]

Проаналізувавши наведені у таблиці 3 дані, можна зробити висновки про наявність позитивної тенденції до зростання загальної суми витрат на інновації у 2015 році у порівнянні з показником 2013 року – 43,75 %. Проте аналіз напрямків фінансування інноваційної діяльності показує, що спостерігається тенденція до суттєвого зростання витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – на 101,82 %. Витрати на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки значно менші за обсягом протягом досліджуваного періоду і зросли не так суттєво – на 25,0 %.

Негативною тенденцією є скорочення у 2015 році витрат на придбання нових технологій – на 88,51 % та інші витрати – на 63,19 %. Таке положення свідчить про низьку активність промислових підприємств щодо створення власної інноваційної продукції та спрямування коштів в основному на

придбання інноваційних розробок, що обумовлено, зокрема, обмеженістю джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств.

В таблиці 4 наведені обсяги фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств за основними джерелами.

Таблиця 4

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні

Показники	Рік			Темп приросту 2015 до 2013 рр., %
	2013	2014	2015	
Фінансування інноваційних витрат всього, млн грн	9562,6	7695,9	13814,7	44,46
У тому числі:				
- за рахунок власних коштів підприємств, млн грн	6973,4	6540,3	13427,0	92,55
- за рахунок коштів державного бюджету, млн грн	24,7	344,1	55,1	123,08
- за рахунок коштів іноземних інвесторів, млн грн	1253,2	138,7	58,6	-95,32
- інші джерела, млн грн	1311,3	672,8	273,0	-79,18

Джерело: сформовано за [11]

Аналіз таблиці 4 свідчить про наявність позитивної тенденції щодо зростання загальної суми інноваційних витрат (на 44,46 %) протягом 2013–2015 років. Зростають також інноваційні витрати за рахунок власних коштів промислових підприємств (на 92,55 %) та інноваційні витрати за рахунок коштів державного бюджету (на 123,08 %). Негативною тенденцією є зменшення обсягу фінансування інноваційної діяльності підприємств протягом досліджуваного періоду за рахунок коштів іноземних інвесторів (на 95,32 %) та з інших джерел інвестування (на 79,18 %).

Таким чином, можна зробити висновок, що для вітчизняних промислових підприємств зменшується кількість джерел фінансування інноваційної діяльності, що призводить до скорочення і так незначних обсягів власних інноваційних розробок. Тому важливого значення набуває державна підтримка інноваційної активності вітчизняних підприємств, спрямована на пряме державне (регіональне) фінансування інноваційних проектів, створення привабливого інвестиційного клімату та удосконалення податкової та кредитної політики.

В таблиці 5 наведена структура джерел фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств в динаміці останніх років.

Таблиця 5

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні, %

Показники	Рік		
	2013	2014	2015
Фінансування інноваційних витрат, всього	100,0	100,0	100,0
У тому числі:			
- за рахунок власних коштів підприємств	72,92	84,98	97,19
- за рахунок коштів державного бюджету	0,26	4,47	0,40
- за рахунок іноземних інвесторів	13,11	1,80	0,42
- інші джерела	13,71	8,75	1,99

Джерело: сформовано за [11]

Аналіз таблиці 5 показує, що протягом досліджуваного періоду (2013–2015 рр.) основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти промислових підприємств. Зменшення частки і незначні обсяги фінансування за рахунок інших джерел свідчить про відсутність мотивації до активізації інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств.

Нагальною є проблема формування ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку на рівні держави. Ми погоджуємось з думкою С. С. Добрунова, що основними принципами системи ефективного державного фінансового забезпечення інноваційного розвитку є:

- органічна єдність науки, освіти і бізнесу в умовах формування нового типу суспільства, заснованого на знаннях;
- комплексність підходу до розв'язання проблем фінансового забезпечення інноваційної

діяльності;

- плановість, економічна доцільність та ефективність наукових досліджень і впровадження їх результатів;
- задоволення потреб інноваційного розвитку економіки у фінансових ресурсах;
- адекватність визначення фінансових можливостей (потенціалу) стабільного інноваційного розвитку економіки;
- моніторинг внутрішніх і зовнішніх загроз фінансового забезпечення інноваційного розвитку в умовах відповідного етапу боротьби із фінансовими кризами;
- оперативність і гнучкість реагування на попередження виникнення загроз і дестабілізуючих чинників з використанням наявних можливостей та ін. [12].

На основі проведеного дослідження можливо зробити висновок, що протягом останніх років власні кошти промислових підприємств є найбільш реальним джерелом фінансування інноваційної діяльності. Тому, для посилення ефективності фінансового забезпечення на рівні промислового підприємства, на нашу думку, необхідно:

- більш обґрунтовано розраховувати обсяги фінансування інноваційних проектів в цілому і на окремих етапах їх реалізації;
- визначити реальні обсяги власних фінансових коштів;
- дослідити усі можливі зовнішні джерела фінансування та потенційні обсяги їх отримання;
- визначити можливості для отримання коштів від іноземних інвесторів;
- активізувати діяльність щодо залучення коштів шляхом участі у інноваційних програмах (державних та регіональних), використання коштів венчурних фондів тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Застосування різноманітних джерел та форм фінансування інноваційної діяльності промислового підприємства сприятиме ефективності цих процесів, зростанню інноваційної активності та посиленню його конкурентних переваг. У статті визначені чинники, які гальмують реалізацію інноваційної діяльності промислових підприємств. Обґрунтовано, що важливого значення набуває обмеженість джерел фінансування, значні витрати на реалізацію інноваційних проектів та високий рівень економічного ризику. Визначені витрати на інновації за окремими напрямками інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств та виявлені негативні тенденції щодо зниження активності промислових підприємств в процесах створення власної інноваційної продукції. Розрахована структура джерел фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств. Розроблено рекомендації щодо посилення ефективності фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні організаційно-практичних положень щодо фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств, що, на відміну від існуючого, орієнтує промислові підприємства на раціональне використання власних коштів та можливостей, і сприяє підвищенню ефективності управління інноваційним розвитком.

Наукові результати та розробки автора мають не тільки теоретичне, а й прикладне значення для вирішення конкретних практичних проблем на промислових підприємствах для визначення джерел фінансування інноваційного розвитку. Перспективи подальших досліджень полягають у побудові комплексної моделі системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств.

Література

1. Гриньова В.М. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств : [монографія] / В.М. Гриньова, О.В. Козирева. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 192 с.
2. Амоша О.І. Організаційно-економічні механізми активізації інноваційної діяльності в Україні / О.І. Амоша // Економіст. – 2007. – № 5. – С. 38–46.
3. Захарченко В.І. Инновационное развитие в Украине: наука, технология, практика / Захарченко В.І., Меркулов Н.Н., Ширяева Л.В. – Одесса : Фаворит, 2011. – 640 с.
4. Дорошенко І.О. Інноваційний розвиток України: передумови та перспективи [Електронний ресурс] / І.О. Дорошенко. – Режим доступу: <http://www.pdaa.com.ua/np/pdf/46.pdf>
5. Єфремов О. Інтенсифікація інноваційної діяльності підприємства як чинник економічного зростання [Електронний ресурс] / О. Єфремов. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1003>
6. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : [монографія] / Денисенко М.П., Михайлова Л.І., Грищенко І.М., Гречан А.П. та ін.; за ред. д.е.н., проф., акад. А.М. Денисенка, д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. – Суми : ВТД « Університетська книга », 2008. – 1049 с.
7. Семенова В. Г. Использование объектов интеллектуальной собственности для повышения конкурентоспособности предприятий / В. Г. Семенова // Konkurenceschopnost ekonomiky – problem a factory jejího zvysovani : Sbornik z mezinarodni ekonomické conference (Praha, 21 Listopadu 2014) ; Вышш. шк. упр., информатики, экономики и права. – Прага. – 2014. – С. 218–232.
8. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

9. Кам'янська О.В. Податкові пільги як складова системи стимулювання інноваційної діяльності підприємств / О.В. Кам'янська, І.О. Солов'ян // Економіка і управління. – 2013. – № 3(59). – С. 79–85.
10. Статистичний збірник «Україна в цифрах у 2015 році». Державна служба статистики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://istmat.info/files/uploads/53010/ukraina_v_cifrah_2015.pdf
11. Державна служба статистики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
12. Добрунов С.С. Шляхи оптимізації системи фінансового забезпечення інноваційно-промислової політики в Україні [Електронний ресурс] / С.С. Добрунов // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 10. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=446>

References

1. Hrynova, V.M. and Kozyrieva, O.V. (2006), *Sotsialno-ekonomichni problemy innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv* [Social and economic problems of innovative development of enterprises], monograph, INZhEK, Kharkiv, Ukraine, 192 p.
2. Amosha, O.I. (2007), "Organizational and economic mechanism for innovative activities intensification in Ukraine", *Ekonomist*, no. 5, pp. 38–46.
3. Zakharchenko, V.I., Merkulov, N.N. and Shirayeva, L.V. (2011), *Innovatsionnoye razvitiye v Ukraine: nauka, tekhnologiya, praktika* [Innovative development in Ukraine: science, technology, practice], Favorit, Odessa, Ukraine, 640 p.
4. Doroshenko, I.O. "Innovative development of Ukraine: prerequisites and prospects", available at: <http://pdaa.com.ua/np/pdf/46.pdf> (access date February 15, 2017).
5. Yefremov, O. "Intensification of innovative activity of enterprise as a factor of economic growth", available at: <http://viche.info/journal/1003> (access date February 15, 2017).
6. Denysenko, M.P., Mykhailova, L.I., Hryshchenko, I.M., Hrechak, A.P. et al. (2008), *Investytsiino-innovatsiina diialnist: teoriia, praktyka, dosvid* [Investment and innovative activity: theory, practice, experience], monograph, VTD «Universytetska knyha», Sumy, Ukraine, 1049 p.
7. Semenova, V.G. (2014), "The use of intellectual property to enhance the competitiveness of enterprises", *Konkurenceschopnost ekonomiky – problem a factory jejího zvysovani: Sbornik z mezinarodni ekonomické conference* (Praha, November 21, 2014), Vyssh. shk. upr., informatiki, ekonomiki i prava, Praha, Czech Republic, pp. 218–232.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On innovation activity", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. (access date February 16, 2017).
9. Kamińska, O.V. and Solovian, I.O. (2013), "Tax incentives as a component of the system of stimulation of innovative activity of enterprises", *Ekonomika i upravlinnia*, no. 3(59), pp. 79–85.
10. State Statistics Service of Ukraine (2016), Statistical Yearbook "Ukraine in Figures in 2015", available at: http://istmat.info/files/uploads/53010/ukraina_v_cifrah_2015.pdf (access date February 16, 2017).
11. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (access date February 16, 2017).
12. Dobrunov, S.S. (2010), "Ways of optimization the system of financial support of innovation and industrial policy in Ukraine", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 10, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=446> (access date February 15, 2017).

УДК 336.13:338.001.36

Гюльалиев М.Г.,
канд. филос. наук, зав. отделом
Института экономики НАН Азербайджана (Баку)

**ОЦЕНКА ЗАВИСИМОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ОТ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ
(СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ АЗЕРБАЙДЖАНА И ГРУЗИИ)**

Gulaliyev M.G.,
cand.sc.(philosophy), head of the department
Institute of Economics of Azerbaijan National Academy of Sciences (Baku)

**EVALUATION OF DEPENDENCE OF ECONOMIC GROWTH ON
STATE FINANCES
(COMPARATIVE ANALYSIS OF AZERBAIJAN AND GEORGIA)**

Постановка проблемы. Государственное финансирование и его формы. Общественное правление осуществляется государством, представленным системой учреждений разного уровня. Большая их часть не производит материальные блага, поэтому должно быть определенное количество финансовых ресурсов для их поддержания. Средства, собранные для функционирования этих структур, и есть государственными финансами, используя которые государство выполняет свои функции. К таким финансам относятся: собственно госбюджет (основной компонент), средства муниципальные и госпредприятий, специальные правительственные фонды.

Основной источник государственного бюджета – это налоги. В большинстве стран налоговые поступления составляют 80-90%. Средства из госбюджета тратятся на функционирование таких социальных институтов, как оборона, соцобеспечение, наука, образование, здравоохранение и др. Объем бюджета непосредственно влияет на уровень финансирования этих сфер.

Увеличение бюджетных доходов связано с ростом налоговых поступлений, поэтому оно возможно только на определенный период и до определенной степени. Ведь увеличение налогов не всегда оказывает положительное влияние на реальный объем этих поступлений: «слишком много» или «слишком мало» сборов может привести к их снижению. Таким образом, существует определенный предел налогов, который можно считать оптимальным. Когда налоги находятся в рамках этого предела, размер соответствующих поступлений является максимальным. Но этот процесс, характеризующий кривой Лаффера, на самом деле не столь прост. Так как «оптимальный предел» налоговых ставок существенно различается в разных странах, он, по существу, уникален для каждой из них.

Ошибочно ограничивать «оптимальный предел» только критерием максимального размера поступающих средств. С одной стороны, в определенный период времени уменьшение или увеличение налоговых ставок может увеличить налоговые поступления. Но, с другой стороны, такое повышение может оказать и негативное влияние на экономическую активность налогоплательщиков. Таким образом, «оптимальный предел» должен определяться не размером налоговых поступлений, а экономическими и социально-экономическими показателями. Например, динамика объема ВВП на душу населения (ВВП на д.н.), человеческого капитала, потребительских расходов населения и других показателей – в зависимости от налоговых ставок и объема бюджета – может помочь определить этот «оптимальный предел» налоговых ставок.

Это определяет и уровень государственного вмешательства в экономику, что является для каждого без исключения правительства одной из основных проблем.

Анализ последних исследований и публикаций. В научном мире необходимость налогов признается безоговорочно. Но вот степень их объема является предметом постоянных дискуссий в экономической среде, а нередко и инструментом политической борьбы. Вопреки общепризнанной роли государства в регулировании экономики и, соответственно, фискальной политики в экономическом развитии, универсального ответа относительно государственного вмешательства в экономику нет [6; 7; 12; 13].

Сокращение налогов ниже «оптимального предела» может негативно повлиять на доходы государственного бюджета, а также на социальное обеспечение населения, поэтому ряд экономистов («левые») требуют не сокращать, а, в некоторых случаях, даже повышать их. Однако увеличение налогов может негативно повлиять на экономическую активность населения, поэтому ряд других экономистов («правые») требуют снижения таковых. Таким образом, в каждой стране уменьшение

или увеличение налоговых ставок в значительной степени зависит от «левизны» или «правизны» правительственной политики [5; 11].

Подобная ситуация прослеживается и в отношении объема государственного бюджета. Оплата расходов государства, которые необходимы для выполнения его функций, требует увеличения поступлений в него. В большинстве случаев это приводит не к определению «оптимальной налоговой ставки», а к повышению налогов. Если такое увеличение приближает налоговые ставки к «оптимальному пределу», то это приводит к повышению объемов бюджетных поступлений. В противном случае поступления снижаются, что влечет за собой социальные проблемы. Н. Музаффарли заметил: «С точки зрения левизны-правизны экономики, налоговое бремя имеет одно принципиальное свойство. Уменьшение налогов, во всех случаях, сдвигает экономику «вправо», а повышение, хотя и сдвигает ее «влево», но само по себе <...> не усиливает ее социальную ориентированность. Экономика социализируется благодаря расширению социальных программ, что достигается путем роста бюджетных доходов, а это, в свою очередь, происходит за счет повышения налогов. В этом случае движение влево сопровождается социализацией, а налоги являются всего лишь одним из звеньев всего процесса. В действительности, левые должны быть заинтересованы не столько в увеличении бюджетных средств, выделяемых на социальные программы, сколько в достижении целей, сформулированных в этих программах» [1, с. 89-90].

Анализ ряда экономических показателей Азербайджана и Грузии интересен тем, что по значению субиндекса «Государственные финансы» (ГФ) Грузия оказалась правее многих других: страна имеет сравнительно очень низкие государственные расходы и налоги. Политика же Азербайджана в этой области – напротив, характеризуется высокими государственными расходами и налогами, оказавшись среди «левых». Сравнивая показатели этих двух стран, по нашему мнению, можно определить оптимальный уровень увеличения бюджетных доходов, что может иметь не только экономическое, но и политическое значение для повышения экономической и социальной эффективности страны.

Постановка задачи. Исходя из вышеизложенного, цель работы состоит в определении взаимосвязи между экономическим ростом и одним из компонентов индекса левизны (правизны) экономики – субиндексом «государственные финансы» и его подиндексами (на основе компаративного анализа экономической политики Азербайджана и Грузии).

Таким образом, анализируя связь между государственными финансами и другими макроэкономическими показателями, мы можем заключить: 1) какая-либо страна насколько далеко от своего «оптимального» уровня государственных финансов; 2) в какой стороне «оптимального» уровня страна находится, т. е. какую фискальную политику надо осуществлять для этой страны (увеличение или уменьшение государственных расходов и налогов).

Динамика субиндекса ГФ индекса левизны (правизны) экономики (ИЛ(П)Э), подготовленная Институтом экономики Национальной академии наук Азербайджана под руководством Н. Музаффарли [1], – в некоторой мере позволяет проследить социально-экономические и экономические последствия налогового законодательства и определить оптимальный «налоговый предел» для любой страны. Следует отметить, что ИЛ(П)Э рассчитывается на основе 6-ти субиндексов, и субиндекс ГФ является одним из них [2].

Методология. Субиндекс ГФ, который является составной частью ИЛ(П)Э, выражает степень перераспределения доходов с помощью государственного вмешательства в экономику и, в свою очередь, рассчитывается как среднее арифметическое двух своих подиндексов: «Бюджетные расходы» (БР) и «Налоговое бремя предприятий» (НБ). В соответствии с методологией, подиндекс БР рассчитывается, исходя из показателей доли, которые выражаются процентами в ВВП бюджетных расходов, а необходимую информацию получают из статистической базы МВФ [8; 14]. Подиндекс НБ рассчитывается на основе соотношения показателей уплаченных налогов в течение года моделируемой частной компанией и её годовых доходов, а необходимую информацию получают из доклада «Деловая среда» Всемирного Банка [3; 9].

Следует отметить, что основная часть бюджета в большинстве стран, которые получают большой доход от экспорта природных ресурсов, обеспечивается за его счет, и поэтому доля бюджетных доходов в ВВП несоизмерима с объемом налогового бремени. Таким образом, в субиндексе ГФ подиндекс НБ следует рассматривать отдельно. По методологии расчета ИЛ(П)Э, для расчета подиндекса НБ были использованы показатели налогового бремени гипотетического (смоделированного) предприятия.

При расчетах обеих подиндексов субиндекса ГФ, в качестве минимально возможного принимается $V_{min}=0$, а максимально возможного – $V_{max}=100$.

Изложение основного материала исследования. Результаты расчетов субиндекса ГФ в 62-х странах (на 2015 г.) позволяют сравнить степень государственного вмешательства в экономику [2], а также создают условия для определения «оптимального предела» налогового бремени в некоторых странах. На рис. 1 показан субиндекс ГФ ряда стран.

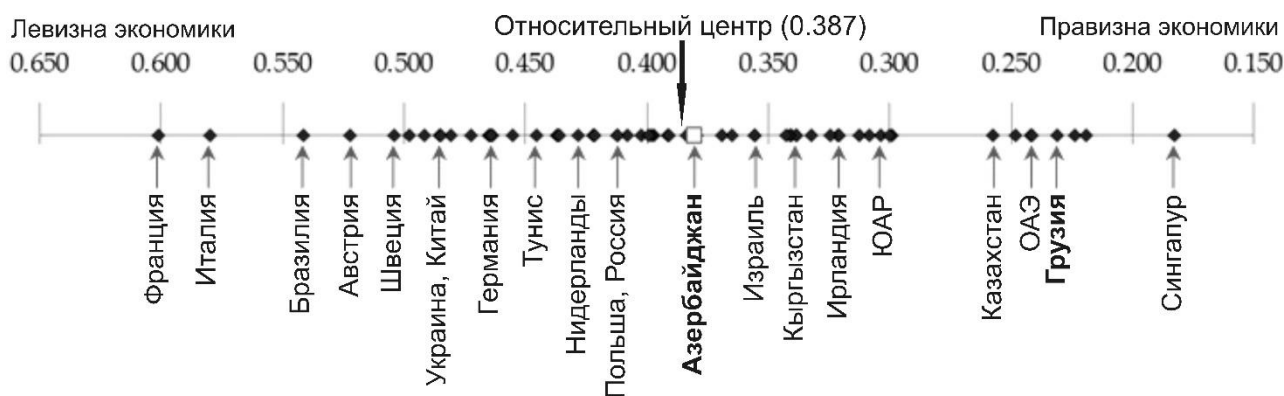

Рис. 1. Сравнительная схема субиндекса ГФ (для 62 стран)

Источник: по данным [2]

Как видно из рис. 1, в соответствии с субиндексом ГФ самая «правая» экономика – в Сингапуре (0,183), а самая «левая» – во Франции (0,601). Азербайджан (0,381) находится близко к относительной центральной точке и медиане. Небольшая разница между этим центром и медианой показывает, что страны равномерно распределены вокруг центра. Приблизительно равномерное распределение справа и слева от относительного центра как развитых, так и развивающихся стран, на первый взгляд, приводит к выводу, что между субиндексом ГФ и экономическим развитием не существует резкой зависимости.

На рис. 2 видно, что степень государственного вмешательства в экономику по госфинансам не обуславливает уровень экономического развития страны и не обусловлена им (так как объем ВВП на д. н. и по текущим ценам, и по паритету покупательской способности не зависит от левизны или правизны страны по субиндексу ГФ).

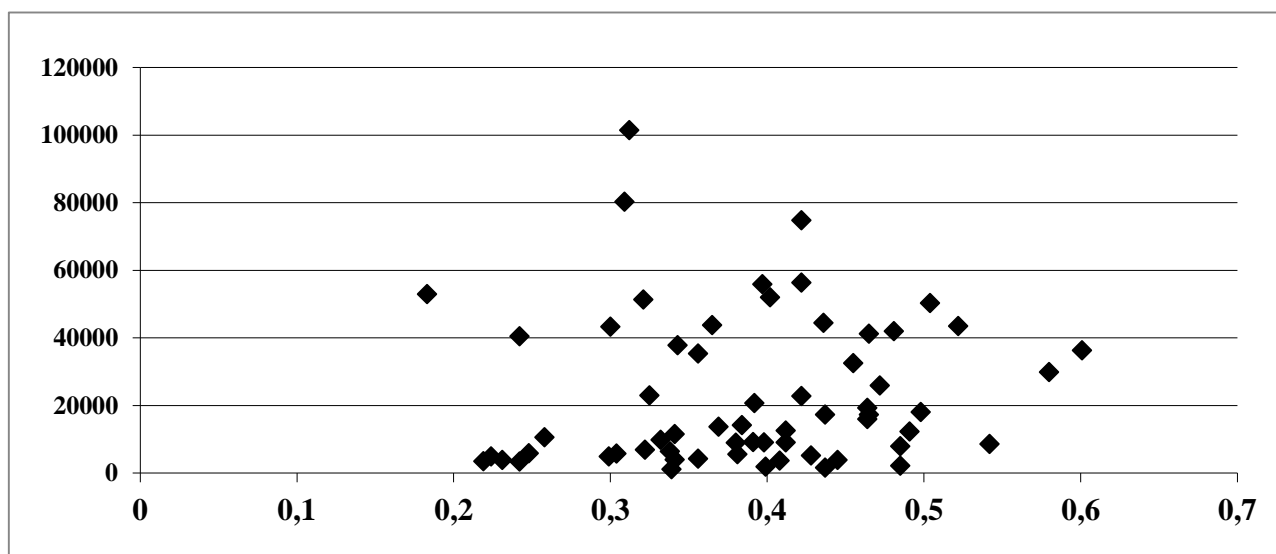

Рис. 2. Зависимость объема ВВП на душу населения (дол. США) от субиндекса ГФ в 62 странах

Примечание: ордината – Y (ВВП на д.н.); абсцисса – X (субиндекс ГФ)
 Источник: составлено автором

Есть страны, которые по субиндексу ГФ являются «правыми», но более развиты, чем «левые». Существуют также страны среди «левых» (напр., Франция), которые более развиты, чем «правые». Следовательно, левизна или правизна по этому параметру не является показателем развития. Однако это не значит, что тенденция «направо/налево» по данному параметру не влияет на объем ВВП. То есть для каждой страны существует такой «оптимальный предел» субиндекса ГФ, по приближению к которому объем ВВП увеличивается, а по отдалению – уменьшается. Значит, вопрос определения такого предела для любой страны имеет важное научно-практическое значение.

На рис. 2 изображена зависимость объема ВВП на д. н. от субиндекса ГФ. И независимо от уровня развития стран распределение «направо» и «налево» от относительного центра отражает текущее состояние страны в исследованном году, но не отражает тенденцию их развития. Например,

то, что Польша и Россия, имея 0,412 баллов, находятся левее от относительного центра, свидетельствует о большем вмешательстве этих стран в экономику по государственным финансам. Однако такое состояние не показывает, насколько оптимальна степень этого вмешательства. Поэтому ошибочно утверждать, что нет никакой зависимости между объемом ВВП и субиндексом ГФ.

Существование такой зависимости для каждой страны можно определить изучением динамики субиндекса ГФ.

Наблюдение за динамикой субиндекса ГФ за период 2000–2016 гг. в Азербайджане и Грузии позволяет провести сравнительный анализ взаимосвязи между ВВП и субиндексом ГФ в этих странах. В табл. 1 показан объем этого субиндекса и его подиндексов, также, объем ВВП на д. н. в Азербайджане.

Таблица 1

Динамика субиндекса ГФ в Азербайджане

Год	НБ, налог/доход (%)	Соотношение бюджетных доходов на ВВП – НБ/ВВП (%)	Подиндекс НБ	Подиндекс БР	Субиндекс ГФ	ВВП на д.н. (дол. США)
			X_1	X_2		
2000	46,4	20,831	0,464	0,20831	0,336155	655,10
2001	46,4	18,661	0,464	0,18661	0,325305	703,67
2002	46,4	27,673	0,464	0,27673	0,370365	763,10
2003	46,4	28,521	0,464	0,28521	0,374605	883,61
2004	46,4	25,867	0,464	0,25867	0,361335	1045,03
2005	46,4	22,670	0,464	0,2267	0,34535	1578,37
2006	46,4	26,870	0,464	0,2687	0,36635	2473,09
2007	42,2	25,938	0,422	0,25938	0,34069	3851,44
2008	40,9	31,125	0,409	0,31125	0,360125	5574,60
2009	40,9	33,785	0,409	0,33785	0,373425	4950,29
2010	40,9	31,674	0,409	0,31674	0,36287	5842,81
2011	40,9	33,951	0,409	0,33951	0,374255	7189,69
2012	40,0	36,655	0,4	0,36655	0,383275	7393,77
2013	40,0	37,969	0,4	0,37969	0,389845	7811,62
2014	39,8	36,337	0,398	0,36337	0,380685	7886,46
2015	39,8	38,544	0,398	0,38544	0,39172	5496,34
2016	39,8	40,449	0,398	0,40449	0,401245	–

Примечание: налоговое бремя за 2000-2005 гг. было принято в соответствии с 2006 г.

Источник: рассчитано и составлено автором по данным [3; 4; 14]

Из табл. 1 видно, что в Азербайджане подиндекс НБ имеет тенденцию снижения, а подиндекс БР – роста. Окончательный субиндекс ГФ хоть и колебался, в конечном итоге имеет тенденцию роста. В те годы, объем ВВП на д. н. неуклонно рос. Это можно четко наблюдать на рис. 3.

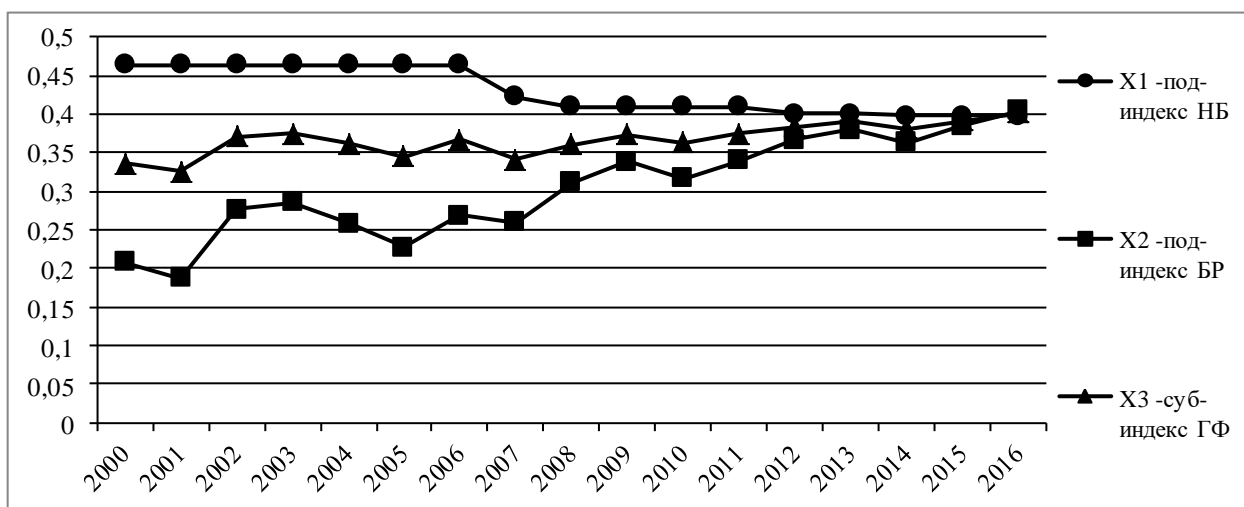

Рис. 3. Динамика субиндекса ГФ в Азербайджане

Примечание: здесь по ординате указан субиндекс ГФ

Источник: составлено автором

Линейную модельную связь между субиндексом ГФ, его подиндексами и объемом ВВП на д. н. можно описать следующим образом:

$$Y_i = a_i + b_{1i} \cdot X_{1i} + b_{2i} \cdot X_{2i} + C_i$$

Здесь Y_i – объем ВВП на д. н. за i год; X_{1i} – подиндекс НБ за i год; X_{2i} – подиндекс БР за i год; a_i , b_{1i} и b_{2i} – коэффициенты (параметры модели); C_i – вариация и случайное число за год. Математическое ожидание этого числа равно нулю; вне зависимости от того, к чему относятся дисперсионные показатели, вариации в разные годы не зависят друг от друга. Исследования охватывают 2000–2015 гг., поэтому $i=16$.

Таким образом, перед нами стоят задачи: 1) построить уравнение регрессии, выражающее зависимость объема ВВП на д. н. от подиндексов НБ и БР; 2) проверить 5-процентный уровень значимости уравнения регрессии, то есть гипотезу $H_0: b_1=b_2=0$; 3) проверить значимость каждого коэффициента регрессии; 4) найти коэффициент R -детерминации.

Разработка статистики регрессии за 2000-2015 гг. в Азербайджане, отражающая соотношение подиндексов НБ, БР, субиндекса ГФ и объема ВВП на д. н., дает нижеследующие результаты (табл. 2).

Таблица 2

Статистика регрессии по Азербайджану

Общий R	0,95799334			
R-квадрат	0,91775124			
Нормализованный R	0,90509758			F-значимость
Стандартная ошибка	869,641454			8,87853E-08
Количество наблюдений	16			
Дисперсионный анализ				
	Коэффициенты	Стандартная ошибка	t-статистика	P-значение
Пересечение – Y	34054,1659	8302,182374	4,101833031	0,001248847
Переменная – X ₁	-75102,194	14753,72997	-5,09038693	0,000207208
Переменная – X ₂	7878,84403	7231,823336	1,089468543	0,295731251

Источник: рассчитано и составлено автором

В колонке коэффициентов отражаются коэффициенты уравнения регрессии. Таким образом, на основе $b_0=34054,16589$; $b_1=-75102,19418$; $b_2=7878,844031$ уравнение регрессии для Азербайджана может быть выражено следующим образом:

$$\hat{Y} = 34054,16589 - 75102,19418 \cdot X_1 + 7878,844031 \cdot X_2$$

Из регрессионной статистики видно, что P-значение X_2 не меньше 0,05 и поэтому этой величиной можно пренебречь.

Коэффициент b_1 показывает, что увеличение на 0,001 подиндекса НБ уменьшает на 75 дол. США объем ВВП на д. н. Однако такое же увеличение подиндекса БР влияет положительно на объем ВВП на д. н. и увеличивает его приблизительно на 7,9 дол. США.

В Азербайджане между субиндексом ГФ и объемом ВВП на д. н. существует положительная связь (рис. 4).

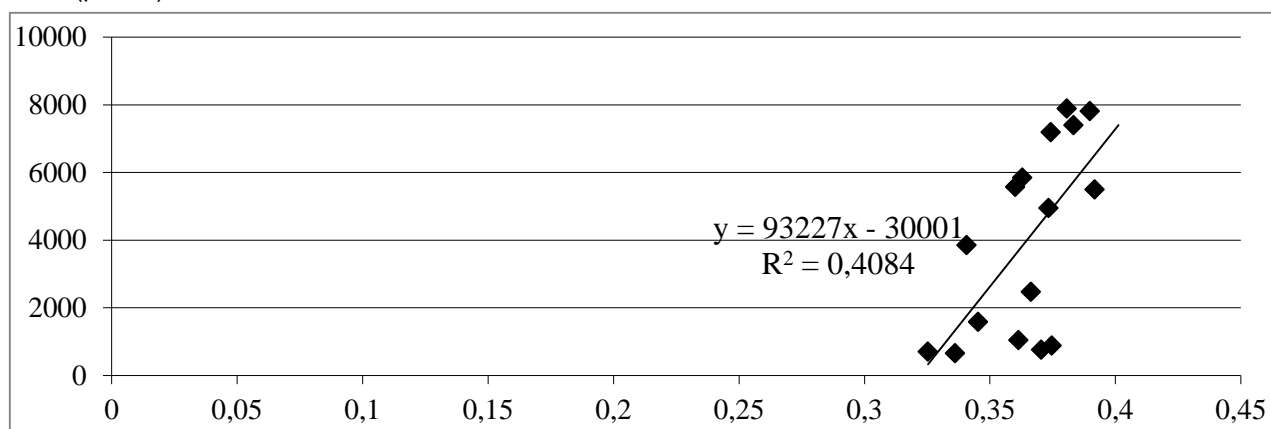

Рис. 4. Зависимость объема ВВП на душу населения (дол. США) от субиндекса ГФ в Азербайджане

Примечание: ордината – Y (ВВП на д.н.); абсцисса – X (субиндекс ГФ)

Источник: составлено автором

На рис. 4 видно, что увеличение субиндекса ГФ за последние 16 лет положительно повлияло на объем ВВП на д. н. Однако это увеличение за счет роста не подиндекса НБ, а подиндекса БР. Между НБ и ВВП существует обратная связь, и уменьшение подиндекса НБ оказывает значительное влияние на снижение ВВП на д. н. Другими словами, степень НБ в экономике Азербайджана по-прежнему намного выше «оптимального предела».

В табл. 3 показаны подиндексы НБ и БР, а также объем ВВП на д. н. для Грузии за период 2000–2016 гг.

Таблица 3

Динамика субиндекса ГФ в Грузии

Год	НБ, налог/доход (%)	Соотношение бюджетных доходов на ВВП – НБ/ВВП (%)	Подиндекс НБ	Подиндекс БР	Субиндекс ГФ $X_3=(X_1+X_2)/2$	ВВП на д.н. (дол. США) Y
			X1	X2		
2000	57	17,392	0,57	0,17392	0,37196	691,99771
2001	57	17,294	0,57	0,17294	0,37147	733,970414
2002	57	16,434	0,57	0,16434	0,36717	779,384593
2003	57	16,535	0,57	0,16535	0,367675	928,010823
2004	57	19,382	0,57	0,19382	0,38191	1207,36723
2005	57	22,215	0,57	0,22215	0,396075	1530,05752
2006	57	23,293	0,57	0,23293	0,401465	1872,68042
2007	38,6	28,427	0,386	0,28427	0,335135	2492,12878
2008	38,6	32,666	0,386	0,32666	0,35633	3174,949
2009	38,6	35,813	0,386	0,35813	0,372065	2706,58851
2010	15,3	33,060	0,153	0,3306	0,2418	2964,47705
2011	15,3	29,088	0,153	0,29088	0,22194	3725,06322
2012	16,5	29,567	0,165	0,29567	0,230335	4142,86918
2013	16,5	28,698	0,165	0,28698	0,22599	4274,37687
2014	16,4	29,840	0,164	0,2984	0,2312	4429,65007
2015	16,4	29,145	0,164	0,29145	0,227725	3795,97331
2016	16,4	29,519	0,164	0,29519	0,229595	-

Примечание: налоговое бремя за 2000-2005 гг. было принято в соответствии с 2006 г.

Источник: рассчитано и составлено автором по данным [8; 9; 10]

Из табл. 3 видно, что показатели подиндекса НБ Грузии постоянно падали. А по подиндексу БР в некоторые годы происходили увеличения или уменьшения. В целом же субиндекс ГФ страны имел тенденцию снижения за период 2000–2016 гг. Однако за те годы объем ВВП на д. н., в основном, увеличился.

На рис. 5 показан расчет статистики регрессии по Грузии. Статистика, отражая взаимосвязь между подиндексами НБ, БР, субиндекса ГФ и объемом ВВП на д. н. за 2000–2015 гг. по Грузии, позволяет прийти к следующим заключениям (табл. 4).

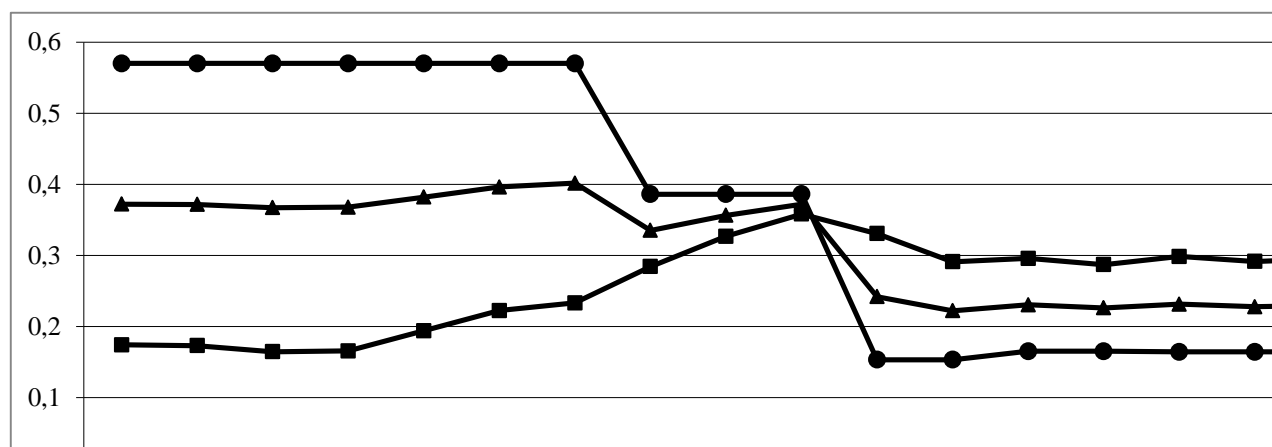

Рис. 5. Динамика субиндекса ГФ, подиндексов НБ и БР в Грузии

Примечание: здесь по ординате указан субиндекс ГФ

Источник: составлено автором

Таблиця 4

Статистика регрессии по Грузии

Общий R	0,950318			
R-квадрат	0,903105			
Нормализованный R	0,888198			F-зачимость
Стандартная ошибка	459,0401			2,58E-07
Число наблюдений	16			
Дисперсионный анализ				
	Коэффициенты	Стандартная ошибка	t-статистика	P-значение
Пересечение – Y	3109,332	1051,952	2,955772	0,011148
Переменная – X ₁	-5316,37	982,5657	-5,41071	0,000119
Переменная – X ₂	5428,386	2849,596	1,904967	0,079145

Источник: рассчитано и составлено автором

Из колонки коэффициентов статистики регрессии видно, что коэффициенты уравнения регрессии по Грузии равны $b_0=3109,332$; $b_1=-5316,37$; $b_2=5428,386$. Отсюда, уравнение регрессии для Грузии можно описать следующим образом:

$$\hat{Y}=3109,332-5316,37 \cdot X_1+5428,386 \cdot X_2$$

Из регрессионной статистики видно, что P-значение X₂ не меньше 0,05 и поэтому этой величиной можно пренебречь.

По коэффициенту b_1 видно, что увеличение подиндекса НБ на 0,001 сокращает объем ВВП на д. н. всего на 5 дол. США. А увеличение подиндекса БР настолько же положительно влияет на объем ВВП на д. н. и увеличивает его приблизительно на 5,4 дол. США.

На рис. 6 показана зависимость объема ВВП на д. н. от субиндекса ГФ Грузии. В результате проводимых реформ в Грузии, экономика по этому параметру на короткий срок имела тенденцию «слева – вправо». Такое резкое сокращение субиндекса ГФ отразилось и на объеме ВВП на д. н.

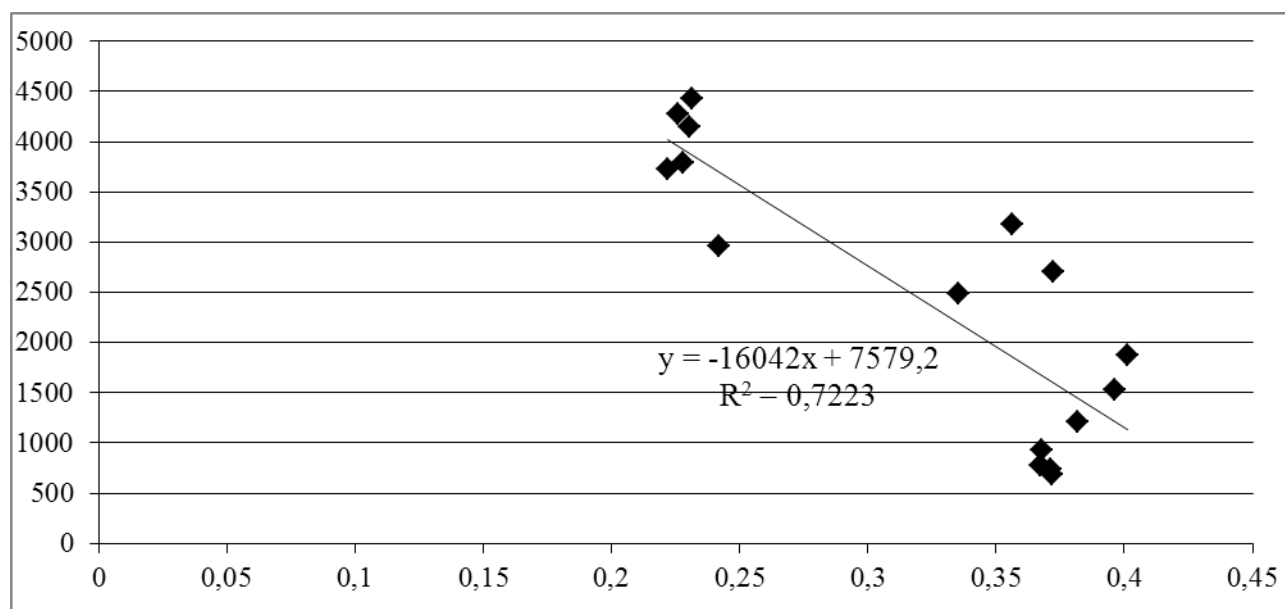

Рис. 6. Зависимость объема ВВП на душу населения (дол. США) от субиндекса ГФ в Грузии

Примечание: ордината – Y (ВВП на д.н.); абсцисса – X (субиндекс ГФ)

Источник: составлено автором

На рис. 7 графически отображено сравнение динамики субиндексов ГФ Азербайджана и Грузии.

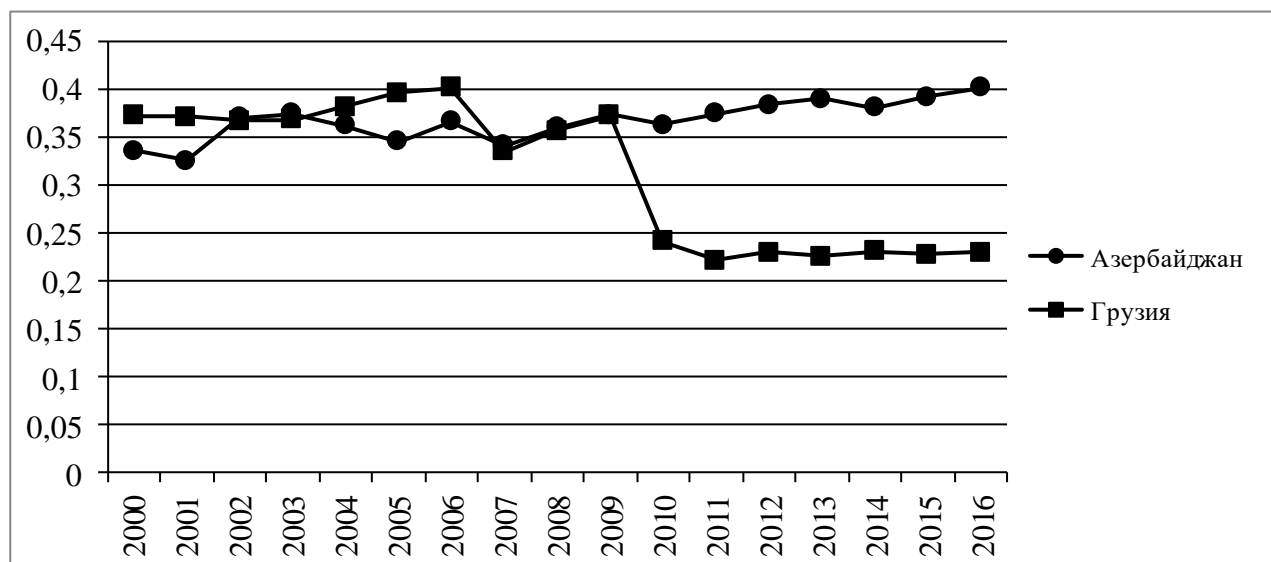

Рис. 7. Сравнение динамики субиндекса государственные финансы Азербайджана и Грузии

*Примечание: здесь по ординате указан субиндекс ГФ
Источник: составлен автором*

Из сравнения динамики субиндексов ГФ этих стран видно (рис. 7), что, начиная с 2009 г., между ними возникли резкие различия. Основные же касаются подиндекса НБ.

Выводы из проведенного исследования. Таким образом, путем сравнения влияний подиндексов НБ и БР на объем ВВП на д. н. в экономике Азербайджана и Грузии можно прийти к заключению, что сокращение налогов в обеих странах до сих пор положительно влияет на объем ВВП. Это означает, что налоги в обеих странах по-прежнему находятся за налоговым пределом. Однако повторное снижение налогов в Грузии (например, снижение подиндекса НБ на 0,001 раза) добавит всего 5,3 дол. США на объем ВВП на д. н. А в Азербайджане такое влияние колеблется около 75,0 дол. США. Из этого следует, что дальнейшее снижение налогов в Грузии не будет столь эффективным. Подиндекс НБ в Грузии находится около «оптимального предела». Тем не менее, снижение налогов в Азербайджане может серьезно повлиять на объем ВВП. Следовательно, в данный момент налоговое бремя в Азербайджане достаточно высокое и существует острая необходимость снижения подиндекса НБ.

Результаты исследования позволяют утверждать, что: 1) между субиндексом ГФ ИЛ(П)Э и объемом ВВП не существует однозначной зависимости; 2) для любой отдельно взятой страны существует корреляционная связь между субиндексом ГФ и объемом ВВП на д. н.; 3) для разных стран «оптимальный предел» для субиндекса ГФ различны; 4) по показателям субиндекса ГФ экономика Грузии, по сравнению с экономикой Азербайджана, гораздо правее и близка к «оптимальному пределу».

Литература

1. Музаффарли Н. Социальная ориентированность экономики в правистских и левистских системах / Назим Музаффарли (Иманов) ; НАН Азербайджана, Ин-т экономики. – Баку : Изд. дом «Шарг-Гарб», 2014. – 280 с.
2. Индекс левизны (правизны) экономики – 2015. Результаты по субиндексам [Электронный ресурс] / авт. и науч. колл.: Н. Музаффарли, М. Гюльалиев, А. Мурадов, Р. Абдуллаева, Ф. Мусаева [и др.] ; Институт экономики НАНА // Национальная академия наук Азербайджана : официальный веб-сайт. – 2015. – Режим доступа: <http://economics.com.az/ru/index.php/sub-indeksy.html>
3. Azerbaijan: Economy [Электронный ресурс] // The World Bank : официальный веб-сайт. – Режим доступа: <http://www.doingbusiness.org/Custom-Query/azerbaijan>
4. Azerbaijan: GDP per capita (current US\$): 1990–2015 [Электронный ресурс] // The World Bank : официальный веб-сайт. – Режим доступа: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=AZ>
5. Blanchard O. An empirical characterization of the dynamic effects of changes in government spending and taxes on output / O. Blanchard, R. Perotti // Quarterly Journal of Economics. – 2002. – No. 117 (4). – P. 1329-1368.

6. Edelberg W. Understanding the effects of a shock to government purchases // W. Edelberg, M. Eichenbaum, J. Fisher // *Review of Economics Dynamics*. – 1999. – No. 2. – P. 166-206.
7. Fatás A. The effects of fiscal policy on consumption and employment: theory and evidence / A. Fatás, I. Mihov // *Centre for Economic Policy Research*. – 2001. – Discussion paper No. 2760.
8. Georgia and the IMF [Електронний ресурс] // *International Monetary Found* : офіційний веб-сайт. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/country/GEO/index.htm>
9. Georgia: Economy [Електронний ресурс] // *The World Bank* : офіційний веб-сайт. – Режим доступа: <http://www.doingbusiness.org/Custom-Query/georgia>
10. Georgia: GDP per capita (current US\$): 1990–2015 [Електронний ресурс] // *The World Bank* : офіційний веб-сайт. – Режим доступа: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=Ge>
11. Mountford A. What are the effects of fiscal policy shocks? // A. Mountford, H. Uhlig // *Economic Risk*, Berlin, working paper. – 2005. – SFB #649. – 52 p.
12. Perotti R. Estimating the effects of fiscal policy in OECD countries / R. Perotti // *European Network of Economic Policy Research Institutes*. – 2002. – Working paper No. 15, October. – 55 p.
13. Ramey V. Costly capital reallocation and the effects of government spending / V. Ramey, M. Shapiro // *Carnegie Rochester conference on public policy*. – 1998. – No. 48. – P. 145-194.
14. Republic of Azerbaijan and the IMF [Електронний ресурс] // *International Monetary Found* : офіційний веб-сайт. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/country/AZE/index.htm>

References

1. Muzaffarli (Imanov), N. (2014), “*The socially orientation of economy in the leftness and rightness systems*”, Publ. House “East-West”, Baku, Azerbaijan, 280 p.
2. Muzaffarli (Imanov), N., Gulaliyev, M.G., Muradov, A., Abdullayeva, R., Musayeva F. (et al.) (2015), *Index of leftness (rightness) of economy – 2015. Results for the sub-indices*, available at: <http://economics.com.az/ru/index.php/sub-indeksy.html> (access date January 06, 2017).
3. The World Bank (2016), *Azerbaijan: Economy*, available at: www.doingbusiness.org/Custom-Query/azerbaijan (access date December 15, 2016).
4. The World Bank (2015), *Azerbaijan: GDP per capita (current US\$): 1990–2015*, available at: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=AZ> (access date December 15, 2016).
5. Blanchard, O. and Perotti, R. (2002), “An empirical characterization of the dynamic effects of changes in government spending and taxes on output”, *Quarterly Journal of Economics*, no. 117 (4), pp. 1329-1368.
6. Edelberg, W., Eichenbaum, M. and Fisher, J. (1999), “Understanding the effects of a shock to government purchases”, *Review of Economics Dynamics*, no. 2, pp. 166-206.
7. Fatás, A. and Mihov, I. (2001), “The effects of fiscal policy on consumption and employment: theory and evidence”, *Centre for Economic Policy Research*, discussion paper # 2760.
8. International Monetary Found (2015), *Georgia and the IMF*, available at: <http://www.imf.org/external/country/GEO/index.htm> (access date December 15, 2016).
9. The World Bank (2016), *Georgia: Economy*, available at: <http://www.doingbusiness.org/Custom-Query/georgia> (access date December 15, 2016).
10. The World Bank (2015), *Georgia: GDP per capita (current US\$): 1990–2015*, available at: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=Ge>. (access date December 15, 2016).
11. Mountford, A. and Uhlig H. (2005), “What are the effects of fiscal policy shocks?”, *Economic Risk*, Berlin, working paper SFB #649, 52 p.
12. Perotti, R. (2002), “Estimating the effects of fiscal policy in OECD countries”, *European Network of Economic Policy Research Institutes*, working paper no. 15, October, 55 p.
13. Ramey, V. and Shapiro, M. (1998), “Costly capital reallocation and the effects of government spending”, *Carnegie Rochester conference on public policy*, no. 48, pp. 145-194.
14. International Monetary Found (2015), *Republic of Azerbaijan and the IMF*, available at: <http://www.imf.org/external/country/index.htm> (access date December 15, 2016).

Рецензент : д-р екон. наук, професор Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету С.В. Сіденко

УДК 338.43:332.14

Сава А.П.,
канд. екон. наук, с.н.с., докторант
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Sava A.P.,
cand.sc.(econ.), senior research fellow, doctoral candidate
NSC «Institute of Agrarian Economics»

FORMING A MODEL OF RURAL DEVELOPMENT UNDER INFLUENCE OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Постановка проблеми. Одним із напрямів формування сучасної моделі розвитку сільських територій є вивчення міжнародного досвіду регулювання соціально-економічних процесів як важливого чинника забезпечення згладжування так званих «провалів» ринкового середовища, збалансованості функціонування економічної, соціальної та екологічної компонент системи. Це надзвичайно важливо в умовах перебування України в трансформаційному періоді становлення інституційних засад суспільної моделі ринкової економіки. Її функціональність залежить від побудови взаємовідносин держави та інших суб'єктів: людини, бізнесу, території, а також ефективного поєднання державного регулювання та ринкового лібералізму. Зважаючи на вітчизняний досвід побудови системи управління за принципом «згори-донизу» та неврегульованості більшості ринкових відносин, проблеми розвитку сільських територій нашої держави залишаються невирішеними і в багатьох випадках набули загрозливих ознак. Тому це потребує відповідної уваги до інтерпретації зарубіжного досвіду з розвитку сільських територій та вироблення загальноновизнаної наукової концепції.

Європейський вибір України, що продиктовано її політичними орієнтирами, зумовлює новий підхід до формування цілей, пріоритетів та механізмів реалізації політики соціально-економічного розвитку територій. З цієї метою доцільним є проведення аналізу державних ініціатив щодо формування регіонального розвитку країн ЄС, визначення основних засад їх формування та інструментів реалізації політики, спрямованих на вирішення конкретних проблем розвитку територій.

Саме тому у нашому дослідженні зупинимося на оцінці особливостей формування системи державного регулювання економіки в європейських країнах та можливостей реалізації національних інтересів у формуванні власної моделі розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічне та науково-практичне забезпечення розвитку сільських територій, обґрунтування їх факторів та напрямів, визначення інструментів управління соціально-економічними процесами, запровадження світового досвіду в галузі державного впливу на розвиток сільських територій уже тривалий час вивчається багатьма вченими. Зокрема, ці питання ґрунтовно висвітлені у працях О.М. Бородіної, О.Г. Булавки, І.В. Гончаренко [3], Ю.Е. Губені [4], М.І. Долішнього [7], В.К. Збарського, М.Ф. Кропивка, І.М. Куліша [12], І.І. Лукінова, М.Й. Маліка, О.І. Павлова, І.В. Прокопи, В.А. Пуліма, П.Т. Саблука, М.Г. Саєнка, О.В. Шибаніної, В.В. Юрчишина [16] та ін.

Зокрема, В.П. Павленко у своїх дослідженнях звертає увагу на еволюцію підходів до регулювання розвитку сільських територій в європейських країнах. У них спостерігається гнучке поєднання державного регулювання з ринковим, а основний напрям макроекономічного державного регулювання полягає у забезпеченні прогресивних зрушень у структурі національної економіки з використанням стимулювальних або стримувальних засобів впливу на економічні процеси [14].

Проте, у наукових виданнях ще залишаються недостатньо дослідженими питання застосування таких підходів в інших державах, особливо європейської співтовариства, та визначення їх ролі у забезпеченні соціально-економічного розвитку сільських територій України, що і обумовило необхідність проведення даного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтувати шляхи формування національної моделі розвитку сільських територій з врахуванням досвіду їх функціонування та регулювання соціально-економічними процесами у європейських країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчать наукові дослідження, у кожній країні світу досвід соціально-економічного розвитку сільських територій базується і залежить від

особливостей адміністративно-територіального устрою, що сформувався під впливом природно-географічних, соціально-економічних і демографічних чинників та потреб державного управління. На основі цього протягом певного періоду часу була сформована ідеологічна платформа, що відповідала інтересам конкретної держави та визначала чіткі інструменти впливу на розвиток сільських територій.

На основі пройдені еволюції наукових підходів до реалізації політики соціально-економічного розвитку та утвердженого державного устрою у світі сформувалося декілька моделей розвитку сільських територій та управління ними. У літературних джерелах їх згрупували у декілька типів [8]:

1. Англосаксонську.
2. Континентальну.
3. Змішану (рис. 1).

Рис. 1. Типи моделей управління територіями

Джерело: систематизовано на підставі джерел [2; 5; 8]

Слід зауважити, що їх ефективність не залежала і не залежить від форми державного устрою країни. Так, Я. Казюк наголошує на тому, що «ні унітарні, ні федеративні держави не мають яких-небудь переваг одна перед одною в питаннях розмежування компетенції між рівнями влади. Не можна також стверджувати, що унітарний або федеративний устрій забезпечують краще чи гірше державне регулювання розвитку своїх територій. Державний устрій не формує ні якість, ні успішність цього регулювання, але безпосередньо формує його модель, схему, механізми і процедури» [10].

Загалом розглянуті моделі, по-перше, передбачають реалізацію різноманітних програм підтримки незалежно одна від одної (США, Мексика, Нова Зеландія) та, по-друге, застосування механізмів державної підтримки, які закріплені законодавчими актами (Європейський Союз, Канада, Туреччина).

Ці моделі мають низку загальних рис та відмінностей.

Щодо загальних рис державної політики країн світу за цими моделями, їх слід згрупувати наступним чином:

1) надання суб'єктам програм права вибирати з переліку напрямів у рамках єдиної політики або програм різних відомств ті, які найбільш сприяють розвитку сільських територій конкретного регіону;

2) органам місцевого самоврядування надаються не тільки широкі права з реалізації програм розвитку сільських територій, але і адекватна фінансова підтримка за допомогою використання комплексу фінансових інструментів: прямі платежі населенню, програми грантової підтримки, кредити, гарантії за кредитами, податкові пільги, технічна допомога з чітким зазначенням умов їх застосування [11].

Що стосується відмінностей, то вони мають, на наш погляд, формальний характер, оскільки країни за першою моделлю відносин не формують єдиного програмного чи законодавчого документу, а надають цю повноваження місцевим органам самоврядування. Це частково виходить із становлення адміністративно-територіального устрою та існування федеративного типу управління. Країни, які функціонують за другою моделлю, зафіксують ці питання в єдиний документ. Зокрема, у Європейському Союзі існує Єдина аграрна політика.

Та головною особливістю цих напрямів, виходячи із їх змісту, є територіальний принцип спрямованості політики розвитку та відходу підтримки за галузевим підходом чи певній групі підприємств.

Серед існуючих моделей розвитку сільських територій у світовій практиці, на думку науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки», найбільш придатною та перспективною для України є європейська модель. Оскільки вона передбачає реалізацію політики розвитку сільських територій, яка супроводжується та доповнюється аграрною політикою та політикою підтримки дохідності аграрного виробництва [15].

Такої ж думки притримується і Ю.Е. Губені, який вважає, що для здійснення планування розвитку сільських територій необхідно опиратися на інструменти європейських країн [4].

Низка інших вітчизняних науковців підкреслюють необхідність забезпечення сучасного розвитку сільських територій України таким світовим пріоритетом, як інноваційність економіки, її соціалізація, гуманізація та екологізація [7]. Т. М. Безверхнюк доводить, що запровадження європейських принципів у практику вітчизняного управління територіями повинно відповідати таким принципам: узгодження цілей та інтересів усіх суб'єктів регіонального управління, оптимального співвідношення функцій адміністрування і регулювання, збереження конкретності та адресності державно-управлінського впливу, ієрархічності управління, процесного підходу [1, с. 19].

Тому з метою обґрунтування процесу формування моделі розвитку сільських територій на національному рівні розглянемо більш детально практичний досвід застосування континентальної моделі організації місцевого управління сільськими територіями.

Так, в **країнах Європейського Союзу** напрями розвитку сільських територій зафіксовані в рамках Спільної аграрної політики – САП (The Common Agricultural Policy – CAP). Упродовж своєї еволюції САП ЄС поступово відходила від принципів, що базуються на територіальному поділі, переорієнтовуючись на підходи, пов'язані з територіальною координацією та компромісними рішеннями.

Європейська політика розвитку сільських територій допомагає сільським територіям країн ЄС вирішувати широкий спектр економічних, екологічних і соціальних проблем. Це передбачено в основних базових засадах САП Європейського Союзу, які передбачають:

- розвиток сільських громад;
- демократизацію управління;
- забезпечення здоров'я нації;
- формування справедливого суспільства;
- життєдіяльність в рамках екологічних обмежень;
- досягнення цілей розвитку на основі наукових досліджень.

Кінцевою метою реалізації зазначених цілей є забезпечення збалансованості механізмів державного регулювання і ринкових важелів, що сприятиме створенню необхідних передумов для підвищення якості життя населення, ефективної зайнятості та покращення демографічної ситуації на основі стабільного й ефективного матеріального виробництва та розвитку сфери послуг.

Тому Європейський Союз несе відповідальність за стан розвитку територій та рівень життя населення усіх своїх країн, враховуючи наявність нижчого рівня доходів мешканців сільських територій; нерівний доступ до сучасних соціальних благ мешканцям сіл та міст; більших витрат на життєзабезпечення, загостренням конкуренції в аграрному секторі тощо.

Розвиток сільських територій також визначається стратегією «Європа 2020», яка була прийнята в березні 2010 р. і має назву «Стратегія інтелектуального і зрівноваженого розвитку, сприяючого суспільній активності». До її напрямів, які стосуються безпосередньо розвитку сільських територій належать:

- «Союз інновацій» – метою є покращення доступу до фінансування досліджень і інновацій;
- «Дорогу молодим» – метою є покращення результатів системи навчання і полегшення молоді виходу на ринок праці;
- «Європейська програма боротьби із бідністю»;
- «Європа, що ефективно використовує ресурси».

Їх вирішення покладено на Європейську мережу сільських територій (European Network for Rural Development – ENRD), головними цілями якої є: збір, аналіз і розповсюдження інформації на тему механізмів і способів розвитку сільських територій ЄС; збір, поширення та консолідація на рівні ЄС позитивної практики розвитку сільських територій; узагальнення інформації про розвиток сільських територій у межах ЄС і в інших країнах; організація зустрічей і семінарів на рівні ЄС для суб'єктів, активно зацікавлених у розвитку сільських територій; створення і управління мережами експертів з метою спрощення обміну професійними знаннями і підтримка реалізації та оцінки політики розвитку сільських територій; підтримка національних мереж та ініціатив щодо міжнародної співпраці [17, с. 27].

Відповідно до стратегії «Європа 2020» Європейською Комісією у листопаді 2010 р. відкориговано напрями діяльності САП країн-членів ЄС. Щодо розвитку сільських територій визначаються такі пріоритетні напрями:

1. Зміцнення трансферу знань у сільському і лісовому господарстві.
2. Зміцнення конкурентоспроможності сільського господарства і забезпечення існування господарств.

3. Підтримка організації продовольчого ланцюга і управління ризиком в сільському господарстві.
4. Збереження і покращення стану екосистем, залежних від сільського і лісового господарств.
5. Підтримка ефективного використання сировини і переходу на низько емісійне господарювання в аграрному секторі.
6. Потенціал робочих місць на селі тощо [20].

Поряд з реалізацією загальної регіональної політики Європейського Співтовариства, зокрема у рамках САП, управління сільськими територіями здійснюється окремо кожною країною-членом ЄС на національному рівні. Якщо проаналізувати положення в 15 країнах Європейського Союзу (ЄС-15), то можна помітити, що регіональна політика практично у всіх країнах спрямована на створення умов, які дозволяють регіонам повністю реалізувати наявний у них потенціал і тим самим забезпечити рівність у розвитку сільських територій на національному рівні.

Загалом у регулюванні соціально-економічних процесів країн Західної Європи, досвід яких особливо важливий для України в контексті проголошеного нею курсу на євроінтеграцію, можна виокремити два періоди:

- 1) перший – інтенсивного розвитку механізмів державного регулювання (особливо протягом післявоєнного періоду, коли у розвитку господарських систем спостерігалось широке використання кейнсіанських підходів);
- 2) другий – дерегулювання (супроводжувалося приватизаційними процесами та зменшенням державного втручання).

У цілому ж у цих країнах спостерігається гнучке поєднання державного регулювання з ринковим, а основний напрям макроекономічного державного регулювання полягає у забезпеченні прогресивних зрушень у структурі національної економіки з використанням стимулювальних або стримувальних засобів впливу на господарські процеси в межах податково-бюджетної і кредитно-грошової політики [14].

Розглянемо особливості розвитку соціально-економічного розвитку у певних країнах ЄС.

Політика розвитку сільських територій у **Німеччині** реалізується через Федеральне міністерство продовольства, сільського господарства і захисту прав споживачів, яке займається наступними питаннями:

- посилення економічної потужності і диверсифікація, створення нових робочих місць;
- відповідна потребам адаптація технічної і соціальної інфраструктури;
- розв'язання проблеми міграції та старіння населення;
- покращення перспектив для молоді;
- створення системи землекористування, яке б не забруднювало навколишнє середовище;
- об'єднання природоохоронних і рекреаційних функцій сільських територій;
- збереження і охорона культурного ландшафту.

Виконуючи загальну мету, передбачену державною стратегією, федеральні землі на місцях розробляють програми розвитку сільських територій, де визначають конкретні заходи та інструменти сприяння цьому розвитку.

Програма фінансово підтримується ЄС і федеральною владою, і в її рамках реалізується широкий спектр заходів з розвитку аграрного виробництва та соціальної інфраструктури.

На ці потреби у рамках схеми перерозподілу коштів підтримки з ринкової на користь розвитку сільських територій на період 2015–2019 рр. передбачено щорічне надання 4,5% від максимальної суми національного бюджету. Усього для федеральних земель на ці підпрограми по сталому розвитку сільського господарства буде надано 1,1 млрд євро [13].

Німецьку модель розвитку сільських територій (застосовується також в Австрії, Бельгії, Нідерландах, Швейцарії) можна охарактеризувати як неоліберальну систему управління національною економікою з активним використанням ринкових регуляторів, і передусім конкуренції, та створенням на державному рівні ефективної системи соціального захисту населення (фінансово забезпечується шляхом перерозподілу приблизно 50 % ВВП через бюджет).

Особливої уваги для України заслуговує досвід державного регулювання економіки **Франції**, яка за територією, чисельністю населення, менталітетом громадян, державним устроєм найбільш схожа до нашої країни. Її частка становить приблизно 17 % промислового і 20 % сільськогосподарського виробництва Західної Європи, а в діяльності держави щодо її впливу на економіку виокремлюють такі аспекти, як: відносно істотна участь у виробництві, урахування вимог екології, структурна політика, протекціонізм, регулювання фінансової сфери, трудових відносин [14].

Щодо управління розвитком сільських територій у Франції, як правило, застосовують ринкові економічні інструменти стимулювання економічної складової. Серед них можна виокремити наступні: заохочення для внутрішніх та іноземних інвестицій, яка охоплює податкові пільги; режим прискореної амортизації; «дослідницькі податкові кредити»; субсидії (до 25 % вартості всіх капітальних вкладень у земельну ділянку, будови, устаткування, що придбано в перші роки будівництва); виважене регулювання банківської системи (передбачає регламентування і контроль над кредитними організаціями) та фондового ринку (охоплює контроль за дотриманням стандартів розкриття інформації емітентами у використанні внутрішньої інформації, видачу ліцензії на створення

інвестиційних компаній та управління портфелями цінних паперів, сприяння діяльності, яка стосується операцій із цінними паперами); розвинена мережа організацій, яка займається консультуванням, науково-інформаційним та іншим забезпеченням підприємницької діяльності.

З позиції формування інституційного забезпечення державного регулювання, яке у Франції дуже жорстке як для ліберальної моделі, певний інтерес становлять питання регулятивної ролі держави шляхом програмування і планування розвитку національної економіки, для чого створено спеціальні офіційні органи, котрі розробляють плани, що орієнтують економіку на освоєння нових технологій, проведення науково-дослідних робіт тощо. При цьому слід зазначити, що французька система планування у своєму розвитку пройшла три великі етапи:

– для першого, який припав на післявоєнний період характерне досить сильне втручання в економіку органів управління, прийняття обов'язкових для підприємств планів;

– на другому було здійснено перехід до індикативного планування, яке давало змогу координувати позиції держави і приватного підприємництва;

– для третього характерною рисою було зближення національного ринку з ринками інших європейських країн, що зумовило необхідність переходу від індикативного до стратегічного планування [14].

Розвиток сільських територій та формування політики його підтримки у **Польщі**, що входить до складу Європейського Союзу регулюються чіткими правилами викладені у Регламенті Ради (ЄС) № 1698/2005 (Council Regulation (EC) No. 1698/2005). Вони відповідають основним напрямам програми САП [17].

На підставі цих напрямів кожна країна ЄС розробляє національні плани розвитку сільських територій, котрі є основою для підготовки відповідних програм. При цьому більша увага приділяється певним специфічним особливостям, які визначаються головними на загальнодержавному рівні, але при цьому не виходять за межі основних, загальних для ЄС положень.

Зокрема, у Польщі Міністерством сільського господарства і розвитку села на базі зазначених тематичних напрямів розроблена Стратегія розвитку сільських територій. Стратегія виділяє три основні цілі, досягнення яких забезпечить її реалізацію:

1. Підтримка гармонійного розвитку сільських територій.

2. Поліпшення конкурентоспроможності сільського господарства.

3. Зміцнення галузі переробки аграрної продукції з метою підвищення якості і безпеки продовольства.

У межах кожної Цілі виділено кілька пріоритетів, які у свою чергу детально описані у конкретних діях. Наприклад, для Цілі 1 «Підтримка сталого розвитку сільських територій» виділено наступні пріоритети [19, с. 59-79]:

– диверсифікація з метою забезпечення альтернативних джерел доходів;

– збереження природних особливостей – ландшафтів на сільських територіях;

– підвищення активності сільських громад та поліпшення соціальної інфраструктури;

– розбудова технічної інфраструктури.

Із наведених у дослідженні напрямів розвитку сільських територій складається враження, що в країнах ЄС чіткіше виражений пріоритет людського розвитку в системі розвитку сільських територій порівняно з Україною [6].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, питання обрання тієї чи іншої моделі розвитку для української системи державного управління є надзвичайно дискусійним. Розглянутий досвід окремих країн Європейського Союзу, зокрема Великої Британії, побудований на англосаксонській моделі організації місцевого управління, що притаманна державам із федеративним устроєм її функціонування. У таких державах існує чітко виражена незалежність окремих регіонів у вирішенні питань розвитку сільських територій, визначення законодавчих ініціатив тощо. Тому є логічним прийняття та реалізації органами місцевого самоврядування програм, не пов'язаних із загальнонаціональними, розвитку для окремих територій.

У випадку з країнами, в яких діє унітарний лад управління, більш прийнятною є континентальна або ж змішана модель. Для таких держав є цілком природним підпорядкування окремим напрямом управління політиці регулювання та підтримки національного масштабу. Якщо ж брати до уваги європейську практику, то континентальна модель має дещо видозмінений механізм, адже він частково підпорядкований єдиній політиці Європейського Союзу. А тому в глобальному сенсі має характер, притаманний великим державам із федеративним устроєм.

Загалом, можна констатувати, що позитивний досвід європейських країн у вирішенні проблем розвитку сільських територій значною мірою залежить від діяльності, обсягів фінансування загальноєвропейських інститутів як державного, так і громадянського сектору. Повністю опиратися на таку практику і користуватися передбаченими можливостями Україна не може, оскільки не є повноцінним членом ЄС.

Це, на наш погляд, зумовлює необхідність вирішення питання формування моделі розвитку сільських територій вітчизняними науковцями та практиками на основі інтерпретації зарубіжного

досвіду та вироблення загально визнаної наукової концепції. Вона повинна гармонійно поєднувати вітчизняні наукові напрацювання у сфері розвитку сільської місцевості з тими напрацюваннями зарубіжних учених, що придатні до застосування в умовах України.

Література

1. Безверхнюк Т. М. Принципи регіонального управління: порівняльний аналіз вітчизняного та європейського досвіду / Т. М. Безверхнюк // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. – Вип. 13. / за заг. ред. проф. В. С. Загорського. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2007. – С. 13-20.
2. Голікова Т. В. Державне управління територіальним економічним розвитком: теорія і практика / Т. В. Голікова. – К. : НАДУ, 2007. – 296 с.
3. Гончаренко І.В. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону: проблеми теорії та практики : [монографія] / І.В. Гончаренко. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – 370 с.
4. Губені Ю. Е. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики / Ю.Е. Губені // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 62-70.
5. Гур'янова Л. С. Моделювання збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів / Л. С. Гур'янова. – Бердянськ : ФОП Ткачук О. В., 2013. – 406 с.
6. Демянишина О.А. Міжнародний досвід розвитку сільських територій: уроки для України / О.А. Демянишина // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 114-120.
7. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети : монографія / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 515 с.
8. Іванова О.Ю. Формування потенціалу саморозвитку регіонів України в контексті трансформаційних процесів : монографія / О.Ю. Іванова. – Х: ВД «ІНЖЕК», 2014. – 296 с.
9. Європейський досвід законодавчого регулювання державної підтримки та розвитку сільських населених пунктів. Інформаційна довідка // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28885.pdf>.
10. Казюк Я.М. Моделі державного управління міжбюджетними відносинами у розвинених країнах світу: уроки для України [Електронний ресурс] / Я. М. Казюк // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2013. – № 1. – Режим доступу : http://el-zbirn-du.at.ua/Kaz_s.pdf.
11. Колесников В.І. Світовий досвід розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / В.І. Колесников // Ефективна економіка. – 2014. – № 4. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2956>
12. Куліш І.М. Державна політика розвитку сільських територій: світовий досвід для України / І.М. Куліш // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Випуск 3 (107). – С. 395-407.
13. Новая система европейской несвязанной поддержки в сельском хозяйстве с 2015 года. Реализация в Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agrardialog.ru/files/prints/novaya_sistema_evropeyskoy_nesvyazannoy_podderzhki_v_selskom_hozyaystve_s_2015_goda_realizatsiya_v_germanii.pdf.
14. Павленко В.П. Державне регулювання національної економіки : методологія та перспективи розвитку : монографія / В.П.Павленко. – К. : НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, 2015. – 303с.
15. Пугачов Микола. Світовий досвід розвитку сільських територій може бути адаптований до потреб України [Електронний ресурс] / Микола. Пугачов. – Режим доступу: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/899-2014-08-11-07-44-26.html>.
16. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 3-10.
17. Council Regulation (EC) № 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) / Official Journal of the European Union, 2005. – 21 October. – Vol. 48. – P. 1-40.
18. European Commission, Agriculture and Rural Development (2011). The future of CAP market measures. «Agricultural Policy Perspectives Briefs» Brief no. 3, p.9.
19. Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 (z elementami prognozy do roku 2020): Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 29 czerwca 2005 r / Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. – Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2005. – 92 s.
20. U.S. map featuring program funding and success stories for fiscal years 2009-2013 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.rurdev.usda.gov/Home.html/>.

References

1. Bezverkhniuk, T.M. (2007). "Principles of regional management comparative analysis of national and European experience", *The efficiency of public administration*, no. 13, pp. 13-20.

2. Holikova, T.V. (2007), *Derzhavne upravlinnia terytorialnym ekonomichnym rozvytkom: teoriia i praktyka* [State management of territorial economic development: theory and practice], NADU, Kyiv, Ukraine.
3. Honcharenko, I.V. (2009), *Sotsialno-ekonomichni rozvytok silskykh terytorii rehionu: problemy teorii ta praktyky* [Social and economic development of rural territories of the region: problems of theory and practice], IRD NAN Ukrayiny, Lviv, Ukraine.
4. Hubeni, Yu.E. (2007), "Rural development: some aspects of European theory and practice", *Economy of Ukraine*, no. 4, pp. 62-70.
5. Hurianova, L.S. (2013), *Modeliuvannia zbalansovanoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv* [Modeling of balanced of social and economic development of regions], FLP Tkachuk, Berdiansk, Ukraine.
6. Demianyshyna, O.A. (2010), "International experience in rural development: lessons for Ukraine" *The economy of AIC*, no. 9, pp. 114-120.
7. Dolishnii, M.I. (2006), *Rehionalna polityka na rubezhi XX-XXI stolit: novi priorityety* [Regional policy at the turn of XX-XXI centuries: new priorities], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
8. Ivanova, O.Yu. (2014), *Formuvannia potentsialu samorozvytku rehioniv Ukrainy v konteksti transformatsiinykh protsesiv* [Formation of potential of regions Ukraine self development in the context of transformation processes], VD «INZHEK», Kharkiv, Ukraine.
9. *Yevropeyskyi dosvid zakonodavchoho rehulivannia derzhavnoi pidtrymky ta rozvytku silskykh naselennykh punktiv* [The European experience of legislative regulation of state support and development of rural areas], available at: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28885.pdf>. (access date February 10, 2017).
10. Kaziuk, Ya.M. (2013), "Models of state management by intergovernmental relations in in developed countries of the world: lessons for Ukraine", *The theory and practice of state administration and local government*, no. 1, available at: http://el-zbirn-du.at.ua/Kaz_s.pdf. (access date February 10, 2017).
11. Kolesnykov, V.I. (2014), "World experience in rural development", *Efficient economy*, no. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2956>. (access date February 10, 2017).
12. Kulish, I.M. (2014), "The state policy of rural development: international experience for Ukraine", *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 3 (107), pp. 395-407.
13. *Novaya sistema yevropeyskoy nesvyazannoy podderzhki v selskom khozyaystve s 2015 goda. Realizatsiya v Germanii*. [A new system of European unrelated support in agriculture since 2015. Implementation in Germany], available at: http://agrardialog.ru/files/prints/novaya_sistema_evropeyskoy_nesvyazannoy_podderzhki_v_selskom_hozyaystve_s_2015_goda_realizatsiya_v_germanii.pdf. (access date February 10, 2017).
14. Pavlenko, V.P. (2015), *Derzhavne rehulivannia natsionalnoi ekonomiky : metodolohiia ta perspektyvy rozvytku* [State regulation of national economy: methodology and development perspectives]. Kyiv: NDEI Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny.
15. Puhachov, M. "World experience of rural development can be adapted to the needs of Ukraine", available at: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/899-2014-08-11-07-44-26.html>. (access date February 10, 2017).
16. Yurchyshyn, V.V. (2005), "Rural areas as system-factors of the agricultural sector", *The economy of AIC*, no. 3, pp. 3-10.
17. Council Regulation (EC) № 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), (2005). *Official Journal of the European Union*, no. 48, pp. 1-40.
18. European Commission, Agriculture and Rural Development (2011), The future of CAP market measures. «Agricultural Policy Perspectives Briefs» Brief no. 3, p. 9.
19. *Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 (z elementami prognozy do roku 2020): Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 29 czerwca 2005 r.*, (2005), Warszawa, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
20. U.S. map featuring program funding and success stories for fiscal years 2009-2013, available at: <http://www.rurdev.usda.gov/Home.html/>. (access date February 10, 2017).

Рецензент : д.е.н., професор Тернопільського національного економічного університету П.Р. Пуцентейло

УДК 338.43

Прунцева Г.О.,
канд. екон. наук, керівник
ГО "Інституціональні реформи"

ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Pruntseva G.O.,
cand.sc.(econ), head
PO "Institutional reforms"

THE OBJECTIVE NECESSITY FOR IMPROVEMENT IN THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT REGULATION

Постановка проблеми. Об'єктивна необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери зумовлена глобалізаційними тенденціями на світовому ринку, розвитком ринкових відносин та появою нових інструментів регулювання аграрної сфери. Саме поява нових інструментів забезпечення розвитку інфраструктури ринку, хеджування ризиків та інноваційного розвитку аграрної сфери економіки і обумовлюють актуальність даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуку шляхів удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери присвячували свої праці відомі вчені В. Амбросов, Л. Бойко, Н. Буга, Л. Капранова, Р. Лопатюк, Ю. Лузан, А. Пісоцький, А. Рекуш, В. Русан, П. Саблук, В. Цибок та інші видатні українські вчені. Однак розвиток глобалізаційних процесів та інноваційних процесів розвитку аграрної сфери спричинюють появу нових чинників впливу на функціонування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери, що обумовлює необхідність удосконалення механізму регулювання розвитку аграрної сфери економіки.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз основних компонентів та визначення проблем функціонування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організаційно – економічний механізм є способом забезпечення реалізації вимог об'єктивних законів у процесі суб'єктивної людської діяльності, що охоплює надбудовні відносини – політичні, ідеологічні, морально-етичні, правові й інші, що активно впливають на базис. Відомий вчений Ю. Лузан зазначає, що у складі організаційно-економічного механізму виділяються такі сфери, як державно-правова, господарсько-правова, адміністративно-виконавча, державного та господарського управління, самоврядування та ін [6]. В. Федорович у своєму визначенні застосовує системний підхід до характеристики поняття "організаційно-економічний механізм" і зазначає, що організаційно-економічний механізм представляє собою різнорівневу ієрархічну систему основних взаємопов'язаних між собою елементів та їх типових груп (суб'єктів, об'єктів, принципів, методів й інструментів і тому подібне), а також способів їх взаємодії, включаючи інтеграцію і дезінтеграцію, в ході і під впливом яких гармонізуються економічні стосунки (інтереси) держави, власників (учасників і акціонерів) тощо [12, с. 45]. А. Пісоцький зосереджує увагу на необхідності регулювання економічних відносин і вважає, що регулювання уособлює сукупність важелів державного і ринково – конкурентного впливу на соціально – економічні процеси у суспільстві, а економічне регулювання розвитку аграрного виробництва полягає у впливі держави, наднаціональних органів і менеджменту підприємств через законодавчі й нормативно – правові акти, ціновий, кредитно – інвестиційний та податковий механізми на стабільне економічне зростання й підвищення ефективності галузі [7]. Узагальнюючи існуючі теоретичні положення щодо визначення механізму регулювання розвитку аграрної сфери, можна зробити висновок, що організаційно – економічний механізм регулювання розвитку аграрної сфери є системою економічних відносин взаємопов'язаних елементів, що визначають спроможність виробничого потенціалу до економічного зростання. Основними складовими організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери є взаємопов'язані елементи, до складу яких ми відносимо функціональний блок, інструментальний блок, програмно-орієнтований та структурно-системний блоки. Основні елементи організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери приведені на рисунку 1.

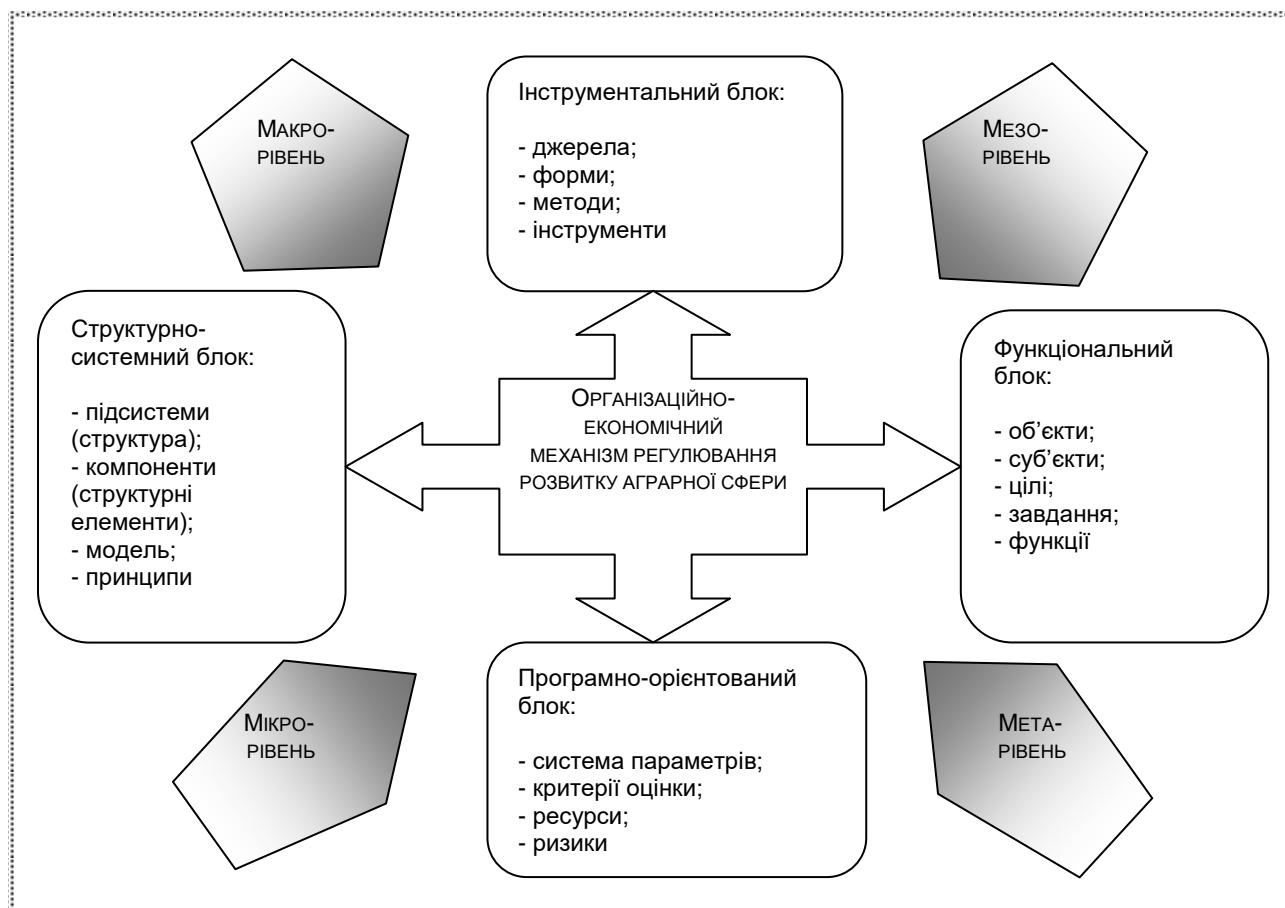

Рис. 1. Основні елементи організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери

Джерело: авторська розробка

Об'єктивна необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери зумовлена існуючими проблемами розвитку аграрної сфери. До основних проблем розвитку відносяться наступні проблеми: галузева незбалансованість сільського господарства; неефективне використання земельних ресурсів; дефіцит фінансових ресурсів для стабільного ведення господарської діяльності сільськогосподарських виробників; невідповідність української сільськогосподарської та харчової продукції європейським стандартам; недостатній рівень розвитку соціальної сільської інфраструктури [10]; недосконалість логістики зберігання; виснаженість чорноземів та зменшення родючості земель; низька інноваційна активність підприємств; експорт сировини, напівфабрикатів, через неможливість переробити власними силами [2]. Ю. Лопатинський та С. Тодорюк виокремлюють наступні проблеми розвитку аграрного сектора економіки України на сучасному етапі: недосконале державне регулювання розвитку аграрного сектора; неналежні відносини між ланками аграрного сектора, а також недостатньо розвинена інфраструктура аграрного ринку; збільшення агроекологічних дисбалансів; неефективне використання сільськогосподарських угідь; дрібні виробники не мають доступу до недорогих позик, інвестицій, сучасних технологій, досягнень науково – технічного прогресу, виходу на міжнародний ринок збуту сільськогосподарської продукції; недостатній контроль за якістю та безпечністю продукції аграрного сектора; низький рівень оплати праці працівників сільського господарства порівняно із заробітною платою в середньому по економіці України; занепад села і сільських територій; низький рівень соціального забезпечення працівників і мешканців сільської місцевості, умов праці та проживання тощо [5, с. 37].

Виокремлені проблеми відображають неефективне використання ресурсного потенціалу, недостатність розвитку системи аграрної логістики та невідповідність продукції європейським стандартам, що обумовлено недостатнім рівнем інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Необхідно зазначити, що процес розвитку аграрної сфери може відбуватись шляхом застосування двох типів зростання: екстенсивного та інтенсивного. Основні характеристики існуючих типів розвитку представлені на рисунку 2.

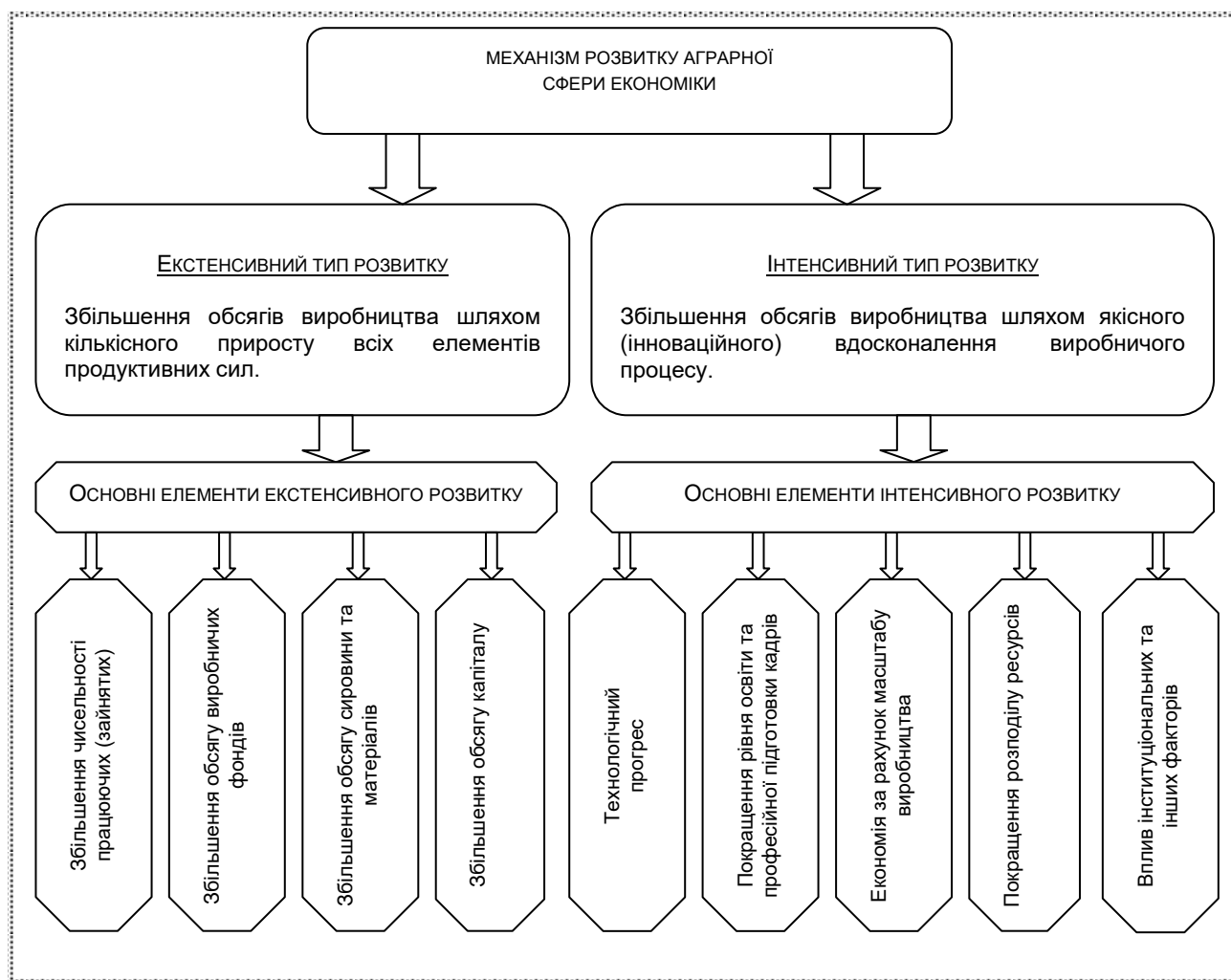

Рис. 2. Основні типи розвитку аграрної сфери економіки

Джерело: побудовано автором на основі даних [3; 4; 8]

На сьогодні в Україні переважає екстенсивний тип розвитку, що передбачає збільшення обсягів виробництва шляхом кількісного приросту всіх елементів продуктивних сил, насамперед факторів виробництва при незмінному рівні технічної основи виробництва. Екстенсивний тип розвитку обумовлений, перш за все, застарілою технологічною базою та низьким рівнем інноваційної активності вітчизняних підприємств, що спричинено низьким рівнем інвестиційної привабливості сільськогосподарської галузі внаслідок специфічних факторів функціонування, таких як вплив погодних умов на обсяг та якість продукції, диспаритет цін на продукцію внаслідок випередження темпів зростання витрат над темпами зростання реалізаційних цін тощо. А. Рекуш зазначає, що низький рівень інноваційної активності сільськогосподарських підприємств зумовлений наступними причинами: недосконалою інформаційною системою; нерозвинутою системою фінансування інноваційної діяльності; несистемністю у прийнятті рішень щодо державної інноваційної й аграрної політики; високим ризиком інноваційної діяльності; диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію; нерозвинутою системою ефективного кредитування аграрного сектора; нерациональним використанням земель сільськогосподарського призначення; низьким рівнем оплати праці в аграрному секторі економіки, який не сприяє залученню висококваліфікованих фахівців [9]. С. Почоліна зазначає, що одним з факторів, що посилює негативні наслідки прояву сучасної економічної кризи в галузях рослинництва та тваринництва, є збереження затратного типу розширеного відтворення, який склався в минулому, що зумовлює високу ресурсомісткість продукції, значно виснажує наявний ресурсний потенціал виробництва та призводить до зростання собівартості продукції. С. Почоліна виокремлює екстенсивний тип розвитку сільськогосподарського виробництва досліджуваного району у зв'язку з отриманням підприємствами приросту продукції лише за рахунок приросту ресурсів, що відображає, на думку автора, зростання з кожним роком вартості авансованого капіталу (основного показника рівня інтенсивності) та зростання суми витрат за галузями виробництва і в тому числі за основними товарними видами продукції, в той час як технологічна ефективність виробництва протягом досліджуваного періоду знижується (показники урожайності культур та продуктивності тварин) [8]. Виокремлені вище проблеми обумовлені недостатнім рівнем інтенсифікації

сільськогосподарського виробництва. Для забезпечення інноваційного розвитку підприємств (інтенсифікації виробництва) необхідно створити ефективну систему інформаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств щодо новітніх наукових розробок в галузі рослинництва і тваринництва, що має забезпечити застосування новітніх біотехнологій, використання сучасних селекційних досягнень, впровадження новітніх систем обробки ґрунту тощо.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного аналізу визначено основні компоненти організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери та встановлено, що організаційно – економічний механізм регулювання розвитку аграрної сфери є системою економічних відносин взаємопов'язаних елементів, що визначають спроможність виробничого потенціалу до економічного зростання. Встановлено, що об'єктивна необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери зумовлена існуючими проблемами розвитку аграрного сектора економіки, що обумовлено недостатнім рівнем інтенсифікації сільськогосподарського виробництва.

Література

1. Амбросов В. Я. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 14–19.
2. Буга Н.Ю. Стан та проблеми аграрного сектора економіки України у сучасних умовах / Н.Ю. Буга // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – Вип. 1. – С. 64-70.
3. Капранова Л.Г. Циклічні коливання в економіці та темпи її росту [Електронний ресурс] / Л.Г. Капранова. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5734034>.
4. Лопатинський Ю.М. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств / Ю.М. Лопатинський, С.І. Тодорюк. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 220 с.
5. Лопатюк Р. І. Організаційно-економічний механізм забезпечення виробництва аграрної сфери України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Р.І. Лопатюк. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/209/1/Orhanizatsiino-ekonomichniy%20mekhanizm%20zabezpechennia%20vyrobnystva%20aharnoi%20sfery%20ukrainy%20v%20suchasnykh%20umovakh.pdf>.
6. Лузан Ю.П. Організаційно–економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретично–методологічний аспект / Ю.П. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 3-12.
7. Пісоцький А.А. Організаційно – економічні заходи удосконалення ринкового регулювання аграрного виробництва [Електронний ресурс] / А.А. Пісоцький. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/spec/106.pdf>
8. Почколіна С.В. Формування інтенсивного типу розвитку аграрних підприємств – економічна основа забезпечення конкурентоспроможності / С.В. Почколіна // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2011. – № 60. – С. 130-134.
9. Рекуш А.М. Інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств аграрного сектора економіки / А. М. Рекуш // Вісник НТУ “ХПІ”. – 2013. – № 53 (1026). – С. 110-113.
10. Русан В.М. Проблеми розвитку аграрного виробництва в Україні і перспективні напрями використання аграрного потенціалу держави для підвищення рівня продовольчої безпеки [Електронний ресурс] / В.М. Русан. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrarne_vurobnustvo-07e8a.pdf
11. Саблук П.Т. Агроекономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку : монографія / Саблук П.Т. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2016. – 372 с.
12. Федорович В.О. Склад та структура організаційно-економічного механізму управління власністю великих промислових корпоративних створень / В.О. Федорович // Сибірська фінансова школа: зб. наук. пр. – 2006. – № 2. – С. 45-54.
13. Цибок В.О. Організаційно–економічний механізм державного регулювання АПК в умовах фінансової кризи / В.О. Цибок // Економіка АПК. – 2009. – №10. – С. 22-25.

References

1. Ambrosov, V.Ya. and Marenich, T.G. (2005), “Scientific principles of improvement of economic mechanisms for agricultural development”, *Economika APK*, no. 10, pp. 14–19.
2. Buga, N.Yu. (2014), “The state and problems of the agricultural sector of Ukraine in modern conditions”, *Visnyk agrarnoi nauky Prychornomoria*, issue 1, pp. 64-70.
3. Kapranova, L.H. (2016), “Cyclical fluctuations in the economy and its growth rate”, available at: <http://www.studfiles.ru/preview/5734034>. (access date January 10, 2017).
4. Lopatynskiy, Yu.M. and Todoriuk, S.I. (2015), *Determinanty staloho rozvytku ahrarykh pidpriemstv* [Determinants of the sustainability of agricultural enterprises], Chernivtsi, Ukraine, 220 p.

5. Lopatiuk, R.I. (2013), "The organizational and economic mechanism to ensure the production of Ukraine's agricultural sector in modern conditions", available at: [http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/209/1/Orhanizatsiino-ekonomichni % 20mekhanizm %20 zabezpechennia% 20vyrobnytstva% 20 ahrarnoi %20sfery %20ukrainy%20v%20 suchasnykh%20umovakh.pdf](http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/209/1/Orhanizatsiino-ekonomichni%20mekhanizm%20zabezpechennia%20vyrobnytstva%20ahrarnoi%20sfery%20ukrainy%20v%20suchasnykh%20umovakh.pdf). (access date January 10, 2017).
6. Luzan, Yu.P. (2011), "The organizational and economic mechanism to ensure the development of Ukraine's agricultural production: theoretical and methodological aspect", *Economika APK*, no. 2, pp. 3-12.
7. Pisotskyi, A.A. (2012), "The organizational-economic mechanism to ensure the development of Ukraine's agricultural production", available at: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/spec/106.pdf>. (access date January 10, 2017).
8. Pochkolina, S.V. (2011), "The formation of intensive development model of agricultural enterprises - the economic basis for ensuring competitiveness", *Visnyk agrarnoi nauky Prychornomia*, is. 60, pp. 130-134.
9. Rekush, A.M. (2013), "The innovative development of agricultural enterprises in the agricultural sector", *Visnyk NTU "KhPI"*, no. 53 (1026), pp. 110-113.
10. Rusan, V.M. (2015), "The problems of agricultural production development in Ukraine and perspective directions of use of the state agricultural potential to improve food security", available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrame_vurobnustvo-07e8a.pdf (access date January 10, 2017).
11. Sabluk, P.T. (2016), *Ahroekonomichni transformatsii v Ukraini: napriamy ta perspektyvy rozvytku* [Agricultural and economic transformation in Ukraine: trends and possibilities of development], monograph, NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine, 372 p.
12. Fedorovych, V.O. (2006), "The composition and structure of the organizational and economic mechanism of management of corporate ownership of large industrial companies", *Subirska finansova shkola*, no. 2, pp. 45-54.
13. Tsybok, V.O. (2009), "The organizational and economic mechanism of state regulation of agriculture in the financial crisis", *Economika APK*, no. 10, pp. 22-25.

Рецензент : радник дирекції ННЦ «Інститут аграрної економіки», академік НААН України П.Т. Саблук

УДК 338

**Ганжа Б.О.,
аспірант***
**Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки, м. Київ**

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

**Hanzha B.O.,
graduate student,
State Scientific Research Institute for
Information and Economic Modelling, Kyiv**

THE IMPACT OF THE EXTERNAL ENVIRONMENT ON THE FUNCTIONING OF THE INFORMAL SECTOR OF THE ECONOMY

Постановка проблеми. Функціонування неформального сектору економіки (далі – НСЕ) характеризується впливом на нього зовнішнього середовища. Беручи до уваги принцип методологічного детермінізму, який виражає обумовленість одних економічних процесів іншими, можна стверджувати, що з'ясування економічного змісту, динаміки НСЕ можливе лише у контексті тих умов, в яких він функціонує, зокрема, сформованого в державі зовнішнього інституціонального та інфраструктурного середовища, що і зумовлює актуальність дослідження щодо впливу зовнішнього середовища на функціонування неформального сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами інституціонального середовища займаються С. І. Архієреєв, Є. Болотіна, Я. В. Зінченко, І. Н. Ковальчук, С. С. Ніколенко,

* Науковий керівник: Ходжаян А.О. – д-р екон. наук, професор.

А. І. Крисоватий, Д. Норт, В. О. Шаповалов [1-4]. Так, Д. Норт, В. О. Шаповалов, С. С. Ніколенко, І. Н. Ковальчук, А. І. Крисоватий поділяють думку, що інститути у сукупності формують інституціональне середовище (інституційну матрицю формальних правил і неформальних обмежень, яка змінюється під впливом рушійних процесів, котрі змінюють правила гри та її параметри) [2-4]. Як відомо, інститут як вектор спрямування економічних реформ, вміщує формальні правила, закріплені в законах, та неформальні норми, відображені у вигляді звичаїв (інституцій) [2].

Один із найбільш відомих представників неоінституціоналізму Д. Норт виділяв три елементи інституціональної системи: формальні правила (конституції, закони); неформальні норми (традиції, звички, соціальні норми поведінки тощо); механізми примусу [3]. Аналогічну думку висловлює і А.І. Крисоватий, деталізуючи складові формальних та неформальних інститутів [4, с. 22].

Дж. Коммонс, Р. Коуз, Г. Демсец аналізують інституціональне середовище через призму аналізу угод [5; 6], поняття «право власності» та права з використання власності [7, с. 349]. Власники потребують гарантій щодо неможливості відчуження їх власності, її захисту тощо [8, с. 8].

Незважаючи на достатній та глибокий рівень дослідження проблеми, питання щодо впливу зовнішнього середовища на функціонування НСЕ потребує уточнення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження складових інституціонального та інфраструктурного середовища та їх впливу на НСЕ.

Виклад основного матеріалу дослідження. При аналізі впливу конкретних елементів інституціонального середовища на НСЕ варто зазначити, що чітко встановлені, постійно діючі формальні правила сприяють функціонуванню суб'єктів у межах ФСЕ. Звичаї, традиції, ментальність (неформальні інститути) є основою зміни формальних інститутів. Соціальні норми поведінки, сформовані у процесі історичної еволюції, можуть характеризуватись недовірою до органів влади, стремлінням приховати власну господарську діяльність та її обсяги, що може сприяти росту обсягів НСЕ.

А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук, деталізуючи елементи інституціонального середовища, виділяють інститути, якими оперує ринкова економіка (право власності, контракт між економічними суб'єктами; ціна товару чи послуги); інститути регулювання взаємовідносин держави і платників податків; право держави встановлювати і організовувати стягнення, розподіл податків та податкових платежів; адміністративні структури; правила поведінки, передбачені законом або звичаєм [4, с. 19-21].

Інституціональне середовище може мати як позитивний, так негативний вплив. Позитивним є підвищення ініціативності, згуртованості, соціального партнерства суб'єктів бізнесу, конкретної особистості, громад, соціальних норм та правил, прав власності, релігійної етики, менталітету, врахування місцевих умов та традицій, розширення спектру використання контрактних відносин. Реаліями сьогодення є і негативний вплив інститутів у частині наявності серед інших форм власності кланово-корпоративної, зловживань при проведенні приватизації, адміністративних бар'єрів, стягнення податків неліквідною продукцією, корупції тощо [9, с.187].

Звичаї, традиції, ментальність (неформальні інститути) є основою зміни формальних інститутів. Соціальні норми поведінки, сформовані у процесі історичної еволюції, можуть характеризуватись недовірою до органів влади, стремлінням приховати власну господарську діяльність та її обсяги, отже можуть сприяти росту обсягів НСЕ. Зовнішнє інституціональне середовище НСЕ формується під впливом формальної та реальної інституціоналізації. Інституціоналізація реальна детермінується процесами внутрішнього саморуху НСЕ, у ході якої виникають формально або закріплюються неформально, діють інституційні ролі суб'єктів і функціональні ролі об'єктів [10, с. 43].

Інституціоналізація формальна діє у процесі прийняття нормативних актів. Нормативно-правові акти мають забезпечувати такий вплив на суб'єктів ФСЕ та НСЕ, результатом якого має бути мотивування виходу із НСЕ на основі встановлених стандартів, правил, критеріїв.

Р. Коуз обґрунтував тезу, що ринок поряд з виробничими витратами створює трансакційні, які пов'язані з обміном, координацією, захистом прав власності [6]. Інституційні засади діяльності формують рівень трансакційних витрат при відкритті ведення власної справи. Органи державної влади можуть стимулювати формальні відносини у суспільстві шляхом різноманітних заходів державної підтримки, а також стримувати цей процес, запроваджуючи адміністративні та регуляторні бар'єри. Особливості впливу елементів інституціонального середовища на НСЕ в Україні наведені у табл. 1.

Формалізації економічних відносин, переходу суб'єктів із НСЕ у ФСЕ перешкоджає високий рівень трансакційних витрат, що, у свою чергу, залежить від неадекватної інформації, неповного визначення прав власності та відсутності гарантій її збереження.

Неформальні інститути незаконного характеру підвищують трансакційні витрати (грошові витрати чи втрата часу на: підготовку засновницьких документів; реєстрацію юридичної особи та одержання юридичної адреси; відкриття рахунку в банку; одержання ліцензій, дозволів, довідок; сплату податків тощо), знижуючи при цьому ефективність діяльності у різних сферах. Діяльність за неформальними правилами має і позитивні наслідки, але у короткостроковому періоді: зменшує соціальну напругу та стримує соціальні вибухи, оскільки дає можливість отримувати мінімальні засоби

для існування. Тривале домінування неформальних інституцій зумовлює бідність, економічний занепад.

Таблиця 1

Особливості впливу елементів інституціонального середовища на НСЕ в Україні

Автор класифікації	Елементи інституціонального середовища	Характеристика впливу на НСЕ
Представники «старого інституту» Т. Веблен, Дж. М. Кларк, І. М. Ковальчук, С. С. Ніколенко, У. Митчелл, В. О. Шаповалов	Формальні правила (конституції, закони)	Чітко встановлені, постійно діючі формальні правила сприяють функціонуванню суб'єктів у межах ФСЕ; підлягають зміні в першу чергу;
	Неформальні норми (традиції, звичаї, ментальність, соціальні норми поведінки, інстинкти самозбереження)	Є основою зміни формальних інститутів, характеризуються недовірою до органів влади, стремлінням приховати власну господарську діяльність та її обсяги. Сприяють росту обсягів НСЕ;
	Механізми примусу та регулювання	Можуть як підвищувати, так і знижувати НСЕ;
Представники неінституціоналізму Дж. Бьюкенен, Р. Коуз, А.І. Крисоватий, Д. Норт	Інститути ринкової економіки: право власності, контракти, угоди, ціна товару	Сприяють формалізації економічних відносин;
	Інституційні утворення: корпорації, інститут сім'ї, профспілки	Слугують засобом попередження, розв'язання конфліктів і суперечностей
	Інформаційні та транзакційні витрати	Формують передумови виникнення та збільшують обсяги НСЕ

Джерело: розроблено автором самостійно

Інституціональне середовище визначає умови зміни обсягів НСЕ, формує «правила гри» для учасників процесу. Особлива роль у розробленні та закріпленні правил належить державі, яка визначає також й інституційні умови відтворювальних процесів. Основною інституцією є нормативно-правове забезпечення функціонування суб'єктів господарської діяльності [11].

Зовнішнє інституціональне середовище НСЕ, яке в собі вміщує передумови тяжіння населення до неформальних відносин, можна охарактеризувати за допомогою таких процесів та показників:

- високий рівень податкового навантаження та затрат на сплату податків. За звітом Paying Taxes (2017) за підсумками 2015 року Україна за легкістю сплати податків (показники кількості платежів, часу, необхідного для сплати податків і загального розміру податків) у рейтингу із 183 країн світу посідає 84 місце [12] (у 2011 році посідала 181 місце). Податкове навантаження, яке обчислюється як відсоток комерційного прибутку, який іде на основні податки у компанії середнього розміру в Україні становить 51,9% (із них: податок на прибуток підприємств – 8,7%; податки на заробітну плату – 43,1%), якщо порівняти, то у Грузії загальний рівень податкового навантаження – 16,4%, Росії – 47,4%) [13].

- високими транзакційними затратами на ведення підприємницької діяльності. У міжнародних рейтингах 2017 року (за показниками діяльності 2015 року) щодо легкості ведення бізнесу [13] Україна посідає за легкістю ведення бізнесу – 80 місце, а саме: за можливістю започаткування бізнесу – 20 місце; за легкістю отримання дозволів на будівництво – 140; за легкістю реєстрації прав власності – 63; за легкістю отримання кредиту - 20 місце; виконанням контрактів – 81 місце [14].

- слабкістю захисту прав власності. За звітом Paying Taxes (2017) за підсумками 2015 року Україна за показником захисту прав інвесторів посідає 70 місце, реєстрації власності – 63 місце у рейтингу [15].

На наш погляд, для проведення детального аналізу функціонування НСЕ обмежуватись лише інституційним середовищем недоцільно. Необхідно також враховувати інфраструктурне середовище, в якому живе та працює населення України.

На основі аналізу, що був здійснений, можна стверджувати, що: на функціонування НСЕ впливає зовнішнє середовище, основними елементами якого є інституціональна та інфраструктурна складові; існуюче інституційне та інфраструктурне середовище сприяє збільшенню масштабів НСЕ (рис. 1).

При визначенні взаємно оберненого впливу видів інфраструктури на НСЕ маємо констатувати, що на виробничу інфраструктуру існує позитивний вплив НСЕ за рахунок росту обсягів виробленої продукції. Що стосується науково-технічної, екологічної інфраструктури, то вплив негативний, адже суб'єкти НСЕ не відраховують податків та зборів до бюджетів різних рівнів та фондів, що зменшує фінансову базу для всіх видів інфраструктури. До того ж діяльність у НСЕ не контролюється, тому є загроза щодо забруднення навколишнього середовища.

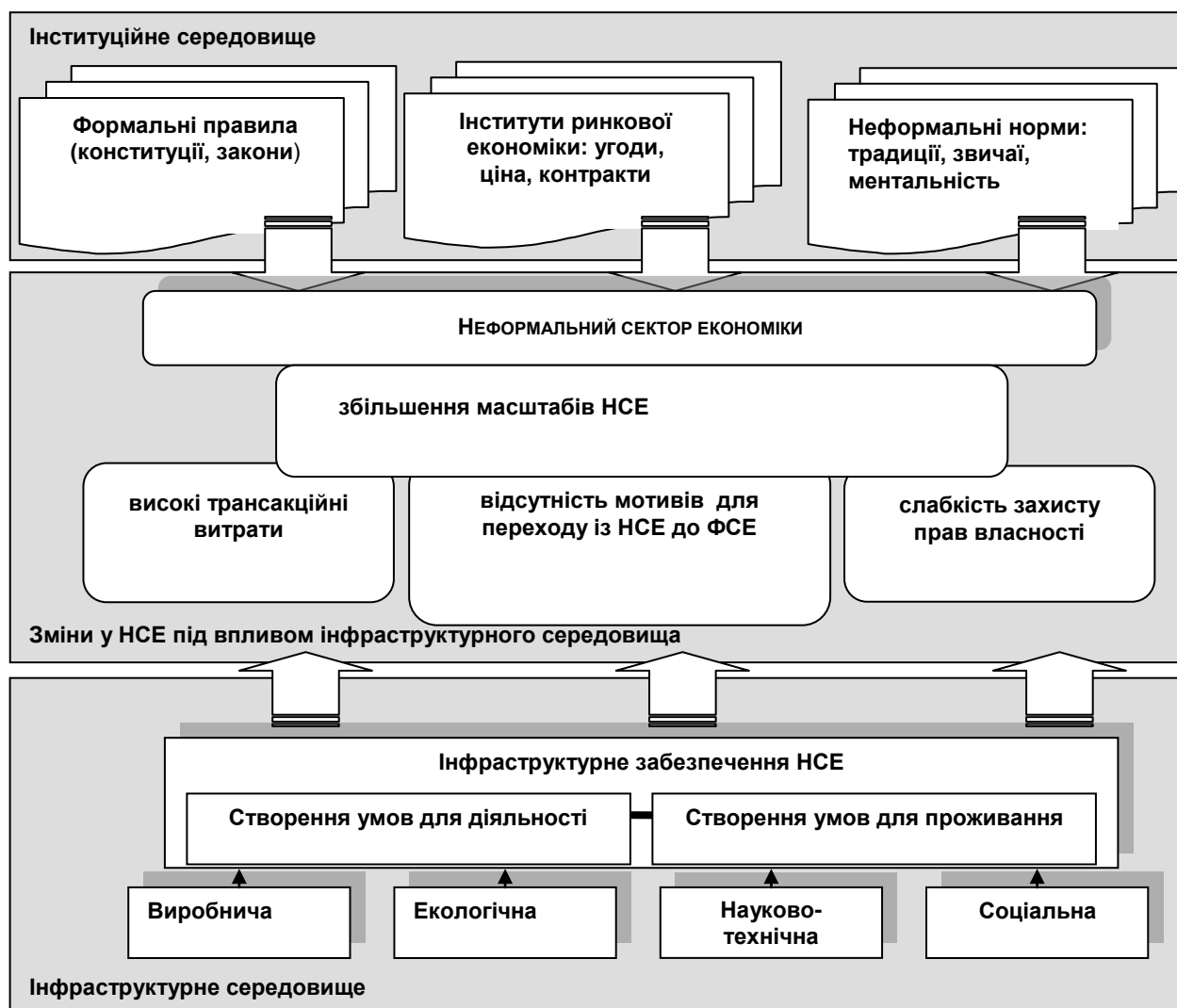

Рис. 1. Вплив інституційного та інфраструктурного середовища на НСЕ

Джерело: розроблено автором самостійно

Виділення зовнішнього середовища є важливим методологічним прийомом дослідження складних об'єктів, що дає можливість визначити методи впливу на них. Зовнішнім середовищем НСЕ є: природні, інституціональні, інфраструктурні особливості процесу відтворення; ринкова інфраструктура. Враховуючи неоднозначність трактування, постійні зміни структури та динаміки, акцент у процесі аналізу був зроблений на зовнішньому інституціональному та інфраструктурному середовищі неформального сектору економіки.

Ринкове середовище систематизує, збирає та передає сигнали стосовно попиту та пропозиції, опосередкує прямі та зворотні зв'язки між суб'єктами ФСЕ та НСЕ, використовуючи вільну конкуренцію, гроші, взаємодію попиту та пропозиції. При цьому функціонують установи – посередники, до яких належать: інвестиційні та кредитні інститути, страхові компанії.

НСЕ сприяє збільшенню реалізованого попиту, тобто грошової суми, фактично витраченої на купівлю товарів і оплату послуг, адже чим більша кількість покупців, тим більший попит. НСЕ також супроводжується зростанням грошових доходів, що при незмінних цінах на товари означає зростання платіжного попиту.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного аналізу можна стверджувати: на функціонування НСЕ впливає зовнішнє середовище, основними елементами якого є інституціональна та інфраструктурна складові; існуюче інституціональне та інфраструктурне середовище сприяє збільшенню масштабів НСЕ. При визначенні взаємно оберненого впливу видів інфраструктури на НСЕ маємо констатувати, що на виробничу інфраструктуру існує позитивний вплив НСЕ за рахунок росту обсягів виробленої продукції. Що стосується науково-технічної, екологічної інфраструктури, то вплив негативний, адже суб'єкти НСЕ не відраховують податків та зборів до бюджетів різних рівнів та фондів, що зменшує фінансову базу для всіх видів інфраструктури.

Література

1. Болотіна Є. Методологія інституціонального аналізу поведінки домашніх господарств / Є. Болотіна // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 2 (35). – С. 123-130.
2. Шаповалов В. О. Акціонерний сектор національної економіки як об'єкт державного регулювання: монографія / В. О. Шаповалов, С. С. Ніколенко, І. М. Ковальчук. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 199 с.
3. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт ; пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. – М. : Фонд экономической книги Начала, 1997. — 180 с.
4. Крисоватий А.І. Інституційне середовище фіскального регулювання соціально-економічних процесів / А.І. Крисоватий, Т.В. Кошук // Фінанси України. – 2011 – № 9. – С. 18–31.
5. Коммонс Дж. Институциональная экономика [Электронный ресурс] / Джон Коммонс ; [пер. с англ. И Елшина, Ю. Самарская]. – Режим доступа : <http://www.ie.boom.ru/commons/commons.htm>.
6. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Р. Коуз [пер. с англ. Б. Пинскера]. – М.: «Дело ЛГД», 1993. – 192 с.
7. Demsetz H. Toward a Theory of Property Rights / H. Demsetz // American Economic Review. – 1967. – № 57. – Vol. 2. – P. 347-359.
8. Поліпшення бізнес-середовища в Україні. – Міжнародний центр перспективних досліджень, 2004. – 64 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pandia.ru/text/79/473/48066.php>
9. Кичко І.І. Інституціональне забезпечення індивідуально-ринкового регулювання особистих потреб / І. І. Кичко // Формування ринкових відносин в Україні – 2012. – № 10 (137). – С. 185-191.
10. Архієреєв С.І. Посттрансформаційна ринкова економіка: індустріалізація фондового ринку / С.І. Архієреєв, Я.В. Зінченко // Економічна теорія. – 2006. – № 3. – С. 43-54.
11. Іванова Н.В. Модернізація інфраструктурної сфери регіональної економіки в умовах євроінтеграції : монографія / Н.В. Іванова. – Чернівці : ЧНТУ, 2016 – 348 с.
12. Paying Taxes 2017. The Global Picture / International Finance Corporation, PricewaterhouseCoopers, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes-2017.pdf>.
13. Paying Taxes 2017: ключові країни регіону поступаються позиціями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rescue.org.ru/uk/news/analytics/5549-paying-taxes-2017-klyuchevye-strany-regiona-sdayut-pozitsii>.
14. Doing Business 2017 : Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>.
15. The Global Competitiveness Report 2010-2011. – Geneva : World Economic Forum, 2012. – P. 335 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-2011.pdf.

References

1. Bolotina, Ye. (2012), "The methodology of institutional analysis of household behavior", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 2 (35), pp. 123-130.
2. Shapovalov, V.O., Nikolenko, S.S. and Kovalchuk, I.M. (2014), *Aktsionernyi sektor natsionalnoi ekonomiky yak ob'ekt derzhavnoho rehuliuвання* [Share sector of the national economy as an object of state regulation], monograph, PUET, Poltava, Ukraine, 199 p.
3. North, D. (1997), *Instituty, institutsionalnyye izmeneniya i funktsionirovaniye ekonomiki* [Institutions, Institutional Change and Economic Performance], translated from English A.N. Nesterenko, Fond ekonomicheskoy knigi Nachala, Moscow, Russia, 180 p.
4. Krysovaty, A.I. and Koshchuk, T.V. (2011), "The institutional environment of fiscal adjustment socioeconomic", *Finansy Ukrainy*, no. 9, pp. 18–31.
5. Commons John Rogers. *Instutsionalnaia ekonomika* [Institutional economy], Translated by I. Elshyna, Іu. Samarskaia, available at: <http://www.ie.boom.ru/commons/commons.htm>. (access date January 15, 2017).
6. Coase Ronald (1993), *Firma, rynek i pravo* [The company, the market and law], Translated by B. Pinsker, Moscow, Russia, 192 p.
7. Demsetz, H. (1967), Toward a Theory of Property Rights, *American Economic Review*, no. 57, Vol. 2, pp. 347-359.
8. "Improving of business environment in Ukraine" (2004), *Mizhnarodnyi tsentr perspektyvnykh doslidzhen*, 64 p., available at: <http://pandia.ru/text/79/473/48066.php> (access date January 15, 2017).
9. Kychko, I.I. (2012), "Institutional provide individual personal needs of market regulation", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 10 (137). pp. 185-191

10. Arkhiereiev, S.I. and Zinchenko, Ya.V. (2006), "Post-transformational market economy: industrialization Stock Market", *Ekonomichna teoriia*, no. 3, pp. 43-54.

11. Ivanova, N.V. (2016), *Modernizatsiia infrastrukturalnoi sfery rehionalnoi ekonomiky v umovakh yevrointehratsii* [Modernization of infrastructure sphere in regional economy in position of European integration], monograph, ChNTU, Chernihiv, Ukraine, 348 p.

12. Paying Taxes 2017. The Global Picture / International Finance Corporation, PricewaterhouseCoopers, 2017, available at: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes-2017.pdf>. (access date January 25, 2017).

13. Paying Taxes 2017, available at: <http://rescue.org.ru/uk/news/analytics/5549-paying-taxes-2017-klyuchevye-strany-regiona-sdayut-pozitsii>. (access date January 25, 2017).

14. Doing Business 2017 : Ukraine, available at: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>. (access date January 25, 2017).

15. The Global Competitiveness Report 2010-2011. – Geneva : World Economic Forum, 2012. – P. 335, available at: http://www.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-2011.pdf. (access date January 25, 2017).

Рецензент: д-р екон. наук, доцент, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці Чернігівського національного технологічного університету І.І. Кичко.

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 330.341

Федулова Л.І.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри менеджменту
Київського національного торговельно-економічного університету

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Fedulova L.I.,
dr.sc.(econ), professor,
professor at the department of management
Kyiv National University of Trade and Economics

PRECONDITIONS OF FORMATION OF INTEGRATION MECHANISM OF INNOVATION DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Постановка проблеми. Глобалізація економічних процесів та реалізація стратегії євроінтеграції вимагає результативних і термінових заходів для підготовки відповідей на виклики, що стоять перед Україною. Зазначене спонукає підприємства до формування такої політики, в основу пріоритетів якої буде покладено інформаційно-технологічний контур моделі "наука-технології-виробництво-споживання", що сприятиме утвердженню статусу високотехнологічної компанії – Центру компетенцій. Тому завдання забезпечення інноваційної моделі розвитку з урахуванням нових обставин сьогодні втілюються в конкретні стратегії інтеграції підприємств, що прагнуть посилити свої конкурентні переваги в умовах нового порядку розподілу світового економічного простору й активізації геополітичних процесів. Звідси, стратегічно важливим постає питання в частині того, як розвивати компетенції для підприємництва й творчого застосування технологій у напрямі формування нового змісту інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду основних положень стратегічного розвитку і методології формування механізмів управління підприємствами, вибору та застосування методичного інструментарію оцінки інноваційного потенціалу присвячено роботи українських науковців [1-4]. Проте практика формування ринку високотехнологічної продукції висуває нові вимоги до організаційної моделі діяльності підприємств й потребує пошуку нових підходів, які відповідають сучасним світовим викликам.

Постановка завдання. Аналіз та оцінка існуючих науково-методичних та науково-практичних підходів до проблеми формування інноваційної системи розвитку підприємств дозволяє висунути наступну постановку завдання: ідентифікація сутності та реалізація інтеграційного механізму економічного зростання на інноваційній основі вимагає системного обґрунтування.

Метою даної статті є визначення передумов формування інтеграційного механізму інноваційного розвитку підприємств, обґрунтування відповідних практичних положень, а також розробка рекомендацій стосовно постановки та вироблення завдань його реалізації для підвищення ефективності входження вітчизняних підприємств в глобальний інноваційний простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження рівня економічного розвитку високотехнологічного виробництва, динаміки технологічних зрушень у структурі національної економіки України свідчать про те, що інтегруючого елемента, в межах якого сектор високих технологій набув би стійкої позитивної тенденції розвитку, до сьогодні так і не створено. Процес позитивних змін у секторі наукомісткого виробництва економіки в країні як і сам процес інноваційних трансформацій є вкрай повільним. Зазначене суттєво впливає на динаміку впровадження нових технологічних процесів: так, якщо протягом 2006-2011 рр. відбувалося збільшення їх кількості (до того ж суттєве саме в період кризи), то питома вага впровадження маловідходних та ресурсозберігаючих

технологічних процесів зменшувалася протягом 2009-2011 рр. (рис. 1). У 2012 році було зафіксовано зниження загальної кількості впровадження нових технологічних процесів (з 2510 у 2011 р. до 2188 – у 2012 році), яке продовжувалося й у 2013 році, та деяке збільшення кількості й відповідно питомої ваги маловідходних та ресурсозберігаючих технологічних процесів.

Рис. 1. Динаміка впровадження нових технологічних процесів на підприємствах України
Джерело: розраховано та побудовано на основі даних Держкомстату України [5]

В 2014 році загальна кількість впровадження нових технологічних процесів збільшилася, проте кількість та питома вага маловідходних і ресурсозберігаючих зменшилася. В 2015 році знову маємо суттєве зниження впровадження нових технологічних процесів та ледь помітне зростання маловідходних, ресурсозберігаючих серед них (з 25,6% у 2014 році до 37,6% у 2015 році). Отже, цей процес має строкату динаміку, а в кількісному відношенні – вкрай незначний як для країни з багатофункціональною промисловістю. Зазначене свідчить не лише про відсутність дієвих державних стимулів щодо модернізації секторів національного господарства і, перш за все, промисловості, але й відображає її структурну особливість – переважаюча частка підприємств низьких переділів в технологічному комплексі, які не зацікавлені в оновленні своєї технологічної бази в умовах отримання високої ренти при сприятливій кон'юктурі на зовнішніх ринках.

Найслабкішою ланкою інноваційного процесу в Україні залишається трансфер технологій (рис. 2) насамперед з причини неефективної організації економічної системи, що потребує модернізації, особливо в частині зміни технологічної структури виробництва у напрямі формування високотехнологічного сектору. А в останній період – ще й через стрімкий занепад наукової сфери країни через відсутність належного фінансування з боку держави.

Рис. 2. Кількість придбаних та переданих нових технологій в Україні, одиниць
Джерело: побудовано на основі даних Держкомстату України [5]

За таких умов стратегічного значення набуває процес формування інноваційної моделі розвитку на мікрорівні в частині створення сприятливих правових, економічних і соціальних умов для постійного підвищення технологічного рівня виробництва й конкурентоспроможності продукції, зміцнення економічної безпеки. Тобто, стратегія підприємства повинна бути спрямована, перш за все, на формування інноваційного середовища, адекватного викликам часу, здійснення більш ефективної інтеграційної взаємодії між наукою, промисловістю й іншими секторами економіки. Вона має орієнтувати на активну участь бізнесу у її реалізації, враховувати його інтереси й націлена на розвиток попиту на інновації з боку підприємств інших галузей і секторів, визначати орієнтири для ініціатив і заходів щодо її реалізації й, таким чином, впливати на підвищення ділової та інвестиційної активності за допомогою інструментів сучасного інноваційного менеджменту. При цьому основними результатами формування сприятливого для інновацій середовища повинні стати: усунення бар'єрів, що стримують розширення масштабів інноваційної активності підприємств і поширення в економіці передових технологій, запровадження стимулів на рівні компаній до постійної інноваційної діяльності, до використання й розробки нових технологій для забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, створення сприятливих умов для розвитку нових ринків інноваційної продукції (послуг).

Тому наявність інтеграційного механізму як інструменту реалізації загальної стратегії інноваційного розвитку підприємства, розробленого у відповідності з європейськими стандартами, дозволить підприємствам більш ефективно працювати з економічними й фінансовими партнерами (програмами, фондами, інвесторами, зарубіжними компаніями, органами влади й т.і.). В той же час, основним пріоритетом для більшості вітчизняних компаній в сфері організації й розвитку інноваційної діяльності на найближчі роки, окрім забезпечення внутрішніх процесів, повинно бути тиражування й імплементація напрацьованих в європейському досвіді підходів і управлінських рішень на практиці [6]. У цьому контексті функціональний зміст діяльності підприємства буде полягати в наступному (рис. 3).

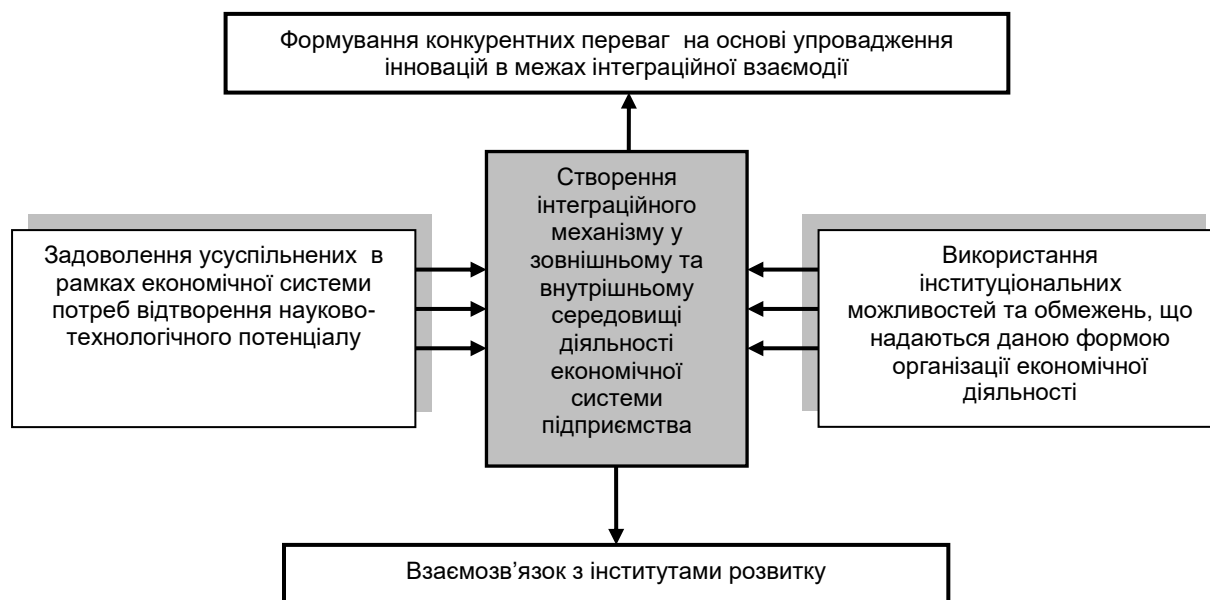

Рис. 3. Функціональний зміст діяльності підприємства у напрямі формування інтеграційного механізму

Джерело: розроблено автором

Інтеграційний механізм як сукупність прийомів, методів і засобів економічного впливу здійснює взаємозв'язок елементів системи управління різних функціональних зон як всередині підприємства, так і за його межами, формуючи таким чином стійку адаптивну структуру (в сучасному розумінні – мережу), об'єднану спільністю мети. Такий механізм визначає динаміку системи менеджменту підприємства у напрямі розвитку й посилення інноваційної активності.

За таких умов особливість діяльності підприємств, які беруть на себе відповідальність за реалізацію інтеграційного механізму в процесі взаємовідносин з економічними агентами (акторами) полягає в тому, що вони виконують роль *акселератора* інноваційних хабів [7] й виступають як:

- виробнича компанія, що може взяти на себе вирішення всього спектра завдань комерціалізації – від надання необхідних інтелектуальних і фінансових ресурсів, до розробки прототипу або зразка товару, або послуги;

- консалтингова компанія, що забезпечує замовника необхідним сервісом стосовно залучення сторонніх організацій і ресурсів для розв'язання завдань реалізації науково-технічних ідей та комерціалізації об'єктів інноваційної діяльності;

- науково-освітня установа, яка здатна організувати й провести R&D, освітні програми (корпоративні університети) й т.і.;
- власник/засновник суб'єктів інноваційної інфраструктури, що забезпечує замовника необхідною підтримкою у напрямі вирішення сервісних завдань управління виробничо-технологічною та інноваційною діяльністю.

Звідси, повинні бути розширені комунікаційні зв'язки підприємства з зовнішніми елементами інфраструктури (перш за все, інноваційної та інформаційно-технологічної) для співпраці з відповідними структурами (рис. 4) в умовах реалізації принципів стратегії відкритих інноваційних бізнес-моделей.

Рис. 4. Складові інфраструктури підприємства в умовах реалізації стратегії відкритих інноваційних бізнес-моделей.

Джерело: розроблено автором

Таким чином, реалізуючи функції *інтегратора* інноваційної екосистеми регіону/сектору, підприємство як Центр компетенцій сприятиме формуванню, ефективному застосуванню і підвищенню доступності на ринку збалансованого набору як фінансових, так і нефінансових інструментів, включаючи інвестиції, гранти, кредити, програми підтримки інноваційно-технологічного підприємництва, послуги технопарків, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій та інноваційних територіальних кластерів, механізми програм інноваційного розвитку компаній-партнерів і т.ін.

Підприємство як Центр компетенцій повинно визначатися високим рівнем і креативністю співробітників, їхньою мотивацією до саморозвитку й нарощуванням інтелектуального капіталу. Окрім іншого, Центр компетенцій відрізняється міждисциплінарністю розв'язуваних завдань, залученням фахівців із різних галузей знань, безперервним самонавчанням співробітників, використанням спеціальних методів: командна робота, організаційні ігри, форсайти. При цьому незаперечним є пріоритет креативу, інновацій і підприємницького підходу при вирішенні поставлених завдань, що забезпечується відповідною ідеологією й організаційними процесами [8].

Основою пропозиції підприємства як Центру компетенцій у напрямі розвитку інноваційної екосистеми є розробка і пропозиція на ринку інтегрованих продуктів, що забезпечують формування ефективних інноваційних екосистем на користь основних груп клієнтів: суб'єктів підприємницької діяльності України та її регіонів, вищих навчальних закладів і наукових центрів, корпорацій. При цьому в рамках реалізації інтеграційного механізму підприємство виявлятиме внутрішні конфлікти і «розриви» в рамках локальних інноваційних екосистем або регіональної інноваційної екосистеми в цілому [9], вироблятиме оптимальні підходи до вирішення наявних проблем, а також забезпечуватиме проектування і створення ефективних екосистем на підставі знань про інструменти, що існують на ринку, та їх постачальників. Таким чином, підприємство не лише сприятиме розвитку і підвищенню якості екосистемних продуктів і сервісів, але й підвищенню ефективності створення власних продуктів, компенсуючи нестачу їх на ринку.

Ще однією функцією підприємств як Центра компетенцій слід назвати *створення системи комплексного моніторингу інноваційної екосистеми як основи для формування інноваційної політики* в сфері науково-технологічного та інноваційного розвитку.

Завдання, які може вирішувати підприємство на етапі формування інтеграційного механізму інноваційного розвитку можна звести до наступного:

- сприяння відтворенню та реалізації науково-технологічного потенціалу;
- залучення інвестицій в інтелектуальні ресурси й формування інтелектуального капіталу;
- стимулювання технологічного розвитку економіки підприємства;
- формування і підтримка розвитку інноваційного підприємницького середовища;
- формування і розвиток багаторівневої технологічної інфраструктури;
- формування та реалізація інноваційної екосистеми (в тому числі, в рамках регіональної та національної).

Підприємства при застосуванні інтеграційного механізму повинні виходити з наступних принципів: концентрація зусиль в сферах, що характеризуються недостатньою підприємницькою активністю, переважна орієнтація на інноваційний (технологічний бізнес); тісна взаємодія бізнесу й науки як при визначенні пріоритетних напрямів інноваційно-технологічного розвитку, так і в процесі їхньої реалізації; прозорість розподілу фінансових коштів і оцінки досягнутих результатів; орієнтація при оцінці ефективності інноваційного (технологічного) бізнесу й інфраструктури інновацій на найвищі міжнародні стандарти; стимулювання конкуренції.

Важливо упровадити організаційні форми (зокрема, організаційні платформи) для забезпечення процесу реалізації інноваційних пріоритетів, які повинні започатковуватись на принципі ефективного розмежування (перерозподілі) повноважень стосовно використання інструментів інноваційної політики, тобто підкріплювати конкретні управлінські функції необхідними нормативно-правовими статусами і ресурсами. Конкретний механізм вибудовування організаційних платформ повинен враховувати особливості соціокультурного і політичного середовища регіонів/секторів і забезпечувати залучення громадськості, професійних співтовариств, бізнесу і влади. Основним завданням цієї комунікації має бути виокремлення ключових для ситуації, що складається в той чи інший момент на ринку, тем і конфліктних питань з метою формулювання загальнозначущих проблем розвитку суб'єктів господарювання – учасників інноваційної екосистеми. Враховуючи задовільну практику ключових в інноваційній сфері підприємств (кращі практики), необхідно сформувати набір управлінських і організаційних моделей, що після відповідної рефлексії можуть стати зразком для більшості.

В процесі підготовчої роботи з вироблення інтеграційного механізму необхідно:

1. Вибудувати координаційний механізм у кожному із блоків інноваційної екосистеми підприємства, що дозволить максимально ефективно використовувати наявні й створювані інструменти підтримки інновацій.

2. Забезпечити розробку стратегії інноваційного розвитку, або спеціальних розділів, присвячених реалізації цілей інноваційного розвитку в складі стратегічних документів розвитку підприємства.

3. Розробити структурно-логічну модель розвитку мережі вертикальних і горизонтальних фінансово-координаційних інститутів інноваційного розвитку (кластерів, промислово-фінансових груп, зокрема транснаціональних, холдингів, концернів, корпорацій, партнерств), що забезпечують реалізацію повного циклу інноваційної продукції підприємства.

4. Визначити компетенції і провести підвищення кваліфікації з питань роботи на ринку інноваційних товарів і послуг, зокрема, з питань правової охорони результатів інтелектуальної діяльності, технологічного маркетингу й залученню фінансування.

5. Розробити методичний підхід до системного тиражування досвіду підприємств з питань інтеграційної взаємодії з учасниками інноваційних екосистем різного рівня.

6. Вибрати та обґрунтувати організаційні форми інтеграції науки, освіти та виробництва у напрямі активізації інноваційного процесу та вироблення механізмів взаємозв'язку складових інноваційної екосистеми у рамках чинного законодавства (консорціум, кластер, холдинг і т.і) у формі інноваційних бізнес-моделей.

7. Конкретизувати й обґрунтувати дію окремих взаємозв'язків між учасниками інтегрованої структури при здійсненні пілотного проекту з метою опрацювання окремих, у тому числі законодавчих норм у реальному режимі господарювання з подальшим розповсюдженням отриманих результатів.

Основні завдання реалізації інтеграційного механізму:

1. Максимальне залучення потенціалу науково-технологічної діяльності компаній, R&D-підрозділів підприємств, експертного співтовариства для вироблення й реалізації політики у відповідній сфері, забезпечення її інноваційного характеру.

2. Концентрація фінансових ресурсів у межах невеликої кількості цільових проектів, що забезпечують реалізацію першочергових завдань стратегії інноваційного розвитку, освоєння, упровадження у виробництво новітніх технологій, машин, матеріалів, інформаційних систем.

3. Заохочення створення партнерств, альянсів та інших організаційних структур, що посилюють взаємодію учасників інноваційного процесу, поєднують науку, вищу освіту та виробництво, а також розробки і реалізації великомасштабних міжгалузевих проектів щодо створення і освоєння виробництва високотехнологічної продукції.

4. Сприяння формуванню „венчурної індустрії”, яка дозволяє найбільш раціонально та з максимально можливим ефектом використовувати венчурні інвестиції при створенні інноваційної екосистеми.

5. Забезпечення збалансованого розвитку складових інноваційної екосистеми підприємства через підвищення ефективності використання діючих інститутів – індустріальних парків, технопарків, а також через розширення підтримки інноваційних кластерів у рамках співфінансування з державного бюджету регіональних програм підтримки малого бізнесу, а також через розробку додаткових заходів підтримки регіонів, що активно інвестують у створення регіональних інноваційних систем, учасниками яких є конкретні підприємства.

6. Участь у створенні та функціонуванні постійно діючих консультативних рад за участю представників загальноукраїнських об'єднань підприємців, галузевих бізнес-асоціацій і професійних об'єднань, представників наукового й освітнього співтовариства, благодійних і експертних організацій.

7. Реалізація системи стратегічного управління, спрямованої на узгодження фінансової, структурної, інноваційної та соціальної політики при вирішенні системних внутрішніх проблем розвитку й відповіді на зовнішні виклики. (Вона повинна містити у собі взаємопов'язані програми інституціональних перетворень, довгострокові й середньострокові прогнози розвитку підприємства, технологій та інновацій, функціональні стратегії і систему бюджетування за результатами).

8. Сприяння реалізації «інноваційного ліфта» - організованої взаємодії на стиках зон відповідальності інститутів розвитку в ході розвитку проектів підприємств, їх що реалізують.

Результативність реалізації інтеграційного механізму буде включати: максимально ефективне використання потенціалу (економічного, інноваційного, кадрового та ін.); вибудовування сучасної ефективної інноваційної екосистеми, включаючи реформування й відпрацьовування пула сервісів підтримки трансферу технологій і комерціалізації; формування мережеских партнерств для тиражування напрацьованих інноваційних програм та проектів й подальшого надання сервісів інноваційного хаба; посилення результативності додаткових заходів підтримки підприємств, що активно інвестують у створення інноваційних екосистем.

З поміж іншого, в умовах відкритих інновацій [10], окремий та відповідальний напрям інноваційного розвитку підприємства - інтеграція в глобальну інноваційну систему. Мета напряму - розвиток ефективної кооперації та інтеграції як ключового пункту реалізації нової стратегії взаємовідносин між українськими підприємствами і зовнішніми партнерами. Щодо можливостей реалізації даного напряму, слід зазначити, що підприємства як складові національної інноваційної системи України мають усі можливості повноцінно інтегруватися в міжнародне інноваційне середовище, використовуючи усі наявні механізми. У першу чергу, це участь у міжнародних наукових програмах, реалізації спільних інноваційних проектів або купівля й локалізація в Україні високотехнологічного бізнесу через розміщення в країні дослідницьких центрів провідних закордонних компаній. Для цього необхідно розвивати виробництво тих видів продукції, що відрізняються більш високим технологічним і науковим рівнем, тобто мають конкурентні переваги за рахунок високої якості, а не низької ціни, тобто переваги, обумовлені не дешевизною робочої сили, а її високою кваліфікацією. Варто також враховувати, що характерна для української економіки суттєва ресурсно-технологічна неоднорідність підприємств, що відносяться навіть до однієї галузі, значні відмінності соціально-економічних умов їхнього розвитку (наприклад, відповідно до їх просторового розміщення) спричиняють ту обставину, що об'єктом здійснення експортної стратегії повинні стати не галузі (підгалузі), а фактично окремі підприємства (або їхні конкретні сукупності).

У зв'язку з тим, що світова економіка представляє собою багаторівневу систему, і отже, багаторівневу систему ринків, що пред'являють різний рівень вимог до якості продукції і споживачів, що характеризуються різною платоспроможністю (як наслідок, різною ефективністю виробництва), виникає можливість вибудовування стратегії прориву, в рамках якої інтеграційний механізм буде забезпечувати вихід на зовнішні ринки, проте поступового, розподіленого в часі підвищення якості, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності, в основі якої може лежати експансія на ринки усе більш високого статусу, більш високого якісного рівня. Проте, принципова проблема технологічного прориву полягає у виборі стратегії. Насамперед повинна бути чітко сформульована позиція держави – чи прагне Україна зберегти статус передової науково-технологічної держави, що породжує нові технологічні знання й інновації, або погодитися з роллю економіки, що запозичує й імпортує інновації із зовнішнього світу.

Для формування та реалізації інтеграційного механізму саме в цьому напрямі необхідно здійснити інвентаризацію технологічних заділів, здатних революційним чином перетворити ці галузі і відповідно збільшити частку українських виробників на світовому ринку; здійснити оцінку обсягів світового ринку не тільки поточних, але й перспективних товарів та технологій. Для цього необхідно враховувати тенденцію до збільшення частки витрат населення на задоволення потреб у послугах і дозвіллі при загальному зростанні доходів. До того ж, можливості виходу українських підприємств на зовнішні ринки з відносно нескладними, масовими трудомісткими видами продукції як мінімум досить обмежені, якщо не втрачені зовсім.

Важливу роль у забезпеченні передумов як формування, так і реалізації інтеграційного механізму інноваційного розвитку повинна виконувати державна влада через розв'язання, зокрема, таких завдань:

1. Забезпечення реального розвитку виявлених потенційно конкурентоспроможних виробничо-технологічних систем сучасного та новітнього (шостого та сьомого) технологічних укладів разом з модернізацією суміжних виробництв.

2. Пошук оптимальних напрямів науково-технологічної політики та стимулювання технологічних змін на перехресті багатьох перспективних технологій сучасного та новітнього технологічних укладів та заділів НДДКР з урахуванням виробничо-технологічних можливостей.

3. Використання конкурентних переваг у сфері високих технологій і переваг, пов'язаних з порівняльною дешевизною факторів виробництва, а також раціональне включення в систему транскордонних переміщень капіталу.

4. Підтримка виходу українських високотехнологічних компаній на світові ринки, спрощення контрольних процедур у зовнішній торгівлі високотехнологічною продукцією.

5. Створення в Україні високотехнологічних виробництв і дослідницьких центрів міжнародних компаній при залученні прямих іноземних інвестицій.

6. Забезпечення активізації участі українських дослідницьких організацій і компаній у міжнародних науково-технічних програмах багатостороннього співробітництва, включаючи рамкові програми ЄС по дослідженнях, технологічному розвитку й демонстраційній діяльності, а також європейські технологічні платформи.

7. Укладання двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угод по стимулюванню науково-технічної й інноваційної кооперації по пріоритетних напрямках розвитку технологій.

8. Розвиток міжнародного співробітництва компаній, у тому числі при реалізації ними програм інноваційного розвитку, стимулювання створення на території України міжнародних науково-технічних центрів, а також корпоративних центрів досліджень і розробок.

9. Забезпечення розвитку конкуренції в секторах економіки, стимулювання інноваційної поведінки компаній, у тому числі шляхом підвищення якості корпоративного управління, формування вимог щодо інноваційності їхніх інвестиційних програм та проектів, поліпшення якості зовнішньої експертизи таких програм.

10. Підтримка розвитку аутсорсинга під час проведення зовнішньої економічної політики держави. Сприяння офіційним комерційним переговорам з іноземними представниками для успішного розвитку українського аутсорсинга на території України. Створення аутсорсингових груп у всіх посольствах, консульствах і інших державних представництвах України в інших країнах.

11. Забезпечення інтеграції ринку інтелектуальної власності України в міжнародний простір.

У кінцевому підсумку, спільна дія підприємств та органів влади у напрямі формування та реалізації інтеграційного механізму інноваційного розвитку дозволить отримати наступні результати:

– збереження ефективного суверенітету України в процесі добудовування ланцюжків створення вартості від української сировини до ринків збуту кінцевої продукції і всієї інфраструктури транзакційного сектора, здатного ефективно діяти в масштабах світової економіки;

– виявлена обмежена сукупність перспективних напрямів розвитку вітчизняного науково-виробничого потенціалу, з якої в подальшому повинні бути обрані не лише конкретні пріоритети державної науково-технологічної політики, а й пріоритети соціально-економічного розвитку;

– зміна нинішньої ролі країни в системі міжнародного поділу праці та вибір зовнішньоекономічної спеціалізації, що дасть імпульс для мобілізації інтелектуального капіталу нації; активізація міжнародного науково-технічного співробітництва;

– реалізований потенціал кооперації високотехнологічних виробництв у рамках інтеграції на просторі ЄС, у тому числі в рамках розвитку спільної виробничої й торговельної активності в країнах; практична реалізація ініціативи Європейської комісії зі створення технологічних платформ в якості одного із ефективних механізмів взаємодії й кооперації організацій і підприємств України та ЄС;

– створена комунікаційна платформа щодо організації взаємодії представників бізнесу, науки, споживачів з питань вибору пріоритетів, визначення стратегічних цілей, формування дорожньої карти модернізації й науково-технологічного розвитку, а також здійснення відповідних НДДКР;

– практична реалізація концепції створення технологічних кластерів за участю міжнародних організацій;

– включення в новітні світові інноваційні процеси, ефективна інтеграція у світову економіку, прискорене використання всіх важливих нововведень, у тому числі новинок в галузі організації й управління;

– збільшення частки охоронних об'єктів інтелектуальної діяльності, що мають захист за межами України, і частки об'єктів, залучених в оборот для створення експортованої продукції.

Таким чином, реалізація в Україні політики відкритого інноваційного простору за участі підприємств як суб'єктів господарювання неможлива без проведення відповідної підготовчої та адаптивної роботи в частині формування та реалізації інтеграційних механізмів як складових методології стратегії інноваційного розвитку, які в умовах відкритих інноваційних бізнес-моделей виступають ключовим засобом їх реалізації.

Висновки з проведеного дослідження. Інноваційний розвиток на рівні підприємства - це соціально-економічний процес, метою якого є формування інноваційної екосистеми, спроможної до збільшення інноваційного потенціалу і його реалізації шляхом організації високотехнологічних виробництв та надання наукомістких послуг, започаткованих на використанні інтелектуальної праці й продуктів, що створюють високу додану вартість. Звідси, актуальним постає завдання розробки та упровадження інтеграційного механізму управління інноваційним розвитком підприємства як сукупності методів і засобів впливу на інноваційні процеси, започаткованих на формуванні інноваційного потенціалу і його перетворенні в інноваційний капітал в умовах розвитку процесів взаємодії економічних суб'єктів.

Сьогодні мережева взаємодія стає ефективним механізмом інтеграції суб'єктів інноваційної екосистеми підприємства, що дозволяє їм динамічно розвиватися, забезпечуючи відповідність процесів формування компетенцій людських ресурсів вимогам економіки знань, сприяє підвищенню інноваційної активності, конкурентоспроможності учасників взаємодії. Мережевий підхід вимагає необхідності зміни інтеграційних механізмів суб'єктів освітньої, науково-дослідної й виробничої діяльності на основі просторового структурування й партнерства. Позитивним прикладом розв'язання завдань такого рівня є діяльність ЄС щодо вдосконалювання механізмів взаємодії підприємств та інших господарюючих суб'єктів у рамках функціонування віртуальних мереж співробітництва. На вироблення механізмів адаптації даного досвіду в умовах України й будуть направлені подальші дослідження.

Література

1. Єрмошенко М.М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств : монографія / М.М. Єрмошенко, Л.М. Ганущак-Єфіменко. – К. : Національна академія управління, 2010. – 236 с.
2. Пилипенко А.А. Стратегічна інтеграція підприємств: механізм управління та моделювання розвитку : монографія / А.А. Пилипенко.– Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 408 с.
3. Мазаракі А.А. Теоретичні та методологічні засади формування інтеграційної стратегії підприємств / А.А. Мазаракі, М.В. Босовська // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2013. – № 7. – С. 299-308.
4. Кулик А.О. Каскадно-інтеграційний метод управління стратегією інноваційного розвитку авіапідприємства / А.О. Кулик // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2014. – № 5. – С. 115-120.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні в 2015 році : стат. зб. – К., 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Acemoglu Daron. Why nations fail : the origins of power, prosperity, and poverty / Daron Acemoglu, James A. Robinson. – New York Crown Publishing Group, 2012. – 544 p.
7. Vasily Ryzhonkov. Startup Accelerators. The History and Definition. (English). Entrepreneurship, business incubation, business models and strategy blog / Vasily Ryzhonkov. – (12 March 2014).
8. Гительманн Л. Д. Центры компетенций — прогрессивная форма организации инновационной деятельности / Л.Д. Гительманн, М.В. Кожевников // Инновации. – 2013. – № 10 (180). – С. 92-98.
9. Mercan B. Components of Innovation Ecosystems: A Cross-Country Study / B. Mercan, D. Goktas. // International Research Journal of Finance and Economics. – 2011. – № 76.
10. Chesbrough H.W. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology / Chesbrough H.W. – Boston: Harvard Business School Press, 2003.

References

1. Yermoshenko, M.M. and Hanushchak-Yefimenko, L.M. (2010), *Mekhanizm rozvytku innovatsiinoho potentsialu klasteroobiednanykh pidpriemstv* [The mechanism of development innovative potential cluster groups of companies], monograph, National academy of management, Kyiv, Ukraine, 236 p.
2. Pylypenko, A.A. (2008), *Stratehichna intehratsiia pidpriemstv: mekhanizm upravlinnia ta modeliuвання rozvytku* [Strategic integration of enterprise: mechanized control and modeling development], monograph, VD "INZHEK", Kharkov, Ukraine, 408 p.
3. Mazaraki, A.A., and Bosovska, M.V. (2013), "Theoretical and Methodological Foundations of Formation of the Integration Strategy of Enterprises", *BIZNESINFORM*, no. 7, pp. 299-308.
4. Kulyk, A.O. (2014), Cascade-integration Method of Management of Strategy of Innovation Development of an Aviation Enterprise. *BIZNESINFORM*, no 5, pp. 115-120.
5. Scientific and innovative activity in Ukraine for 2015 (2016), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date January 25, 2017).
6. Acemoglu, Daron and Robinson, James A. (2012), *Why nations fail : the origins of power, prosperity, and poverty*, New York Crown Publishing Group, 544 p.
7. Ryzhonkov, Vasily (2014), *Startup Accelerators. The History and Definition*. (English). Entrepreneurship, business incubation, business models and strategy blog (12 March 2014).

8. Gitelman, L.D., Kozhevnikov, M.V. (2013), "Competence centers — the progressive form of innovation activity organization", *Innovatsii*, no. 10 (180), pp. 92-98.

9. Mercan, B. and Goktas, D. (2011), "Components of Innovation Ecosystems: A Cross-Country Study", *International Research Journal of Finance and Economics*, no. 76.

10. Chesbrough, H.W. (2003), *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press.

УДК 631.155:330.36

Рудич О.О.,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Герасименко І.О.,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Ткаченко К.В.,
канд. екон. наук, асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Білоцерківський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Rudych O.O.,
 *cand.sc.(econ.), assistant professor at the
department of finance, banking and insurance*

Herasimenko I.O.,
 *cand.sc.(econ.), assistant professor
at the department of finance, banking and insurance*

Tkachenko K.V.,
 *cand.sc.(econ.), assistant of the department
of finance, banking and insurance*

Bila Tserkva National Agrarian University

THEORETICAL AND ORGANIZATIONAL APPROACHES TO THE FORMATION OF PRODUCTION STABILITY OF GRAIN CROPS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Стійкість виробництва зернових культур сільськогосподарськими товаровиробниками доцільно розглядати у двох аспектах: з позиції динаміки розвитку зерновиробництва, оскільки показники характеризують рівень надійності й ефективності господарської діяльності, а також у напрямі формування кінцевих економічних результатів при здійсненні підприємством виробничої, фінансової та інвестиційної діяльності. За такого підходу є можливість визначити складові стійкості: організаційну, виробничо-технічну, соціальну, екологічну, фінансову, маркетингову, інноваційну.

Стійкість виробництва зернових культур можна визначити на макрорівні як здатність безперервно підтримувати оптимальну пропорційність у їх виробництві та споживанні з урахуванням його впливу на інші суміжні з ним галузі агровиробництва. Це вимагає необхідності створення таких умов для розвитку виробництва зернових культур, які були б достатніми для подолання негативних наслідків, пов'язаних із несприятливими погодними факторами, а також порушенням внутрішньогалузевих і міжгалузевих пропорцій, мінливістю потреб господарського комплексу країни у зернових культурах. Стійкість досягається не лише у разі, якщо спостерігається збільшення обсягів виробництва всіх видів зернових

культур, а й тоді, коли відбуваються періодичні спади виробництва, які або компенсуються відповідним збільшенням виробництва одного виду зернових культур іншими, або дефіцит поповнюється за рахунок створених запасів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та прикладні питання забезпечення економічної стійкості підприємств зернового виробництва знайшли відображення у працях вітчизняних дослідників: В.І. Бойка, Л.М. Худолій, В.Я. Месель-Веселяка, І.В. Кобути, О.М. Боднар, О.О. Красноруцького, Н.Л. Корженівської та інших науковців.

Незважаючи на великий інтерес, накопичені теоретичні розробки даного питання і набутий досвід діяльності підприємств галузі, все ж предмет дослідження залишається недостатньо опрацьованим внаслідок стрімкого розвитку об'єкта вивчення та мінливості ринкових умов господарювання. Отже, актуальність теми дослідження зумовлена об'єктивною необхідністю розвитку теоретичних та методичних і практичних положень забезпечення економічної стійкості виробництва зерна у сільськогосподарських підприємствах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо оцінки факторів, які впливають на економічну стійкість та ефективність виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. При виробництві зернових їх вирощування супроводжується специфічними особливостями, що впливають на рівень стійкості, які слід враховувати при обґрунтуванні заходів підвищення ефективності ведення виробництва зернових культур: виробництво зернових культур є стратегічною галуззю агропродовольчого комплексу, від стійкості та ефективності яких залежить стійкість АПК; в умовах нееластичного попиту на зернові, для його постійної підтримки і задоволення пропозиція насіння зернових культур повинна бути стійкою; сприятливе поєднання виробництва зернових культур з іншими галузями землеробства, тваринництва, переробною промисловістю, що створює передумови для більш ефективного використання землі, трудових ресурсів, засобів виробництва; група олійних включає велику кількість культур і сортів, за рахунок поєднання та оптимальної спеціалізації яких забезпечується підвищення стійкості й ефективності виробництва; висока вимогливість більшості зернових культур до умов обробітку; відносно низька трудо-, енерго-, матеріаломісткість виробництва зернових культур; висока ефективність виробництва та реалізації зерна.

До специфічних особливостей зерна, що визначає його переваги порівняно з іншими видами продукції сільського господарства, слід віднести такі: висока транспортабельність – зерно може бути транспортовано на значні відстані за різних способів доставки; універсальність – зернові культури завдяки їх різноманітності можливо вирощувати на різних за родючістю ґрунтах і в різних природно-кліматичних умовах; збереженість – зерно має властивість довго зберігатися (річна усушка не перевищує 3% від початкової маси); можливість поліпшення якості ґрунтів – обробіток зернових культур не тільки не знижує, а, навпаки, покращує структуру і родючість ґрунтів, захищаючи їх від водно-вітрової ерозії; біологічна стійкість – зернові культури не надто вимогливі до своїх попередників у сівозміні, до того ж вони є добрими попередниками для інших сільськогосподарських культур; адаптивність – зерно є відносно менш трудомісткою продукцією, його виробництво може бути повністю механізованим; гнучкість – площі посівів, особливо структура зернового клину в сівозміні, можуть бути порівняно швидко змінені; універсальність використання – побічна продукція виробництва зерна використовується у тваринництві у вигляді грубих і концентрованих кормів. Концентровані корми високопоживні й ефективні при годівлі сільськогосподарських тварин [1; 2].

Транспортабельність зерна посилює конкуренцію на внутрішньому ринку цієї продукції, що сприятливо позначається на якості виробленої продукції та розвитку біржової торгівлі зерном, поглибленні спеціалізації виробництва зерна, створенні відповідних економічних умов обігу продукції зернової галузі, розвитку виробництва сільськогосподарської продукції на інноваційній основі.

Стійкість зернового господарства слід розглядати як найважливіший показник його розвитку, оскільки вона відображає ступінь стабільності та ефективності господарської діяльності підприємств, а також дає можливість більш повно враховувати всі фактори, що впливають на одержані результати. Водночас стійкість зернового виробництва є основою стійкості агропромислового комплексу в цілому та її підвищення, а також пріоритетним напрямом державної аграрної політики.

Серед факторів, що впливають на стійкість зерновиробництва, слід виділити такі: природні, організаційно-економічні, нормативно-правові, управлінські, екологічні, інформаційні, соціальні та ін. При цьому слід зазначити, що сільськогосподарське виробництво ведеться в умовах, неконтрольованих людиною природних і кліматичних умов, унаслідок чого воно є більш нестабільним і нестійким, ніж інші сфери національного господарства.

Основними вимогами до стійкості зерновиробництва є: відсутність значних коливань обсягів виробництва, що впливає на рівень забезпечення населення якісними продуктами харчування, а промисловість сировиною; збільшення обсягів виробництва продукції та можливість зміни її структури залежно від попиту населення і потреб ринку; раціональність територіального розміщення, поглиблення спеціалізації, посилення концентрації та інтеграції виробництва; стабільність показників економічної ефективності виробництва по мірі досягнення оптимізації обсягів виробництва.

До основних факторів, що впливають на підвищення ефективності та стійкості виробництва зерна відносять економічні, організаційні, екологічні, управлінські, інформаційні, інноваційні, соціальні. Важливим фактором забезпечення стійкого зерновиробництва є організаційно-економічні, які передусім включають такі види діяльності, як інтенсифікацію виробничих процесів, концентрацію, спеціалізацію і раціональне розміщення господарств, технологічних центрів, переробних і обслуговуючих комплексів, відтворення трудових ресурсів, управління сільськогосподарськими ризиками [3].

Розглянемо вплив кожного із перелічених вище складових організаційно-економічного фактору, що сприяє стійкому зерновиробництву. У нинішніх умовах доцільно виділити інтенсифікацію як один із найбільш важливих чинників підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, зокрема зернового. Вважаємо, що економічна сутність інтенсифікації зернового виробництва нині полягає у концентрації вкладення капіталу в інноваційні засоби виробництва, а також праці, на одну й ту саму одиницю земельної площі та підвищенні інтенсивності її використання з метою збільшення обсягів виробництва і зниження собівартості продукції [4–6].

Отже, економічна сутність інтенсифікації зернового виробництва є процесом розширеного відтворення, що ґрунтується на запровадженні досягнень науково-технічного прогресу та інновацій. Водночас інтенсифікація передбачає не тільки просту концентрацію виробничих ресурсів у розрахунку на гектар земельної площі. Це насамперед якісне поліпшення використання в сільськогосподарському виробництві матеріальних чинників і ресурсів (технічні засоби, мінеральні та органічні добрива, засоби захисту рослин тощо).

Однак матеріально-технічна база зернової галузі, особливо у невеликих сільськогосподарських підприємствах, не спроможна забезпечити навіть простого відтворення. Знос сільськогосподарської техніки часто призводить до порушення оптимальних термінів посівних робіт, скорочення посівної площі зернових культур і збільшення різниці між посівною та зібраною площею. Нині зовсім не проводяться технічні роботи щодо підвищення родючості ґрунтів, зрошення й осушення земель, відчутно знизився рівень внесення органічних і мінеральних добрив. Ці негативні моменти не можна пояснити лише відсутністю коштів у сільськогосподарських товаровиробників, оскільки одну й ту суму коштів можна використовувати більш ефективно [7].

Зазначимо, що при переході до інтенсивних методів виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах пріоритетними заходами використання внутрішньогосподарських резервів повинні стати: оптимізація обсягів внесення мінеральних та органічних добрив; удосконалення виробничої інфраструктури; формування й розвиток зернової спеціалізації; застосування більш ефективних економічних, організаційних, технічних і технологічних рішень.

Як пріоритетний напрямок можна виділити формування і розвиток територіальних кластерів у зерновиробництві. Процес формування територіального зернового кластера можна вважати завершеним, якщо в ньому дотримуються всі його основні принципи положення: еволюційність, цінова еквівалентність, взаємоконтроль витрат, синергічність, добровільність вступу, юридична самостійність і т.д. Найбільше відповідають процесу кластеризації інноваційно орієнтовані сільськогосподарські підприємства, що займаються вирощуванням зернових і ведуть виробничу діяльність на інтенсивній основі.

Нині спостерігаються диспропорції в темпах розвитку зерновиробництва і тваринництва, що негативно впливає на результати господарювання, особливо на продуктивність праці. Відсутність передових технологій у тваринництві значно знижує ефективність виробництва м'яса, зокрема свинини. Слід зазначити, що пропорції розвитку рентабельних тваринницьких підгалузей та зернової підгалузі рослинництва великою мірою залежать від рівня стійкості їх прибутковості як основи рентабельності виробництва зерна і продуктів тваринництва на галузевому рівні. Крім того, слід враховувати рівень взаємодії взаємопов'язаних галузей не тільки безпосередньо в сільськогосподарському виробництві, але і в інших сферах.

Наступною умовою забезпечення економічної стійкості зерновиробництва є регулювання обсягів внутрішньогосподарського виробництва фуражного зерна та його придбання, що зумовлює ефективність виробництва тваринницької продукції. Якщо розглядати вирішення цього питання з чисто економічних позицій, то можна використовувати два показники: виробничу собівартість і ціну покупного зерна. Однак, якщо розглядати соціальний бік (зайнятість трудових ресурсів сільськогосподарського виробництва та підвищення на цій основі рівня заробітної плати), то завдання ускладнюється і постає необхідність оцінити вартість залучення працівників для виконання технологічних операцій при вирощуванні зернових, а також ефективності праці. Складність вирішення цих завдань орієнтує на традиційний варіант визначення ефективності зернової галузі: за собівартістю, рентабельністю та цінами реалізації зерна. При цьому рівень коливання ринкових цін суттєво впливає на об'єктивність оцінки рівня витрат виробництва.

Оскільки дохід від реалізації зерна займає значну частку в загальному доході сільськогосподарського виробництва, доцільно вважати цю галузь своєрідним мультиплікатором розвитку аграрного сектору. Однак, для цього необхідно разом із внутрішньогосподарськими взяти і

додаткові заходи: контроль в обмінно-розподільчому процесі, товарних потоках зерна, включаючи і зернові інтервенції і т.д.

Серед технологічно пов'язаних сфер аграрної діяльності зерновиробництво є базовою підгалуззю, від якої залежить стійкість функціонування переробної промисловості (комбікормових і борошномельних заводів, хлібоприймальних пунктів) та обслуговуючої сфери (елеваторів, бірж, збутових кооперативів), тому до ефективності виробництва зерна доцільно підходити саме з цих позицій. Однак при такому підході до ефективності виробництва цього виду продукції слід, на нашу думку, враховувати рівень ризику в обслуговуваних і переробних галузях, що пояснюється нестійкістю врожайності зерна. Хоча ці ризики можуть бути знижені за рахунок використання імпортного зерна або привезеного з інших регіонів країни.

На формування інтенсивного типу розвитку аграрних підприємств, масштаби й ефективність виробництва істотно впливають застосування засобів захисту рослин, витрати на внесення мінеральних і органічних добрив, інноваційні енергоощадливі способи обробки ґрунту, вчасне сортооновлення та сортозаміна. Аграріям потрібно впроваджувати посадковий матеріал із високим генетичним потенціалом продуктивності, підвищеною стійкістю до екстремальних умов зовнішнього середовища та високою якістю зерна. Повною мірою цим вимогам відповідають сорти зернових культур Миронівської селекції, урожайність яких досягає 100 ц/га [8].

Застосування інтенсивних технологій дасть можливість прискорити господарствам швидкість обороту виробничих ресурсів, а отже – збільшити обсяги самофінансування.

Суттєвим фактором впливу на інтенсифікацію зерновиробництва аграріями є наявність додаткових джерел фінансування. Ефективним регіональним інструментом підвищення ефективності вирощування зерна і зернобобових культур має стати формування спеціальних банківських установ та інститутів регіональної підтримки системи кредитування сільськогосподарських підприємств.

Поряд з інтенсифікацією виробництва вагомим значенням для підвищення ефективності діяльності зерновиробничих підприємств набувають й такі організаційно-економічні фактори, як концентрація, спеціалізація і територіальне розміщення виробництва зерна. Окрім того, всі перераховані вище фактори значною мірою впливають і на підвищення стійкості зернового виробництва.

Як відомо, концентрація зернового виробництва передбачає насамперед зосередження виробничих засобів і робочої сили, що сприяє збільшенню обсягів виробництва зерна [9]. Як найважливіший чинник розвитку зернової галузі, концентрація дає можливість скоротити витрати в розрахунку на одиницю продукції. Недостатній рівень концентрації зернового виробництва безпосередньо позначається на ефективності виробничих витрат, зумовлює розпорощення матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, утруднюючи використання сучасної техніки і прогресивних технологій. Оптимальна концентрація виробництва дозволяє раціональніше використовувати обігові кошти, знизити накладні витрати в розрахунку на одиницю продукції.

Отже, процес концентрації виробництва зерна вимагає оптимізації структури різних організаційно-економічних форм господарювання в зерновиробництві, а також частки посіву зернових культур у структурі сільськогосподарських посівів. Ступінь концентрації залежить також від низки інших чинників, серед яких виділимо стан матеріально-технічної бази, фінансові можливості підприємств, форми організації праці та управління, кваліфікацію персоналу.

Наступним важливим чинником є спеціалізація, що сприяє більш ефективному використанню природних, ґрунтово-кліматичних та економічних умов регіону, концентрації матеріально-технічних і фінансових ресурсів на вирощуванні зернових культур, підвищуючи тим самим їх стійкість і ефективність.

Раціональне розміщення виробництва зерна також належить до організаційно-економічних чинників. Розміщення виробництва є однією із форм суспільного поділу праці, що сприяє диференційованому розподілу виробництва окремих видів продукції по зонах і територіях. На думку В.І. Бойка, розміщення зернової підгалузі має враховувати найбільш сприятливі для кожної з них природні та економічні умови [10]. Поділяючи таку позицію, можна констатувати, що це сприятиме підвищенню рівня виробництва зернопродукції з метою найбільш повного задоволення зростаючих потреб суспільства, а також ефективності використання ресурсів: землі, техніки, трудових ресурсів і скороченню витрат логістики.

До організаційних факторів стійкості виробництва зерна доцільно віднести науково обґрунтоване управління ризиками, як систему стратегій, методів і прийомів зниження можливих негативних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. З метою забезпечення росту обсягів виробництва зерна, окрім організаційно-економічних факторів, важливе значення мають агробіологічні та технологічні (селекція, насінництво і використання прогресивних технологій вирощування зернових культур). На систематизацію цих факторів значною мірою впливають різні для кожного регіону країни науково обґрунтовані системи землеробства, запровадження яких у сільськогосподарське виробництво дозволить підвищити його ефективність і стійкість.

Вважаємо, що важливим фактором забезпечення економічної стійкості зерновиробництва є удосконалення управління, оскільки вирощування зернових культур потребує розробки нових моделей

і методів управління рослинництвом, автоматизації таких трудомістких процесів, як складання та розрахунок технологічних карт, аналіз і вибір технологій із використанням економіко-математичних методів та на основі створення інформаційної системи управління підприємством.

Наступна група факторів – матеріально-технічні, до якої відносять сільськогосподарську техніку; технічні споруди для її зберігання та обслуговування; адміністративні споруди та технічне обладнання; витратні матеріали, у тому числі паливо, мінеральні добрива, насінневий матеріал. Формування перелічених матеріально-товарних цінностей в необхідному обсязі та відповідної структури підвищує економічну стійкість виробництва зернових.

Соціально-економічними факторами, які визначають ефективність і стійкість виробництва зерна, слід вважати: розвиток інфраструктури сільської місцевості; рівень кваліфікації працівників; демографічну ситуацію у регіоні; рівень заробітної плати працівників досліджуваної галузі; ціни реалізації зерна та ін. Ціни реалізації продукції обернено пропорційні кількості даного виду продукції на ринку: в період збирання врожаю обсяги зерна збільшуються, і щоб продати продукцію у цей період сільськогосподарські товаровиробники змушені знижувати ціни, що позначається на ефективності виробництва продукції.

Розглянемо групу факторів, яка забезпечує ефективність і стійкість виробництва зерна – технологічну. Вона об'єднує такі елементи: технологія вирощування та збирання врожаю, післязбиральна обробка, зберігання, переробка, продаж зерна. Очевидно, що за правильно вибраної технології можливо одержати високий урожай: оперативно провести його збирання та мінімізувати втрати; післязбиральна обробка дає можливість максимально підготувати продукцію до реалізації або зберігання; організація процесу зберігання дозволяє продати зерно у періоди найбільш сприятливої цінової кон'юнктури на ринку сільськогосподарської продукції; організація переробки підвищує ефективність внутрішньогосподарського використання продукції галузі за рахунок зниження витрат у суміжних галузях (тваринництво) та забезпечує вищу дохідність від реалізації не сировини, а продуктів її переробки.

Фахівці виділяють кілька видів втрат при зберіганні, серед яких найбільш вагомими є втрата маси та погіршення якості. Також виділяють фізичні та біологічні втрати. Наприклад, у процесі зберігання зерна до біологічних втрат відносять дихання, проростання зерна, розвиток мікроорганізмів, шкідників і кліщів, самозігрівання, пошкодження птахами та гризунами. До фізичних відносять втрати зерна внаслідок його пошкодження, розпилення, розсипання.

Як зазначено вище, у процесі зберігання маса зерна знижується внаслідок біологічних процесів і фізичних втрат. Однак за одним і тим самим видом втрат їх величина буде залежати від вирощуваної продукції. Наприклад, втрата вологи у плодоовочевій продукції за відсутності ознак в'янення вважається нормативною характеристикою, а зниження вологи у процесі зберігання до втрат не відноситься та є позитивним процесом.

Наступним видом фізичних втрат є невраховане розпилювання, що утворюється при переміщенні продукту та пов'язане із процесом відділення дрібних часток. Водночас, процес самозігрівання зерна призводить до зниження якості, втрати його маси від 3 до 8%.

Усі перелічені технологічні фактори тісно взаємодіють, а подовження технологічного ланцюга забезпечує сільськогосподарським товаровиробникам підвищення економічної стійкості зерновиробництва. Зазначимо, що товаровиробники сільськогосподарської продукції самостійно вибирають довжину технологічного ланцюга. Існує можливість реалізувати продукцію відразу після сезону збирання, що збільшує обсяги прибутку, але це диктує необхідність очікування найбільш сприятливої цінової кон'юнктури ринку. Якщо ж продукцію продають у переробленому вигляді, то обсяги прибутку будуть вищими. При цьому можуть бути використані такі варіанти: перший – вирощене зерно віддати на переробку сторонній організації; другий – реалізувати інвестиційний проект з будівництва переробного підприємства; третій – побудувати переробне підприємство на кооперативних засадах зусиллями декількох сільськогосподарських підприємств. Очевидно, що перший варіант є невигідним, оскільки сторонні організації, які займаються переробкою зерна, беруть високу плату за надані послуги. За другого варіанта товаровиробник матиме переваги у тому разі, якщо обсяги виробництва продукції дозволять окупити інвестиції на будівництво переробного підприємства у прийнятних часових межах. Третій варіант буде оптимальним, якщо з'являється інтерес у сільськогосподарських товаровиробників із достатніми обсягами виробництва зерна, до будівництва переробного підприємства на кооперативних засадах що забезпечить повне використання виробничих потужностей. Зазначений варіант економічно доцільний у межах створення інтегрованих об'єднань в умовах функціонування зернового кластера регіону [11].

Група технологічних факторів, які визначають ефективність і стійкість виробництва зерна, не лише залежить від сезонності виробництва, але і впливає на сезонність. Такі фактори, як зберігання та переробка рослинницької продукції спроможні мінімізувати наслідки сезонності виробництва зерна, а отже підвищити ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств і галузі рослинництва в цілому.

Сільське господарство, зокрема зернове виробництво, за своєю природною специфікою є схильним до впливу ризику. Це пов'язано з тим, що результати господарської діяльності сільськогосподарського товаровиробника визначаються не тільки якістю і кількістю вкладеної праці, а й об'єктивними зовнішніми умовами виробництва, пов'язаними з природними явищами. Виробництво здійснюється на значних площах, які не захищені від несприятливих кліматичних умов і зазнають впливу природних факторів, а також стихійних лих. Зазначимо, що втрати, які можуть виникати при виробництві зерна, поділяються на матеріальні, трудові, фінансові та ін.

Висновки з проведеного дослідження. Стійкість виробництва зернових культур можна визначити на макрорівні як здатність безперервно підтримувати оптимальну пропорційність у їх виробництві та споживанні з урахуванням його впливу на інші суміжні з ним галузі агровиробництва. Це вимагає необхідності створення таких умов для розвитку виробництва зернових культур, які були б достатніми для подолання негативних наслідків, пов'язаних із несприятливими погодними факторами, а також порушенням внутрішньогалузевих і міжгалузевих пропорцій, мінливістю національних потреб у зернових культурах. Стійкість досягається не лише у випадку, коли спостерігається збільшення обсягів виробництва всіх видів зернових культур, а й тоді, коли відбуваються періодичні спади виробництва, які або компенсуються відповідним збільшенням виробництва одного виду зернових культур іншими, або дефіцит поповнюється за рахунок створених запасів.

Література

1. Погріщук Б. В. Особливості формування економічного базису зерновиробництва та ринку зерна України [Електронний ресурс] / Б.В. Погріщук. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/219.pdf>
2. Корженівська Н.Л. Структурне використання зернового фонду в системі загроз економічній безпеці підприємств / Н.Л. Корженівська // Фінансовий простір. – 2014. – № 2. – С. 32-36.
3. Дергач І. В. Економічна сутність та напрями розвитку інтенсифікації аграрного виробництва / І. В. Дергач // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 61-63.
4. Березівський П. С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П. С. Березівський, П. Н. Особа // Економіка АПК. – 2009. – № 6 (174). – С. 18-25.
5. Науменко А. О. Економічна сутність, особливості та напрями інтенсифікації в аграрних підприємствах / А. О. Науменко, І. В. Науменко // Вісник НТУ. – Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства, Харків: НТУ ХПІ. – 2013. – № 50 (1023). – С. 126-135.
6. Ткаченко К.В. Аналіз структури виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України / К.В. Ткаченко // Економіка та управління АПК. – 2014. – Вип. 2. – С. 134-140.
7. Шумейко О.Ю. Обґрунтування інтенсифікації зерновиробництва аграрними підприємствами Полтавської області [Електронний ресурс] / О.Ю. Шумейко. – Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_5_2/157-160.pdf
8. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3-10.
9. Лихочвор В.В. Зерновиробництво / В.В. Лихочвор, В.Ф. Петриченко, П.В. Іващук. – Л. : Українські технології, 2008. – 624 с.
10. Бойко В. І Обґрунтування раціонального розміщення виробництва зерна / В.І. Бойко // Економіка АПК. – 2002. – №5. – С. 9–13.
11. Корженівська Н.Л. Методологія системного аналізу рівня економічної безпеки товаровиробників зерна / Н.Л. Корженівська // Збірник наукових праць Буковинського університету. – Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 10. – С. 214–224.

References

1. Pohrishchuk, B.V. (2011), "Peculiarities of formation of the economic base of grain production and grain market of Ukraine", available at: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/219.pdf> (access date November 25, 2016).
2. Korzhenivska, N.L. (2014), "Structural use of grain fund in the system of enterprise economic security threats", *Finansovyi prostir*, no. 2, pp. 32–36.
3. Derhach, I.V. (2005), "The economic essence and directions of development of intensification of agrarian production", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 61–63.
4. Berezivskiy, P.S. and Osoba, P.N. (2009), "Directions of the intensification of development agricultural enterprises", *Ekonomika APK*, no. 6 (174), pp. 18–25.
5. Naumenko, A.O. and Naumenko, I.V. (2013), "Economic essence, peculiarities and directions of intensification in agrarian enterprises", *Visnyk NTU, Seriya: Aktualni problemy upravlinnia ta finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpriemstva*, no. 50 (1023), pp. 126–135.
6. Tkachenko, K.V. (2014), "Analysis of the structure of grain production in agricultural enterprises of

Ukraine”, *Ekonomika ta upravlinnia APK*, issue 2, pp. 134–140.

7. Shumeiko, O.Yu. (2011), “Substantiation of intensification grain of the agrarian enterprises of the Poltava region”, available at: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_5_2/157-160.pdf (access date November 25, 2016).

8. Andriichuk, V.H. (2009), “Over-concentration of agricultural production and of land resources and her consequences”, *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 3–10.

9. Lykhochvor, V.V., Petrychenko, V.F. and Ivashchuk, P.V. (2008), *Zernovyrobnytstvo* [Grain production], *Ukrainski tekhnolohii*, Lviv, Ukraine, 624 p.

10. Boiko, V.I. (2002), “Substantiation of rational allocation of grain production”, *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 9–13.

11. Korzhenivska, N.L. (2014), “The methodology of system analysis of the level of economic security of commodity producers of grain”, *Zbirnyk naukovykh prats Bukovynskoho universytetu*, Serii: Ekonomichni nauky, issue 10, pp. 214–224.

Рецензент: д-р екон. наук, професор Білоцерківського національного аграрного університету І.В. Свиноус

УДК 331.1:658.5:631.15

Личук Л.І.,
здобувач
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Lychuk L.I.,
candidate for a degree
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

STRATEGIC ASPECTS FOR MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Розвиток сільського господарства в Україні сьогодні є одним із пріоритетних завдань економічної політики. Його потенціал криється у потужній ресурсній базі, сприятливих природо-кліматичних умовах та кон'юктурі аграрних ринків. В той же час, науковці все частіше заявляють про потребу в корегуванні вектору розвитку галузі із низько технологічної із переважанням сировинного характеру виробництва “... до зростання рівня використання високотехнологічної наукомісткої продукції ...” [1, с. 54]. При цьому, однією із ключових умов розвитку галузі та економіки в цілому вважається “... нагромадження та ефективного використання трудового потенціалу, тобто тих якісних характеристик працівників, які формують сучасні продуктивні здібності та перетворюють їх на головну продуктивну силу постіндустріальної економіки, заснованої на знаннях” [2, с.19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств сьогодні є важливим напрямом наукових досліджень. Важливі науково-методичні і практичні аспекти його формування і розвитку дослідили в своїх роботах науковці: С. І. Бандур [3], Д. П. Богиня [4], Н. Л. Гавкалова [5], І. А. Грузіна [6], О. А. Грішнова [7], Т. С. Морщенок [8], М. Й. Малік [9], О. П. Мельничук [10], О. Г. Шпикуляк [9] та ін.

Окремої уваги заслуговують праці науковців, які розглядають трудовий потенціал з позиції його стратегічного розвитку. До таких належать праці С. Бандура, І. Грузіної, М. Коріня, Л. Лавриненка та інших. Однак, поділяючи думки вчених щодо значення і доцільності забезпечення стратегічного розвитку трудового потенціалу в сільськогосподарських підприємствах, відмітимо існування значних

перешкод, які суттєво обмежують такі можливості. Головна з них – відсутність системності в процесах раціоналізації трудового потенціалу на засадах стратегічного управління. Більшість заходів, які мають місце здійснюються переважно завдяки ініціативам самих агровиробників чи окремих освітніх закладів. Такі заходи не спроможні суттєво покращити ситуацію із наданням трудовим ресурсам бажаних характеристик і розвитку їхнього потенціалу.

Постановка завдання. В ситуації, що склалася, постає завдання розробки та реалізації системних стратегічних заходів, спрямованих на створення тривалих умов для постійного вдосконалення параметрів трудового потенціалу і розвитку затребуваних на ринку праці реальних трудових компетентностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне управління персоналом – система, яка сьогодні найбільшою мірою відповідає за формування і розвиток трудового потенціалу. Вона може виступити дієвим інструментом, спроможним забезпечити розвиток трудових компетентностей працівників сільськогосподарських підприємств, надати їм високого рівня професіоналізму та спроможності до вирішення комплексних виробничих завдань, відповідно до вимог часу.

І. Грузіна стверджує, що “стратегічне управління становить цілеспрямований безупинний комплексний процес розробки та реалізації управлінським апаратом системи перспективних стратегій діяльності підприємства, який, ґрунтуючись на аналізі зовнішніх можливостей та загроз, а також адекватному врахуванні внутрішнього потенціалу, дозволяє забезпечити досягнення довгострокових орієнтирів діяльності підприємства” [6, с. 16].

Узгодження процесу розвитку персоналу із розробкою і реалізацією загальної стратегії підприємства має низку особливостей, зокрема: персонал може виступати як обмежувачим фактором по відношенню до стратегії, так і її рушійною силою. Тому, в процесі розробки стратегії розвитку підприємства, при розробці й уточненні тактичних і оперативних цілей та їх зіставленні із наявними ресурсами, та ресурсами, які можуть бути залучені, персонал оцінюється на здатність, спроможність виконати покладені на нього завдання.

Ключові формулювання категорії стратегічне управління персоналом визначають її зв'язок із поняттями досягнення цілей та завдань розвитку людських ресурсів (персоналу), розвитком професійних характеристик персоналу і формуванням висококваліфікованого колективу. Окрім цього, подані визначення наголошують на погодженості трудових ресурсів із іншими видами ресурсів, а також на їх відповідності умовам мінливого зовнішнього середовища. Відповідно до цього, виходячи із викладених раніше акцентів дослідження, пропонуємо трактувати стратегічне управління розвитком персоналу як інтегровану систему управлінських процесів, спрямованих на постійне і безперервне забезпечення набуття працівниками підприємства компетентностей, визначених довгостроковими цілями підприємства, узгоджених із іншими видами ресурсів та процесів на підприємстві, а також із зовнішніми факторами.

Пропоноване визначення і пропонований підхід до розвитку трудового потенціалу на засадах розробки механізму забезпечення довгострокового розвитку персоналу дозволяють сільськогосподарським підприємствам формувати низку переваг у конкурентній боротьбі, зокрема:

- виходячи із загальної стратегії, тактичних і оперативних цілей, стратегія управління розвитком персоналу дозволяє забезпечувати усі заплановані виробничі та господарські процеси працівниками із компетентностями, яких вимагає їх виконання;

- системний підхід дозволяє формувати комплексний механізм постійного вдосконалення параметрів працівників із наданням їх бажаних компетентностей відповідно до етапів реалізації загальної стратегії підприємства;

- стратегічний характер підготовки працівників із затребуваним набором компетентностей дозволяє заповнювати вакансії, що виникають в процесі розвитку, без суттєвих затримок і збоїв, надаючи їм саме тих параметрів, які затребувані на даній ділянці у визначений період часу;

- посилена увага підприємств до стратегічного розвитку власного персоналу закладає передумови для формування навколо розвитку кадрової підсистеми власної системи конкурентних переваг. В результаті, стратегія управління розвитком підприємства може змінити статус із функціональної, вплив якої обмежений виключним колом дій і процесів, на конкурентну (за якої вона стає ключовим фактором у конкурентній боротьбі), або й на ключову для підприємства.

Реалізація окреслених завдань потребує комплексного підходу до розробки і впровадження стратегії – визначення її цілей, проведення аналізу, розробка стратегії, механізму її впровадження, здійснення та оцінювання, відповідно до сформованих критеріїв (рис. 1).

Запропонована концептуальна схема відображає зв'язок стратегії розвитку трудового потенціалу із генеральною стратегією підприємства. При цьому, основу для формування цілей розвитку персоналу складає в комплексі система цілей підприємства і результати аналізу відповідності їй трудового потенціалу. Наголосимо на виключній важливості такого зв'язку, оскільки розвиток і розкриття потенціалу праці можливі тільки за умови існування вектора та орієнтира, до яких вона повинна прагнути.

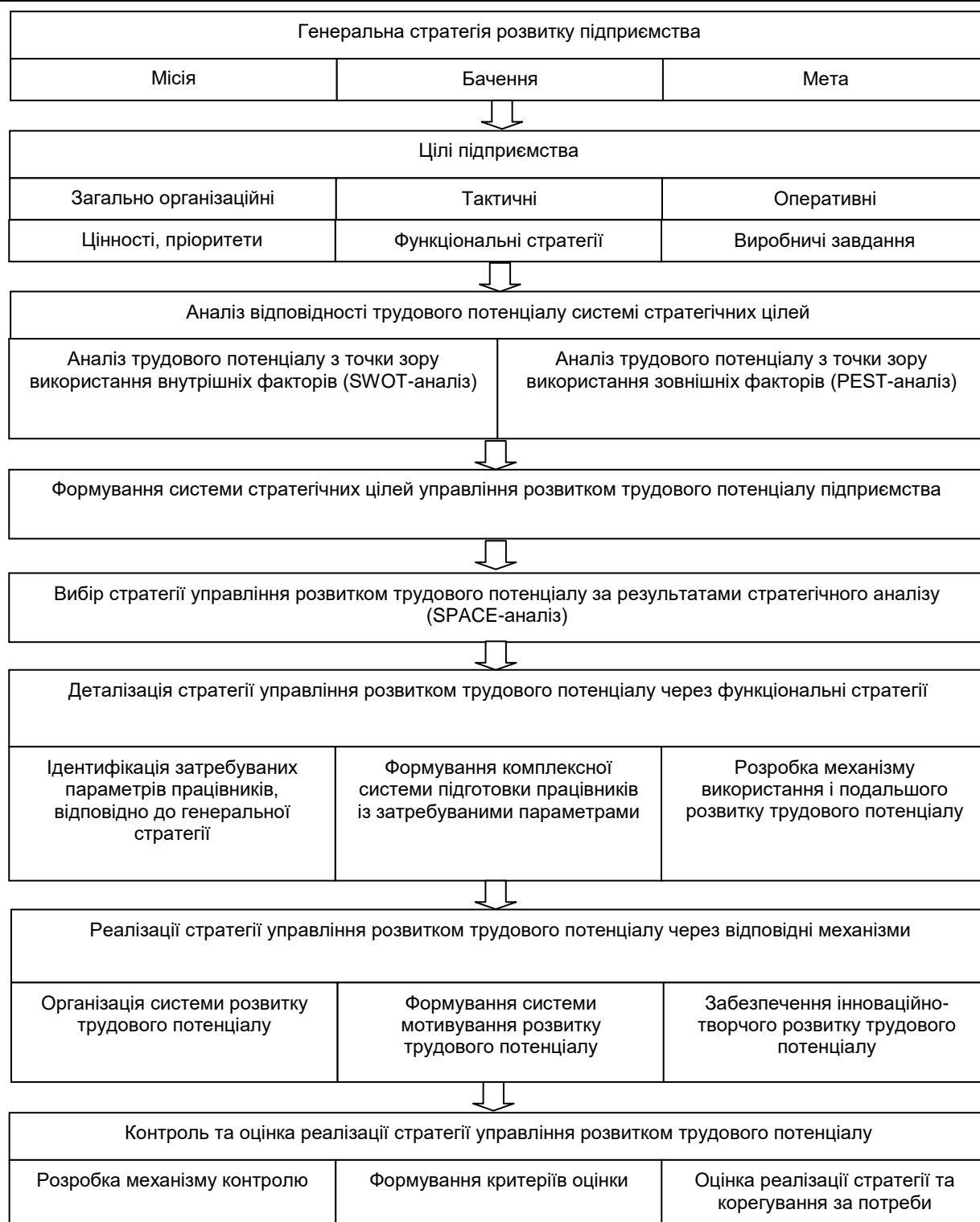

Рис. 1. Концептуальна схема розробки та реалізації стратегії управління розвитком трудового потенціалу

Джерело: вдосконалено автором на основі [1; 8]

Стратегічні цілі управління трудовим потенціалом підприємства, відповідно до схеми, повинні відштовхуватися від результатів стратегічного аналізу і проявлятися у визначеній стратегії із її подальшою деталізацією через встановлення конкретних бажаних результатів у вигляді затребуваних компетентностей, через систему формування таких компетентностей у працівників, а також через створення умов для подальшого росту рівня трудового потенціалу після досягнення кожної із цілей. Окрім цього, пропонується схема виокремлює три основні напрями реалізації стратегії управління розвитком трудового потенціалу, що проявляються через організаційну, мотиваційну та інноваційно-творчу складову.

Основою для реалізації стратегії є її постійний моніторинг, який реалізується через постійний і систематичний контроль, поєднаний із оцінюванням процесів, що відбуваються на предмет їх відповідності задекларованим цінностям, меті, цілям розвитку підприємства тощо.

Механізм реалізації стратегії управління розвитком трудового потенціалу повинен включати комплексні заходи, спрямовані на організацію системи розвитку трудових якостей працівників у взаємозв'язку внутрішнього середовища підприємств та зовнішніх факторів.

Одним із ключових інструментів стратегічного управління трудовим потенціалом сільськогосподарських підприємств є PEST-аналіз (табл. 1). Його завдання – визначення і систематизація головних умов формування і розвитку трудового потенціалу, ідентифікація найбільш сприятливих і найбільш загрозливих факторів. Результати аналізу слугують важливими орієнтирами при розробці стратегії, дозволяють ранжувати цілі, оцінювати можливості і ризики.

Таблиця 1

PEST-аналіз зовнішніх факторів впливу на трудовий потенціал сільськогосподарських підприємств

ПОЛІТИЧНІ		ЕКОНОМІЧНІ	
Політичне протистояння еліт;	-2	Слабкий розвиток ринку праці;	-2
Втрата Криму і частини Донбасу;	-3	Тінізація ринку праці;	-1
Загроза повноцінного воєнного протистояння із Росією;	-3	Зростання частки само зайнятого населення в структурі виробництва;	-2
Політизованість процесу формування вільного земельного ринку;	-1	Вирівнювання зарплати у порівнянні із іншими секторами;	+2
Посилення євро інтеграційних і глобалізаційних тенденцій;	+2	Зменшення загальної чисельності працівників;	-1
Корупція;	-3	Оптимізація забезпеченості галузі трудовими ресурсами;	+2
Зменшення витрат на фінансування науки і освіти;	-3	Низький рівень сільськогосподарської кооперації;	-3
Децентралізація влади;	+2	Слабкий розвиток ринкових інститутів та інфраструктури;	-2
Посилення транзитної ролі України на ринку сільськогосподарської продукції.	+2	Приріст обсягів виробництва продукції;	+3
		Підвищення рівня рентабельності продукції;	+3
		Ріст продуктивності праці;	+3
		Слабкий зв'язок між зарплатою і продуктивністю праці;	-2
		Зростання експорту сільськогосподарської продукції;	+2
		Обмежений доступ до фінансових ресурсів.	-2
Разом по групі	-9	Разом по групі	0
СОЦІАЛЬНІ		ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ	
Старіння населення;	-2	Стабілізація і зростання рівня технічного забезпечення праці в сільському господарстві;	+2
Міграційні процеси;	-2	Підвищення рівня продуктивності технічних засобів;	+3
Депопуляція;	-2	Впровадження нових технологій в рослинництві і тваринництві;	+3
Переважає сільського населення в загальній чисельності;	-1	Впровадження нових технологій в освіті;	+3
Високе демографічне навантаження на працездатне населення;	-1	Автоматизація виробничих процесів в галузі;	+2
Практично відсутня науково-дослідна та інноваційна складова в сільськогосподарських підприємствах;	-3	«Інтернетизація» виробничих відносин в підприємствах;	+1
Низький рівень працівників, що пройшли перепідготовку і підвищення кваліфікації;	-2	Високий рівень зносу техніки та обладнання;	-2
Ускладнений доступ до якісних медичних послуг;	-2	Відсутність системності у впровадженні наукових досягнень і підготовкою персоналу із відповідними компетентностями	-3
Ускладнений доступ до якісної освіти;	-3		
Невідповідність системи освітньо-професійної підготовки вимогам часу	-4		
Разом по групі	-22	Разом по групі	+9

Джерело: вдосконалено автором на основі [6; 7; 10]

Із поданого переліку факторів найбільш гострим є корупція. Її вплив на трудовий потенціал сільськогосподарських підприємств найбільшою мірою проявляється у порушенні таких аспектів: принципу відбору найкращої кандидатури, отримання справедливої винагороди за працю, що в сукупності негативно впливає на мотивацію і розвиток працівників. Серед політичних факторів із негативним впливом на трудовий потенціал відмітимо також втрату контролю над частиною територій

та існування загрози повноцінного вторгнення. Названі фактори обумовлюють “відтягування” частини потенціалу на стримування загроз і сприяння їх вирішенню. Вони також обмежують впровадження стратегічних проєктів, зважаючи на високий рівень ризикованості. Збільшення фінансування військових витрат на фоні падіння доходів бюджету обумовлюють також зменшення фінансування науки і освіти, що, в свою чергу, є однією із найгірших тенденцій у перспективі.

Позитивно спрямовані політичні фактори найбільшою мірою пов'язані із географічним становищем країни в системі торговельно-економічних відносин та змінами у напрямку розвитку країни – курс на євроінтеграцію (нові ринки, нові технології) та децентралізація (перенесення центру управління сільськими територіями на рівень громад).

Більшість соціальних факторів впливу на трудовий потенціал сільськогосподарських підприємств лежать у площині зменшення кількості сільського населення та якості економічно активного населення через депопуляцію і негативне сальдо міграції. В результаті відбувається порушення принципу заміни поколінь працівників, які повинні забезпечити більшу інновативність та активність, натомість часто спостерігається переважання консервативності в управлінні та господарських процесах підприємств галузі. Проте, найбільш негативного впливу в даній групі на досліджувані процеси завдають погіршення науково-дослідної, освітньо-професійної діяльності та діяльності у сфері формування високих психофізичних параметрів працівників. В результаті, погіршується якісний стан працівників, втрачаються і недотримуються ключові інноваційні та управлінські компетентності, послаблюється психофізична придатність працівників до вирішення стратегічно важливих завдань. На фоні наведеного вище відмітимо фактор невідповідності системи освітньо-професійної підготовки вимогам часу, який є найкритичнішим у цій групі і обумовлює основні проблеми із відсутністю потрібного набору компетентностей відповідно до стратегії розвитку.

Економічні фактори негативного і позитивного спрямування врівноважують одні одних. Так, фактори росту зарплати, продуктивності, рентабельності та обсягів виробництва, які формують ресурси для розвитку трудового потенціалу нівелюються зниженням рівня організованості праці через ріст самозайнятого населення, недостатню ефективною роботою ринкових інституцій, слабкою кооперацією на аграрних ринках, невідповідністю зусиль праці та винагороди і т.д. У результаті спостерігається недостатнє використання працівниками ринкового потенціалу та мотиваційних механізмів.

Єдиною групою факторів із позитивним впливом на стан і розвиток трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств на даний час є техніко-технологічні фактори. Незважаючи на достатньо високий рівень зносу і моральної застарілості значної кількості технічних засобів, які залишилися у спадок від попередньої системи господарювання, динаміка і характер оновлення машинно-тракторного парку та виробничого устаткування дозволяють підвищувати рівень продуктивності праці і професійної спроможності працівників.

Висновки з проведеного дослідження. Стратегічний аналіз розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств засвідчив існування низки проблем, котрі найбільшою мірою криються у відсутності комплексного підходу до розвитку трудового потенціалу і можуть бути вирішені за допомогою компетентнісного підходу, який передбачає вжиття цілеспрямованих дій з метою формування у працівників навиків, вмінь і знань, які відповідають виробничим потребам і стратегії розвитку підприємства. Окрім того, вагомі стратегічні напрями покращення стану трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств криються у зовнішньому середовищі. В даному контексті, найбільше заслуговує на увагу позитивний вплив техніко-технологічного середовища агропродовольчого виробництва. Використання його можливостей повинні стати ключовими в системі формування і розробки цілісної стратегії розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Корінь М. В. Стратегія розвитку кадрового потенціалу залізниць [Текст] / М. В. Корінь // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 4, Т. 1. – С. 53-57.
2. Лавриненко Л. М. Інноваційний розвиток трудового потенціалу в сучасних умовах [Текст] / Л. М. Лавриненко // Сталий розвиток економіки. – 2014. – № 1[23]. – С. 18-25.
3. Бандур С. І. Стратегічні імперативи розвитку трудового потенціалу України [Текст] / С. І. Бандур // Ринок праці та зайнятість населення. – 2013. – № 1. – С. 5-9.
4. Богиня Д. П. Основи економіки праці [Текст] : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К. : Знання-Прес, 2000. – 313 с.
5. Гавкалова Н. Л. Теоретичний базис формування системи стратегічного управління персоналом [Текст] / Н. Л. Гавкалова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2014. – № 6 (68). – С. 125-129.
6. Грузіна І. А. Проблеми розвитку персоналу в системі стратегічного управління підприємством : монографія [Текст] / І. А. Грузіна, В. І. Дериховська. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 252 с.

7. Грішнова О. Трудовий потенціал України : оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку [Текст] : монографія / О. А. Грішнова, С. Р. Пасєка, А. С. Пасєка. – Черкаси : видавництво ТОВ «МАКЛАУТ», 2011. – 360 с.
8. Морщенок Т. С. Стратегічні напрями удосконалення управління персоналом : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : 08.00.04 – Економіка і управління підприємствами. – Маріуполь – 2008. – 21 с.
9. Малік М. Й. Кадровий потенціал аграрних підприємств: управлінський аспект [Текст] / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуняк. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2005. – 368 с.
10. Мельничук О. П. Трудовий потенціал: активізація його розвитку [Текст] / О. П. Мельничук // Вісник ЖДТУ. – 2016. – № 2 (76). – С. 75-82.

References

1. Korin, M.V. (2014), "The development strategy of human resource capacity of railways", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 4, vol. 1, pp. 53-57.
2. Lavrynenko, L.M. (2014), "Innovative development of labor potential in modern conditions", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1[23], pp. 18-25.
3. Bandur, S.I. (2013), "Strategic imperatives of labor potential of Ukraine", *Rynok pratsi ta zainiatist naseleння*, no. 1, pp. 5-9.
4. Bohynia, D.P. and Hrishnova, O.A. (2000), *Osnovy ekonomiky pratsi* [Fundamentals of Labour Economics], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 313 p.
5. Gavkalova, N.L. (2014), "Theoretical basis for the formation of a strategic HR", *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, no.6 (68), pp. 125-129.
6. Hruzina, I.A. and Derykhovska, V.I. (2014), *Problemy rozvytku personalu v systemi stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom* [Problems of personnel in the system of strategic management], Vyd. KhNEU im. S. Kuznetsia, Kharkiv, Ukraine, 252 p.
7. Hrishnova, O.A., Pasieka, S.R. and Pasieka, A.S. (2011), *Trudovyi potentsial Ukrainy : otsinka stanu, efektyvnist vykorystannia, stratehichni napriamy rozvytku* [The employment potential of Ukraine: assessment, efficiency, strategic directions of development], TOV «МАКЛАУТ», Cherkasy, Ukraine, 360 p.
8. Morshchenok, T.S. (2008), "Strategic directions of improvement of HR", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Mariupol, Ukraine, 21 p.
9. Malik, M.Y. and Shpykuliak, O.H. (2005), *Kadrovyi potentsial ahrarnykh pidpriemstv: upravlinskyi aspekt* [Human resources of agricultural enterprises: administrative aspect], NNTs "Instytut ahrarnoi ekonomiky", Kyiv, Ukraine, 368 p.
10. Melnychuk, O.P. (2016), "Labor potential: strengthening its development", *Visnyk ZhDTU*, no. 2 (76), pp. 75-82.

Рецензент: д-р екон. наук, професор Національного університету біоресурсів і природокористування України О.Ю. Єрмаков

УДК 658.15

Бурбело Н.О.,
здобувач ступеня канд. екон. наук,
старший викладач кафедри менеджменту
Державний університет телекомунікацій, м. Київ

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСУ ЗАХОДІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Burbelo N.O.,
candidate for a degree,
senior lecturer at the department of management
State University of Telecommunications, Kyiv

FORMATION OF COMPLEX MEASURES FOR ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Вивчення засобів антикризового управління підприємством в умовах сьогодення є не просто актуальним, а життєво необхідними. Циклічність життєвих процесів організації перестала виглядати як правильна графічна крива з чіткою амплітудою і часовими періодами. Вона представляє собою важко прогнозовану динаміку зі скороченим періодом відносної стабільності. Така тенденція властива як для України, так і світової економічної системи в цілому на фоні складних політичних і економічних процесів. Наразі відсутній чітко розроблений механізм антикризового управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці науково-методичних засад у сфері антикризового управління присвячені роботи великої кількості вітчизняних і закордонних вчених, серед яких А. Балашов, І. Бланк, В. Василенко, А. Гончарук, А. Градов, А. Грязнова [1], С. Ільїн, Л. Каліна, В. Коваленко, Е. Короткова, В. Кошкіна [10], О. Крухмаль, Л. Лігоненко [7], А. Мазаракі, Е. Мінаєв, Л. Ситник, О. Терещенко, А. Чернявський, З. Шершньова, А. Штангрет, С. Салига та ін. В численних наукових працях розглядаються теоретичні засади і методичний інструментарій антикризового управління в аспекті виникнення, діагностики та розвитку кризових ситуацій, а також практичних аспектів проведення стабілізаційних заходів щодо виведення підприємства з кризи. Існуючі наукові доробки глибоко вивчають економічні засади кризових процесів, обґрунтовують послідовність антикризових заходів, але не дають повного уявлення щодо формування комплексної моделі антикризового управління з урахуванням впливу різних факторів, що сформувало потребу у даному дослідженні.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення існуючих наукових поглядів на моделі антикризового управління, систематизація основних факторів, що їх формують, та розробка нового механізму антикризового управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфічність антикризового управління полягає у підборі необхідного інструментарію для здійснення управлінських функцій і розробці заходів щодо вирішення особливих завдань поточної діяльності. Науковці визначилися щодо поняття об'єкту антикризового управління. Об'єктом визначають саме кризове явище, процес його розвитку та подолання. Суб'єктом антикризового управління можуть визначатися, відповідно до вітчизняної практики, співробітники або залучені ззовні спеціалісти, що реалізують встановлені завдання та формують управлінські рішення [3; 7]. На нашу думку, таке визначення не може бути абсолютно правильним, оскільки управляти окремо кризою не можливо. Криза визначається певним особливим станом діяльності підприємства і менеджмент як концепція діяльності не змінюється. Суб'єкт і об'єкт антикризового управління, на нашу думку, залишаються незмінними, оскільки суб'єктом управління є керуюча система, а об'єктом – керована, тоді як мета діяльності управлінця набуває специфічних ознак. За умов докризового стану метою управлінської діяльності є забезпечення стабільного функціонування і економічної ефективності підприємства. Криза породжує необхідність корегування мети і завдань діяльності керівника. На перший план виходить завдання недопущення випадкових втрат і передбачення та покриття можливих ризиків. Але такі заходи можуть тільки забезпечити короточасну зупинку спаду основних показників діяльності, тоді як в подальшому необхідно вирішувати питання не просто стабілізації, а подальшого розвитку і підвищення результативності підприємства. Кризу варто розглядати не тільки як загрозу, але і як можливий потенціал подальшого розвитку.

Антикризове управління розглядається як система управлінських заходів щодо діагностики,

попередження, нейтралізації і подолання кризових явищ, а також причин їх виникнення 7]. Мету антикризового управління визначають як виведення підприємства з кризового стану, створення передумов його стабільного та максимально ефективного функціонування і розвитку [2; 5]. Варто зауважити, що принципи, методи та технології управління мають залишатися загально визнаними, тоді як певними особливостями можуть характеризуватися підходи, інструменти і механізми управління. Механізм антикризового управління може мати типову побудову, але не може носити універсальний характер і визначається:

- глибиною кризових явищ;
- визначеними цілями (банкрутство чи оздоровлення);
- внутрішнім потенціалом підприємства;
- силою впливу зовнішніх факторів;
- обмеженістю у часі і засобах (насамперед фінансових).

Саме через вказані фактори основним підходом антикризового управління, як правило, є ситуаційний підхід і саме через обмеженість даного підходу більшість суб'єктів підприємницької діяльності не можуть остаточно стабілізувати свій стан і вийти з кризи. Інструментами антикризового управління визначені такі групи, як: фінансово-економічні, організаційно-технологічні та стратегічні [1]. Дана класифікація, на нашу думку, не є повною, оскільки акцентує увагу на внутрішньому середовищі підприємства і потребує розширення. Передусім доцільно врахувати інструменти антикризового регулювання, які може застосовувати держава в рамках антикризової політики. До таких заходів В. Радченко пропонує відносити наступні:

- прийняття законодавчих актів про банкрутство та санацію неплатоспроможних підприємств;
- впровадження державного контролю за процесом створення підприємств та формуванням їх статутного фонду;
- впровадження державного контролю за функціонуванням підприємств та проведенням ними окремих господарських операцій;
- створення рівних умов для ведення бізнесу, захист справедливих вимог та майнових інтересів підприємств, протидія монополістичним тенденціям та недобросовісній конкуренції;
- державний контроль за функціонуванням банківсько-кредитної сфери та фінансових посередників для протидії платіжній кризі і недопущення втрат коштів підприємств під час проведення розрахунків за господарськими операціями;
- створення спеціалізованого державного органу для розробки методичних засад антикризового управління, надання консалтингової методичної допомоги неплатоспроможним підприємствам, проведення підготовки та перепідготовки кадрів [9].

Вибір застосування заходів різних рівнів буде залежати від сили впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, точного визначення причини проблеми і її масштабів. Так, якщо кризовий стан спричинений макроекономічними процесами, то й інструментарій необхідно застосовувати відповідного рівня. Така криза, як правило, більш масштабна і руйнівна, а її вирішення потребує більш розширених прийомів і часто зовсім не підлягає регулюванню з боку підприємства. Кризи, які виникли під впливом політичних чи макроекономічних факторів з більшою вірогідністю можуть закінчитися для підприємства банкрутством або затяжним процесом вирішення з необоротними наслідками.

Розроблені моделі антикризового управління можна згрупувати за двома ознаками:

1. упорядкування етапів процесу управлінської діяльності [4],
2. систематизація основних факторів антикризової діяльності [5, 7].

Також науковцями запропонована значна кількість методів антикризового управління. Але, як уже було зазначено, відсутній чітко розроблений єдиний механізм антикризового управління підприємством. Такий механізм повинен поєднувати в собі повний спектр факторів і їх взаємозв'язок в складних умовах функціонування підприємства, а також оптимізувати весь процес реалізації антикризових заходів.

Проблемою практичної реалізації антикризових програм є відсутність чіткого розмежування діагностичних і реалізаційних заходів. Оскільки діагностичні процедури і засоби не є такими, що безпосередньо вирішують проблеми функціонування підприємства, їх доцільно відокремити за методикою, механізмами і спрямованістю завдань від процесу реалізації програми (рис. 1).

На відміну від етапу діагностики, на етапі реалізації антикризових заходів визначається інша мета і завдання (таблиця 1). Так на етапі діагностики основною метою є дослідження причин кризової ситуації, факторів, що сприяли її виникненню і сили їх дії, а також визначення прогнозів щодо можливостей і варіантів вирішення проблеми. Після закінчення діагностики метою вже виступає стабілізація ситуації та реалізація оптимального і найбільш результативного рішення.

Питаннями на першій стадії мають стати: «в чому проблема?», «в чому причина?», «чи є вихід?». Питаннями другої стадії повинні бути: «яким чином?» та «чи правильно?», тобто увага зосереджується на відборі засобів для приведення в дію обраного рішення і поточному контролю та необхідній корекції здійснення заходів.

Рис. 1. Комплекс заходів антикризового управління

Джерело: розроблено автором

Таблиця 1

Аналіз цілей та завдань основних етапів процесу антикризового управління

Етап діагностики	Мета	Дослідження ознак і причин кризової ситуації, факторів, що сприяли її виникненню і сили їх дії. Визначення прогнозів щодо можливостей і варіантів вирішення проблеми.
	Завдання	Збір і аналіз інформації за всіма джерелами її отримання. Пошук нових джерел і засобів за умови недостатнього інформативного забезпечення.
Етап реалізації	Мета	Стабілізація ситуації та реалізація оптимального і найбільш результативного рішення.
	Завдання	Відбір засобів для приведення в дію обраного рішення. Контроль здійснення заходів і їх поточна корекція.

Джерело: сформовано автором

Діагностичні заходи спрямовані на визначення і оцінку кризового стану, причин його виникнення та способів вирішення виявлених проблем. Так фіксація ознак кризи – це виявлення видимих ознак порушення діяльності, таких як, наприклад, зниження показника валової виручки і фактичного прибутку, зменшення обсягів реалізації продукції і клієнтських замовлень, зниження показників якості продукції і т.і. Всі ці показники є симптоматичними і потребують більш глибокого дослідження для встановлення причин їх виникнення. Таким дослідженням є кількісна оцінка за цілою системою економічних показників, вибір яких визначається характером кризового явища за функціональним спрямуванням. Наприклад, групами оціночних показників можуть стати: показники прибутковості, платоспроможності, структури і оборотності капіталу, система показників якості продукції (за стандартами ISO) та ін. (таблиця 2).

Таблиця 2

Елементи діагностики кризових станів підприємства

Заходи	Дії
1	2
Фіксація ознак кризи	Виявлення видимих ознак порушення діяльності, таких як, наприклад, зниження показника валової виручки і фактичного прибутку, зменшення обсягів реалізації продукції і клієнтських замовлень, зниження показників якості продукції і т.д.
Кількісна оцінка і аналіз факторів	Розрахунок показників: прибутковості, платоспроможності, структури і оборотності капіталу, система показників якості продукції (за стандартами ISO)
Збір інформації	Дані про ринкове середовище як на національному, так і міжнародному рівні, сегментування, споживчі запити, рівень технологічного розвитку галузі, актуальність продукції за показниками фізичного та морального старіння.
Розробка альтернатив рішення	Відбір необхідних ресурсів і визначення можливості їх забезпечення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків процесів і явищ.
Визначення можливостей	Оцінка альтернатив за показниками: вартість впровадження заходів, час, необхідний на їх реалізацію, результативність впровадження альтернативи, стійкість отриманого ефекту.
Розрахунок ризиків	Розрахунок системи показників ймовірності і рівня ризику за факторами [5]: за часом виникнення – поточні, прогнозні; за факторами формування – політичні, економічні; за джерелом (середовищем) формування – зовнішні, внутрішні; за природою виникнення – динамічні; за сферою діяльності (виникнення) – всі, що передбачені класифікацією, в т. ч. фінансові, страхові, інвестиційні, інноваційні, кредитні, комерційні, управлінські; за наслідками – допустимі, критичні, катастрофічні.
Прийняття управлінського рішення	Наявність достатньої за обсягом необхідної інформації для формування управлінського рішення, достатнього рівня кваліфікації та досвіду управлінської діяльності керівника, розвинена інтуїція

Джерело: узагальнено автором

Крім кількісних показників значною інформативністю можуть характеризуватись дані про ринкове середовище як на національному, так і міжнародному рівні, сегментування, споживчі запити, рівень технологічного розвитку галузі, актуальність продукції за показниками фізичного та морального старіння. Збір такої інформації потребує ґрунтовних досліджень, додаткових фінансових витрат і наявності відповідних кваліфікованих спеціалістів. Об'єктивна, своєчасно зібрана інформація забезпечує керівнику можливість розробки обґрунтованих альтернативних рішень. Для забезпечення варіативності рішення і оптимізації управлінської діяльності варто розробляти декілька альтернатив і оцінювати їх за набором показників. У ролі таких показників можуть бути наступні: вартість впровадження заходів, час, необхідний на їх реалізацію, результативність впровадження альтернативи, стійкість отриманого ефекту. При цьому слід враховувати ймовірність помилкового рішення. З метою його попередження доцільно розрахувати цілу систему показників, які відрізняються від тих, що розраховуються в звичайних умовах (табл. 2).

Поняття ризику пов'язане з усвідомленням небезпеки, загрози, ненадійності, невизначеності, випадковості збитку. Питанням розрахунку вірогідності (ймовірності) економічного ризику та методам його мінімізації присвятили свої праці велика кількість науковців. Ризик формується як під впливом різних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, так і в процесі прийняття управлінського рішення, тому залежить від так званого «людського фактору» – особистісних якостей керівника, що приймає управлінське рішення. В цьому і проявляється практична філософія ризику [1; 2; 10].

Значного впливу на діагностичному етапі процесу набуває фактор часу, витраченого на виконання всіх елементів запланованого комплексу. Вчасно визначений діагноз проблемної ситуації дає можливість ліквідувати ризик її поглиблення і невідкладно почати процес оздоровлення. Поняття економічної кризи аналогічне поняттю хвороби й описані процеси схожі на діагностику та лікування хворого. Час, як фактор лікування, завжди має негативний аспект впливу і це необхідно враховувати при розрахунку терміну процедури проведення необхідних заходів.

Зв'язуючим елементом діагностичної і реалізаційної складової системи є процес прийняття управлінського рішення. Управлінська роль полягає у виконанні повного циклу функцій менеджменту зі збереженням принципу рівноваги повноважень і відповідальності. Делегування відповідальності на даному етапі не допускається, в зв'язку з цим і визначення суб'єкта управління однозначне – це керівники підприємства і його підрозділів. Зовнішні консультанти, дослідники чи спеціалісти можуть приймати участь у підготовці управлінського рішення, формувати рекомендації, але не можуть виносити рішення, надавати розпорядження, підписувати накази, а отже не можуть виступати суб'єктами управління. Прийняте рішення є завершенням етапу діагностики і в той самий час – стартовою позицією процесу реалізації розробленої програми.

Блок реалізації програми антикризового управління пропонуємо розглядати як процес, оскільки

етапи його виконання послідовно обумовлені і залежні (рис. 2).

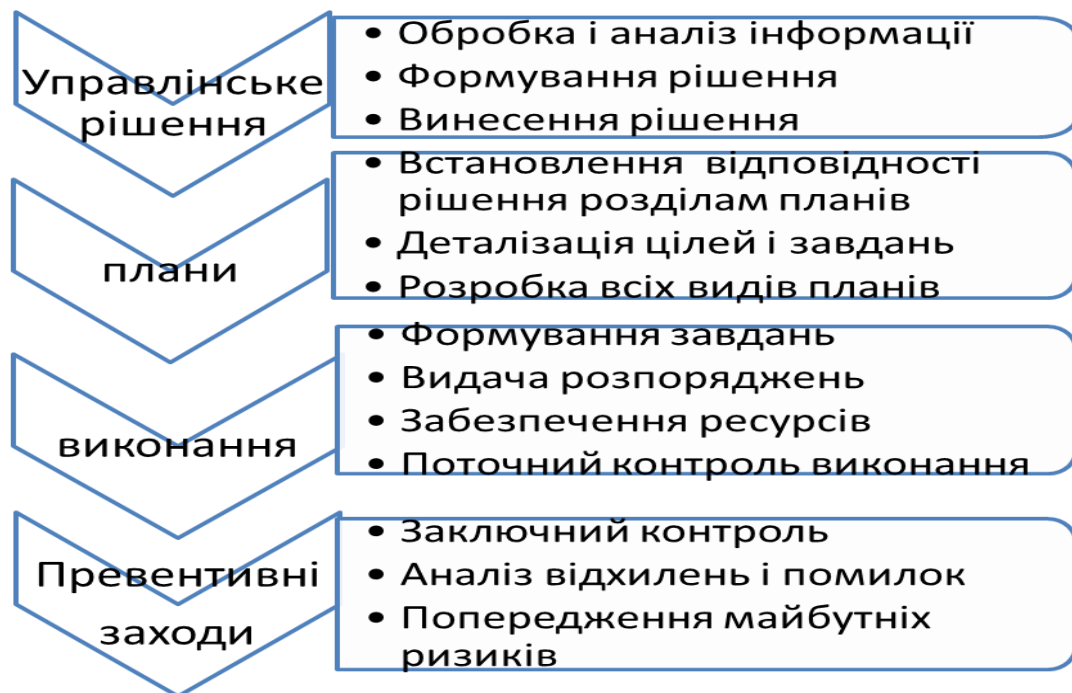

Рис. 2. Основні заходи блоку реалізації антикризового управління

Джерело: розроблено автором

Здійснення даного процесу потребує високої оперативної активності керівництва, навиків з аналітичної роботи, узагальнення і високого рівня продуктивності. Ефективність залучення сторонніх спеціалістів різко зменшується, натомість зростає роль фактору організації праці, грамотної мотивації персоналу, ефективної взаємодії колективу в процесі реалізації поставлених завдань.

Наведений комплекс заходів необхідно розглядати в контексті системної дії єдиного механізму антикризового управління підприємством. Даний механізм повинен включати повний спектр факторів і їх взаємозв'язок в складних умовах функціонування підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, формування комплексу заходів антикризового управління підприємством є однією із складових складного механізму реалізації антикризової програми. Саме розробка такого механізму дасть можливість, з одного боку, узагальнити і систематизувати весь процес управління кризовим станом, а з іншого – відтворити всі деталі, та визначити пріоритет управлінських завдань.

Література

1. Антикризисный менеджмент / Под ред. А.Г. Грязновой. – М. : Тандем; ЭКМОС, 1999. – 368 с.
2. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. / З.Є. Шершньова, В.М. Багацький, Н.Д. Гетманцева та ін. ; За заг. ред. З.Є. Шершньової. – К. : КНЕУ, 2007. – 680 с.
3. Біломістна І.І. Антикризове фінансове управління підприємством в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / І.І. Біломістна, О.М. Біломістний, М.С. Крамська // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 1. – С. 90-96. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2013_1_15
4. Бурбело Н.О. Аналіз і класифікація ризиків підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / Н.О. Бурбело // Економіка, менеджмент, бізнес. – 2015. – №1(11). – С. 160-167. – Режим доступу: http://www.dut.edu.ua/uploads/p_1010_61807647.pdf
5. Діденко Є.О. Модель антикризового управління підприємством [Електронний ресурс] / Є.О. Діденко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки. – 2015. – № 3. – С. 53-58. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutden_2015_3_8
6. Жадько А. О. Антикризове управління підприємством: сутність, етапи здійснення та основні антикризові заходи [Електронний ресурс] / А.О. Жадько. – Режим доступу: <http://intkonf.org/zhadko-ao-antikrizove-upravlinnya-pidpriemstvom-sutnist-etapi-zdiysnennya-ta-osnovni-antikrizovi-zahodi/2013>
7. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством в умовах економіки знань та інтелектуалізації менеджменту / Л.О. Лігоненко // Економічний форум. – 2016. – № 1. – С. 161-170. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2016_1_25
8. Приходько Н. П. Сутність антикризового управління на підприємстві [Електронний ресурс] /

Н.П. Приходько. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/potatuev/library/article02.htm>

9. Родченко В. В. Концептуальні підходи до проблеми побудови системного антикризового управління підприємством [Електронний ресурс] / В.В. Родченко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/PSPE/2010_2/Rodchenko_210.htm

10. Теория и практика антикризисного управления / Под ред. С.Г. Беляева, В.И. Кошкина. – М. : Закон и право: ЮНИТИ, 2005. – 469 с.

References

1. Gryaznova, A.G. (1999), *Antikrizisnyy menedzhment* [Anti-crisis management], Tandem, EK MOS, Moscow, Russia, 368 p.

2. Shershnova, Z.Ye., Bahatskyi, V.M. and Hetmantseva, N.D. (2007), *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* [Anti-crisis management of the enterprise], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 680 p.

3. Bilomistna, I.I., Bilomistnyi, O.M. and Kramaska, M.S. (2013), "Anti-crisis financial management of the enterprise under current conditions of economic activity", *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, Issue 1, pp. 90-96, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2013_1_15 (access date January 20, 2017).

4. Burbelo, N.O. (2015), "Analysis and classification of the risks of business", *Ekonomika, menedzhment, biznes*, no. 1(11), pp. 160-167, available at: http://www.dut.edu.ua/uploads/p_1010_61807647.pdf (access date January 20, 2017).

5. Didenko, Ye.O. (2015), "The model of crisis management of the enterprise", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dizainu. Seriya : Ekonomichni nauky*, no. 3, pp. 53-58, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutden_2015_3_8 (access date January 20, 2017).

6. Zhadko, A.O. (2013), "Anti-crisis management of the enterprise: essence, implement stages and the main anti-crisis measures", available at: <http://intkonf.org/zhadko-ao-antikrizove-upravlinnya-pidpriemstvom-sutnist-etapi-zdiysnennya-ta-osnovni-antikrizovi-zahodi/2013> (access date January 20, 2017).

7. Lihonenko, L.O. (2016), "Crisis management of enterprise in the knowledge economy and intellectualization of management", *Ekonomichnyi forum*, no. 1, pp. 161-170, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2016_1_25 (access date January 20, 2017).

8. Prykhodko, N.P. (2011), "The essence of anti-crisis management at the enterprise", available at: <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/potatuev/library/article02.htm> (access date January 20, 2017).

9. Rodchenko, V.V. (2010), "Conceptual approaches towards problem of constructing a system of anti-crisis management of the enterprise", available at: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/PSPE/2010_2/Rodchenko_210.htm (access date January 20, 2017).

10. Belyayeva, S.G. and Koshkina, V.I. (2005), *Teoriya i praktika antikrizisnogo upravleniya* [Theory and practice of crisis management], Zakon i pravo: YUNITI, Moscow, Russia, 469 p.

Рецензент: д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри менеджменту
Державного університету телекомунікацій О.Є. Гудзь

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 339.137.2:621 (477.54)

Алексєєва Т.І.,
канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства та економічної теорії
Лиманюк Ю.С.,
Щиголева А.В.,
Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Aleksieieva T.I.,
санд.сс.(econ.), assistant professor at the department of enterprise economy and of economic theory
Lymaniuk Yu.S.,
Shchyholieva A.V.,
Kharkov Institute of Trade and Economics Kyiv National University of Trade and Economics

FORMATION OF THE STRATEGY TO STRENGTHEN THE COMPETITIVE POSITION OF ENGINEERING ENTERPRISES IN KHARKIV REGION

Постановка проблеми. В умовах динамічних змін, що спостерігаються в сучасній економічній системі велика увага приділяється стратегії зміцнення конкурентних позицій підприємств. Ураховуючи нестабільність ринкових процесів, посилення конкуренції та підвищення вимог споживачів до якості продукції, особливе місце в системі зміцнення конкурентної позиції займає розробка та реалізація конкурентної стратегії, що дозволить підприємству досягти довгострокових результатів у своїй галузі.

Перехід економіки України на інноваційний шлях розвитку зумовлює формування механізмів підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств в умовах мінливого навколишнього середовища. Тому існує необхідність подальших теоретико-практичних досліджень у цьому напрямі. В сучасних умовах ріст ВВП нашої країни пов'язаний зі збільшенням виробництва товарів та послуг особливо такої галузі промисловості як машинобудування. Але фактично подальший розвиток цієї галузі стосується безлічі проблем, пов'язаних з виробництвом, попитом та пропозицією, конкуренцією та збутом. Державна політика щодо підтримки вітчизняного виробника спрямована на підтримку та надання пільг (фінансового та нефінансового характеру) підприємствам машинобудівної галузі України [1, с. 6-7].

Отже, для формування міцної позиції підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках слід здійснювати моніторинг конкурентного середовища з метою своєчасного виявлення і прогнозування ситуацій, що впливають на конкурентну позицію підприємства; проводити оцінку його конкурентних переваг та формувати і реалізовувати ефективні конкурентні стратегії. Вирішення цих завдань криється в можливостях побудови ефективних стратегій розвитку і обґрунтуванні чіткого та дієвого механізму створення стійких конкурентних переваг для підприємств машинобудівної галузі [2, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В теперішній час проблема зміцнення конкурентних позицій підприємств машинобудівної галузі активно обговорюється на Всесвітніх економічних форумах, в міжнародних фінансових і економічних організаціях, в парламентах, урядах провідних країн світу, в наукових та університетських кругах. Питання конкурентоспроможності розглядались у

працях багатьох науковців, зокрема В. Абрамова, І. Брикова, В. Гайдука, О. Варченко, Ю. Іванова, О. Ковтуна, С. Клименко, Г. П'ятницької, І. Смолейчука, Н. Радченко, В. Реутова та ін. Варто виокремити праці і зарубіжних фахівців, що вивчали проблеми конкурентоспроможності підприємств, а саме: М. Портер, П. Друкер, П. Кругман, П. Самуельсон, Дж. Стигліц, Й. Шумпетер, М. Энрайт, А. Чандлер, Дж. Макатур, Х. Кобоясі, Х. Такеучі, М. Цучія.

Разом з тим, низка питань механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємств не дістали належного висвітлення в наукових дослідженнях. Зокрема, недостатньо розроблені питання забезпечення шляхів та стратегій підвищення конкурентоспроможності саме машинобудівних підприємств, що зумовлює необхідність поглиблення розробки даних проблем з урахуванням специфіки діяльності цієї галузі у вітчизняній економіці.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у розробці методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності та забезпечення стійких конкурентних позицій вітчизняних підприємств машинобудівної галузі в Україні та Харківському регіоні.

Для досягнення цієї мети були поставлені та вирішені наступні завдання:

- досліджено основні теоретичні положення сутності поняття «конкурентні позиції підприємства»;
- проведено аналіз та оцінку сучасного стану вітчизняного ринку машинобудування та виявлено тенденції його розвитку;
- розкрито особливості функціонування підприємств машинобудівної промисловості України та Харківського регіону;
- розроблено методичні підходи щодо забезпечення стійких конкурентних позицій українських машинобудівних підприємств на довгострокову перспективу.

Об'єкт дослідження складають економічні процеси функціонування підприємств машинобудівної галузі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні підходи щодо оцінки та забезпечення конкурентних позицій підприємств Харківського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промисловість є найважливішою галуззю виробництва, що створює основну частину національного доходу і валового суспільного продукту. Так, у 2016 році в Україні налічувалося 9105 промислових підприємств, котрі виробили понад 41% обсягу випуску продукції галузей економіки [4]. Від ступеня розвитку промисловості значною мірою залежить рівень задоволення безпосередніх потреб населення.

Кожен суб'єкт господарювання намагається виокремити власне становище на ринку завдяки кращій пропозиції товару чи послуги, задовольнити власне існування та забезпечити соціально-економічний розвиток країни. Підприємство для отримання конкурентних переваг в умовах жорсткої конкуренції повинно:

- вміти закріпитися на ринку і розширити свій вплив на нові ніші;
- зацікавити споживача певними новинками;
- надавати якісну продукцію;
- відповідати міжнародним стандартам.

Функціонування підприємств різних сфер діяльності в умовах ринку припускає пошук і розробку кожним з них власної стратегії розвитку. Це зумовлює актуальність дослідження процесу формування конкурентної позиції підприємства і виявлення основних шляхів її зміцнення.

Одним з основних регулюючих механізмів в ринковій економіці є конкуренція, яка характеризується рівністю суб'єктів ринкових відносин, причому як серед товаровиробників, у взаємодії товаровиробників і споживачів, виробничої структури, так і інфраструктури ринку, державних ринкових суб'єктів. Сучасний бізнес найчастіше потребує застосування швидких і грамотних рішень, від чого залежить можливість одержання прибутку або збитків.

У класичній моделі конкурентних переваг М. Портера визначена сила впливу кожного із чинників конкуренції, витрати, розміри капіталовкладень у виробництво та збут продукції, які впливають на прибутковості бізнесу. При цьому вибрана стратегія має бути спрямована на забезпечення конкурентних переваг підприємства в довгостроковій перспективі.

Базова стратегія конкуренції представляє основу конкурентної поведінки компанії на ринку. Етапи розробки конкурентної стратегії наведено на рис. 1.

Конкурентна стратегія фірми дозволяє дати відповідь на питання, як фірма конкурує на цільовому ринку, за рахунок чого вона витримує конкурентний тиск і отримує перемогу в конкурентній боротьбі?

Для функціонування підприємства машинобудівної галузі повинна бути вироблена чітка стратегія поведінки. Зміни ситуації на макрорівні й на фінансовому ринку роблять коректування як фінансової, так і загальної стратегії розвитку підприємства. Правильно обрана стратегічна політика у фінансовому аспекті не тільки допоможе закріпити позиції на ринку, але й буде сприяти тенденції розвитку підприємств різних галузей в цілому.

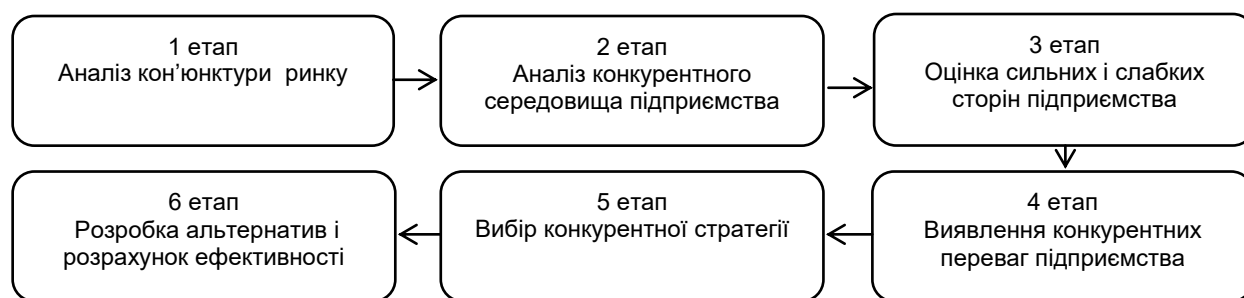

Рис. 1. Етапи розробки конкурентної стратегії

Джерело: [6]

Найбільшу питому вагу у структурі промисловості України мають наступні пріоритетні галузі економіки: агропромисловий та машинобудівний комплекси, житлово-комунальне господарство, транспортна інфраструктура. Машинобудування – основа економічного зростання економіки, значна підтримка конкурентоспроможності країни.

Згідно з офіційною статистикою в машинобудуванні слід виділяти шість підгалузей, а саме: залізничне машинобудування; виробництво літаків, космічних апаратів та суден; автомобілебудівна промисловість; виробництво машин і устаткування; виробництво електричного устаткування; виробництво електронної та оптичної продукції.

Залізничне машинобудування, а також виробництво машин і устаткування представляють собою основне виробництво машинобудівної продукції. Так, логічно припустити, що найбільше конкурентних переваг перебуває саме у цих підгалузях. При цьому за останні 10-15 років зросло значення обладнання для вентиляції та кондиціонування (з 5 до 8%), підйомно-транспортного устаткування (з 7 до 9%) і виробництва турбін і моторів (з 10 до 11%) [4].

Харківський регіон – один із центрів машинобудівного комплексу України. Провідними підприємствами у цієї галузі є: ВАТ «Турбоатом»; ДП «Завод «Електроважмаш»; ПАТ «ФЕД»; ПАТ «Завод «Південкабель»; ДП «Завод ім. В.О. Малишева»; ПАТ «Харківський підшипниковий завод»; ПАТ «ХМБЗ «Світло шахтаря» [3] та інші (табл. 1).

Таблиця 1

Основні машинобудівні підприємства Харківського регіону

Назва підприємства	Характеристика
ВАТ «Турбоатом», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», «Харківський електроапаратний завод»	Ефективна операційна діяльність, проте недостатньо ефективне використання майна підприємства та власного капіталу, достатній рівень платоспроможності
ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Харківський завод штамів та пресформ», ДП «Харківський електромеханічний завод ХЕМЗ»	Найбільш ринково активні підприємства із високими порівняно із середньогалузевими періодами обороту капіталу та оборотних активів, ефективна операційна та звичайна діяльність
ПАТ «ХТЗ», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Автрамат», ПАТ «Південкабель»	Функціонування на рівні беззбитковості діяльності, операційна діяльність підприємств є прибутковою за рахунок збільшення кількості замовлень, достатньо платоспроможні підприємства із низькою часткою короткострокових зобов'язань

Джерело: складено авторами на основі [3]

ПАТ «Турбоатом» є одним з флагманів вітчизняного машинобудування, що займає монопольну позицію на ринку України та СНД. Виготовляючи турбіни для електростанцій та надаючи послуги з їх повного обслуговування, підприємство забезпечує свою ефективність через підписання довгострокових контрактів. Більш 80% продукції підприємство експортує в Угорщину, Китай, Мексику.

Конкурентною перевагою ПАТ «Турбоатом» є наявність власного унікального інженерно-конструкторського комплексу (КБ). Підприємство залишається єдиним привабливим активом в галузі енергетичного машинобудування, який залишається в державній власності.

Результати аналізу фінансово-економічних позицій машинобудівних підприємств Харківського регіону підтверджують наявність та актуальність проблем забезпечення конкурентоспроможності, інноваційної привабливості та фінансування їх подальшого розвитку. Тому значна частина обсягів реалізованої продукції промисловості, включаючи машинобудівні підприємства припадають саме на Харківську область [3].

Питома вага реалізованої продукції промисловості та машинобудівних підприємств України та Харківського регіону наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Питома вага реалізованої продукції промисловості та машинобудівних підприємств
України та Харківського регіону, %

	Рік					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Промисловість України	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Машинобудування України	9,3	10,1	10,3	8,6	7,1	6,5
Промисловість в Харківському регіоні	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Машинобудування в Харківському регіоні	15,9	17,3	15,7	15,8	15,4	12,8

Джерело: складено авторами на основі [3; 4]

Аналіз табл. 2 показав, що до 2012 року спостерігається стабільне зростання машинобудування в промисловості України. В Харківському регіоні протягом 2010-2014 рр. становище було стабільним, але, починаючи з 2013 року, виявлено стрімке зниження питомої ваги даної галузі як в Україні, так і в Харківському регіоні. На кінець 2015 року машинобудування України склало лише 6,5% від промисловості країни. Машинобудування Харківщини теж мало тенденції до зниження і склало 12,8% промисловості регіону.

Зовнішні умови господарювання машинобудівних підприємств швидко змінюються та негативно впливають на сталість їх позицій на ринку. Аналіз змін зон господарювання є достатньо простим інструментом, який дозволяє швидко зрозуміти, чи підприємство наближається до бажаної позиції, чи віддаляється від неї.

Інструментом аналізу змін зон господарювання виступають показники рентабельності продажів та коефіцієнт трансформації, що відображає обсяг реалізованої продукції на одиницю вартості активів.

Обсяги реалізованої продукції промисловості та машинобудівних підприємств України та Харківського регіону наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Обсяги реалізованої продукції промисловості та машинобудівних підприємств
України та Харківського регіону, млн грн

	Рік					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Промисловість України	1043110,8	1305308,0	1367925,5	1322408,4	1428839,1	1776603,7
Промисловість в Харківському регіоні	52356,8	63610,5	77607,5	78300,0	86798,9	114253,1
Машинобудування України	97056,9	130847,9	140539,3	113926,6	101924,7	115261,7
Машинобудування в Харківському регіоні	8327,7	11000,7	12186,8	12389,0	13384,3	14665,6

Джерело: складено авторами на основі [3; 4]

Аналіз табл. 3 показав, що до 2012 року спостерігається зростання обсягів реалізації промисловості та машинобудування України. Але, починаючи з 2013 року, виявлено стрімке зниження питомої ваги даної галузі. Обсяг реалізованої продукції промисловості та машинобудування в Харківському регіоні протягом 2012-2015 рр. стабільно зростає (рис. 3).

Проаналізувавши динаміку зазначених вище показників, можна стверджувати, що спостерігаються постійні коливання обсягів продукції машинобудування в Україні протягом 2010-2015 року. Проте суто по Харківському регіоні можна зазначити плавне зростання показника відносно попередніх років, незважаючи на скорочення товарообігу галузі.

Отже, з метою формування міцної конкурентної позиції підприємства слід здійснювати моніторинг конкурентного середовища щодо своєчасного виявлення і прогнозування тенденцій розвитку конкурентних ситуацій, що впливають на конкурентну позицію підприємства; проводити оцінку його конкурентних переваг та формувати і реалізовувати ефективні конкурентні стратегії.

Для формування конкурентної стратегії, яка спрямована на зміцнення конкурентної позиції підприємства необхідно передбачати наступні заходи:

- проводити постійний моніторинг конкурентних переваг і здійснювати порівняльний аналіз діяльності підприємств-конкурентів;
- впровадити передовий світовий досвід з організації виробництва та збуту;
- забезпечити постійне технологічне оновлення виробництва;
- здійснити вибір надійних постачальників сировини, матеріалів, енергоносіїв;

- підвищити ефективність використання ресурсів підприємства тощо.

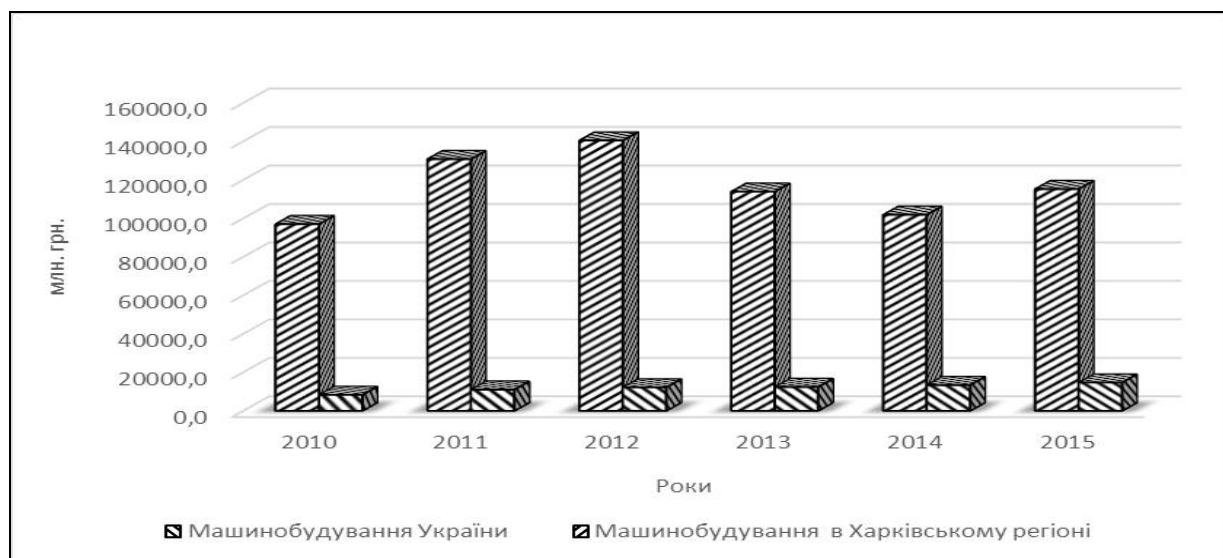

Рис. 3. Динаміка обсягів реалізованої продукції машинобудівних підприємств України та Харківського регіону, млн грн

Джерело: [3; 4]

Для розробки сценаріїв зміцнення конкурентних позицій підприємств було застосовано SWOT-аналіз. Основною особливістю застосування концепції SWOT-аналізу є наявність дивергентних цілей та мотивацій. Сприйняття сильних і слабких сторін базується в основному на ринкових перевагах чи недоліках. Загрози і можливості розглядаються у порівнянні із аналогічними можливостями конкурентів. Сильні і слабкі сторони з погляду галузі розглядаються під кутом значення внеску у національну економіку і добробут та міри задоволення вимог і очікувань суспільства. Можливості і загрози впливають із взаємодії з іншими секторами, державної політики, розподілу ресурсів, міжнародної політики та економічної ситуації тощо [5].

Процедура проведення SWOT-аналізу зводиться до заповнення матриці, за допомогою якої будуть виявлені сильні та слабкі сторони, можливості та загрози діяльності підприємств машинобудівної галузі Харківського регіону (табл. 4).

Таблиця 4

Матриця SWOT-аналізу підприємств машинобудування

	Можливості	Загрози
	Внутрішнє середовище	Внутрішнє середовище
Сильні сторони	Наявність фінансової стратегії. Систематичне здійснення аналізу фінансово-господарської діяльності	Відсутність короткострокових і довгострокових кредитів
	Зовнішнє середовище	Зовнішнє середовище
	Доступ до баз законодавства та можливість своєчасного моніторингу змін у ньому	Надходження підприємству дотацій з державного бюджету
Слабкі сторони	Внутрішнє середовище	Внутрішнє середовище
	Недостатній контроль за виконанням фінансової стратегії	Низька рентабельність продажу товарів та послуг. Висока собівартість товару підприємств. Відсутність довгострокового планування показників фінансової діяльності підприємств
	Зовнішнє середовище	Зовнішнє середовище
	Вплив держави на фінансово-господарську діяльність	Труднощі підприємства, пов'язані з укладанням договорів із постачальниками та споживачами (робіт, послуг)

Джерело: складено авторами на основі [7]

В полі матриці «загрози» потрапили наступні фактори внутрішнього середовища: низька рентабельність продажу, висока собівартість, відсутність довгострокового планування тощо.

До сильних сторін належить наявність фінансової стратегії, доступ до баз законодавства та змін у ньому тощо.

Для подолання негативних наслідків у роботі машинобудівних підприємств авторами запропоновано методичний підхід до формування стратегії зміцнення конкурентних позицій (рис. 4).

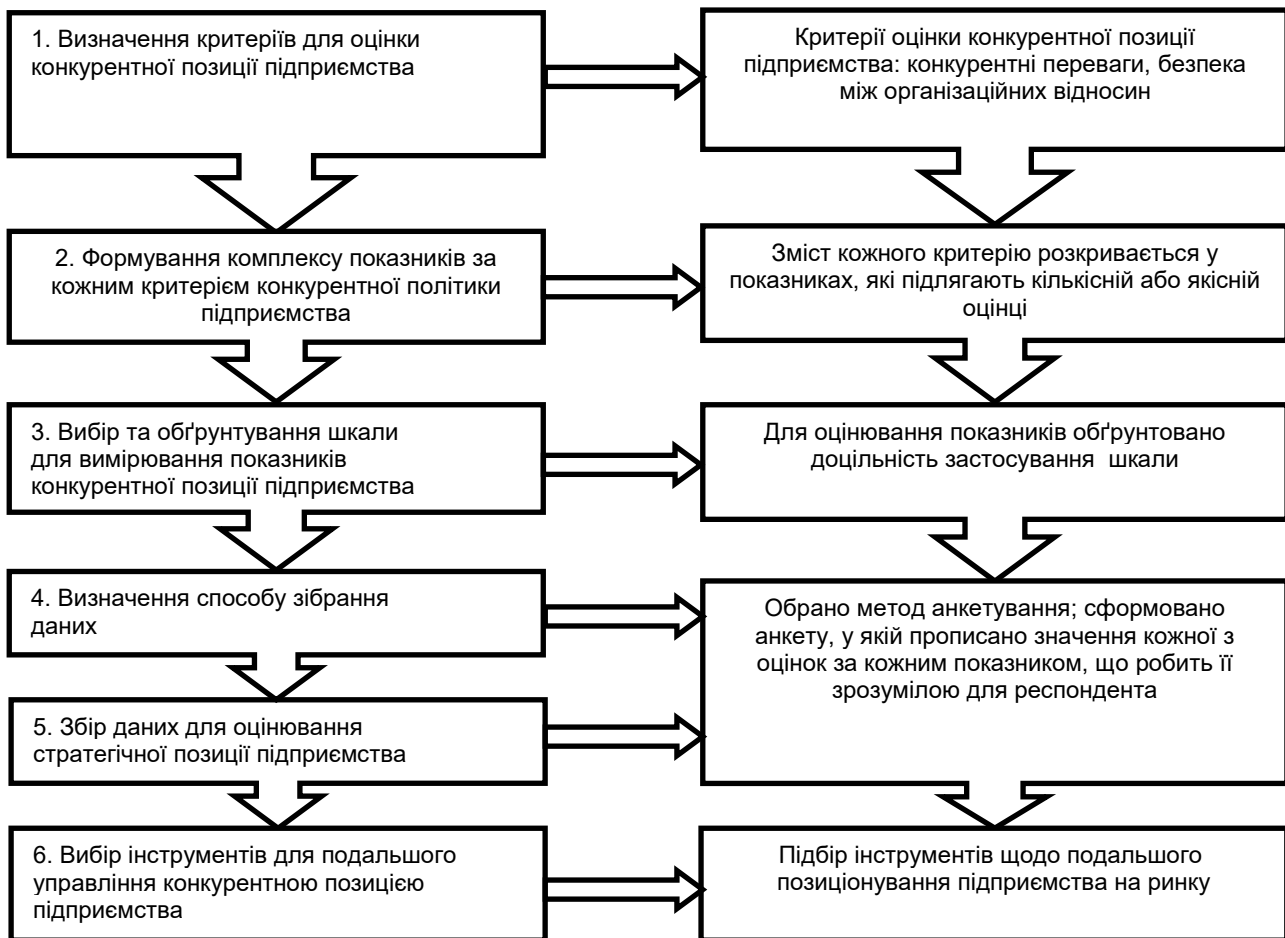

Рис. 4. Методичний підхід до формування стратегії зміцнення конкурентних позицій підприємства

Джерело: власна розробка авторів

Практичне застосування сукупності теоретико-методичних положень до формування стратегії зміцнення конкурентних позицій підприємства дасть можливість оцінювати рівень конкурентоспроможності з використанням єдиних підходів, здійснювати коротко-, середньо- та довгострокове прогнозування, моніторинг та коригування чинників конкурентних переваг економічних систем.

Висновки з проведеного дослідження. У статті наведено теоретичне узагальнення та вирішено науково-практичне завдання щодо оцінки та формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств машинобудівного комплексу. Основні висновки проведеного дослідження можна сформулювати наступним чином:

1. Проведений аналіз конкурентного середовища на засадах уточнення та деталізації таких понять, як «конкурентоспроможність», «конкурентна стратегія», «конкурентні переваги» закладає основу для визначення передумов набуття підприємством стійких конкурентних позицій.

2. На основі дослідження підприємств машинобудівної галузі Харківського регіону виявлено специфіку і особливості забезпечення стійких конкурентних позицій.

3. Обґрунтовано особливості формування конкурентної політики та визначено концептуальні положення зміцнення конкурентної позиції машинобудівних підприємств України та Харківського регіону.

4. Розроблено механізм формування конкурентної стратегії, реалізація якої дозволить підприємствам зайняти і утримувати стійкі конкурентні позиції в достроковій перспективі.

5. Запропоновано методичний підхід для формування стратегії зміцнення конкурентних позицій підприємств машинобудівної галузі в Україні.

Таким чином, розвиток українського машинобудівного комплексу має позитивні тенденції. Це проявляється у поступовому збільшенні обсягів реалізації продукції, що свідчить про підвищення експортного потенціалу Харківського регіону. Проте, існує низка чинників, що стримують розвиток машинобудування. Серед них можна назвати: застаріле обладнання, висока конкуренція на ринку машинобудівної продукції, високі тарифи тощо. Вирішення цих питань значно підвищить рівень конкурентоспроможності та дозволить зайняти стійкі конкурентні позиції на ринку [8].

Література

1. Алексєєва Т.І. Дослідження впливу інноваційної складової на стан конкурентоспроможності підприємства / Т.І. Алексєєва // Вісник НТУ «ХПІ». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2012. – № 12. – С. 5-8.
2. Алексєєва Т. І. Розробка організаційно-економічного механізму управління ЗЕД підприємства / Т. І. Алексєєва // Журнал «Технологический аудит и резервы производства». – Х. : Технологічний центр, 2016. – № 2/5 (28). – С. 20-24.
3. Головне Управління Статистики в Харківській області України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua>
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Кальна Т.А. Конкурентоспроможність продукції машинобудівної промисловості / Т.А. Кальна // Економічний аналіз. – 2015. – № 21 (2). – С. 93-99.
6. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : монографія / Ю.В. Кіндзерський ; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К., 2013. – 536 с.
7. Равлик Н.В. Оцінка реального стану підприємств машинобудівної галузі України на зовнішніх та внутрішніх ринках / Н.В. Равлик // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 1 (13). – С. 34-46.
8. Стратегія розвитку України 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/proekty/2020>

References

1. Aleksieieva, T.I. (2012), "Investigation of the influence of innovation component on the state of competitiveness of the enterprise", *Visnyk NTU «KhPI», Zbirnyk naukovykh prats, Tematychnyi vypusk: Aktualni problemy upravlinnia ta finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpriemstva*, no. 12, pp. 5-8.
2. Aleksieieva, T.I. (2016), "Development of organizational and economic mechanism for managing of FEA of the enterprise", *Technology audit and production reserves*, no. 2/5 (28), pp. 20-24.
3. Main Department of Statistics in the Kharkov region of Ukraine, available at: <http://kh.ukrstat.gov.ua> (access date February 18, 2017).
4. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://ukrstat.gov.ua> (access date February 18, 2017).
5. Kalna, T.A. (2015), "Competitiveness of products of engineering industry", *Ekonomichnyi analiz*, no. 21 (2), pp. 93-99.
6. Kindzerskyi, Yu.V. (2013), *Promyslovist Ukrainy: stratehiia i polityka strukturno-tekhnologichnoi modernizatsii* [Ukraine's Industry: strategy and policy of a structural and technological modernization], monograph, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 536 p.
7. Ravlyk, N.V. (2015), "Evaluation of real engineering industry of Ukraine for external and internal markets", *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, no. 1 (13), pp. 34-46.
8. "Ukraine 2020" development strategy, available at: <http://reforms.in.ua/ua/proekty/2020> (access date February 18, 2017).

Рецензент: д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства та економічної теорії Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету Н.В. Якименко-Терещенко

УДК 332:336.02:005.591.46

Калюжна Ю.В.,
канд. екон. наук, викладач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Стащук В.П.
Запорізький національний університет

ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Kaliuzhna Iu.V.,
cand.sc.(econ.), lecturer at the department
of finance, banking and insurance
Staschuk V.P.
Zaporizhzhya National University

FINANCIAL AND MONETARY POLICY OF ZAPORIZHYA REGION IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION

Постановка проблеми. Основний вектор державного регіонального розвитку на сьогоднішній день - шлях, спрямований на децентралізацію повноважень фінансово-бюджетної політики регіонів. Але розширення повноважень і самостійності регіональних органів влади у питаннях прийняття господарських рішень повинно відбуватись разом з підвищенням відповідальності за прийняття таких рішень. Аналізуючи європейський досвід, необхідно визначитись із основними й доцільними напрямками регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням децентралізації та пов'язаним з нею економічним і політичним процесам у своїх роботах приділяли увагу закордонні та вітчизняні науковці: А. Бондаренко, Д. Елазар, О. Крайник, Ю. Остріщенко Л. Флогетіс та інші. Вченими досліджені особливості процесів децентралізації в Україні, проте дане питання залишається актуальним та потребує подальшого вивчення.

Постановка завдання. На основі існуючих теоретичних положень з питань делегування повноважень та закордонного досвіду децентралізації розробити практичні науково обґрунтовані пропозиції для органів регіональної влади та місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в Україні значна увага приділяється регіональним проблемам розвитку інтеграційних процесів як всередині країни, так з її закордонними партнерами. Визначившись з європейським вектором розвитку, українська держава стала на шлях широкомасштабних змін у форматі своєї функціональної, економічної та політичної складової; у розширенні й актуалізації питань регіонального розвитку. Децентралізація як основний вектор роботи прописана в проектах регіональної політики України та стратегії президента держави «Україна – 2020».

Виділяючи саме поняття «регіонального розвитку», слід розуміти його як процес спрямованого та незворотного відтворення структури еколого-соціо-економічної системи регіону, а також внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків її елементів, яке відбувається під впливом певних суспільних закономірностей [8, с. 8]. Стратегія регіонального розвитку визначається як система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності [5]. Головними принципами, згідно з якими має здійснюватися політика регіонального розвитку, є такі: повсюдність місцевого самоврядування; чітке розподілення повноважень між рівнями влади; правова, організаційна та фінансова спроможність місцевого самоврядування [1].

Децентралізація означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість із них передається з рівня центральних органів на нижчий і стає їх власним завданням [2]. Явище децентралізації включає такі основні аспекти організації міжбюджетних відносин: економічні, політичні, інституціональні та інші. Вона уособлює в собі окреме функціонування багатьох сфер діяльності, які поєднуються для успішного й ефективного функціонування держави.

Основними ризиками політики децентралізації є: питання перегляду меж адміністративно-територіальних одиниць; послаблення державного нагляду й контролю органів місцевого

самоврядування; бюджетні ризики, зриви фінансування повноважень місцевих громад, розбалансування всієї бюджетної системи України; зниження якості управління; питання справедливості й легітимності прийнятих рішень.

Фінансове забезпечення державної регіональної політики регламентується відповідно до Бюджетного й Податкового кодексів України, а у механізмі фінансування виділяються такі основні інструменти: трансфери державного бюджету України до місцевих бюджетів; видатки державного бюджету України; цільові та інвестиційні програми, що функціонують та впроваджуються за рахунок політики України. Тобто, основними елементами фінансування державної регіональної політики є державний бюджет України, кошти місцевих бюджетів, благодійні, інвестиційні внески та кошти міжнародних організацій.

Важливими показниками стану економічної безпеки регіону як окремої ланки, так і України в цілому є рівень валового регіонального продукту, який в перерахунку на одну особу зайнятого населення працездатного віку дає змогу об'єктивно виокремити найбільш продуктивні регіони України.

Запорізька область за своїм типом належить до високоіндустріалізованих та високоурбанізованих регіонів. За обсягом валового регіонального продукту у розрахунку на одного мешканця припадає 37,3 тис грн (за даними 2014 року). У фактичних цінах, цей показник за результатами 2014 року становить 65968 млн грн (див. табл. 1) [4].

Таблиця 1

Валовий регіональний продукт Запорізької області, інфографіка

	Рік											
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усього, у фактичних цінах, млн грн	15255	19968	24787	33158	42225	37446	42736	49525	54828	54352	65968	x
У розрахунку на одну особу, у фактичних цінах, млн грн	8093	10683	13369	18022	23232	20614	23657	27567	30656	30526	37251	x
У цінах попереднього року, %	115,6	104,6	106,1	108,5	101,3	78,9	103,2	102,9	97,8	99,8	100,4	95,2 ¹

Джерело: Головне управління статистики у Запорізькій області [4]

Запорізька область входить у п'ятірку областей-лідерів за рівнем показників валового регіонального продукту. За рахунок високих показників науково-технічного й виробничого потенціалу Запорізький регіон є одним із інвестиційно-привабливих регіонів України. У ході реалізації державної регіональної політики необхідно враховувати показник валового регіонального продукту при розподілі фонду фінансової підтримки територій та перерозподілі бюджетних коштів між регіонами.

Відповідно до звіту міської влади міста Запоріжжя [6], за I півріччя поточного року до бюджету міста надійшло 2 814,6 млн грн, в тому числі податків і зборів до загального фонду бюджету – 1 546,6 млн грн (100,9% до плану), спеціального – 98,6 млн грн (96,6% до плану) та офіційних трансфертів – 1 169,4 млн грн (99,7% планових показників). В порівнянні з відповідним періодом минулого року доходи зросли на 50,6%. В значній мірі цьому сприяли зміни в податковому та бюджетному законодавстві, затверджені наприкінці 2015 року.

Основним джерелом надходжень загального фонду бюджету міста залишається податок на доходи фізичних осіб - 55,6%. На місцеві податки і збори припадає 33,5% доходів загального фонду. На інші джерела надходжень припадає близько 11% [6]. Виконання загального фонду бюджету міста Запоріжжя (без урахування трансфертів) за I півріччя 2016 року наведено на рисунку 1.

Місцеві податки і збори є складовими дохідної частини місцевих бюджетів, проте вони є неосновним їх джерелом, що негативно впливає на розвиток місцевої інфраструктури та рівень розвитку регіонів в умовах децентралізації. Відповідно до ст. 9 Податкового кодексу України [10], до загальнодержавних податків належать: податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість, акцизний податок, екологічний податок, рентна плата, мито. До місцевих податків належать: податок на майно та єдиний податок. До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір. Необхідно враховувати й

підтримувати кількість місцевих податків і зборів стільки, щоб вони могли повністю забезпечувати органи місцевої влади необхідними грошовими ресурсами із врахуванням платоспроможності суб'єктів їх сплати.

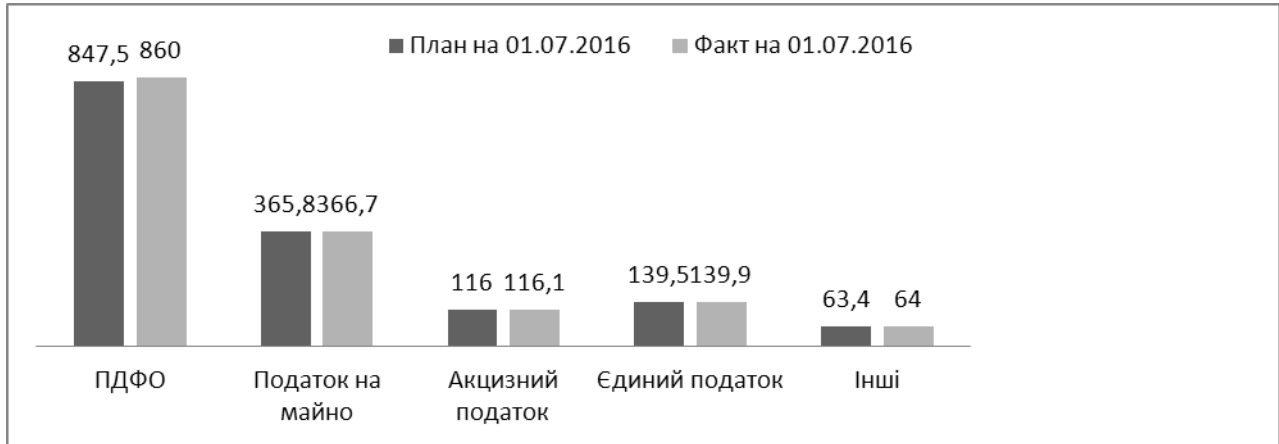

Рис. 1. Виконання загального фонду бюджету міста Запоріжжя (без урахування трансфертів) за I півріччя 2016 року, млн грн

Джерело: Звіт запорізької міської влади «Про хід виконання Програми економічного і соціального розвитку м. Запоріжжя за I півріччя 2016 року» [6].

За міжнародним досвідом, в більшості країн світу місцеві податки виступають у ролі локальних податків і вони приймають на себе роль основного джерела збагачення місцевих бюджетів. Так, наприклад, місцеві податки складають від 80 до 100% податкових надходжень до місцевих бюджетів Скандинавських країн, а також країн Прибалтики. Місцеві податки з різноманітних форм продажу забезпечують від 20 до 75% податкових надходжень до місцевих бюджетів США, Японії, Кореї, Іспанії, Греції, Португалії. Податки на нерухомість, значною мірою поповнюють місцеві бюджети у Канаді, Австралії, Новій Зеландії [9].

Місцеве оподаткування України сьогодні не виконує фіскальної та регулюючої функції, потребує подальшого удосконалення в умовах децентралізації, чіткого розмежування й виокремлення податкових надходжень до місцевих бюджетів.

За функціональною ознакою напрямки використання коштів наведені на рисунку 2.

Рис. 2. Структура видатків бюджету м. Запоріжжя за функціональною ознакою за I півріччя 2016 року

Джерело: Інформація про надходження доходів до бюджету міста та проведення видатків з бюджету міста [12].

Видатки бюджету міста проведено в обсязі 2 401,4 млн грн, в тому числі по загальному фонду – 2 204,0 млн грн або 94,0% планових показників на відповідний період, по спеціальному фонду –

197,4 млн грн, з яких видатки бюджету розвитку – 108,7 млн грн, що становить 24,3% планових показників на відповідний період. До державного бюджету перераховано реверсної дотації в сумі 92,6 млн грн, що дорівнює плановим показникам [7]. Виконання бюджету міста по видатках загального фонду бюджету за економічною сутністю наведено на рисунку 3.

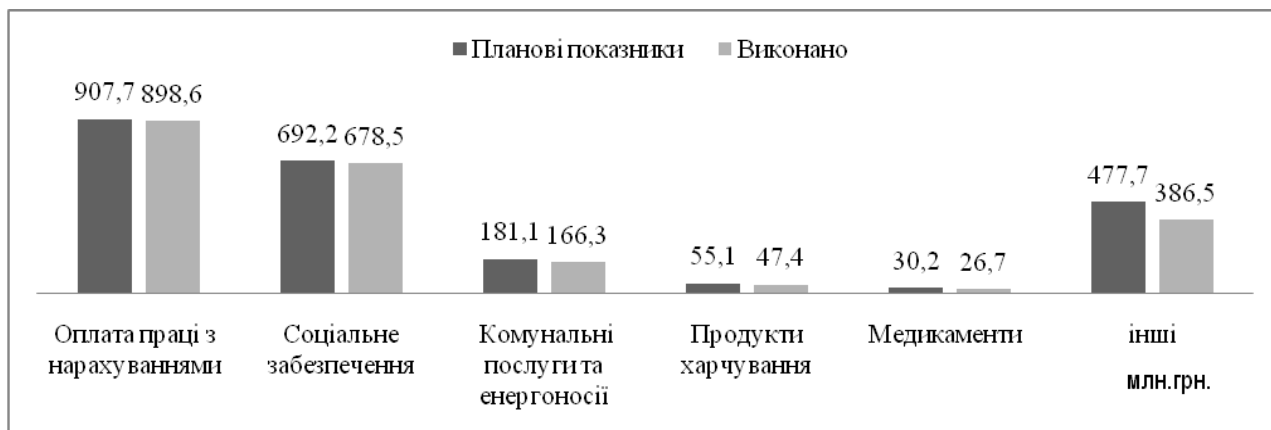

Рис. 3. Виконання бюджету міста по видатках загального фонду бюджету за економічною сутністю

Джерело: Звіт запорізької міської влади «Про хід виконання Програми економічного і соціального розвитку м. Запоріжжя за I півріччя 2016 року» [6].

Проаналізувавши наведені вище дані, можна сказати, що планування фінансової діяльності та формування місцевих бюджетів повинно розраховуватись не з показників рівня доходу регіону, а виходячи із структури видатків, з розширенням спектра дії дотацій із державного бюджету.

В рамках державної стратегії регіонального розвитку “Україна – 2020” органами місцевої влади та громадськістю були розроблені стратегічні й оперативні цілі в напрямках розвитку регіону у відповідності до нагальних й актуальних питань міста й області. До стратегічних цілей було віднесено пункти “Запорізький край – регіон з високим рівнем та якістю життя населення”, “Запорізький край – інвестиційно-приваблива територія з розвинутими індустріальним комплексом та інфраструктурою”, “Запорізький край – регіон розвинутих сільських територій”, “Запорізький край – регіон екологічної безпеки та збереження природних ресурсів” [13]. У 2016 році з державного фонду регіонального розвитку області було передбачено 98472,615 тис. грн на реалізацію загалом 12 проектів за програмою розвитку регіонів [11]. Тобто, на практиці можна наочно спостерігати за дією запровадженої державою регіональної політики, рівнем надходжень до бюджету, напрямками їх реалізації.

Актуальність процесів децентралізації, їх ефективність у системі функціонування держави спостерігається на прикладі практик зарубіжного досвіду делегування частини повноважень з вищих рівнів на регіональні та місцеві. Регіон має бути елементом сполучення між місцевими суб’єктами господарювання, що прагнуть вийти на нові рівні та зовнішні ринки. Поєднання намірів органів влади на місцях з роботою державного апарату є гарантією швидкого й продуктивного соціально-економічного розвитку регіону, а отже і держави в цілому. Приклади іноземних держав, де вже успішно функціонує делегування повноважень і процеси децентралізації, вказують на актуальність й ефективність роботи такої системи. В Австрії до компетенції органів місцевого самоврядування входять повноваження призначення муніципальних службовців, місцева поліція, управління місцевим дорожнім рухом, місцеве територіальне планування, регулювання публічних заходів. У Великій Британії — сфери охорони здоров’я, територіальне планування, питання екології та переробки промислових відходів. У Данії до об’єктів впливу місцевого самоврядування належать питання соціального захисту, охорони здоров’я, освіти, ресурсної забезпечення регіону. У Норвегії - культурні та релігійні складові та аспекти, у Чехії – управління водними ресурсами та мережами теплопостачання, благоустрій та охорона догляду території регіону, також сфери освіти, культури, енергопостачання, сільське господарство. Тобто, в провідних європейських державах можна спостерігати динаміку передачі повноважень різного типу рівням місцевого самоврядування, а також можливість виокремлення конкретних завдань і шляхів їх вирішення без втручання державного апарату управління.

На основі вищезазначеного матеріалу виділимо декілька пропозицій по успішному функціонуванню системи децентралізації й розвитку регіонів в Україні. По-перше, планування фінансової діяльності та формування місцевих бюджетів повинно розраховуватись, виходячи із структури видатків регіону. По-друге, розширення дохідної бюджетної складової окремого регіону за рахунок перерозподілу податкових надходжень між бюджетами. По-третє, чітке розмежування й

виокремлення податкових надходжень до державного бюджету та до місцевих бюджетів відповідно. По-четверте, розширення спектру дії дотацій із державного бюджету. По-п'яте, створення оптимальних умов для функціонування малого та середнього бізнесу на всій території України.

Висновки з проведеного дослідження. Актуальність питань децентралізації й розширення повноважень регіонів для України вказує на те, що наша держава намагається орієнтуватись на механізми досягнення успіху провідних європейських держав. Існуюча система місцевого самоврядування разом із державою стає на шлях розвитку, пристосовуючись до нових реалій, намагається сприйняти нові виклики та дати адекватні відповіді. Важливим завданням держави залишається розробка алгоритму по встановленню рівномірності та рівноправ'я в розширенні повноважень регіонів.

Література

1. 100 днів діяльності Уряду: найголовніше [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/document/.../100_gov_days_top.pdf
2. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види) / В. Борденюк // *Право України* [Текст]. – 2010. – № 1. – С. 21-25.
3. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Головне управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/251_national_rah.15_130716.pdf
5. Закон України “Про засади державної регіональної політики” № 156-VIII від 5 лютого 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
6. Звіт запорізької міської влади «Про хід виконання Програми економічного і соціального розвитку м. Запоріжжя за I півріччя 2016 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://meria.zp.ua/test/data/file/137102389984176.doc>
7. Інформація департаменту фінансів Запорізької обласної державної адміністрації про виконання обласного бюджету за перше півріччя 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/news/32812/informatsiya-departamentu-finansiv-zaporizkoji-oblasnoji-derzhavnoji-administratsiji-pro-vikonannya-oblasnogo-bjudzhetu-za-i-pivrichchya-2016-roku.html>
8. Орловська Ю.В. Стратегічне управління інвестиціями в регіональний розвиток / Ю.В. Орловська. – К. : Знання України, 2006. – 336 с.
9. Петрина М.Ю. Використання зарубіжного досвіду в удосконаленні податкової системи України / М.Ю. Петрина, Н.Я. Солтан // *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. – 2012. – № 5. – С. 236-244.
10. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
11. Про затвердження переліку інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися у 2016 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку : Розпорядження Кабінету Міністрів України №362-р від 11 травня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249041103>
12. Сайт Запорізької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://meriazp.gov.ua/test/index.php?id=46>
13. Стратегія сталого розвитку Україна – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/article/2226/strategiya-stalogo-rozvitku-ukrajina---2020.html>

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), First 100 days of government activity, the most important, available at: www.kmu.gov.ua/document/.../100_gov_days_top.pdf. (access date December 26, 2016).
2. Bordenuk B. (2010), "Decentralization of the state power and local self-government: the concept, essence and forms (species)", *Pravo Ukrainy*, no 1, pp. 21-25.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Budget Code of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. (access date December 26, 2016).
4. The Main Department Of Statistics in Zaporozhye region, available at www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/251_national_rah.15_130716.pdf. (access date December 26, 2016).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On Principles of State Regional Policy”, from 05.05.2015, no 156-VIII, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19> (access date December 26, 2016).
6. Zaporizhzhya city government (2016), Zaporizhzhya city government’s report "The implementation of Programme Zaporizhzhya Economic and Social Development in the first half of 2016", available at: <https://meria.zp.ua/test/data/file/137102389984176.doc> (access date December 26, 2016).

7. Zaporizhzhya Regional State Administration (2016), "Information from Finance department of Zaporizhzhya Regional State Administration about the implementation of the regional budget for the first half of 2016", available at: <http://www.zoda.gov.ua/news/32812/informatsiya-departamentu-finansiv-zaporizkoji-oblasnoji-derzhavnoji-administratsiji-pro-vikonannya-oblasnogo-bjudzhetu-za-i-pivrichchya-2016-roku.html> (access date December 26, 2016).

8. Orlovska, Yu.V. (2006), *Stratehichne upravlinnia investytsiamy v rehionalnyi rozvytok* [Strategic management of investments in regional development], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 336 p.

9. Petryna, M.Yu. and Soltan, N.Yu. (2012), "The use of the foreign experience in the improvement of the tax system of Ukraine", *Naukovo-informatsiyni visnuk Ivano-Frankivskogo Universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho*, no. 5, pp. 236-244

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Tax Code of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (access date December 26, 2016).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), "Approving the list of investment programs and regional development projects that could be implemented in 2016 by the state Regional Development Fund", Cabinet of Ministers of Ukraine №362-p of May 11, 2016, available at: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249041103> (access date December 26, 2016).

12. Website of Zaporizhzhya Regional State Administration, available at: <http://meriazp.gov.ua/test/index.php?id=46> (access date December 26, 2016).

13. Zaporizhzhya Regional State Administration (2015), Sustainable Development Strategy of Ukraine – 2020, available at: <http://www.zoda.gov.ua/article/2226/strategiya-stalogo-rozvitku-ukrajina---2020.html> (access date December 26, 2016).

Рецензент: д-р екон. наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Запорізького національного університету О.В. Болдуєва

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 657.6 : 504

Печенюк А.П.,
*викладач кафедри обліку і аудиту, маркетингу і
менеджменту підприємств туристичної індустрії,
Київський університет туризму, економіки і права*

ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ ОБ'ЄКТІВ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Pecheniuk A.P.,
*lecturer at the department of accounting and auditing, marketing
and management of enterprises of the tourism industry,
Kyiv University of Tourism, Economics and Law*

ENVIRONMENTAL AUDIT OF RURAL OBJECTS OF GREEN TOURISM

Постановка проблеми. З розвитком господарської діяльності та сфери сільського зеленого туризму зростає роль і значення екологічної оцінки та екологічного контролю для різних галузей, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища та здоров'я населення [8, с. 296].

Саме тому важливого значення набуває створення системи еколого-орієнтованого моніторингу та управління природними і людськими ресурсами, при якому максимально будуть задоволені та враховані потреби туристів, і повною мірою задіяний існуючий природно-туристичний потенціал конкретних регіонів, створені економічно сприятливі умови для життєдіяльності місцевого населення та зведені до мінімуму негативні процеси в природних екосистемах, що зумовлені як туристичною, так і господарською діяльністю [7, с. 26].

Важливим засобом екологічної оцінки та екологічного контролю є екологічний аудит, який в сучасних умовах включений в усі процедури прийняття рішень у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну та методологічну основу дослідження складають праці К.Д. Ніколаєва, В.М. Ісаєнка, К.О. Бабікової, які досліджують питання управління агротуристичною діяльністю з позицій екологічно-збалансованого розвитку. Питання екологічного аудиту відображені у працях У. Федунік, О. Войтюк, І. Варламової та інших авторів.

Незважаючи на це, певні аспекти все ж залишаються недостатньо висвітленими в економічній літературі, зокрема питання екологічного аудиту об'єктів сільського зеленого туризму. Це й зумовило вибір напряму дослідження в науковому та практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування необхідності здійснення екологічного аудиту об'єктів сільського зеленого туризму та висвітлення напрямів провадження еколого-збалансованої туристичної та господарської діяльності. Досягнення мети викликало необхідність вирішення таких завдань: вивчення негативного впливу сільського зеленого туризму та господарської діяльності власників сільських зелених садиб на екологічний стан території; дослідження організації оцінки екологічного стану території шляхом проведення екологічного аудиту; аналіз завдань екологічного аудиту та етапів його проведення; розгляд можливості впровадження закордонного досвіду для надання споживачам вичерпної інформації щодо екологічних ризиків чи переваг при отриманні послуг сільського зеленого туризму; розробка та узагальнення шляхів гармонізації взаємовідносин суспільства та природи з урахуванням основних екологічних законів.

Об'єкт дослідження: антропогенні фактори впливу сільського зеленого туризму на довкілля.

Предметом дослідження є екологічний аудит впливу антропогенних факторів на екологічний стан об'єктів сільського зеленого туризму

Виклад основного матеріалу дослідження. Негативний вплив туризму на довкілля залежить здебільшого від масштабів господарської діяльності та видів туристичної діяльності на тій чи іншій території [2]. Негативними наслідками зеленого туризму є: знищення рослинного покриву внаслідок збору квітів, грибів, ягід; ущільнення ґрунту; пошкодження дерев; відлякування тварин; виснаження рибних і мисливських угідь; антропогенна денудація (осипання схилів); виникнення лісових пожеж; забруднення повітря викидами автотранспорту; засмічування території; забруднення поверхневих вод; нераціональне використання природних лікувальних ресурсів; занадто щільна концентрація туристичної інфраструктури на певних рекреаційних територіях; забудова значних природних територій закладами туристичного розміщення; зменшення популяцій риб та тварин [7, с. 26].

Організація сільського зеленого туризму пов'язана з особистими селянськими господарствами, які виступають одночасно закладами розміщення та головним предметом інтересу туристів. Крім цього, вони виробляють рослинницьку та тваринницьку продукцію, яку пропонують для харчування відпочиваючих та власних потреб. Таке поєднання сфери туристичних послуг і виробництва сільськогосподарської продукції на відносно невеликих за площею присадибних земельних ділянках посилює антропогенне навантаження на територію.

На сьогодні відсутні достовірні статистичні дані щодо результатів агроекологічних обстежень ґрунтів, рослинної продукції, питної води, санітарного стану присадибних ділянок селянських господарств, які займаються сільським зеленим туризмом, на предмет їх якості. Існуючі технології вирощування сільськогосподарської продукції, які використовує сільське населення, на жаль, не дозволяють отримати продукцію, яка б відповідала медико-біологічним вимогам та стандартам якості, а відсутність моніторингу за технологічними процесами сільськогосподарської діяльності лише посилює негативний вплив і призводить до негативних наслідків для агроecosystem, погіршує якість життя та впливає на здоров'я громадян. Саме тому на сьогоднішній день дуже важливим є проведення досліджень придатності сільськогосподарських земель для вирощування екологічно безпечної продукції та розвитку зеленого туризму [6, с. 27].

З метою оцінки екологічного стану території, якісного надання послуг сільського зеленого туризму та підвищення рівня конкурентоспроможності певної території чи окремих садиб, зацікавлені юридичні чи фізичні особи (обласні, районні, міські адміністрації, сільські та селищні ради, власники садиб і особистих селянських господарств) можуть ініціювати проведення екологічного аудиту, який має здійснити оцінку видів і рівнів сільськогосподарського впливу на певні земельні ділянки чи певну територію для виявлення пріоритетів їх подальшого розвитку, розробки програм, конкретних дій для екологічного оздоровлення забруднених територій, а також для обґрунтування шляхів раціонального ведення господарської діяльності [6, с. 22].

За допомогою екологічного аудиту вирішують такі завдання: збір інформації та формування екологічного висновку про територію сільського зеленого туризму чи окреме селянське господарство; встановлення відповідності їх діяльності вимогам чинного законодавства та стандартам сфери охорони довкілля; виявлення впливу сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності об'єктів екологічного аудиту на стан навколишнього природного середовища; оцінка ефективності, повноти і обґрунтованості заходів, що впроваджуються для охорони та збереження природного середовища [5].

Екологічний аудит можна поділити на такі етапи:

1. Підготовчий: визначення завдань екологічної аудиторської перевірки, вивчення первинної документації екологічної спрямованості, розробка протоколу екологічного аудиту, підготовка плану аудиту.

2. Організаційно-аналітичний: обстеження об'єкта, виявлення суті екологічних проблем і джерел негативного впливу, проведення лабораторних досліджень з відбором проб (ґрунту, води, повітря), оцінка екологічного менеджменту.

3. Заключний (підсумковий). Обґрунтування та підведення підсумків екологічного аудиту, розробка і надання рекомендацій з використання добрив, засобів хімічного захисту рослин, відходів та місць їх утворення, складування і переробки, впровадження альтернативних джерел енергії, ресурсо- та енергозберігаючих технологій.

Результати екологічного аудиту оформляють у вигляді звіту та висновку, що надається замовникові [6, с. 28].

Досвід провідних країн світу показує, що ефективність екологічного аудиту залежить від трьох факторів: зацікавленості та розуміння власника чи керівника необхідності проведення аудиту; повної відкритості фахівців щодо аналізу всіх екологічних аспектів діяльності; злагодженої взаємодії команди аудиторів і фахівців підприємства [3].

У країнах ЄС, де використовуються стандарти EMAS (Environmental Management and Audit System), які розроблено для оцінювання та поліпшення екологічних характеристик діяльності

підприємств та створення умов для надання екологічної інформації, результати аудиту оформляються у вигляді екологічної декларації, яка є обов'язковою для опублікування, і споживач може отримати цю інформацію у відкритому доступі. Така екологічна декларація містить дані про вплив на довкілля при розробці, виробництві та користуванні продуктом.

Погоджуємось із думкою вчених, зокрема, О. Войтюк та І. Варламовою, які підтримують ідею складання екологічної декларації в обов'язковому порядку для кожного виду продукції та надання відповідної інформації її споживачу. Цю пропозицію ми можемо використати при організації надання послуг сільського зеленого туризму.

Основними елементами екологічної декларації має бути: інформація про територію сільського туризму, зелену садибу чи агрооселю (щодо показників впливу на довкілля), інформація про туристичні маршрути (вплив на довкілля та на здоров'я людини при перебуванні на певній території), інші показники, які стосуються охорони середовища, безпеки перебування, екологічної політики (тобто, якими екологічними стандартами керуються у своїй діяльності власники, які природоохоронні заходи здійснюються тощо [4].

Наявність позитивного висновку екологічного аудиту допоможе не тільки підвищити рівень конкурентоспроможності та привабливості території сільського зеленого туризму, агросадиби чи окремого особистого селянського господарства, але й для потенційного споживача послуг сільського зеленого туризму сформувати чітке усвідомлення, що відпочинок та харчування відбувається на екологічно чистій території [6, с. 29].

Кінцевим результатом екологічного аудиту об'єктів сільського зеленого туризму є знаходження шляхів їх еколого-збалансованого розвитку [1, с.45].

Екологічні принципи збалансованого туризму передбачають мінімізацію антропогенних впливів, утилізацію відходів, використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій та альтернативних джерел енергії, впровадження систем очищення і повторного використання води, зменшення шумового та хімічного забруднення від туристичного транспорту, розвиток нових видів туризму, які спрямовані на високий ступінь екологічної безпеки.

Реалізацією цих принципів при еколого-збалансованому розвитку може стати саме екологізація туризму. Основні значення екологізації туризму полягають у збереженні та відновленні природних територій, які є вразливими та екологічно нестійкими до негативних впливів; запобіганні та усуненні потенційних та існуючих джерел негативного впливу на довкілля в процесі туристичної та господарської діяльності; узгодженому плануванні туристичної активності з іншими видами економічної діяльності; впровадженні у туристичну галузь екологічно м'яких технологій; уникнення негативних впливів на навколишнє середовище шляхом рівномірного розподілу туристів (у часі і просторі) та створення альтернативних рекреаційних зон [7, с. 27].

Висновки з проведеного дослідження. Поєднання сфери сільського зеленого туризму та виробництва сільськогосподарської продукції на відносно невеликих за площею земельних ділянках посилює антропогенне навантаження, що викликає значні негативні впливи на природно-ресурсний потенціал території. Саме тому на сьогоднішній день дуже важливим є проведення екологічного аудиту, який дасть можливість здійснити оцінку видів і рівнів антропогенного впливу на певну територію, виявити пріоритети подальшого розвитку та напрямки екологізації сільського зеленого туризму.

Враховуючи досвід країн ЄС, в яких впроваджений стандарт EMAS (Environmental Management and Audit System), споживач внаслідок проведеного екологічного аудиту може вільно отримати інформацію про екологічну складову продукції у вільному доступі.

Цю норму ми можемо застосувати до наших умов, у сферу нематеріального виробництва, зокрема у галузь сільського зеленого туризму.

Наявність такого висновку посилить конкурентоспроможність і привабливість певної території, а потенційний споживач послуг сільського зеленого туризму буде впевнений в екологічній безпеці пропонованого туристичного продукту.

Кінцевим підсумком екологічного аудиту об'єктів сільського зеленого туризму є знаходження шляхів їх еколого-збалансованого розвитку. До них відноситься: мінімізація антропогенних впливів, утилізація відходів, використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій та альтернативних джерел енергії, впровадження систем очищення та повторного використання води, зменшення шумового та хімічного забруднення від туристичного транспорту, розвиток нових видів туризму, які спрямовані на високий ступінь екологічної безпеки.

Література

1. Борисова В.А. Екологічний аудит як механізм регулювання впливу на довкілля / В.А. Борисова // Держава і регіони. – 2002. – № 4. – С. 44–49.

2. Брович О.С. Екологізація діяльності промислових підприємств регіону: сучасний стан, методичні підходи [Електронний ресурс] / О.С. Брович // Вісник Прикарпатського університету. Серія Економіка. – 2008. – № 6. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua.
3. Варламова І.С. Світовий досвід запровадження екологічного аудиту та його стан в Україні [Електронний ресурс] / І.С. Варламова. – Режим доступу: www.business-inform.net.
4. Войтюк О. Екологічний аудит в Україні: здійснення конкретних заходів [Електронний ресурс] / О. Войтюк // Відповідальна економіка (науково-популярний альманах). – 2011. – Вип. 3. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua>.
5. Закон України «Про екологічний аудит» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1862-15>
6. Ісаєнко В.М. Методичні рекомендації з управління агротуристичною діяльністю [Електронний ресурс] / В.М. Ісаєнко. – 2014. – 71 с. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua>.
7. Ніколаєв К.Д. Екологізація та розвиток сільського зеленого туризму в Україні : монографія / К.Д. Ніколаєв. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – 153 с.
8. Федунік У. Екологічний аудит: питання теорії і практики / У. Федунік // Науковий вісник НЛТУ. – 2005. – Вип. 15.4. – С. 295–300.

References

1. Borysova, V.A. (2002) "Environmental audit as a mechanism to regulate environmental impact", *Derzhava i rehiony*, no. 4, pp. 44–49.
2. Brovych, O.S. (2008) "Ecologization of industrial activities in the region: modern level and methodology", *Visnyk Prykarpatskoho universytetu*, Seriya – Ekonomika, no 6, available at: <http://nbuv.gov.ua>. (access date January 28, 2017).
3. Varlamova, I. "World experience of introduction of environmental audit and its status in Ukraine", available at: <http://business-inform.net>. (access date January 28, 2017).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "About environmental audit", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1862-15> (access date January 28, 2017).
5. Voitiuk, O. (2011), "Environmental Audit in Ukraine: Specific measures", *Vidpovidalna ekonomika (naukovo-populiarnyi almanakh)*, issue 3, available at: <http://archive.nbu.gov.ua>. (access date January 28, 2017).
6. Isaienko, V.M. (2014), *Metodychni rekomendatsii z upravlinnia ahroturystychnoiu diialnistiu* [Methodical recommendations for management of agritourism activities], 71 p., available at: <http://enpuir.npu.edu.ua> (access date January 28, 2017).
7. Nikolaiev, K.D. (2016), *Ekolohizatsiia ta rozvytok silskoho zelenoho turyzmu v Ukraini*, [Ecologization and development of rural green tourism in Ukraine], monograph, Publishing nous NPU of M.P. Dragomanova, Kyiv, Ukraine, 153 p.
8. Fedunyk, U. (2005), "Environmental Auditing: Theory and practice", *Naukovyi visnyk NLTU*, issue 15.4, pp. 295–300.

Рецензент: д-р екон. наук, завідувач кафедри геодезії та землеустрою
Подільського державного аграрно-технічного університету І.А. Ясінецька

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 331.101:522

Шахно А.Ю.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки,
організації та управління підприємствами
Андрух Л.С.,
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Shakhno A.Yu.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department of
economics, organization and management of enterprises
Andruk L.S.,
SIHE "Kryvyi Rih National University"

CURRENT STATE AND OUTLOOK FOR DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE

Постановка проблеми. В умовах сьогодення розвиток економіки України значною мірою залежить від рівня розвитку людського капіталу. Саме людський капітал є основним багатством і найбільш цінним ресурсом будь-якого суспільства, а головним критерієм соціально-економічного прогресу країни виступають досягнення в галузі розвитку людини. Розвиток людського капіталу забезпечує безперервність процесу формування інновацій та сприяє економічному добробуту суспільства країни. Однак, ефективність використання людського капіталу є найгострішою соціально-економічною проблемою нашої країни та потребує дослідження нинішнього стану та перспектив його розвитку, що в свою чергу потребує проведення наукових досліджень даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями формування та розвитку людського капіталу займалися багато зарубіжних вчених та економістів: Г. Беккер, М. Блаут, У. Боуен, А. Сміт, Дж. Міль, Д. Рікардо, Т. Шульц та ін. Серед вітчизняних вчених слід відзначити роботи О. Амоші, С. Бандура, В. Брича, О. Грішнєвої, М. Долішнього, Т. Заяць, А. Колота, Е. Лібанової, Н. Лук'янченко, О. Новікової, Н. Ушенко та ін.

Проте наукові дослідження недостатньо охопили особливості розвитку людського капіталу, основних проблем та перспектив розвитку, що стало предметом даного дослідження.

Постановка завдання. Мета полягає у дослідженні сучасного стану функціонування людського капіталу України, актуальних проблем та перспектив його розвитку і визначенні шляхів подолання негативних тенденцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних ринкових умовах формування людського капіталу стає основою економічного зростання, докорінних структурних зрушень і займає провідне місце у формуванні високого рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Науковці по-різному підходили до визначення сутності поняття «людський капітал» (табл.1) [2; 6].

Виходячи з різних трактувань даного поняття, слід зазначити, що основними складовими людського капіталу є: здібності, знання, вміння, навички, досвід, здоров'я, освіта, культура.

Відповідно до звітів Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй про людський розвиток [9], оцінка розвитку людського капіталу проводиться з використанням Індексу людського розвитку (ІЛР) і його компонентів (тривалість життя при народженні, тривалість навчання, рівень життя через показник ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності). Відповідно до матеріалів міжнародних звітів, можна зазначити, що у 2015 році Україна за індексом людського розвитку посіла

81 місце із 188 країн (2014-го — 83, 2010-го — 69). На 2015 рік значення індексу дорівнює 0,747 і, за оцінками фахівців, все ж цей показник належить до категорії високого рівня людського розвитку: за період із 1990-го по 2014-й значення ІЛР зросло із 0,705 до 0,747 балів, або на 6%. Тобто, в середньому на 0,024% за рік.

Таблиця 1

Тлумачення поняття «людський капітал» зарубіжними та вітчизняними вченими

Автори	Визначення
Г. Беккер	Людський капітал "формується за рахунок інвестицій в людину, серед яких можна назвати навчання, підготовку на виробництві, витрати на охорону здоров'я, міграцію і пошук інформації про ціни і доходи"
Т. Шульц	Людський капітал зводиться до розвитку знань і здібностей, які людям надають "шкільна освіта, навчання на робочому місці, зміцнення здоров'я і зростаючий запас економічної інформації"
Г. Боуен	Людський капітал "складається з набутих знань, навичок, мотивацій та енергії, якими наділені людські істоти і які можуть використовуватися впродовж певного часу для виробництва товарів і послуг"
Л. Туроу	Людський капітал представляє собою "продуктивні здібності, обдарування і знання"
О. Грішнова	Людський капітал –це сформований і розвинутий у результаті інвестицій та накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи тій сфері економічної діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливає на зростання доходів свого власника, прибутку підприємства та національного доходу
С. Дятлов	Людський капітал розглядається як носій системних відносин суспільного відтворювального процесу, в якому відбувається інтеграція індивідуальної форми праці в суспільну.
С. Струмилін	Людський капітал формується внаслідок віддачі інвестицій у навчання, при цьому важливу роль відіграють фактори кваліфікації праці

Джерело: складено авторами на основі [2; 6]

Індекс людського розвитку та його складові у 2015 році представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Індекс людського розвитку та його складові у 2015 році

Країна	Місце у світі за ІЛР	Значення ІЛР	Тривалість життя (років)	ВВП на особу населення (тис. дол.)	Індекс рівня освіти
Норвегія	1	0,944	81,6	61472	0,907
США	8	0,915	78,1	55837	0,890
Швеція	14	0,907	82,2	46420	0,842
Японія	20	0,891	83,5	37322	0,810
Австрія	23	0,885	81,1	47824	0,794
Італія	27	0,873	82,4	35896	0,790
Польща	36	0,843	76,7	26135	0,825
Білорусь	50	0,798	71,3	17661	0,834
Росія	50	0,798	69,8	24451	0,780
Грузія	76	0,754	74,3	9679	0,770
Україна	81	0,747	68,1	7916	0,796
Молдова	107	0,693	68,9	5039	0,653
Марокко	126	0,628	74,0	7821	0,467
Ангола	149	0,532	52,3	7371	0,474
Нігер	188	0,348	61,4	954	0,199

Джерело: складено авторами на основі [9]

Як видно з даних табл. 2, тривалість життя в Україні серед аналізованих країн складає в середньому 68,1 років, порівняно з Норвегією – 81,6 років, тобто в Україні люди живуть на 13,5 років менше. Проте Україна має лідируючі показники у рівні освіти. Так, індекс рівня освіти у 2015 р. в нашій країні дорівнював 0,796. Співвідношення рівня освіти в Україні з іншими складовими ІЛР свідчить про наявність значної диспропорції. В цілому, на основі оприлюднення результатів Програми розвитку

ООН про людський розвиток Україна відноситься до високого рівня розвитку (насамперед за рахунок високого рівня освіти).

Щодо оцінки стану людського капіталу України на сучасному етапі, то вона є неоднозначною. З одного боку, відбувається поліпшення певних якісних його характеристик: збільшується частка населення з вищою освітою; зростає комп'ютерна грамотність; формується вміння працювати в ринковому середовищі; підвищується підприємницька активність. Але разом з тим, в Україні відбуваються процеси, які призводять до його зниження. Не підвищуються темпи відтворення населення, внаслідок чого його структура набуває більш вираженого депопуляційного характеру: погіршуються показники здоров'я людей усіх вікових груп, зростають показники старіння населення.

Для більш наочного уявлення простежимо динаміку значення ІЛР України за період 2005-2015 рр. на рис 1.

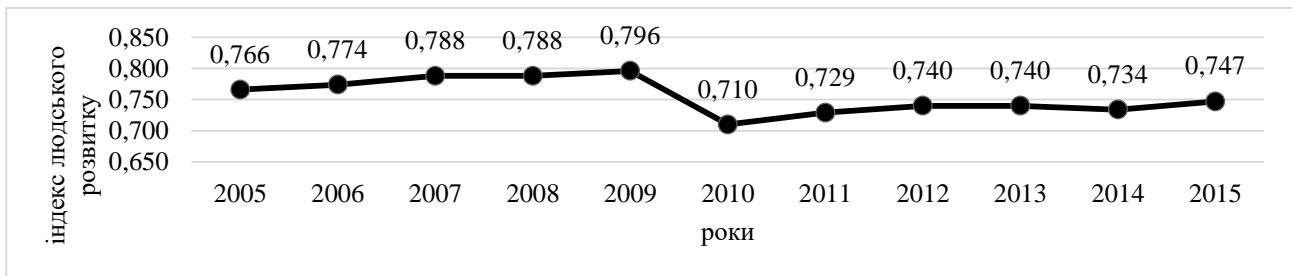

Рис.1. Динаміка індексу людського розвитку України

Джерело: розроблено авторами на основі [9]

Як видно з рис. 1, за 2005-2009 рр. динаміка ІЛР характеризується незначною амплітудою коливань. Найменше значення ІЛР припадає на 2010 р. - коли країна переживала світову фінансово-економічну кризу. Слід зазначити, що процес формування, відтворення та розвиток людського капіталу в Україні супроводжується впливом багатьох чинників, основними з яких є :

1. Негативні тенденції у демографічній ситуації країни. Депопуляція є сталою тенденцією української демографічної ситуації. Кризові явища, нестабільна політична ситуація, що спостерігаються в нашій країні призвели до стрімкого збільшення смертності та скорочення тривалості життя (рис. 2).

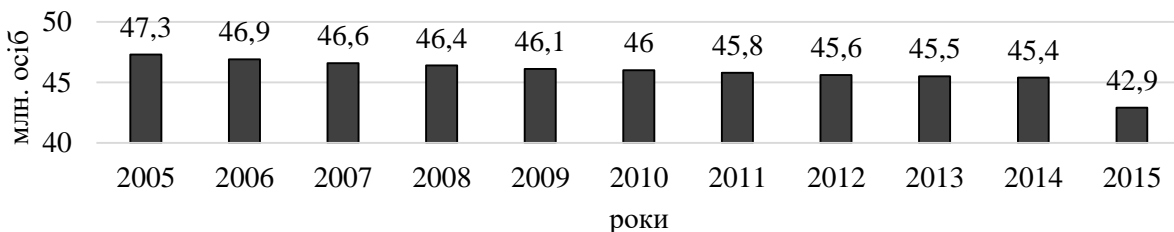

Рис 2. Динаміка чисельності населення України за 2005–2015 рр.

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

За аналізований період чисельність населення України зменшилася на 4,4 млн. осіб та складає 9,3 %. Станом на 1 лютого 2015 року чисельність наявного населення України вказана без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Причинами негативної тенденції чисельності населення України є: низька тривалість життя; зменшення народжуваності та її збереження на низькому рівні; військові дії в країні [5].

2. Інвестиції держави у розвиток людського капіталу. На рівень розвитку людського капіталу значний вплив мають обсяги фінансування з Державного бюджету на освіту, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток населення. На рис. 3 представлено загальні витрати на охорону здоров'я в Україні порівняно з європейським регіоном за 2005-2015 рр.

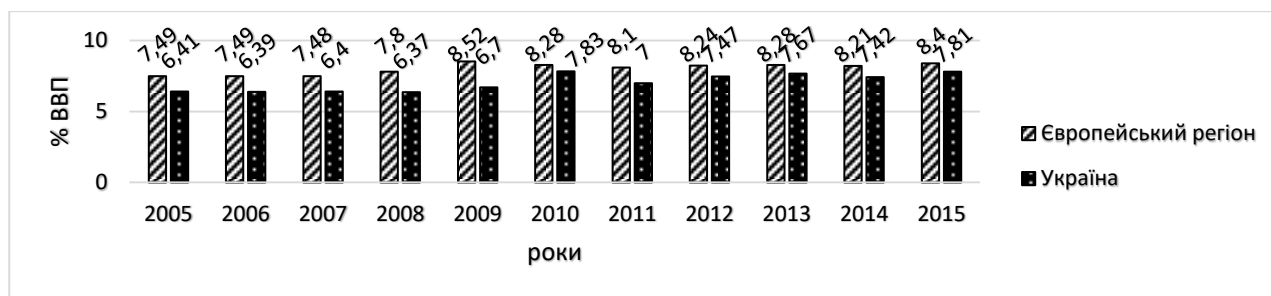

Рис. 3. Загальні витрати на охорону здоров'я в Україні порівняно з Європейським регіоном за 2005-2015 рр.

Джерело: розроблено авторами на основі [3; 5]

Аналіз ситуації, яка склалась наразі в системі охорони здоров'я України свідчить про те, що принципи діяльності цієї галузі не зовсім відповідають сучасним економічним умовам держави. Витрати на охорону здоров'я України у 2015 р. склали 7,81 % від ВВП, в той час як у Європейському регіоні в цілому фінансування складає 8,4% як мінімум. На сьогодні українська система охорони здоров'я перебуває у стагнующому стані, коли коштів вистачає лише на підтримання життєдіяльності існуючої системи.

3. Рівень доходів населення. Аналіз динаміки доходів населення України показує, що за останні роки номінальні доходи частково зростали, проте реальні доходи значно зменшилися (рис. 4).

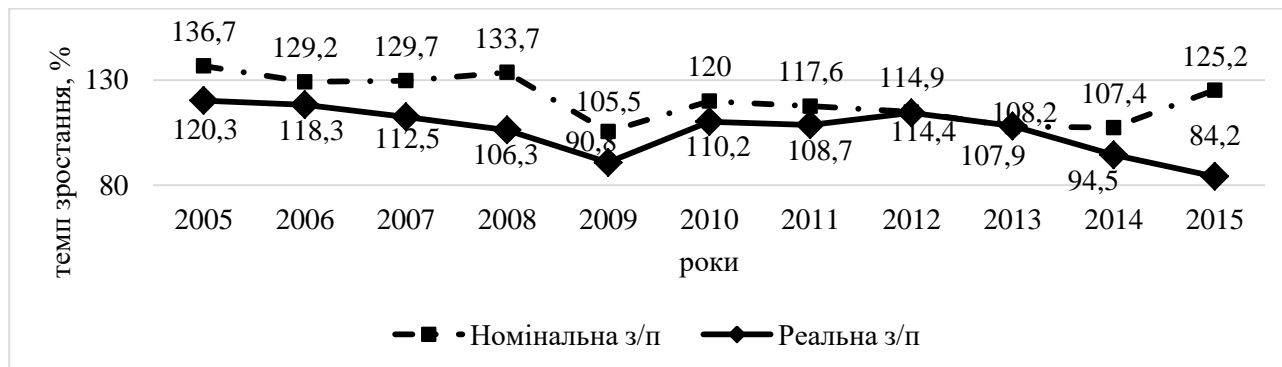

Рис. 4. Темп зростання номінальної та реальної заробітної плати в Україні за 2005-2015 рр.

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

В Україні спостерігається зниження темпів зростання реальної заробітної плати. Такий результат спричинений переважно галопуючим зростанням цін, а точніше невідповідністю між зростанням цін і зарплати.

Зниження темпів зростання реальної заробітної плати – негативна тенденція, бо призводить не до поліпшення рівня життя, а до його погіршення.

4. Якість освіти. Зниження якості української освіти стає предметом серйозного занепокоєння вітчизняних роботодавців. Лише половина випускників українських університетів де-факто затребувана роботодавцями.

У 2014 році майже 50 % випускників ВНЗ склали ті, хто здобув освіту за напрямками підготовки «соціальні науки, економіка, комерція та підприємництво, право», тоді як «інженерія, транспорт, архітектура» – 21 %, «освіта, культура і мистецтво, гуманітарні науки» – 19 %, «природничі науки, сільське господарство, лісництво і рибництво» – 5,3 %, «медицина» – 2,7 %, «математика та інформатика» – 2,6 % (рис. 5) [8].

Це становить серйозну проблему для майбутнього інноваційного розвитку суспільства вже в найближчому майбутньому. Загальні витрати на освіту в Україні у 2010 р. становили 91,07 млрд грн, у 2011 р. – 97,60 млрд грн, у 2012 р. – 111,18 млрд грн, у 2013 р. – 115,96 млрд грн. У вищій школі за міжнародною стандартною класифікацією освіти наочною є незбалансованість між масштабами діяльності та обсягами фінансування.

Дефіцитні бюджети на освіту, нерегулярне надходження бюджетних коштів і непрозорість їхнього розподілу на обласному і місцевому рівнях спричиняють зниження якості й ефективності освітніх послуг.

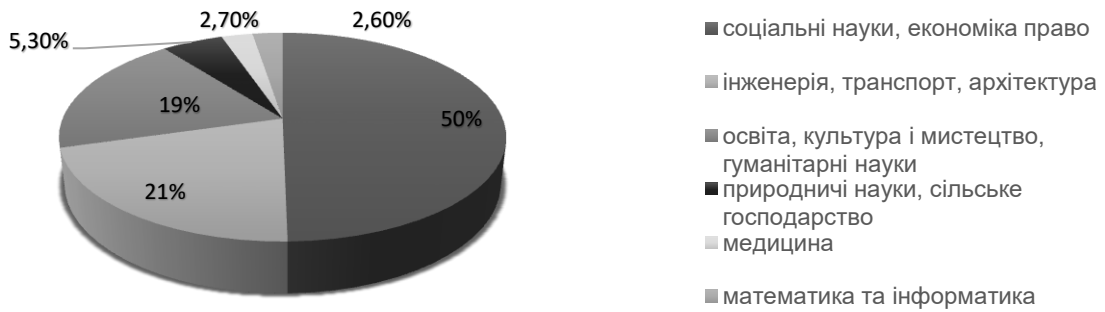

Рис. 5. Здобуття освіти в Україні за напрямками у 2014 р.

Джерело: розроблено авторами на основі [8]

5. Ринок праці. За даними Державної служби статистики України, ситуація на ринку праці є вкрай напруженою та характеризується скороченням попиту на робочу силу. Динаміку зміни чисельності зайнятих осіб в Україні представлено в табл. 3 та безробітних осіб на рис. 6.

Таблиця 3

Зміна чисельності зайнятого населення в Україні 2010-2015 рр.

Рік	Зайняте населення			
	у віці 15-70 років		працездатного віку	
	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи
2005	20 680,0	57,7	18 886,5	65,4
2006	20 730,4	57,9	19 032,2	65,9
2007	20 904,7	58,7	19 189,5	66,7
2008	20 972,3	59,3	19 251,7	67,3
2009	20 191,5	57,7	18 365,0	64,7
2010	19 180,2	58,4	17 451,5	65,5
2011	19 231,1	59,1	17 520,8	66,3
2012	19 261,4	59,6	17 728,6	66,9
2013	19 314,2	60,2	17 889,4	67,3
2014	18 073,3	56,6	17 188,1	64,5
2015	16 443,2	56,7	15 742,0	64,7
2015/2005,+/-	-4236,80	-1,00	-3144,50	-0,70
2015/2005,%	-20,49	-	-16,65	-

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

Рис. 6. Динаміка зміни безробіття населення в Україні за 2005-2015 рр.

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Дані табл. 3 свідчать, що упродовж 2005-2015 рр. спостерігається негативна тенденція зміни зайнятого населення України. Так відбулося скорочення зайнятого населення у віці 15-70 років на 4236,80 тис. осіб або на 20,49%. Зайняте населення працездатного віку на початок аналізованого періоду складало 18886,5 тис. осіб, а на кінець - 15742 тис. осіб, скорочення складає майже 17 %.

Найбільший рівень безробіття в країні спостерігався у 2009-2010 р. під впливом світової фінансово-економічної кризи.

До причин незайнятості безробітних слід віднести: звільнення з економічних причин; звільнення за власним бажанням; демобілізація з військової строкової служби; непрацевлаштування після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів; звільнення за станом здоров'я, через оформлення пенсії за віком, інвалідністю; звільнення у зв'язку з закінченням строку контракту та інші причини безробіття [1].

Ситуація на ринку праці України нині перебуває під впливом складних економічних та політичних умов.

6. Міграційні процеси в країні. Важливим фактором, що спонукає населення до міграції є високий рівень безробіття. Згідно з дослідженнями Міжнародної організації з міграції (МОМ), кожен другий молодий українець віком від 20 до 35 років виявляє бажання емігрувати з України [7].

За даними Державної служби статистики України на рис. 7 представлені країни, до яких найчастіше емігрують українці.

Рис. 7. Трудові мігранти за країнами перебування у 2010-2014 рр.

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

7. Екологія. Як відомо Україні притаманні такі екологічні проблеми, як кислотні дощі, транскордонне забруднення, руйнування озонового шару, потепління клімату, накопичення відходів, особливо токсичних та радіаційних, зниження біологічного різноманіття, що призводить до значного погіршення стану повітря та здоров'я людей.

Отже, на даний час основними чинниками, що зумовлюють погіршення функціонування людського капіталу в Україні є: низькі темпи зростання реальних доходів населення, низький рівень життя громадян, високий рівень безробіття та демографічна криза, відтік висококваліфікованих працівників за кордон.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, щоб уникнути негативних впливів перерахованих вище чинників на розвиток людського капіталу, слід здійснити наступні заходи:

– удосконалення з боку держави нормативно-правової бази щодо підвищення ефективності формування й використання людського капіталу, що спонукатиме збільшити витрати підприємств і приватних підприємців у розвиток людського капіталу своїх працівників;

– забезпечення пріоритетності розвитку науки та науково-технічного потенціалу вищих навчальних закладів шляхом виділення коштів із державного бюджету на перспективні наукові проекти;

– удосконалення системи стимулів до певного виду трудової діяльності. У цьому напрямі держава засобами антимонопольної, податкової та дозвільної політики повинна сприяти підвищенню професійної мобільності та конструктивної конкуренції на ринку праці;

– запровадження практики укладання тристоронніх угод "студент - вищий навчальний заклад - роботодавець";

– розвиток систем професійного навчання і перенавчання працівників відповідно до потреб ринку праці;

– розробка програми щодо стимулювання самозайнятості для осіб, які повертаються після трудової діяльності з-за кордону;

– реформування систем соціальної підтримки та охорони здоров'я.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку є дослідження ролі людського капіталу у забезпеченні інноваційного розвитку економіки України.

Література

1. Баришнікова О. Є. Ринок праці України: тенденції та особливості розвитку [Електронний ресурс] / О.Є. Баришнікова // Ефективна економіка. – 2015. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4668>
2. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки : [монографія] / О. А. Грішнова. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2001. – 254 с.
3. Всесвітня організація охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://data.euro.who.int/hfad/b/shell_ru.html
4. Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.ukrstat.gov.ua
6. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення : [монографія] / В.М. Лич, І.К. Бондар, І.О. Лютий, О.А. Грішнова та ін. [За ред. В.М. Лича]. – К. : КНУБА, 2009. – Ч. I. – 224 с.
7. Міграційний профіль України 2010-2014 [Електронний ресурс] / Державна міграційна служба України. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/files/pr2014_1.pdf (2015)
8. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України [за заг. ред. В. Г. Кременя]. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
9. Програма розвитку ООН: Індекс людського розвитку в 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/news/2015/12/16/7285>

References

1. Baryshnikova, O. Ye (2015), "The labor market in Ukraine: Trends and peculiarities of development", *Efektivna ekonomika*, no. 12, pp., available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4668> (access date January 12, 2017).
2. Hrishnova, O.A. (2001), *Liudskiy kapital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoy pidhotovky* [Human capital: formation in education and training], monograph, T-vo "Znannia", KOO, Kyiv, Ukraine, 254 p.
3. World Health Organization (2017), available at: http://data.euro.who.int/hfad/b/shell_ru.html (access date February 28, 2017).
4. State Employment Service of Ukraine (2017), available at: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543 (access date January 30, 2017)
5. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://vuv.ukrstat.gov.ua> (access date February 20, 2017).
6. Lych, V.M., Bondar, I.K., Liutyi, I.O. and Hrishnova, O.A. (2009), *Liudskiy kapital Ukrainy: stan, problemy, perspektivy vidtvorennia* [Human Capital Ukraine: state, problems and prospects of reproduction], monograph, KNUBA, Kyiv, Ukraine, part 1, 224 p.
7. State Migration Service of Ukraine (2015) "Migration profile of Ukraine 2010-2014", available at: http://dmsu.gov.ua/images/files/pr2014_1.pdf (access date February 21, 2017).
8. Kremen, V.H. et al. (2016) *Natsionalna dopovid pro stan i perspektivy rozvytku osvity v Ukraini* [The national report on the state and prospects of development of education in Ukraine], Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, Pedahohichna dumka, Kyiv, Ukraine, 448 p.
9. UNDP: Human Development Index in 2015 (2015), available at: <http://gtmarket.ru/news/2015/12/16/7285> (access date February 3, 2017).

Рецензент: д-р техн. наук, професор кафедри економіки,
організації та управління підприємствами ДВНЗ «Криворізький
національний університет» В.А. Ковальчук

УДК 330.101

Руденко О.М.,
аспірантка* кафедри управління персоналом
та економіки праці
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана»

ІНСТРУМЕНТАРІЙ МОНІТОРИНГУ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Rudenko O.M.,
graduate student at the department of
personnel management and labor economy
SHEI "Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman"

TOOLKIT OF MONITORING OF TRANSFORMATION OF THE SOCIAL AND LABOR RELATIONS AND ITS INFLUENCE ON EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY

Постановка проблеми. Одним з найважливіших пріоритетів економічного розвитку України та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки є побудова інноваційної моделі економіки, яка потребує формування нового інноваційного типу працівника, а також нового формату взаємовідносин між основними сторонами соціально-трудових відносин (СТВ). Наявна модель СТВ не сприяє становленню інноваційної економіки через брак дієвих механізмів та інструментів узгодження інтересів найманих працівників та роботодавців щодо змісту умов праці та зайнятості, розвитку та винагороди за працю відповідно до потреб в інноваційному розвитку реального сектору економіки. У зв'язку з цим виникає необхідність теоретичного опрацювання та розроблення інструментарію дослідження трансформаційних процесів, що відбуваються в системі СТВ, відповідно до змін в економіці, їхнього впливу на ефективність інноваційної діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань трансформації соціально-трудових відносин стає одним з ключових завдань в умовах інноваційної економіки. Чимало іноземних науковців займалися дослідженням теоретичних і прикладних аспектів трансформації соціально-трудових відносин. З-поміж таких науковців треба виокремити праці А. Асалієва, С. Валас, О. Кузнєцової, С. Одякова, Р. Салахутдінової, В. Слепцової, І. Степанова, П. Шанк та ін. Проте й досі залишаються малодослідженими питання, пов'язані з дослідженням трансформаційних процесів, що відбуваються в системі соціально-трудових відносин, відповідно до змін в економіці, їхнього впливу на ефективність інноваційної діяльності підприємств.

Постановка завдання. Розроблення процедури та інструментарію моніторингу трансформації соціально-трудових відносин та її впливу на ефективність інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З метою виявлення основних трансформацій у сфері соціально-трудових відносин і дослідження їх впливу на ефективність інноваційної діяльності постає необхідність розроблення процедури, що включає декілька етапів (рис. 1).

На першому етапі (див. рис. 1) мають бути поставлені завдання, які потрібно вирішити в процесі дослідження:

- виявити зміни, що відбуваються в різних складових предмета соціально-трудових відносин (СТВ зайнятості, розвитку, оцінювання персоналу, організації та винагороди за працю, додержання норм трудового законодавства, пов'язані зі змістом та характером праці, правилами внутрішнього трудового розпорядку (ПВТР), умовами та охороною праці) на підприємствах, визначити характер і міру цих змін;

- оцінити показники, які характеризують ефективність інноваційної діяльності на підприємствах;

- дослідити вплив трансформації соціально-трудових відносин на ефективність інноваційної діяльності загалом та в розрізі різних складових предмета соціально-трудових відносин.

* Науковий керівник: Цимбалюк С. О. – д-р екон. наук, доцент

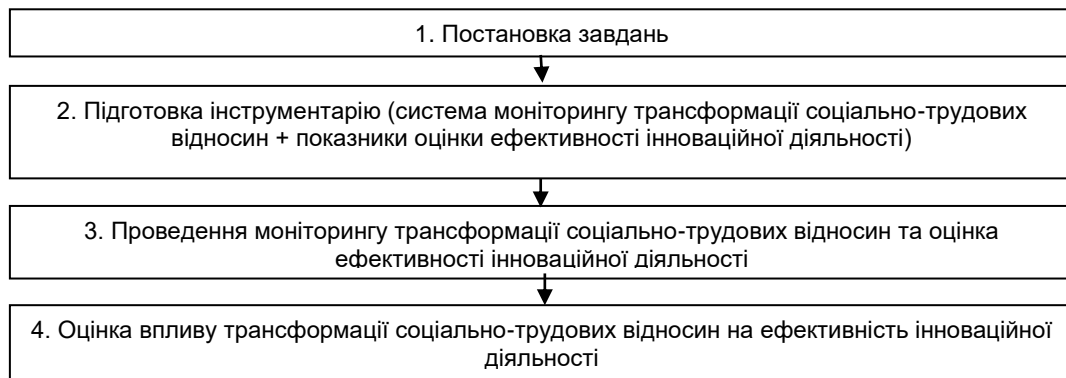

Рис. 1. Етапи дослідження впливу трансформації соціально-трудо-вих відносин на ефективність інноваційної діяльності

Джерело: складено автором

На другому етапі для вирішення цих завдань потрібно розробити інструментарій, а саме: систему моніторингу трансформації соціально-трудо-вих відносин та оцінки ефективності інноваційної діяльності.

Поняття «моніторингу» можна розглядати як у широкому, так і вузькому розумінні. Моніторинг у широкому розумінні варто розглядати як процес, що є сукупністю таких етапів, як збирання даних, їх систематизацію, архівацію, обробку, аналіз та прогноз. У вузькому значенні моніторинг – це регулярне спостереження з метою відстеження тенденцій. У сучасних умовах це поняття здебільшого трактується саме у широкому розумінні [1, с. 575].

Частина науковців, зокрема А. Колот, наголошує на необхідності моніторингу соціально-трудо-вої сфери. На думку науковця, є всі підстави стверджувати, що соціально-трудо-ва сфера є інституціональним простором для формування, функціонування та розвитку соціально-трудо-вих відносин. Соціально-трудо-ва сфера – це, з одного боку, інститути, що діють на її полі, а з іншого, відносини, що супроводжують процес трудо-вої діяльності [2, с. 10].

Як зазначають О. Іляш та С. Гринкевич, моніторинг соціально-трудо-вої сфери – це спеціально організована комплексна система вивчення процесів, що відбуваються у соціально-трудо-вій сфері, спостереження за ними, аналіз мікро-, мезо- та макроекономічних статистичних чинників, які характеризують ступінь задоволеності працею, її мотивацією тощо [3].

Варто зазначити, що в нашому дослідженні поставлено завдання аналізу трансформаційних процесів, що відбуваються у системі соціально-трудо-вих відносин, а не сфери соціально-трудо-вих відносин загалом. У зв'язку з цим необхідно визначити змістові характеристики моніторингу трансформації соціально-трудо-вих відносин, які потрібно закласти в основу розроблення програми та інструментарію дослідження.

По-перше, у ролі об'єкта спостереження постає не просто комплекс відносин у сфері праці, а їх зміни, що спричиняють не тільки перетворення в наявних елементах (предметі, суб'єктах, методах тощо), а й набуття ними нових форм та появу якісно нових складових.

По-друге, метою моніторингу трансформації соціально-трудо-вих відносин є своєчасне виявлення факторів, які можуть сприяти чи перешкоджати процесу змін відповідно до вимог нової (інноваційної) економіки.

По-третє, оскільки трансформація соціально-трудо-вих відносин – це неперервний процес якісних та кількісних перетворень, то і моніторинг трансформації соціально-трудо-вих відносин має відбуватися на постійній основі з відповідним оновленням програми та інструментарію дослідження відповідно до вимог інноваційного розвитку.

Погоджуємося з думкою О. Карпіщенко, що дослідження, побудовані на аналізі статистичних рядів, є ґрунтовними в тому випадку, коли процеси, що досліджуються, протікають лінійно. Але сучасному етапу розвитку суспільства властиве руйнування звичних відносин. У цей період особливо важливим є зворотний зв'язок між об'єктом аналізу та його дослідником, що потребує постійного корегування системи показників [4, с. 202].

У зв'язку з цим зауважимо, що моніторинг трансформації соціально-трудо-вих відносин на українських підприємствах доцільно проводити з використанням статистичних (аналіз статистичних даних) та соціологічних методів (опитування у формі анкетування). Це пов'язано з тим, що статистичні методи дослідження не можуть відобразити реальну картину процесів, що відбуваються в системі соціально-трудо-вих відносин у повному обсязі, оскільки існує складність кількісного виміру результатів інноваційної (творчої) праці. Тому обмежуватися одним методом дослідження недоцільно та неефективно.

Система моніторингу трансформації соціально-трудо-вих відносин наведена на рис. 2.

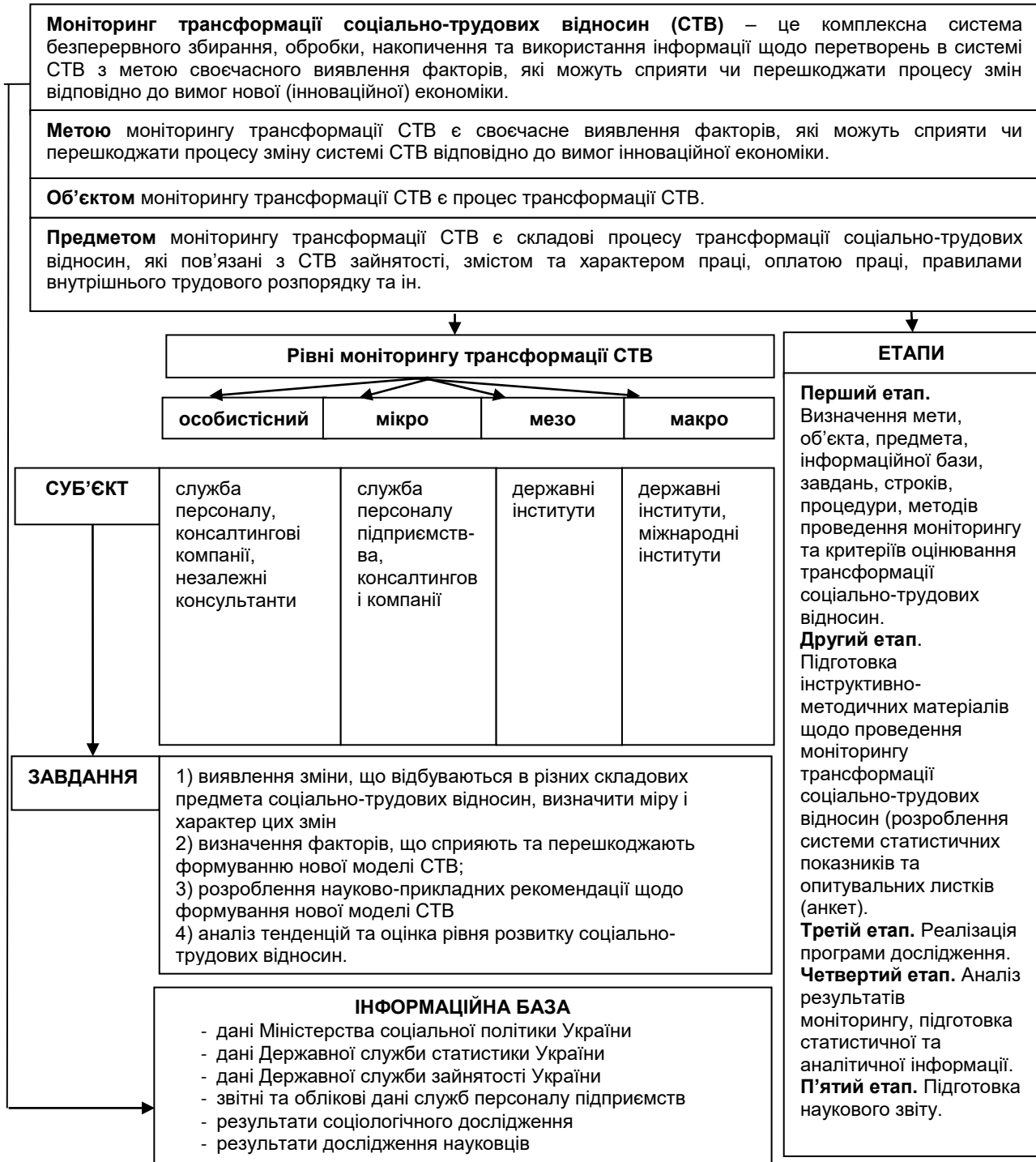

Рис. 2. Система моніторингу трансформації соціально-трудових відносин

Джерело: складено автором

Для адаптації соціально-трудових відносин до змін, що відбуваються в економіці та суспільстві, створення передумов для інноваційного розвитку економіки потрібно діагностувати фактори, які позитивно чи негативно впливають на цей процес, а також виявити тип трансформації соціально-трудових відносин. З цією метою варто сформувані набір показників, які характеризують різні напрями змін через складові предмету соціально-трудових відносин.

Другий спосіб дослідження трансформації соціально-трудових відносин пов'язаний із застосуванням соціологічних методів – опитування у формі анкетування. З цією метою розробляють анкети, що містять питання, відповіді на які фіксуються респондентом письмово. А. Браймен та Е. Белл називають основні переваги цього різновиду опитування:

- анонімність процедури підвищує відвертість і довіру респондентів;

- оперативність проведення, без використання складних технічних засобів, економія часу і коштів;

- жорстка регламентація процедури дозволяє зібрати точні дані;
- легкість обробки отриманих даних;
- відсутність зовнішнього впливу з боку інтерв'юєра [5, с. 225].

Дослідження проводиться в два етапи. Спочатку проводиться аналіз звітних даних та нормативних документів підприємства. Далі співробітники служби персоналу мають заповнити опитувальні листки, в яких зафіксувати інформацію щодо змін в системі соціально-трудова відносин на підприємстві. На другому етапі потрібно визначити рівень задоволення працівників змінами, що відбуваються в соціально-трудова відносинах, та суб'єктивне ставлення (оцінку) до різних процесів.

Розроблені нами показники оцінювання трансформації соціально-трудова відносин на рівні підприємства наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники оцінювання трансформації соціально-трудова відносин на рівні підприємства

1. Соціально-трудова відносини зайнятості
1
1.1. Частка працівників, які працюють на умовах неповного робочого часу, %
1.2. Частка працівників, які працюють на умовах строкових трудових договорів, %
1.3. Частка працівників, які працюють на умовах тимчасової, непостійної зайнятості, %
1.4. Частка працівників, які працюють на умовах вторинної зайнятості, %
1.5. Частка працівників, які працюють дистанційно, %
1.6. Частка працівників, які працюють на умовах запозиченої праці, %
з них:
Частка працівників, які працюють на умовах лізингу, %
Частка працівників, які працюють на умовах аутстафінгу, %
1.7. Частка працівників, які працюють на основі договорів цивільно-правового характеру, %
2. Соціально-трудова відносини, пов'язані зі змістом та характером праці
2.1. Частка інноваційної діяльності у загальній кількості завдань/робіт відповідно до посадових (робочих) інструкцій, %
2.2. Частка працівників, зайнятих інноваційною діяльністю, %
2.3. Частка проектних робіт у загальній кількості, %
2.4. Частка працівників зайнятих проектною діяльністю, %
2.5. Кількість внутрішніх та зовнішніх науково-дослідних розробок (НДР) (за рік)
2.6. Кількість принципово нових видів техніки і технології (за рік)
2.7. Кількість розроблених і впроваджених ресурсозберігаючих технологій (за рік)
3. Соціально-трудова відносини, пов'язані з правилами внутрішнього розпорядку
3.1. Відсоток працівників, які працюють в режимі гнучкого робочого часу, %
3.2. Відсоток працівників, праця яких є нерегламентованою, %
3.3. Відсоток працівників, які працюють в умовах ненормованого робочого часу, %
3.4. Частка працівників, яким надається творча відпустка, %
4. Соціально-трудова відносини, пов'язані з умовами та охороною праці
4.1. Частка працівників, які працюють на автоматизованому (комп'ютеризованому) та механізованому (технічне озброєння) устаткуванні, %
4.2. Частка робочих місць оснащених автоматизованим (комп'ютеризованим) та механізованим (технічне озброєння) устаткуванням, %
4.3. Частка витрат підприємства на автоматизацію (комп'ютеризацію) та механізацію (технічне озброєння) підприємства (витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення), % до валових витрат
5. Соціально-трудова відносини, що виникають у зв'язку з розвитком персоналу
5.1. Частка працівників, яких навчено новим професіям, % (за рік)
5.2. Частка працівників, які підвищили кваліфікацію (за рік)
в навчальних закладах, %
на робочому місці, %

продовження табл. 1

1
5.3. Частка працівників, які мають міжнародний сертифікат знання іноземної мови, %
5.4. Частка витрат підприємства на навчання та підвищення кваліфікації, % до валових витрат
6. Соціально-трудові відносини, пов'язані з організацією індивідуальної та колективної праці
6.1. Частка працівників, охоплених колективними формами організації праці (включаючи участь в проектах), %
6.2. Частка працівників, охоплених індивідуальними формами організації праці, %
7. Соціально-трудові відносини, що виникають у зв'язку з оцінюванням індивідуальних якостей і результатів
7.1. Частка посад/робіт, для яких розроблено модель компетенцій (профіль посади), %
7.2. Частка працівників, які пройшли процедуру оцінювання на основі розробленої моделі компетенцій за рік, %
7.3. Частка працівників, які були оцінені в межах центрів оцінювання за рік, %
7.4. Частка працівників, які пройшли процедуру оцінювання на основі досягнення поставлених цілей, % (за рік)
7.5. Частка працівників, які пройшли процедуру оцінювання на основі системи збалансованих показників, % (за рік)
8. Соціально-трудові відносини, що виникають у зв'язку з винагородою за послуги робочої сили
8.1. Співвідношення середньої заробітної плати на підприємстві плати на підприємстві з найвищим рівнем середньої заробітної плати в країнах Європи
8.2. Співвідношення середньої заробітної плати працівників, які працюють на умовах стандартної та нестандартної зайнятості (строкові трудові договори)
8.3. Співвідношення середньої заробітної плати працівників певної категорії (професіонали), зайнятих і незайнятих проектною діяльністю
8.4. Частка соціальних виплат і винагород в сукупній винагороді, %
8.5. Співвідношення середньої заробітної плати, яку одержують працівники певної категорії (професіонали), які працюють на умовах стандартної зайнятості та дистанційно
8.6. Співвідношення середньої заробітної плати, яку одержують працівники певної категорії, що працюють на умовах стандартної зайнятості та запозиченої праці
9. Соціально-трудові відносини, пов'язані з дотриманням норм трудового законодавства
9.1. Частка атипових трудових договорів ¹ у загальній кількості, %
9.2. Наявність/відсутність колективного договору
9.3. Наявність/відсутність профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудового колективу органу
9.4. Участь у колективних переговорах щодо укладення галузевої та генеральної угоди

Джерело: складено автором

В. Шейко та Н. Кушнарєнко зазначають, що у соціологічному дослідженні передусім важливо визначити обсяг вибірки. Остання залежить від загальної кількості соціальних об'єктів, які утворюють генеральну сукупність [6, с. 106].

Частина науковців зазначає, що під час формулювання питань анкети необхідно враховувати, що на деякі питання можуть дати ґрунтовні відповіді лише певні респонденти [7, с. 235; 8, с. 342]. Це важливо, оскільки окремі дослідження потребують відповідного рівня освіти та обізнаності працівників у певних питаннях.

Важливим етапом дослідження змін в соціально-трудових відносинах в контексті інноваційного розвитку підприємств є оцінка ефективності їхньої інноваційної діяльності. Така діяльність є однією з найбільш ризикових, оскільки вимагає значних інвестиційних, інтелектуальних та інших ресурсів. Ефективність реалізації інноваційної діяльності залежить від її якісної організації, яка у свою чергу повинна бути оптимально спланована на основі попередньої та поточної оцінки. Тому для її аналізу необхідно використовувати показники ефективності інноваційної діяльності, які сучасні вітчизняні економісти пропонують класифікувати за такими критеріями:

– параметри наукомісткості виробництва, які включають фактичні витрати на проведення НДДКР, співвідношення витрат на такі дослідження з обсягами продажів продукції підприємства, середньорічне зростання витрат на науково-технічні розробки, відношення загальної чисельності

¹ Атиповий трудовий договір – це договір, який відрізняється новизною конструкції і змісту, який характеризується значними модифікаціями однієї чи декількох ознак трудового договору: особистісного, організаційного чи майнового. Розрізняють такі атипові трудові договори: на певний термін, на неповний робочий час, для надання послуг праці в умовах підряду, для надомників, для працівників в умовах дистанційної зайнятості, для запозичених працівників та ін.

наукових та інженерних кадрів, зайнятих розробкою й впровадженням інновацій, до загальної чисельності зайнятих на підприємстві;

– параметри конкурентоздатності виробництва, які можуть включати показники якості продукції, ціну та вартість продукції, характеристики каналів збуту, структуру й частку ринку, диференціацію та диверсифікованість продукції, рівень сервісного обслуговування;

– параметри експорتابельності продукції, які відображають частку виробів, що знаходять збут за кордоном, частку продукції, частку ринку окремих країн або регіонів, що належать цьому підприємству; співвідношення цін реалізації та світових цін на аналогічну продукцію;

– параметри відновлення продукції, представлені показниками коефіцієнта відновлення продукції (відношення нової продукції до всього обсягу виробництва), частку принципово нової продукції, яка раніше не випускалася підприємствами України або світу;

– параметри техніко-економічного рівня продукції, які є специфічними для різних видів продукції, але можуть бути порівнянні між окремими підприємствами країни або з аналогічними іноземними виробами [9, с. 118].

Для аналізу оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства у закордонній практиці використовують такі показники: строк окупності інвестицій, чистий дисконтований дохід, внутрішня норма прибутку або коефіцієнт дисконтування, проста норма прибутку, коефіцієнт фінансової автономності проекту, коефіцієнт поточної ліквідності і т. д. [10, с. 93].

Як зазначає П. Смоленюк, вказаний перелік показників лише частково характеризує ефективність інноваційної діяльності та потребує доповнень. На думку автора, для детальнішої оцінки ефективності інноваційної діяльності до переліку показників варто внести, по-перше, коефіцієнт ефективності капіталовкладень підприємства в інноваційну діяльність, по-друге, частку прибутку від інноваційної діяльності, по-третє, коефіцієнт збалансованості грошових потоків, по-четверте, показник результативності стадії проведення НДДКР [11].

Наведемо показники ефективності інноваційної діяльності, виокремлені Ю. Левченко та М. Чорною [9, с.119-120; 12, с. 104].

Рентабельність інноваційної діяльності показує, який прибуток підприємство отримує з однієї вкладеної гривні в інновації та розраховується за такою формулою:

$$R_{ID} = \frac{\Pi_{ID}}{B_{ID}} \times 100, \quad (1)$$

де Π_{ID} – прибуток від інноваційної діяльності;

B_{ID} – витрати на інноваційну діяльність.

Частка прибутку від інноваційної діяльності показує, яку частину від чистого прибутку підприємства становить прибуток, отриманий від реалізації інноваційної продукції, процесів, послуг (формула (2)).

$$\Pi_{ni} = \frac{\Pi_{II}}{\Pi}, \quad (2)$$

де Π_{II} – прибуток від реалізації інноваційної продукції, процесів, послуг;

Π – чистий прибуток підприємства.

Частка витрат на інноваційну діяльність показує, скільки коштів від загальної суми витрачається на розвиток нових продуктів.

Цей показник повинен плануватися на достатньому рівні й відповідати структурі інноваційного портфелю, встановлюючи необхідне співвідношення між різними напрямками інвестицій (формула (3)).

$$C_{IH} = \frac{\sum_{i=1}^T B_i^H}{\sum_{i=1}^T B_i^3}, \quad (3)$$

де B^H – витрати на інноваційну діяльність підприємства;

B^3 – загальні витрати підприємства.

Інноваційний прибуток на одного працівника є своєрідним критерієм продуктивності праці людей, які займаються інноваційною діяльністю. Цей показник також дає уяву про ефективність розміщення додаткових ресурсів:

$$\Pi_{1n} = \frac{\Pi_{ID}}{\sum_{i=1}^T \text{Ч}_{ПВП}^{IH}}, \quad (4)$$

де Π_{ID} – прибуток від інноваційної діяльності;

$\text{Ч}_{ПВП}^{IH}$ – загальна кількість працівників, повністю зайнятих інноваційною діяльністю.

Частка витрат на персонал, що займається інноваційною діяльністю, показує скільки припадає витрат на персонал, що займається інноваційною діяльністю та розраховується за наступною формулою:

$$C_{ВПД} = \frac{\Phi_{3nID}}{\Phi_{3n}}, \quad (5)$$

де Φ_{3nID} – розмір фонду заробітної плати працівників, що займаються інноваційною діяльністю;

Φ_{3n} – розмір фонду заробітної плати.

Коефіцієнт оновлення продукції відображає частку нової продукції у загальному обсязі продажу продукції підприємства. На основі цього показника можна зробити висновок про доцільність фінансування інноваційної діяльності, оскільки нова продукція, як правило, є конкурентоспроможною і проблем з її збутом зазвичай немає за умови, що ефективно працює служба маркетингу. Його можна розраховувати за такою формулою:

$$K_{OP} = \frac{O_{ВНП}}{O_{ЗОП}}, \quad (6)$$

де K_{OP} – коефіцієнт оновлення продукції;
 $O_{ВНП}$ – кількість видів нової продукції, од.;
 $O_{ЗОП}$ – загальна кількість товарної продукції, од.

Коефіцієнт освоєння нової продукції дає змогу оцінити здатність підприємства до впровадження інноваційної або підвладної технологічним змінам продукції та розраховується за формулою:

$$K_{ОНП} = \frac{ВР_{НП}}{ВР_3}, \quad (7)$$

де $ВР_{НП}$ – виручка від реалізації нової або удосконаленої продукції та продукції, виготовленої за допомогою нових або удосконалених технологій, грн;

$ВР_3$ – виручка від реалізації всієї продукції підприємства, грн.

Коефіцієнт освоєння нової техніки показує спроможність підприємства до освоєння устаткування новітніх виробничо-технологічних ліній. Визначається співвідношенням знову введених за останні три роки в експлуатацію новітніх основних виробничо-технологічних засобів у порівнянні з іншими засобами, включаючи будівлі, споруди, транспорт. Розраховується за формулою:

$$K_{НТ} = \frac{OЗ_Н}{OЗ}, \quad (8)$$

де $OЗ_Н$ – вартість нововведених новітніх основних засобів, грн;

$OЗ$ – середньорічна вартість виробничих засобів підприємства, грн.

Коефіцієнт оновлення технології відображає частку вартості нових технологій у загальному обсязі вартості технологій. Розраховують за формулою:

$$K_{OT} = \frac{N_{НТ}}{\sum ТП}, \quad (9)$$

де K_{OT} – коефіцієнт оновлення технології;

$N_{НТ}$ – кількість впроваджених нових технологічних процесів;

$\sum ТП$ – сумарна кількість технологічних процесів.

Третій етап передбачає проведення моніторингу трансформації соціально-трудова відносин та оцінку ефективності інноваційної діяльності за розробленим інструментарієм.

Наступним етапом є встановлення причинно-наслідкових зв'язків за допомогою інструментарію рангової кореляції.

Оскільки показники мають різні одиниці виміру, то для визначення комплексних показників спочатку варто розрахувати відповідні коефіцієнти. Коефіцієнти визначаються співвідношенням індивідуальних оцінок за кожним показником з відповідними стандартами чи еталонами (формула (10)) [13, с. 304].

$$K_i = \frac{O_i}{O_i^{\text{еталон}}}, \quad (10)$$

O_i – оцінка за i -м показником

$O_i^{\text{еталон}}$ – еталонне значення i -го показника

Коефіцієнт рангової кореляції визначається за формулою (11) [14, с.246]:

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum_1^n d_j^2}{n(n^2-1)}, \quad (11)$$

Якщо серед значень ознак x і y зустрічається кілька однакових, тобто утворюються пов'язані ранги, то в такому випадку коефіцієнт Спірмена обчислюється за формулою (12):

$$\rho = 1 - \frac{6d^2 + A + B}{n^3 - n}, \quad (12)$$

де

$$A = \frac{1}{12} \sum (A_j^3 - A_j), \quad (13)$$

$$B = \frac{1}{12} \sum (B_k^3 - B_k), \quad (14)$$

j – номери зв'язок по порядку для ознаки x ;

A_j – число однакових рангів в j -й зв'язці по x ;

k – номери зв'язок по порядку для ознаки y ;

V_k – число однакових рангів в k -й зв'язці з u .

Коефіцієнт Спірмена приймає будь-які значення в інтервалі [-1; 1]. Значущість коефіцієнта кореляції рангів Спірмена перевіряється на основі t -критерію Стьюдента. Розрахункове значення критерію визначається за формулою (15):

$$t_p = \rho \sqrt{\frac{n-2}{1-\rho^2}}, \quad 15$$

Висновки з проведеного дослідження. Розроблено інструментарій, який ґрунтується на сформованих нами показниках трансформації соціально-трудових відносин і спрямований на діагностику не системи соціально-трудових відносин загалом, а змін, що відбуваються в ній з метою виявлення факторів, які можуть сприяти чи перешкоджати процесу змін відповідно до вимог нової (інноваційної) економіки. Показники оцінювання трансформації соціально-трудових відносин на рівні підприємства охоплюють СТВ зайнятості, розвитку, оцінювання персоналу, організації та винагороди за працю, додержання норм трудового законодавства, пов'язані зі змістом та характером праці, ПВТР, умовами та охороною праці. Розроблений інструментарій може бути використаний для виявлення основних трансформацій у сфері соціально-трудових відносин і дослідження їх впливу на ефективність інноваційної діяльності.

Література

1. Акіліна О.В. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навчальний посібник / О.В. Акіліна, Л.М. Ільч. – К. : Алерта, 2010. – 734 с.
2. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А.М. Колот. – К. : КНЕУ, 2010. – 251 с.
3. Іляш О.І. Економіка праці та соціально-трудові відносини [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О.І. Іляш, С.С. Гринкевич. – К. : Знання, 2010. – 476 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/14940807/ekonomika/monitoring_sotsialno-trudovoyi_sferi_instrument_regulyuvannya_udoskonalennya_
4. Карпіщенко О.І. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навчальний посібник / О.І. Карпіщенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 264 с.
5. Браймен А. Методы социальных исследований. Группы, организации и бизнес / А. Браймен, Э. Белл. – Х. : Изд-во Гуманитарный Центр, 2012. – 776 с.
6. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарченко. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 310 с.
7. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В.А. Ядов. – М. : Добросвет, 2000. – 596 с.
8. Добренков В.И. Методы социологического исследования: учебн. / В.И. Добренков, А.И. Кравченко. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 768 с.
9. Левченко Ю.Г. Економіка й організація інноваційної діяльності : Курс лекцій для студ. напряму 6.030504 «Економіка підприємства» для всіх форм навч. / Ю.Г. Левченко. – К. : НУХТ, 2012. – 163 с.
10. Методические рекомендации по оценке эффективности инвестиционных проектов. Официальное издание – М. : ОАО «НПО» Изд. «Экономика», 2008 – 234 с.
11. Смоленюк П. Аналіз ефективності інноваційної діяльності підприємств / П. Смоленюк // Економічний аналіз. – 2005. – Випуск 5. – С. 332–336.
12. Чорна М.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств : монографія / М.В. Чорна. – Харків : ХДУХТ, 2012. – 210 с.
13. Цимбалюк С.О. Технології управління персоналом : навч. посіб. / С.О. Цимбалюк. – К. : КНЕУ, 2009. – 399 с.
14. Єріна А.М. Статистика : підручник / А.М. Єріна, З.О. Пальян. – К. : КНЕУ, 2010. – 351 с.

References

1. Akilina, O.V. (2010), *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and labor relations], tutorial, Alerta, Kyiv, Ukraine, 734 p.
2. Kolot, A.M. (2008), *Sotsialno-trudova sfera: stan vidnosyn, novi vyklyky, tendentsii rozvytku* [Social and labor sphere: state relations, new challenges, development tendencies], KNEU, Kyiv, Ukraine, 251 p.
3. Iliash, O.I. (2010), "Labor economics and labor relations", available at: http://pidruchniki.com/14940807/ekonomika/monitoring_sotsialno-trudovoyi_sferi_instrument_regulyuvannya_udoskonalennya_ (access date January 10, 2017).
4. Karpishchenko, O.I. (2006), *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and labor relations], tutorial, VTD «Universytetska knyha», Sumy, Ukraine, 264 p.

5. Braymen, A. and Bell, E. (2012), *Metody sotsialnykh issledovaniy. Gruppy, organizatsii i biznes* [Methods of Social Research. Groups, organizations and business], Izd-vo Gumanitarnyy Tsentr, Kharkiv, Ukraine, 776 p.

6. Sheiko, V.M. and Kushnarenko, N.M. (2008), *Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnytskoi diialnosti* [The organization and methods of research activities], textbook, 6th publishing, corrections and additions, Znannia, Kyiv, Ukraine, 310 p.

7. Yadov, V.A. (2000), *Strategiya sotsiologicheskogo issledovaniya. Opisaniiye, obyasneniye, ponimaniye sotsialnoy realnosti* [The strategy of sociological research. Description, explanation, understanding of social reality], Dobrosvet, Moscow, Russia, 596 p.

8. Dobrenkov, V.I. (2008), *Metody sotsiologicheskogo issledovaniya* [Methods of sociological research], textbook, INFRA-M, Moscow, Russia, 768 p.

9. Levchenko, Yu.H. (2012), *Ekonomika i orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti. Kurs lektsii dlia stud. napriamu 6.030504 «Ekonomika pidpriemstva» dlia vsikh form navch.* [Business organization and innovation. Lecture courses for students in training 6.030504 «Business Economics» all forms of education], NUKhT, Kyiv, Ukraine, 163 p.

10. Metodicheskiye rekomendatsii po otsenke effektivnosti investitsionnykh proyektov (2008), [Guidelines on estimates of the effectiveness of investment projects], OAO «NPO» Izd. «Ekonomika», Moscow, Russia, 234 p.

11. Smoleniuk, P. (2005), "Analysis of the effectiveness of innovation enterprises", *Ekonomichnyi analiz*, no. 5, pp. 332–336.

12. Chorna, M.V. (2012), *Otsinka efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv* [Evaluating the effectiveness of innovative activity of enterprises], monograph, KhDUKhT, Kharkiv, Ukraine, 210p.

13. Tsybaliuk, S.O. (2009), *Tekhnologii upravlinnia personalom* [Technology HR], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 399 p.

14. Yerina, A.M. (2010), *Statystyka* [Statistics], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 351 p.

Рецензент: д-р екон. наук, доцент ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана» С.О. Цимбалюк

УДК 005.35:[005.936.3:621]

Плекан У.М.,
аспірант* кафедри економіки та фінансів
Тернопільський національний технічний
університет ім. Івана Пулюя

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

Plekan U.M.,
graduate student at the department of economy and finance
Ternopil Ivan Puluji National Technical University

PECULIARITIES OF CONDUCTING SOCIALLY RESPONSIBLE INITIATIVES OF THE INSTRUMENT-MAKING ENTERPRISES

Постановка проблеми. Наростання соціальних, екологічних, економічних проблем та політична нестабільність останніх чотирьох років в Україні спонукають підприємства проводити соціальні практики та знаходити нові підходи до вирішення нагальних проблем. Уникати соціальної відповідальності можна за умови ізоляції від суспільства, що є неприпустимим для підприємства в ринкових умовах. Крім того, багатьма дослідженнями доведено, що соціальна відповідальність приносить користь підприємству і, навпаки, уникнення соціальної відповідальності звужує можливості розвитку.

Україна гостро відчуває гальмуючий вплив відсутності чіткої законодавчої бази і правових рамок соціально відповідальної поведінки суб'єктів господарювання, брак чіткого розуміння необхідності

* Науковий керівник: Панухник О.В. – д-р екон. наук, професор

феномену соціальної відповідальності та її вигоди для усіх учасників соціального середовища. Тому дане питання є актуальним і потребує розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління соціальними ініціативами українських підприємств відображена у наукових працях А. Зінченко та М. Саприкіної, І. Ворончака, Л. Грициної, О. Панухник [1], І. Малика, Н. Піроженко, В. Звонара [2] та ін.

Попри численні дослідження, недостатньо уваги приділяється вивченню особливостей здійснення соціально відповідальних ініціатив вітчизняними підприємствами в розрізі галузей промисловості, зокрема з урахуванням специфіки розвитку українських підприємств приладобудування. За цих умов необхідним є аналіз тенденцій розвитку та інструментів соціально відповідальних ініціатив підприємств приладобудування України.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей здійснення соціально відповідальних ініціатив підприємствами приладобудування шляхом вирішення наступних завдань:

- визначення значення соціально відповідальної діяльності (СВД) для вітчизняних підприємств в умовах підвищеного динамізму зовнішнього середовища;
- висвітлення інструментарію механізму здійснення соціально відповідальних ініціатив підприємств приладобудування;
- розробки рекомендацій щодо удосконалення управління соціально відповідальними ініціативами підприємств приладобудування.

Об'єктом дослідження є здійснення соціально відповідальних ініціатив підприємствами приладобудування.

Предмет дослідження – зміст та роль СВД в межах підприємства, особливості реалізації соціально відповідальних ініціатив приладобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Недофінансування соціально-культурної сфери є характерним явищем для багатьох постсоціалістичних країн, зокрема і для України. Причинами такого стану є:

- низький рівень податкового навантаження на малий і середній бізнес;
- недовіра важелі впливу на нецільове і неефективне витрачання бюджетних коштів;
- відсутність єдиних концептуальних підходів до вироблення стратегії соціально-культурного розвитку українського суспільства [1]. За таких обставин підвищуються очікування та вимоги суспільства до соціально відповідальної діяльності підприємств. Побудова дієвої системи управління соціально відповідальною діяльністю є одним із важливих напрямів розвитку сучасних підприємств приладобудування. Керівники, враховуючи специфіку підприємства, повинні забезпечити відповідність системи управління інтересам зацікавлених сторін та систематичний перегляд принципів функціонування. Дотримання принципів соціальної відповідальності є сучасним стандартом ефективного управління.

Значна увага до СВД та спроби численних науковців виокремити загальноприйняті норми та методи управління СВД є результатом дії чинників:

- визнання того, що здатність до залучення інвестицій на пряму пов'язана з якістю управління СВД;
- дотримання міжнародних стандартів сприяє виходу на міжнародні ринки;
- соціальні програми підприємства можуть фінансуватися спеціалізованими фондами «соціальних інвестицій»;
- образ соціально відповідального підприємства підвищує прихильність клієнтів, партнерів, а відтак підвищується вартість бренду, підтримується бажаний імідж;
- завдяки СВД модернізується низка виробничих процесів – зростає продуктивність праці (разом з тим стабілізуються трудові ресурси), прибутковість, знижуються деякі витрати у зв'язку з запровадженням екологічно безпечного обладнання.

За своєю суттю соціальна відповідальність – це імплементовані в систему управління соціальні зобов'язання переважно добровільного характеру перед працівниками, партнерами, державою, інститутами громадянського суспільства та суспільством у цілому. Це відповідальність компанії за вплив її рішень і дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорої та етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, у т.ч. здоров'ю та добробуту суспільства; враховує очікування зацікавлених сторін; відповідає чинному законодавству та міжнародним нормам поведінки та інтегрована у діяльність організації і практикується у її відносинах [3].

СВД організації може втілюватися у різних формах, змінюватися разом із зміною ринкового та державного регулювання. Першим кроком у налагодженні соціальної відповідальності на підприємстві є соціальні ініціативи – ідеї вирішення соціальних проблем, які переважно починаються із спонукання до нових форм СВД.

Соціально відповідальна ініціатива, як форма волевиявлення підприємства щодо здійснення СВД, залежить від суб'єктивного ставлення керівників, власників, акціонерів. Залежно від того, які соціально відповідальні ініціативи реалізуються, підприємство здійснює різні витрати. Ю.Ю. Чебан

виділяє такі види соціальних витрат: партнерські, екологічні, кадрові, податкові, соціально-орієнтовані, інноваційні, інформаційні, науково-освітні, мотиваційні. Зазначені витрати відрізняються від інших витрат відсутністю чіткої законодавчої регламентації, оскільки майже всі вони є добровільними (додатковими) за класифікацією О. І. Пацули [4, с. 75]. У списку обов'язкових витрат, пов'язаних із здійсненням СВД, фігурують обов'язкові соціальні виплати працівникам, внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, витрати на удосконалення умов і охорону праці.

Попри те, що реалізація соціально відповідальних ініціатив спричиняє зростання витрат підприємства і не передбачає отримання додаткового прибутку, у довгостроковому періоді можливе зростання доходу від збільшення гудвілу компанії та підвищення інвестиційної привабливості. Пріоритетними мотивами здійснення підприємствами соціально відповідальних практик є бажання підвищити конкурентоспроможність, зміцнити свої позиції на ринках збуту, завоювати нові світові та внутрішні ринки.

Доведено, що соціально відповідальна поведінка впливає на ефективність діяльності підприємства, дозволяючи заощадити на маркетингових витратах, а відтак, зростає конкурентоспроможність. СВД несе велику цінність для підприємства в сфері управління ризиками невизначеності через стабілізацію зовнішнього та внутрішнього середовища на засадах компетентності, екологізму та етичних цінностей. Таким чином, найважливіші економічні ефекти від здійснення соціально відповідальних ініціатив підприємством приладобудування відображаються у сферах фінансів, маркетингу, управління персоналом, управління ризиками, а бізнес-ефект від впровадження управління СВД виражається у фінансових надходженнях, зростанні продажів, зростанні економічної ефективності маркетингу [5, с. 357]. При цьому підприємство отримує вигоду не безпосередньо у часі здійснення СВД, а у довгостроковому періоді.

У питанні вибору напряму соціально відповідальних ініціатив варто зважати не тільки на наявні ресурси, які можуть бути направлені на СВД, але й на специфіку соціальних проблем суспільства чи окремої громади. Балансування між економічними та соціальними цілями – основне завдання управління СВД підприємства. Управлінські рішення щодо здійснення СВД повинні будуватися на основі системного та ціннісного підходів і враховувати щонайменше три фактори, зокрема:

1. Соціальні ініціативи створюють «цінність» некомерційного характеру, що утруднює визначення фінансових результатів такої діяльності. У цьому полягає суть предметної специфіки СВД. Аналізуються соціальна корисність, соціальне значення та соціальні наслідки для суспільства. Соціальні практики підприємств, результати яких не мають грошового виміру – «здоров'я», «висока якість життя», «соціально-правовий захист» тощо – відповідають визначеному вектору розвитку суспільства для покращення моделі соціальної системи. Незалежно від цілей, мети та інструментів, наслідками здійснення соціальних ініціатив підприємств приладобудування є соціальні зміни, що впливають на стан об'єкта та зачіпають інтереси усіх зацікавлених сторін. Перед здійсненням СВД проводиться попередній аналіз та прогноз соціальних змін, оцінюються віддалені можливі наслідки

2. Цінності та цілі різних стейкхолдерів можуть не співпадати або бути суперечливими. Кожна з зацікавлених сторін є представником своєї системи цінностей. Як учасники соціально процесу, стейкхолдери здійснюють прямий або ж опосередкований вплив на хід реалізації та наслідки соціальних проєктів, які здійснює підприємство. Тож на етапі планування соціальних ініціатив мають досліджуватися, аналізуватися та враховуватися інтереси та цінності зацікавлених сторін

3. Бюджет СВД обмежений. Витрати на здійснення соціально відповідальних дій можуть фінансуватися за рахунок власних коштів підприємства або ж надаватися донорами, інвесторами, благодійниками, державою для реалізації чітко визначених проєктів соціального спрямування. Як у першому, так і в другому випадку фінансові та нефінансові ресурси лімітовані, тому варто визначити, вирішення яких соціальних питань є найбільш пріоритетним.

Отже, СВД підприємств приладобудування має бути сформована таким чином, щоб створити максимальну соціальну цінність, задовільнивши інтереси зацікавлених сторін за даного обмеженого бюджету коштів. Згрупуємо в таблиці 1 інструменти впровадження і функціонування механізму реалізації СВД підприємствами приладобудування.

При налагодженні СВД підприємства приладобудування першочергово вдається до організаційних і управлінських механізмів. Статус соціально відповідальної організації вимагає, по-перше, розробки та запровадження дієвої системи прийняття управлінських рішень і дій, пов'язаних з етикою поведінки, середовищем, організаційними зв'язками в межах організації та, по-друге, наявності загального механізму управління підприємством, моніторингу його діяльності, складання нефінансової звітності.

Важливими завданнями управління СВД є такі:

- визначати функції, обов'язки і підзвітність структурних одиниць;
- уточнювати повноваження і правочинність діяти від імені організації;
- встановлювати вимоги щодо внутрішніх документів, в тому числі у сфері розкриття інформації про здійснені соціальні ініціативи;

- розробляти і впроваджувати принципи соціальної відповідальності.

Таблиця 1

Інструменти впровадження і функціонування механізму реалізації СВД підприємствами приладобудування

№ з/п	Суть інструменту	Мета	Приклади застосування
1	Індивідуальні корпоративні заходи	Формулювання цілей, бачення і цінностей ведення бізнесу	Запровадження кодексу корпоративної етики, створення комітету з питань етики поведінки й соціальної відповідальності, організація підвищення професійного рівня співробітників
2	Інструменти налагодження діалогу із зовнішнім середовищем	Покращення репутації та утворення маркетингових переваг	Впровадження відкритої політики щодо звітності, проходження різноманітних соціальних і природоохоронних сертифікацій, дотримання принципів соціального партнерства
3	Участь у соціально значущих інвестиціях, проєктах і фундаціях	Здійснення вкладу в соціальну, економічну та інші сфери життєдіяльності	Здійснення соціальних програм, проєктів, точкових ініціатив, етичне інвестування

Джерело: сформовано автором

Таким чином, механізм управління СВД покликаний розподіляти й регулювати повноваження і підзвітність в межах організації. Зазначені завдання можуть виконуватись єдиним органом управління або бути розподіленими між різними структурами. У теорії менеджменту виділяють три структурні рівні управління СВД, які розглянуті у таблиці 2.

Таблиця 2

Структура управління СВД підприємств приладобудування

№ з/п	Назва структурної одиниці	Завдання
1	Голова правління	Розробка і впровадження політики соціальної відповідальності, розробка та затвердження програм соціальних дій
2	Голова стратегічного планування	Розгляд результатів впровадження СВД, погодження стратегічних питань СВД
3	Група з СВД	Реалізація політики і програм СВД, підготовка звітів про виконану роботу

Джерело: [6, с. 7]

Підрозділ із соціальної відповідальності містить відомості щодо прийнятих за звітний період ініціатив у галузі змін у політиці компанії, прийняття нових документів щодо корпоративної культури.

Підприємство приладобудування, яке позиціонує себе соціально відповідальним, впроваджує відкриту політику звітності з дотриманням прозорості діяльності на добровільних засадах. Завдяки інформації про власну діяльність формується імідж надійного, успішного та відповідального підприємства.

Відсутність стандартизованих форм нефінансової звітності залишає питання порядку складання звіту та повноти відображення інформації вибором самого підприємства. Терміни підготовки та складання нефінансової звітності не регламентуються. Поширеними у світі системами підготовки нефінансової звітності є система, запропонована Глобальним договором ООН, а також GRI, IR, міжнародних стандартів ISO 26000 та AA1000. Внутрішньою політикою визначається і рішенням керівника затверджується, якої системи буде притримуватися підприємство при розкритті нефінансової інформації. Формат соціального звіту може бути і власний, адже до нього не висуваються конкретні вимоги і звіт не підлягає обов'язковій перевірці аудитора [7].

Згідно з практиками складання соціального звіту великими компаніями, які позиціонують себе соціально відповідальними, у звіті прийнято відображати інформацію у контексті сталого розвитку з розкриттям особливостей корпоративного управління і стану діалогу із зацікавленими сторонами. Невід'ємною частиною звіту є сфера соціально-трудових відносин. Показники, які відображають забезпечення кращих умов праці, безпеки праці, високої якості життя співробітників характеризують підприємство як цінного роботодавця. Прийнято також висвітлювати взаємовідносини компанії з місцевими громадами з описом програм та проєктів, у яких брало участь підприємство. Часто в соціальних звітах зустрічаються відомості про вплив на екологічну обстановку з відзначенням позитивних зрушень [8].

Відкритість і прозорість діяльності виявляється також у проведенні інформаційних зустрічей у громадах з наданням інформації про проєкти підприємства, з відповідями на питання, застосуванням «гарячих» телефонних ліній, висвітлення новин підприємства на власному сайті та на сторінках

місцевих газет тощо. Вказані заходи є методами профілактики корупції, поряд з іншими, не менш важливими – обмеженням бюрократичних процедур, забезпеченням безпеки ланцюга постачання, вдосконаленням процесу документообігу.

У рамках налагодження діалогу із зовнішнім середовищем здійснюються соціальні проекти. Розширення зв'язку із громадськістю сприймається підприємством як добровільне соціальне зобов'язання. Виконання останнього відбувається на основі реалізації ініціатив, які мають пряме відношення до сфери охорони здоров'я, освіти, культури, захисту навколишнього середовища. Виклики сучасності звертають увагу підприємств на проблеми громад, зокрема, на розвиток соціально значущої інфраструктури, розвиток бізнес-середовища та підвищення активності громад, роботу з незахищеними верствами населення. Свій внесок підприємство приладобудування може зробити також у сферу освіти. Зважаючи на проблему актуалізації політехнічної освіти в Україні, підприємствам приладобудування варто підтримати проведення олімпіад з політехнічної освіти, запроваджувати можливо і невеликі, проте власні освітні ініціативи.

Розрізняють соціальні програми, що розроблені підприємством (власні), у співпраці з місцевими, регіональними чи органами державного управління, а також громадськими та професійними об'єднаннями, ЗМІ. У будь-якому випадку, соціальні ініціативи потребують різноманітних ресурсів та безперервного управління. Соціальні проекти розвитку територій діяльності підприємства вирішують нагальні проблеми, підвищують громадську активність людей.

Події, які відбуваються в Україні протягом останніх років, показали, що здатність громад до самоорганізації та творча активність громадян може врятувати країну від руйнування і надати імпульс до реформування. Значення підприємств приладобудування у забезпеченні стабільності та добробуту громади незмінно високе. У підприємця прищеплюється відчуття турботливого господаря свого місця проживання, своєї країни, відчуття відповідальності за своє власне життя та за свою країну.

Наступним інструментом реалізації соціально відповідальних ініціатив підприємств приладобудування є соціально значущі інвестиції і фундації, за допомогою яких здійснюється вклад у соціальну, економічну та інші сфери життєдіяльності. Соціальне інвестування відображає пошук компромісу між прибутковістю та етичністю. Метою соціального інвестування є отримання доходу або корисного ефекту для соціального середовища.

Перспективи розвитку приладобудування в Україні залежать від інтенсивності перебігу в галузі інвестиційних процесів. Останніми роками спостерігається закономірне переструктурування інвестиційних ресурсів суб'єктів господарювання на користь модернізації і реконструкції застарілих потужностей. Вітчизняні підприємства приладобудування спрямовують інвестиції на закупівлю виробничого устаткування. Поряд з цим, лівова частка вкладень спрямовується на внутрішні програми з підвищення кваліфікації працівників та на їх професійний розвиток, а також запровадження ресурсо-зберігаючих заходів.

Популярності в Україні набуває етичне інвестування – процес відповідального здійснення капіталовкладень з ретельним відбором об'єкту інвестування, який інтегрує соціальні, екологічні та етичні міркування в процесі прийняття інвестиційного рішення [9].

Таким чином, вважаємо за доцільне більше уваги підприємствам приладобудування приділяти мінімізації впливу своєї діяльності на навколишнє середовище, збереженню природних ресурсів та пропагуванню бережливого ставлення до природи.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи зазначене вище, зауважимо, що формування системи управління СВД – складний процес, який займає тривалий період часу і вимагає цілеспрямованих зусиль.

Здійснення соціально відповідальних ініціатив впливає на всі бізнес-процеси підприємств приладобудування, тож мають бути вписані в бізнес-стратегію компанії, оскільки стосується планування розвитку підприємства, поліпшення його конкурентоспроможності та оптимізації витрат.

Одним із заходів, що зміг би істотно вплинути на кількісні параметри соціально відповідальних ініціатив в Україні, є розробка та прийняття чіткої законодавчої бази, яка створювала б правові рамки соціально відповідальної поведінки та була націленою на її оптимізацію. Головною ж причиною, через яку СВД повільно поширюється серед підприємств приладобудування, є низький рівень обізнаності серед покупців та самих виробників про здійснені соціальні практики. Тому подальшого висвітлення потребують теорія та методика вдосконалення соціально відповідальних ініціатив підприємств приладобудування та відповідного інструментарію управління СВД суб'єктів господарювання.

Література

1. Панухник О.В. Місцеві бюджети у фінансуванні соціально-культурного розвитку регіонів / О.В. Панухник // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 1 (34). – С. 89–94.
2. Звонар В.П. Логіка дослідження соціальної відповідальності як соціоекономічного феномену / В.П. Звонар // Економіка України. – 2015. – № 5. – С. 4–16.

3. ISO – Management and Leadership Standards – ISO 26000 – Social Responsibility [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iso.org/sr>
4. Пацула О.І. Соціальні витрати підприємства та їхня класифікація / О.І. Пацула // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2006. – № 3. – С. 74–81.
5. Фоменко Г.Г. Формування соціальних витрат підприємств у процесі реалізації соціального захисту працівників / Г.Г. Фоменко // Економіка промисловості. – 2012. – № 3–4. – С. 356–360.
6. Бубен О. Політика з корпоративної соціальної відповідальності «Прикарпаттяобленерго» на 2011–2014 р. [Електронний ресурс] / О. Бубен. – Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs2/index-593865.html>
7. Євтушенко В.А. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об'єкти, показники / В.А. Євтушенко // Вісник НТУ «ХПІ». Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2013. – № 46 (1019). – С. 53–63.
8. Макаренко І.О. Сучасні тенденції складання і подання корпоративної звітності [Електронний ресурс] / І.О. Макаренко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір ; збірник наукових праць / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. Ред. В.С. Кравців. – Львів. – Випуск 1 (105). – 2014. – С. 410–415. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/2030>
9. Hofmann E., Hoelzl E., Kirchler E. // 30th Annual Congress JAREP. – Prague. – 2005. – pp. 88–94.

References

1. Panukhnyk, O.V. (2012), "Local governments in the financing of social and cultural development of regions", *Galician economic bulletin*, no. 1 (34), pp. 89–94.
2. Zvonar, V.P. (2015), "Logic of the research into social responsibility as a socioeconomic phenomenon", *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 4–16.
3. ISO – Management and Leadership Standards – ISO 26000 – Social Responsibility. – Access mode : www.iso.org/wgsr (access date February 10, 2017).
4. Patsula, O.I. (2006) "Social costs of enterprises and their classification", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 3, pp. 74–81
5. Fomenko, H.H. (2012), "Develop social costs of enterprises in the implementation of social protection", *Ekonomika promyslovosti*, no. 3–4, pp. 356–360
6. Buben, O. (2011), "Polityka z korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti «Prykarpattiaoblenerho» na 2011–2014 r.", available at: <http://uadocs.exdat.com/docs2/index-593865.html> (access date February 10, 2017).
7. Yevtushenko, V.A. (2013), "Corporate Social Responsibility Evaluation: methods, objects, indicators", *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "KhPI"*, no. 46, pp. 53–63.
8. Makarenko I. O. (2014) "Current trends in drafting and presentation of corporate reporting", *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Problemy intehratsii Ukrainy u svitovyy finansovyy prostir*, issue 1 (105), pp. 410–415, available at: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12030> (access date February 10, 2017).
9. Hofmann, E., Hoelzl, E. and Kirchler, E. (2005), "Ethical investment: How do moral considerations influence investment behaviour?", *30th Annual Congress JAREP*, Prague, pp. 88–94.

Рецензент: д-р екон. наук, професор Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя О.В. Панухник

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 338.242.4

Арестенко В.В.,
*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бізнес-логістики
та технологій на водному транспорті
Київська державна академія водного транспорту
ім. П. Конашевича-Сагайдачного,*

Арестенко Т.В.,
*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу
Таврійський державний агротехнологічний університет,*

Арестенко В.В.,
*канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри органічної і біологічної хімії
Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Богдана Хмельницького*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СИСТЕМІ SOCIAL MEDIA MARKETING

Arestenko V.V.,
*санд.сц.(екоп.), асоц. проф., асистент професора на департаменті
департаменту бізнес-логістики та технологій на морському
Київській державній академії водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного,*

Arestenko T.V.,
*санд.сц.(екоп.), асоц. проф., асистент професора
на департаменті маркетингу
Таврійського державного агротехнологічного університету,*

Arestenko V.V.,
*санд.сц.(педагогічна), асоц. проф., асистент професора
на департаменті органічної та біологічної хімії
Богдан Хмельницький Мелітопольський державний педагогічний університет*

POTENTIAL WAYS OF MARKETING RESEARCH IN THE SYSTEM OF SOCIAL MEDIA MARKETING

Постановка проблеми. Темпи розвитку можливостей сучасного Інтернет простору вражають. За останні десять років межі поширення інформації через інтернет-платформи розширилися до непізнаваності та давно за популярністю перевищили телевізійні та радіо ЗМІ, друковані видання. Така зміна пріоритетів споживачів змусила маркетингові агенції переорієнтувати сферу проведення досліджень на Інтернет простір, а саме – на дослідження соціальних мереж. Особливістю поведінки людей в соціальних мережах є те, що вони набагато легше, ніж на інших платформах, діляться приватною інформацією, висвітлюють деталі своїх захоплень та професійної спрямованості. Отже, таргетованість (цільове спрямування) та ефективність маркетингових досліджень у соціальних мережах є набагато вищою, ніж у інших інструментах маркетингової діяльності. Саме це і стало основою виникнення системи Social Media Marketing (SMM) – комплексу заходів щодо просування продуктів, компаній, брендів у соціальних мережах. SMM також виступає ідеальною платформою для проведення маркетингових досліджень поведінки споживачів та, на нашу думку, є перспективним методом маркетингових досліджень. За таких умов висвітлення особливостей та напряму розвитку SMM набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «маркетингові дослідження» широко

висвітлюються у сучасній та класичній науковій літературі. Серед відомих дослідників цього питання значиться Г. Армстронг, Д. Сондерс, Ф. Котлер та інші. Проте питанням Інтернет-маркетингу значно менше приділено уваги. Основний вклад в дослідження проблем саме Інтернет-маркетингу внесли такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Б. Гейтс, Ю. Багрін, А. Береза, К. Беррі, І. Бойчук, Ф. Вірін, А. Грехов, Ф. Гуров, Е. Деніел, Д. Джоунс, Л. Доулінг, Т. Дейнекін, Е. Ілайєс, М. Макаров, А. Панкрухін, Е. Петрик, В. Плєскач, П. Сміт, У. Хенсон, В. Царев та інші.

Основні аспекти застосування інструментів SMM, як правило, висвітлюються у працях маркетологів-практиків, таких як М. Кун, Н. Міхаеліду, Р. Текерей, Д. Халілов, М. Хайятт, К. Максимюк та інших. Проте питанням використання SMM як платформи проведення маркетингових досліджень до цього часу уваги не приділялося.

Постановка завдання. Актуальність розвитку сфер проведення та застосування результатів маркетингових досліджень не викликає сумніву. Популяризація використання соціальних мереж робить доступним концентрацію вибірки споживачів за визначеними критеріями та розширює можливості проведення досліджень. Отже, у даній статті ми поставили за мету дослідити стан та тенденції розвитку маркетингових досліджень в Україні в системі Social Media Marketing.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі прийняття рішення про покупку споживачі все частіше керуються додатковими перевагами, які створює маркетингова політика кондицій, стимулювання збуту або програм лояльності. Відносно новітнім та перспективним методом проведення маркетингових досліджень та одночасно ефективним інструментом маркетингу є Social Media Marketing (SMM). Користувачі не тільки споживають інформацію, а й спілкуються, об'єднуються в співтовариства, що дає можливість виділити цільовий сегмент ринку та дослідити споживачів субкультурних та референтних груп у «природньому» середовищі. Крім цього, особливістю поведінки людей в соціальних мережах є те, що вони набагато легше, ніж на інших платформах, діляться інформацією про себе, про свої особисті та професійні інтереси.

Отже, за таких умов маркетингова діяльність сучасних підприємств має розпочинатися з маркетингових досліджень, що дозволить зорієнтуватися та визначити саме ті маркетингові інструменти, за дію яких споживач буде згоден заплатити додаткові гроші та обрати наш товар. Глибоке розуміння поведінки споживачів на зарубіжному ринку дасть змогу підприємству ефективно задовольняти потреби споживачів та бути конкурентоспроможним [1; 6].

Система та принципи проведення досліджень перебувають під впливом факторів зміни економічного середовища функціонування підприємства, здатності його адаптування до вітчизняних кризових умов, тому питання стану вітчизняного ринку маркетингових досліджень, особливості проведення у системі Social Media Marketing потребує деталізації та аналізу.

Лідери ринку проведення маркетингових досліджень упродовж останніх років майже не змінюються. Першу п'ятірку складають наступні компанії: ACNielsen Україна, ГФК – Юкрейн, ТОВ «Проксіма Рісерч», TNS Ukraine, UMG. У порівнянні з 2014 роком компанія ACNielsen Україна потіснила ІП «ГФК ЮКРЕЙН» та посіла першу сходинку. Також значне зростання показала агенція Medical Data Management, піднявшись з шостої сходинки на третю, поділивши її з ТОВ «Проксіма Рісерч». Обороти компаній першої десятки сумарно впали до 45% [2; 3; 5]. Рейтинг маркетингових дослідницьких агенцій за оборотом на 2015 рік наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтинг маркетингових дослідницьких агенцій у 2015 році

Позиція рейтингу	Назва компанії	Територіальне розташування, місто
1	2	3
1	AC NEILSEN UKRAINE	Київ
2	ІП "ГФК ЮКРЕЙН"	Київ
3	ТОВ "Проксіма Рісерч" та Medical Data Management	Київ
4	UMG	Київ
5	TNS Ukraine	Київ
6	ТОВ Incos Україна	Київ
7	Міллард Браун ARMI – Маркетинг Україна	Київ
8	InMind	Київ
9	Київський міжнародний інститут соціології	Київ
10	Research & Branding Group	Київ
11	МАСМІ-Україна	Київ
12	ТОВ "Нью Імідж Маркетинг Груп"	Харків
13	ТОВ "Альянс Капітал Менеджмент"	Київ

продовження табл. 1

1	2	3
14	Novelty Result Group	Київ
15	UMP, Український Маркетинговий Проект	Київ
16	IRS Group	Київ
17	iVOX Ukraine	Київ
18	Компанія КВІКСТАРТ	Київ
19	Український соціологічний стандарт	Київ
20	Следопит	Київ
21	Аналітична група "Стратегіко"	Рівне

Джерело: сформовано авторами на основі [2-3]

Як і у 2014 році, топові позиції у рейтингу займають компанії, які отримують замовлення від фармацевтичного ринку. Сумарна частка ринку цих компаній не змінилась та складає 18% (ТОВ «Проксіма Рісерч» – 10% та ПП «ЦМФІ «Медикал Дата Менеджмент» – 8% відповідно). Наведені компанії мають чітку галузеву спеціалізацію і постійно входять до топ-10 ринку маркетингових досліджень упродовж майже 10 років.

Важливим показником напрямку розвитку ринку маркетингових досліджень є їх розподіл між сферами B2B та B2C. Умовно сферу маркетингових досліджень поділяють на B2B (business to business) та B2C (business to customers). B2C стабільно залишається основним замовником маркетингових досліджень [2-4]. На рисунку 1 наведено графіки зміни обсягу замовлень за визначеними секторами на основі даних 18 компаній із сукупним оборотом 533,3 млн грн. Згідно даних УАМ у 2015 році, як і у попередні, переважали замовлення на дослідження сектору B2C (73,7% усіх замовлень).

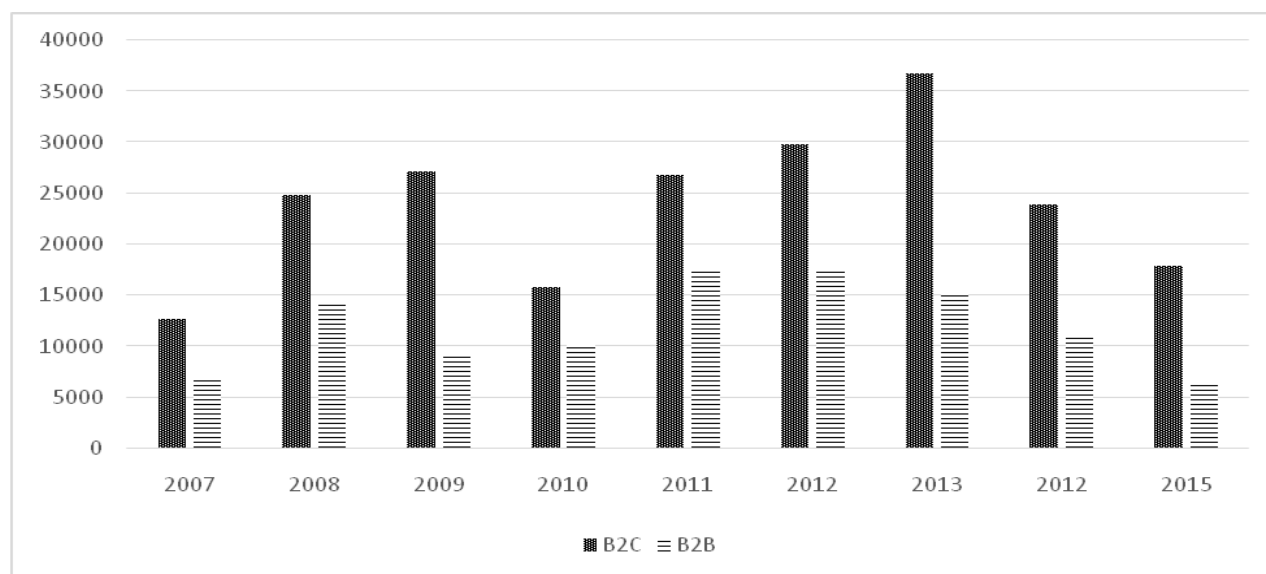

Рис. 1. Розподіл замовлень на маркетингові дослідження між ринками B2B та B2C

Джерело: побудовано авторами на основі [2; 3; 5]

Становлення вітчизняного ринку електронної комерції припадає на кінець дев'яностих років ХХ століття. Саме в цей час формуються перші інтернет-магазини, з'являються основні форми електронної комерції: електронні гроші (E-Cash), електронна торгівля (E-Trade), електронний маркетинг (E-Marketing), електронний банкінг (E-Banking), електронні страхові послуги (E-Insurance) тощо.

На початку 2016 року 62% дорослого населення України користується Інтернет. Частка користувачів Інтернет серед людей 18-39 років в Україні сягнула 91%. Старший вік та проживання у сільській місцевості значно зменшують вірогідність користування Інтернетом.

Протягом лютого 2016 року Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів всеукраїнське дослідження щодо користування Інтернет дорослим населенням України. Дослідження було проведене методом особистого інтерв'ю за місцем проживання. Всього було опитано 2020 респондентів, що мешкають у всіх регіонах України (крім Криму та непідконтрольних Україні територій) за стохастичною вибіркою, репрезентативною для населення України віком від 18 років. Статистична похибка вибірки (з імовірністю 0,95 і за дизайн-ефекту 1,5) не перевищує: 3,3% – для показників

близьких до 50%, 2,8% – для показників близьких до 25%, 2,0% – для показників близьких до 10%, 1,4% – для показників близьких до 5%. Основними трендами розвитку інструментів SMM, які також окреслюють напрямки проведення маркетингових досліджень виступають:

1. Популяризація *app*-технологій (директивних мобільних додатків). У звіті компанії «Делойт» про глобальні тренди розвитку споживчого ринку мобільних послуг йдеться про збільшення кількості мобільних пристроїв та інтенсивність їхнього використання, що у деяких сегментах зростає більш ніж удвічі та свідчить про зміну поведінки споживачів. Дослідження охопило 6 континентів, 31 країну та 49500 респондентів і містить ґрунтовний аналіз споживчого ринку мобільних пристроїв, поведінки споживачів, ключових тенденцій і перспектив широкого спектру бездротових і мобільних продуктів та послуг у регіонах та окремих країнах.

Статистика зазначає, що чисельність глобальних споживачів, що мають мобільні пристрої, продовжує зростати: 78% споживачів мають смартфони, понад 50% – планшети, і майже 10% є власниками натільних електронних пристроїв. Спостерігається зміщення акценту на неголосові комунікації, а саме текстові повідомлення і послуги обміну миттєвими повідомленнями у мобільних додатках (Viber, Messenger, WatsUp) та соціальних мережах. Незважаючи на те, що послуги голосового зв'язку залишаються найбільш популярним додатком у розвинених країнах, де за останній рік рівень їхнього використання склав 76%, текстові повідомлення йдуть нарівні з ними (74%) [7].

Відповідно, швидкими темпами зростає і частка цільових дій, виконаних за допомогою цих пристроїв. Тому власникам бізнесу необхідно комплексно підходити до цього питання – адаптувати сайт під мобільні пристрої та застосовувати мобільну рекламу та розробляти програми під інтернет-магазин. Отже, мобільні додатки популярних послуг є одним з найефективніших засобів проведення досліджень смаків та уподобань споживачів різних сегментів ринку. Серед найпопулярніших додатків серед українців є «Приват24», «Нова Пошта», «Uklon» та мобільні версії додатків соціальних мереж.

2. Feedback-маркетинг. Швидка реакція споживачів на будь-яку діяльність компаній в реальному часі, а саме робота з відгуками споживачів, онлайн промо, реакція у вигляді «лайків» та «дизлайків» дає можливість маркетинговим агенціям розширити сферу збору первинної інформації методом маркетингового експерименту та спостереження. Соціальні медіа за природою «моментальні», але деякі пости більш «моментальні», ніж інші. Наприклад, додаток Periscope, дозволяє користувачам створювати відеотрансляції деяких відрізків їхнього життя в реальному часі. Користувачі Periscope переглядають щодня відео довжиною в 40 років [5; 8]. Instagram і Snapchat також дають змогу створювати моментальний контент, за допомогою якого можна досліджувати смаки і уподобання споживачів у реальному часі.

3. Контент-маркетинг. Контент-маркетинг – це розповсюджена в сучасній маркетинговій практиці технологія привернення уваги та залучення цільової аудиторії до бренду за допомогою створення та поширення актуальної та цінної інформації. Соціальні мережі стають основною платформою для розповсюдження контенту. Якісний контент є визначальною основою формування кількості учасників груп у соціальних мережах та послідовників у Instagram, які і складають цільову аудиторію брендів. Незважаючи на зростаючу популярність контент-маркетингу, в Україні він поки що не став самостійним інструментом і є частиною глобальних маркетингових стратегій компаній. На нашу думку, контент-маркетинг може стати ефективним інструментом проведення маркетингових експериментів щодо реакції аудиторії на нововведення в асортиментній політиці, сервісі та методах поширення інформації.

4. Блогінг. Перенасиченість ринку засобами маркетингових комунікацій створило ефект «туману», тобто неможливості виокремити конкретні маркетингові посилання та інформацію. Встановлено, що класичні засоби маркетингових комунікацій поступово втрачають рівень сприйняття та довіри цільової аудиторії. Проте «живе спілкування» конкретних осіб, які просто та зрозуміло описують якість та призначення товару, можливість побачити непрофесійні фото та відеозвіти його використання набувають популярності. Можливості мережі Інтернет по створенню власних сайтів, інтернет-платформа Youtube зробили можливим значний розвиток блогінгу як інструменту маркетингу. Статистика відвідування блогу, кількість переглядів відео певної тематики, відношення «like» та «dislike» дозволяють провести ґрунтовні маркетингові дослідження поведінки споживачів, виявлення смаків та уподобань та сприяє просуванню брендів.

5. Створений користувачами контент. Контент, створений користувачами – це інтернет-огляди, відгуки в соціальних медіа. За даними пошукових систем пошук інформації про новий товар споживачі починають з таких платформ, як IRecommended, Otvovik, спеціалізованих груп в соціальних мережах та інших зосереджень інформації від «живої» аудиторії. Сила впливу такого контенту на процес прийняття рішення про покупку перевершує професійний контент сучасних брендів. Отже, ми вважаємо, що наведена тенденція може бути використана для проведення маркетингових досліджень факторів впливу на поведінку споживача, результати яких використані у створенні методів просування товарів. Це означає, що компаніям треба ставати відкритішими до спілкування зі своїми користувачами, а також підвищувати якість своєї продукції та послуг, щоб створити позитивний вплив на своїх споживачів. Вважаємо, що співпраця між брендами і споживачами має тенденцію до розвитку [2].

Рейтинг популярності соціальних мереж на сьогодні виглядає наступним чином: на першому місці за популярністю у світі – соціальна мережа Facebook, якою користується 1,5 млрд людей

щомісяця і яка збирає 81% всіх лайків; на другому місці - китайська мережа Qzone з 659 млн активних користувачів на місяць; на третьому місці - Instagram з 400 млн. користувачів. Далі – Twitter з 316 млн., а на п'ятому місці – Google+ (500,25 млн.) [8]. У ТОП-10 також увійшли Sina Weibo, Pinterest та LinkedIn. В Україні найпопулярнішою соціальною мережею за кількістю відвідувачів станом на вересень 2016 року є ВКонтакте, на другому місці розташувався YouTube, на третьому – Facebook [7].

Висновки з проведеного дослідження. Соціальний медіа маркетинг або маркетинг соціальних мереж є порівняно новою сферою діяльності для сучасних підприємств, яку вони активно опановують незалежно від масштабу та специфіки їх діяльності. Маркетингові дослідження у соціальних мережах дають можливість проаналізувати діяльність компанії, визначити її місце на ринку і оцінити ефективність діяльності конкурентів. Спеціально розроблені сервіси моніторингу ефективності роботи в соціальній мережі допомагають оцінити, контролювати і прогнозувати діяльність компанії в соціальних медіа. Такі сервіси, як Socialmention, TweetDeck, SocialSeek, HootsuitePro, YouScan та інші, які дозволяють відстежувати згадки бренду в блогах, форумах, соціальних мережах, досліджують ринки, вивчають діяльність конкурентів, і представляють результати моніторингу в зручному аналітичному інтерфейсі з функціями командної роботи.

Стрімко зростаюча популярність соціальних мереж свідчить про те, що саме вони стають місцем зосередження споживачів та виступають ідеальною платформою для їх дослідження. Соціальні мережі створюють універсальне середовище як для проведення маркетингових досліджень, так і для втілення маркетингових кампаній оснований на їх результатах.

Література

1. Голубков Е. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика / Е. Голубков, 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство “Финпресс”. – 2008. – 496 с.
2. Коноплицкий С. SMM будущего: 5 главных трендов 2015 года [Електронний ресурс] / Сергей Коноплицкий. – 2015. – Режим доступа: <http://ain.ua/2014/12/23/554975>.
3. Лилик І. Ринок маркетингових досліджень в Україні в 2014 році: експертна оцінка та аналіз УАМ / І. Лилик // Маркетинг в Україні. – 2015. – №1. – С. 4-26.
4. Полторак В. Маркетингові дослідження / В. Полторак. – К. : Центр навчальної літератури. – 2009. – 373 с.
5. Рижак О. Тенденції SMM у 2015-2016 рр. / О. Рижак // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір. – 2015. – № 4. – С. 59-67.
6. Руделіус В. Маркетинг : підручник / В. Руделіус, О. Азарян, О. Виноградов. – К. : Навч.-метод. центр “Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні”. – 2005. – 422 с.
7. Newman D. 10 Top Trends Driving The Future Of Marketing [Електронний ресурс] / Daniel Newman // Forbes. – 2015. – Режим доступа: <http://www.forbes.com/forbes/welcome/>
8. Stelzner M.A. How Marketers Are Using Social Media to Grow Their Businesses [Електронний ресурс] / Michael A. Stelzner // Social Media Examiner. – 2014. – Режим доступа: <http://www.socialmediaexaminer.com/SocialMediaMarketingIndustryReport2014.pdf>

References

1. Golubkov, E. (2008), *Marketingovyie issledovaniya: teoriya, metodologiya i praktika* [Marketing research: theory, methodology and practical aspects], 4 th ed., corrections and additions, Finpress Publ., Moscow, Russia, 496 p.
2. Konoplitskiy, S. (2015), *SMM budushhego; 5 glavnykh trendov* [SMM of future. Five main trends of 2015], available at: <http://ain.ua/2014/12/23/554975> (access date February 18, 2017).
3. Lilik, I. (2015), “Marketing research market in Ukraine in 2014: experts rates and analyze UMA”, *Marketing v Ukraini*, no.1, pp. 4-26.
4. Poltorak, V. (2003), *Marketynhovi doslidzhennia* [Marketing research], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 387 p.
5. Ryzhak, O (2015), “Tendencies of SMM in 2015-2016”, *Naukovi doslidzhennia ukrainskoho mediinoho kontentu: sotsialnyi vymir*, no. 4, pp. 59-67.
6. Rudelius, V., Azarian, O. and Vynogradov, O. (2005), *Marketynh* [Marketing], Navchalno-metodychnyi tsentr «Konsortsiium iz udoskonalennia menedzhment-osvity v Ukraini», Kyiv, Ukraine, 422 p.
7. Newman, D. (2015), “10 Top Trends Driving The Future Of Marketing”, Forbes, available at: <http://www.forbes.com/forbes/welcome/> (access date February 19, 2017).
8. Stelzner, M.A. (2014), “How Marketers Are Using Social Media to Grow Their Businesses”, *Social Media Examiner*. available at: <http://www.socialmediaexaminer.com/SocialMediaMarketingIndustryReport2014.pdf> (access date February 19, 2017).

Рецензент: д-р екон. наук, професор кафедри менеджменту
Таверійського державного агротехнологічного університету Л.В. Синяєва

УДК 631.145:338.432

Грінченко Р.В.,
канд. екон. наук, доцент, доцент
кафедри економіки підприємства
Одеський національний економічний університет

СКЛАД УЧАСНИКІВ РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Hrinchenko R.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of enterprise economy
Odessa National Economic University

PARTICIPANTS IN THE AGRO INDUSTRIAL PRODUCTS MARKET

Постановка проблеми. Сучасні динамічні умови господарювання вимагають високоефективної діяльності суб'єктів на будь-якому ринку. Проте діяльність на ринку агропромислової продукції супроводжується високим рівнем конкуренції та невизначеності у зв'язку із залежністю агропромислового бізнесу від природних умов.

Україна – за природним та історичними умовами має всі передумови до формування конкурентного середовища в агропромисловому бізнесі та створення конкурентоздатної агропромислової продукції, що зможе конкурувати на світових ринках. Проте до проблем розвитку ринку агропромислової продукції необхідно підходити, застосовуючи системний підхід, враховуючи особливості діяльності всіх суб'єктів, які на ньому функціонують. У зв'язку із великою кількістю учасників на ринку агропромислової продукції та їх неоднорідністю виникає необхідність детального дослідження та виявлення основних груп учасників з притаманними їм особливостями діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням розвитку ринку агропромислової продукції приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: В. Андрійчук, Т. Дудар, В. Збарський, М. Єрмізіна, О. Калюжна, В. Кудлай, Т. Лозинська, В. Месель–Веселяк, М. Місевич, Г. Пасемко, П. Саблук, М. Трецов та інші. Проте висока динамічність та неоднозначність процесів, що відбуваються в агропромисловому бізнесі висувають необхідність у більш поглибленому дослідженні складу учасників ринку агропромислової продукції, у виявленні особливостей їх взаємозв'язків між собою.

У зв'язку із високою важливістю даного питання для розвитку ринку агропромислової продукції в Україні воно потребує подальшого розгляду та доповнення.

Питання, що досліджується, характеризується недостатньо комплексним науковим опрацюванням. Дослідження, що проводяться не мають системного характеру, а розглядають лише окремі суб'єкти ринку агропромислової продукції в Україні. Вирішення окресленого питання потребує комплексного підходу, який повинен базуватись на досконалому аналізі основних суб'єктів ринку агропромислової продукції з метою подальшого прогнозування їх діяльності для розвитку агропромислового бізнесу країни.

Постановка завдання. Метою даної статті виступає обґрунтування теоретичних засад основних учасників ринку агропромислової продукції, що відображають особливості їх взаємодіяльності в агропромисловому бізнесі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження основних учасників ринку агропромислової продукції розпочнемо із визначення суті самого агропромислового бізнесу та його структури.

У сучасній науковій літературі до характеристики агропромислового бізнесу застосовується декілька термінів: агропромисловий комплекс, агропромисловий бізнес та агропромисловий сектор, агропромислова галузь та агропромислова сфера. Тобто в Україні не існує єдиного законодавчо закріпленого поняття відносно діяльності на ринку агропромислової продукції.

Існує декілька підходів до визначення сутності агропромислового комплексу. Згідно із одним із найбільш розповсюджених електронних ресурсів: «АПК – складова частина економіки, що поєднує в собі виробництво сільськогосподарської продукції, її сільськогосподарську переробку, матеріально-технічне обслуговування села» [1]. Проте у даному визначенні не враховуються ті сектори, які потрібні агропромисловому виробництву для збереження, транспортування сировини та продукції, та ті, які забезпечують засобами виробництва переробників сільськогосподарської продукції. Тому вважаємо дане визначення недостатньо повним.

Згідно із тлумаченням в економічному словнику О.М. Азріліяна: «АПК – це сукупність галузей народного господарства, пов'язаних між собою економічними відносинами з приводу виробництва,

розподілу, обміну, переробки і споживання сільськогосподарської продукції» [2, с. 458]. Зазначене визначення підходить до тлумачення поняття ринок агропромислової продукції, проте агропромисловий комплекс повинен включати в себе ланки взаємозв'язків держави та приватних виробників, які не відображаються у даному визначенні.

В.І. Курило вважає, що: «АПК – сукупність галузей, що забезпечують, виробництво, переробку, зберігання і доведення до масового споживача продукції, виготовленої із сільськогосподарської сировини». Дане визначення акцентує увагу на етапах процесу доведення сільськогосподарської продукції до споживачів [3, с. 88].

Тобто єдиного визначення агропромислового комплексу у сучасній економічній науці не існує. У західних країнах взагалі відсутнє поняття агропромисловий комплекс, застосовуються інші поняття: агропромисловий бізнес, сфера та сектор. Даний вибір зумовлюється неможливістю об'єднання у однорідний комплекс суб'єктів із різними формами власності (такими, як держава та приватні агропромислові підприємства).

У подальших наших дослідженнях буде застосовано поняття агропромисловий бізнес, під яким розуміється – сукупність взаємозв'язків між суб'єктами господарювання (виробниками сільськогосподарської продукції, підприємствами, що забезпечують їх потреби та потреби переробників, та інфраструктура агропромислового ринку) з приводу виробництва, розподілу, обміну та продажу агропромислової продукції з метою одержання прибутку або іншого ефекту.

На основі узагальнення теоретичних напрацювань щодо агропромислового бізнесу, можна представити основних учасників ринку агропромисловою продукції за допомогою наведеної на рис. 1 схеми.

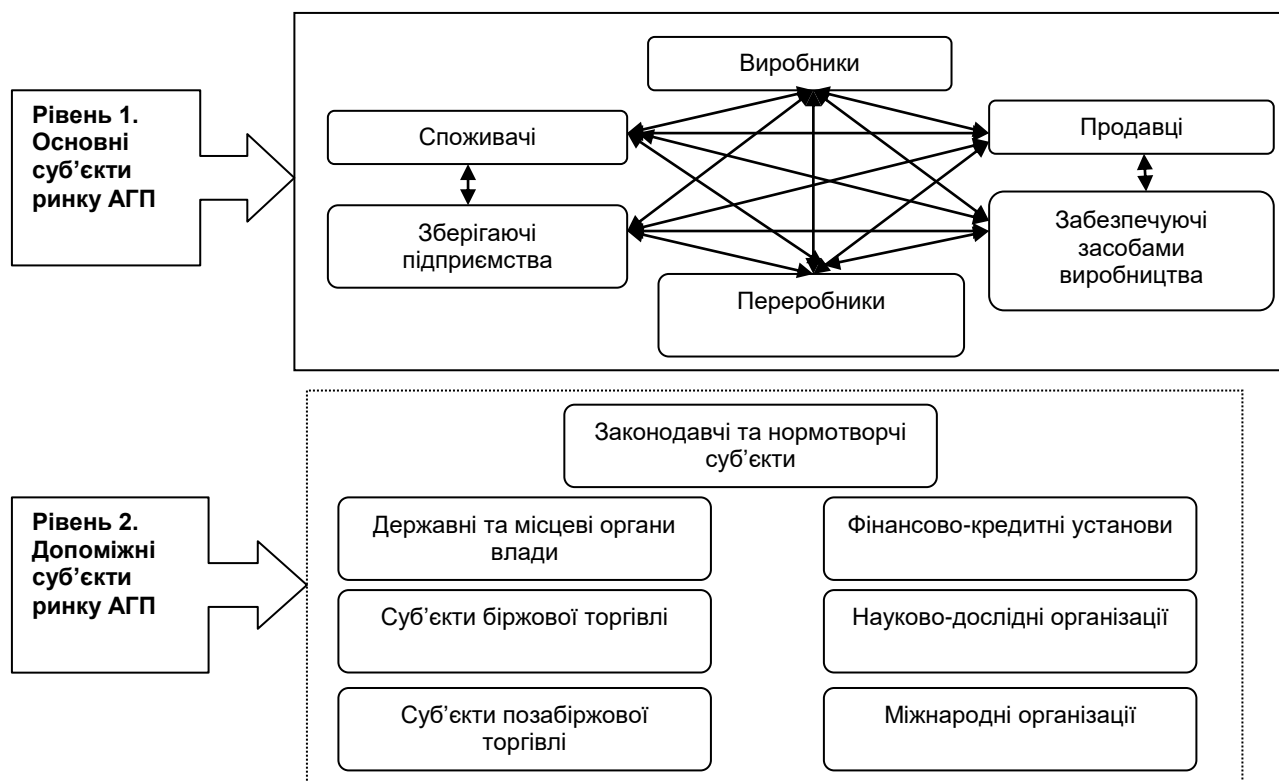

Рис. 1. Схема учасників ринку агропромислової продукції (АГП)

Джерело: сформовано автором

Таким чином, пропонується суб'єктів ринку агропромислової продукції розподілити на два рівні: на першому рівні – основні суб'єкти ринку, на другому рівні – всі допоміжні суб'єкти ринку агропромислової продукції, які безпосередньо не приймають участі у виробництві, зберіганні, переробці агропромислової продукції, проте є необхідними для регулювання діяльності на даному ринку та просуванні агропромислової продукції до споживачів.

Ієрархічний склад агропромислового бізнесу за етапами переробки сільськогосподарської сировини, сформований на основі узагальнення теоретичних напрацювань у даному напрямку, представлений на рис. 2.

Враховуючи надзвичайне значення кожної із складових агропромислового бізнесу для населення країни, необхідно розглядати диференціацію його учасників в Україні більш детально за наведеними ланками.

1. Сільськогосподарське виробництво.

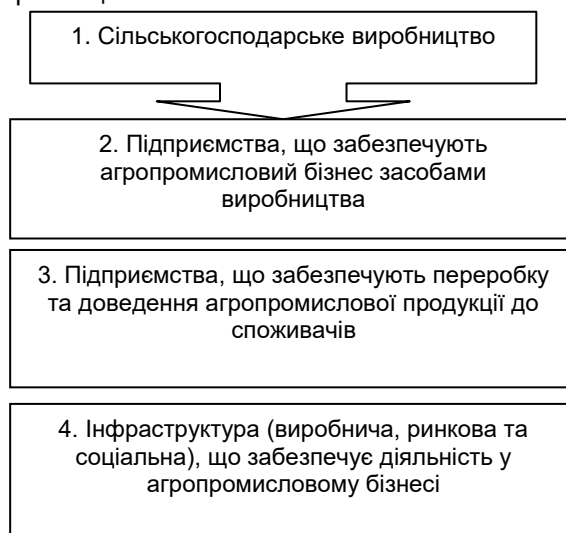

Рис. 2. Ієрархічний склад агропромислового бізнесу

Джерело: сформовано автором

Першочергове значення для розвитку агропромислового бізнесу має сільське господарство. Однією із складових та базових ланок ринку агропромислової продукції виступає ринок сільськогосподарської продукції. Даний ринок є забезпечуючим для потреб агропромислових підприємств та безпосередньо ресурсним джерелом продуктів харчування для населення країни.

У сучасній науковій літературі існує кілька підходів до трактування поняття ринок сільськогосподарської продукції. Основні з них представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до трактування поняття «ринок сільськогосподарської продукції»

Трактування	Автор
Сукупність економічних відносин з приводу організації та купівлі–продажу сільськогосподарської продукції	В.О. Рибалкін, В.Г. Бодров
Система економічних відносин, яка формується за участю різних інституцій, забезпечує та регулює виробництво продукції аграрного сектора економіки та рух товару до споживача у сфері обміну	А.О. Павленчик
Ефективний механізм задоволення потреб товаровиробників і запитів споживачів, найважливішою властивістю якого є те, що він виступає чутливим регулятором і координатором системи комерційних зусиль суб'єктів ринку, спрямованих на виробництво і реалізацію конкурентоспроможних агропродовольчих товарів для забезпечення продовольчої безпеки і формування експортного потенціалу держави	Т.Г. Дудар, В.Т. Дудар

Джерело: сформовано автором на основі [4, с. 366; 5, с. 5; 6, с. 22]

Таким чином, з наведених в табл. 1 визначень ринку сільськогосподарської продукції можна зробити висновки щодо неоднозначності тлумачення даного ринку з боку сучасних науковців. В наших подальших дослідженнях будемо використовувати загальне спрощене трактування поняття «ринок сільськогосподарської продукції» як – системи взаємозв'язків між суб'єктами господарювання з приводу виробництва, продажу, обміну та розподілу сільськогосподарської продукції.

Аналізуючи ринок сільськогосподарської продукції, слід звернути увагу на існуючі його класифікації. У сучасній науковій літературі існує декілька підходів до класифікації ринку сільськогосподарської продукції: від спрощеного поділу її на продукцію рослинництва та тваринництва, до багаторівневих детальних класифікацій. Чітку та функціональну класифікацію запропонувала у своїй роботі Клімова І.О. [7, с. 141]. Вона пропонує ринок сільськогосподарської продукції розподілити на три рівні.

На першому рівні ринки сільськогосподарської продукції класифікуються за походженням, на другому – за галузевою ознакою:

1. Ринок продукції тваринництва:
 - ринок м'яса, м'ясопродуктів та супутньої продукції;
 - ринок яєць;
 - ринок молочного скотарства та виробництва молока;
 - ринок продукції бджільництва;

- ринок риби та рибопродуктів.
- 2. Ринок продукції рослинництва:
 - ринок зернових та зернобобових культур;
 - ринок технічних культур;
 - ринок картоплі та овочів;
 - ринок кормових культур.
- 3. Ринок відходів:

- Ринок сільськогосподарських відходів.

У свою чергу ринки другого рівня розподіляються всередині своєї групи на ринки третього рівня з урахуванням галузевої приналежності та специфіки продукції. Цікавою, наприклад, виступає класифікація ринків сільськогосподарських відходів [7, с. 142]:

- ринок органічних добрив;
- ринок біологічного палива та енергії;
- ринок мінеральних добрив.

Останніми роками високими темпами розвивається ринок біологічного палива та енергії у зв'язку із високою потребою населення та підприємств країни в енергетичних ресурсах, та обмеженістю і високою вартістю традиційних енергетичних ресурсів на території України.

На нашу думку, наведена класифікація відповідає сутності та особливостям ринку сільськогосподарської продукції і враховує сучасні тенденції розвитку світової науки у бік збереження та захисту навколишнього середовища.

Споживачами сільськогосподарської продукції можуть бути:

– підприємства, що купують сільськогосподарську продукцію для подальшої її переробки або для перепродажу;

– підприємства й населення, що купують дану продукцію для задоволення власних потреб.

Мета придбання сільськогосподарської продукції у всіх зазначених суб'єктів різна, тому детермінанти, що впливають на їх попит також неоднакові. Однією із основних проблем ринку сільськогосподарської продукції в Україні виступає відсутність прозорості у просування продукції сільськогосподарських виробників до кінцевих споживачів.

З точки зору характеристики самого попиту на ринку сільськогосподарської продукції слід зазначити, що він носить сезонний характер (простежується залежність від природних умов виробництва сільськогосподарської продукції) із непостійними обсягами. Однією із характеристик попиту на ринку сільськогосподарської продукції виступає нееластичність попиту на окремі види сільськогосподарської продукції. Унікальність окремих видів сільськогосподарської продукції створює надзвичайно високий попит на них, зумовлюючи встановлення монополістичних цін з боку виробників такої унікальної продукції.

Відносно конкуренції на ринку сільськогосподарської продукції слід зауважити, що рівень конкуренції на даному ринку достатньо низький в Україні. На території України переважає кілька підприємств, що контролюють більшу частину ринку сільськогосподарської продукції. Тенденції розвитку ринку сільськогосподарської продукції в Україні свідчать про неефективне його функціонування, простежується дисбаланс між попитом та пропозицією, відсутня політика ефективного ціноутворення.

Можна виділити основні перепони для розвитку ринку сільськогосподарської продукції в Україні:

- наявність державної монополії на землю;
- присутність механізмів недобросовісної конкуренції;
- застаріла матеріально-технічна база;
- відсутність достатніх обсягів інвестиційних ресурсів;
- низько кваліфікований персонал;
- низький рівень розвитку інфраструктури ринку;
- низька якість державного регулювання даного ринку.

Наведений перелік перепон для розвитку ринку сільськогосподарської продукції не є повним, проте підкреслені основні перепони, на які необхідно звертати увагу при формуванні державної політики регулювання ринку сільськогосподарської продукції.

2. Підприємства, що забезпечують агропромисловий бізнес засобами виробництва.

Основні сектори, що забезпечують агропромисловий бізнес засобами виробництва представлені на рис. 3.

Усі вищеперераховані сектори є залежними від результатів діяльності сільськогосподарських виробників. У кожного із зазначених секторів існують свої особливості розвитку та перепони. Більш детально характеристика кожного із даних секторів в Україні представлена в статті [8], де розглядаються окремо особливості розвитку кожного з них.

3. Підприємства, що забезпечують переробку та доведення агропромислової продукції до споживачів.

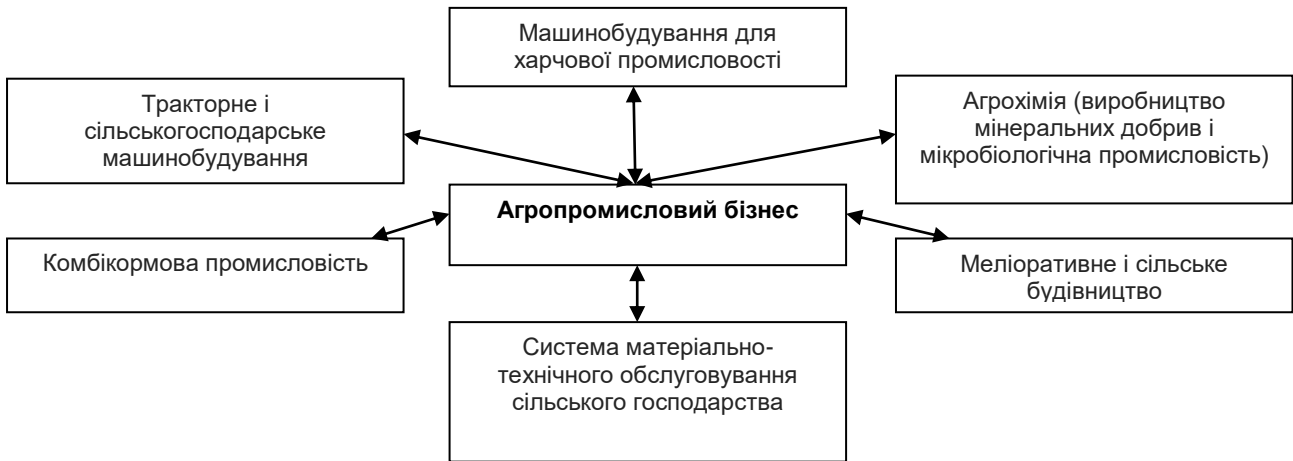

Рис. 3. Сектори, що забезпечують агропромисловий бізнес засобами виробництва
 Джерело: сформовано автором

Перш ніж перейти до аналізу суб'єктів, які забезпечують переробку та доведення агропромислової продукції до споживачів, з'ясуємо, що розуміється під переробним та зберігаючим підприємством на законодавчому рівні в Україні. Відповідно до «Методологічних положень з організації державних статистичних спостережень щодо надходження сільськогосподарської продукції на переробні підприємства» [9]:

Переробне підприємство – юридична особа, її відокремлений підрозділ, які мають власні переробні потужності або їх орендують та здійснюють перероблення певних видів придбаної (закупленої, давальницької сировини) або власно виробленої сільськогосподарської продукції.

Зберігаюче підприємство – юридична особа, її відокремлений підрозділ, які мають власні потужності або їх орендують для зберігання певних видів сільськогосподарської продукції.

Схематично структуру підприємств, що забезпечують переробку та доведення агропромислової продукції до споживачів можна представити на рис. 4.

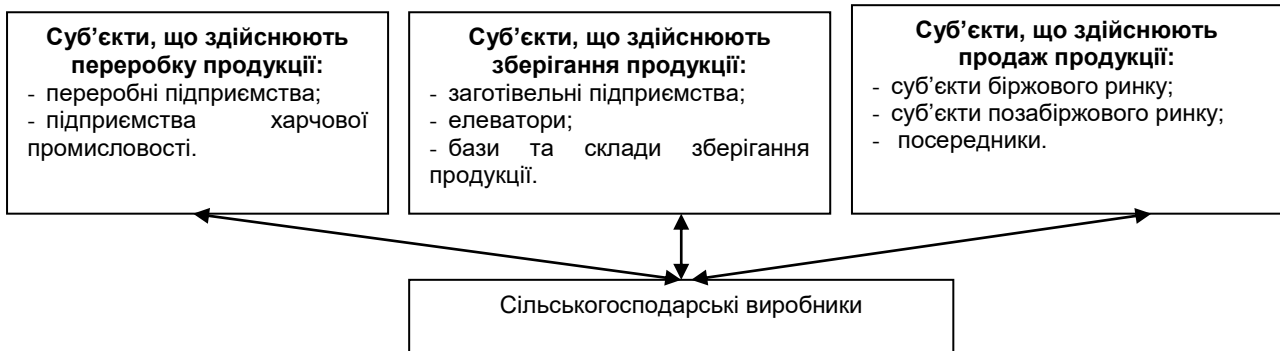

Рис. 4. Склад суб'єктів, що забезпечують переробку, зберігання та продаж продукції сільськогосподарських виробників

Джерело: сформовано автором

Можна виділити три основні групи підприємств, що забезпечують зберігання, переробку та продаж агропромислової продукції. Усі зазначені групи підприємств характеризуються власними особливостями організації діяльності та тенденціями в управлінні.

4. Інфраструктура (виробнича, ринкова та соціальна), що забезпечує діяльність у агропромисловому бізнесі.

Розвинена інфраструктура є необхідною умовою для розвитку бізнесу. Особливої актуальності набуває розвиток інфраструктури аграрного бізнесу в Україні. Інфраструктура агропромислового ринку забезпечує нормальне функціонування агропромислових підприємств. Проте може впливати як позитивно, так і негативно на всіх етапах діяльності агропромислового підприємства: від виробництва до продажу продукції. Інфраструктура агропромислового ринку складається із виробничої, ринкової та соціальної.

О.О. Гуменюк [10, с. 57] пропонує виробничу інфраструктуру агропромислового комплексу розділити на наступні блоки:

– інфраструктура комплексу в цілому – дорожньо–транспортна система, зв'язок, служби електрифікації, матеріально-технічне забезпечення, наукове обслуговування;

– інфраструктура сільського господарства – ремонт і технічне обслуговування, агрохімічне обслуговування, меліорація, рекультивация, захист рослин, ветеринарне обслуговування, система заготівель, складське, тарне і холодильне господарство і т.і.

Щодо ринкової інфраструктури агропромислового ринку, то слід виділити дві основні її складові:

- фінансово-кредитна інфраструктура (комерційні банки та інші кредитні установи, фондові та валютні біржі і страхові компанії та інші);

- інформаційна інфраструктура (консалтингові, інформаційно-аналітичні компанії, маркетингові центри та інші).

Особливого значення для розвитку агропромислового бізнесу набуває соціальна інфраструктура, розвиток якої є однією із найважливіших проблем в Україні. Без забезпечення гідних умов для життєдіяльності сільських жителів, які безпосередньо зайняті на виробництві сільськогосподарської продукції та робітників, які зайняті на зберіганнях, переробних та підприємствах з продажу агропромислової продукції неможливо досягти показників ефективності діяльності в агропромисловому бізнесі.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізувавши склад учасників ринку агропромислової продукції, можна зробити наступні висновки. Ринок агропромислової продукції належить до тих ринків, на яких функціонує надзвичайно велика кількість неоднорідних за своїм складом учасників. Даний факт пов'язаний із особливостями виготовлення агропромислової продукції та впливає на кінцеві результати діяльності підприємств агропромислового бізнесу, утворюючи складну систему взаємозв'язків усіх учасників ринку. Проте існує необхідність комплексного врахування всіх суб'єктів агропромислового ринку (що надає інформаційні переваги) для досягнення конкурентних переваг вітчизняними агропромисловими підприємствами.

Проведене дослідження надає можливості сфокусуватися на окремих учасниках ринку агропромислової продукції для виявлення їх специфічних ознак та каналів впливу на інших учасників ринку з метою підвищення ефективності діяльності агропромислових підприємств та розвитку агропромислового бізнесу в країні.

Література

1. Агропромисловий комплекс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1>
2. Экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики. – 2007. – 1152 с.
3. Курило В.І. Про зміст та співвідношення деяких аграрних дефініцій / В.І. Курило // Економіка АПК. – № 2. – 2014. – С. 87–92.
4. Політична економія. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.О. Рибалкіна, В.Г. Бодрова. – К. : Академвидав, 2004. – 627 с.
5. Павленчик А.О. Формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04. – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / А.О. Павленчик. – Львів. – 2008. – 20 с.
6. Дудар Т.Г. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи : монографія / Т.Г. Дудар, В.Т. Дудар – Тернопіль: Економічна думка. – 2009. – 246 с.
7. Клімова І.О. Ринок сільськогосподарської продукції: особливості розвитку та проблемні питання формування інфраструктури / І.О. Клімова // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. – 2011. – № 8. – С. 138–147.
8. Грінченко Р.В. Розвиток підприємств сфери забезпечення потреб агропромислового комплексу України / Р.В. Грінченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв: МНУ. – 2015. – № 7. – С. 326–330.
9. Методологічні положення з організації державних статистичних спостережень щодо надходження сільськогосподарської продукції на переробні підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/7/metod.htm
10. Гуменюк О.О. Інфраструктурне забезпечення функціонування агропромислового ринку / О.О. Гуменюк // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3. – С. 56–61.

References

1. *Ahropromyslovyi kompleks* [Agroindustrial complex] (n.d.), available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1> (access date January 10, 2017).

2. Azriliyan, A.N. (ed.) (2007), *Ekonomicheskii slovar* [Economic dictionary], Institut novoy ekonomiki, Moscow, Russia.
3. Kurylo, V.I. (2014), "The content and value of some agricultural definitions", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 87–92.
4. Rybalkina, V.O. and Bodrova, V.H. (eds.) (2004), *Politychna ekonomiiia* [Political economy], tutorial Akademvydav, Kyiv, Ukraine.
5. Pavlenchuk, A.O. (2008), "The formation and functioning of agricultural markets", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Lviv, Ukraine.
6. Dudar, T.H. and Dudar, V.T. (2009), *Formuvannia rynku konkurentospromozhnoi ahroprodovolchoi produktsii: teoriia, metodyka, perspektyvy* [Formation of the market of competitive agri–food products: theory, methods, prospects], *Ekonomichna dumka*, Ternopil, Ukraine.
7. Klimova, I.O. (2011), "Market of agricultural products, features of the development and formation of infrastructure issues", *Prykladna statystyka: problemy teorii ta praktyky*, no. 8, pp. 138–147.
8. Hrinchenko, R.V. (2015), "The development of enterprises who providing the needs of Ukrainian AIC", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 7, pp. 326–330.
9. "Methodological provisions of state statistical observations on receipt of agricultural products processing enterprises", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/7/metod.htm (access date January 10, 2017).
10. Humeniuk, O.O. (2013), "Infrastructure software for the agricultural market", *Innovative economy*, no. 3, pp. 56–61.

Рецензент: д-р екон. наук, професор Одеського національного економічного університету О.Г. Янковий

УДК 658.8.07

**Куліш Т.В.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу
Таврійський державний агротехнологічний університет**

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗБУТУ МОЛОКА

**Kulish T.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of marketing
Tavria State Agrotechnological University**

OPTIMAL RESEARCH METHODOLOGY OF MILK SALES

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин особливе місце займає система збуту сільськогосподарської продукції у діяльності агропромислового комплексу. Особливо проблемним питанням є організація збуту молока, що виробляється в сільськогосподарських підприємствах, так як в більшості випадків ця діяльність є збитковою для підприємств [2]. Рішенням даної проблеми є переорієнтація підприємств на засади маркетингу, що дозволить формувати раціональні виробничі програми, оперативно реагувати на ринкову ситуацію та зміцнювати конкурентні позиції на ринку [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних дослідників проблематику розв'язання теоретичних і практичних аспектів, пов'язаних з формуванням ринкових відносин в молокопродуктовому підкомплексі і розвитку каналів збуту молока та молокопродукції досліджували: В.Г. Андрійчук [1], П.С. Березівський, С.В. Васильчак, Л.А. Євчук, М.Н. Ільчук [2], Ю.О. Кернасук [3], О.В. Лакішик [4], Д.Г. Легеза [5], А. М. Лисенко [6], М.К. Пархомець [7], П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, О.В. Шубравська [8] та інші. Однак, питання щодо методики дослідження та визначення оптимальної системи збуту для аграрних підприємств залишаються відкритими та потребують подальшого розв'язання.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка та пошук оптимальних шляхів організації збуту молока на підприємстві з використанням методу ієрархій.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання: визначення актуальності формування ефективної системи збуту молока в аграрних підприємствах; дослідження ефективності діяльності аграрного підприємства на ринку молока; обґрунтування ефективних напрямів системи збуту молока з використанням методу аналізу ієрархій; оцінка економічної ефективності реалізації запропонованих заходів на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процес організації збуту молока в аграрному підприємстві.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів щодо організації ефективної системи збуту молока в аграрному підприємстві з використанням методу ієрархій.

Для обґрунтування ефективних каналів розподілу продукції використовуємо модель «Аналіз ієрархій», сутність якої полягає у порівнянні можливих альтернатив за визначеними критеріями та вибір кращої.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктом дослідження є процес організації збуту молока в СБК «Дружба» Мелітопольського району Запорізької області, так як воно є типовим представником даного регіону господарства, яке спеціалізується на виробництві та реалізації молока.

Частка продукції в структурі товарної продукції становить біля 20 %. Однак, виробництво та реалізація молока в господарстві є збитковим, що є результатом високої собівартості та низьких реалізаційних цін. Виручка від реалізації протягом аналізованого періоду зросла в два рази за рахунок підвищення реалізаційних цін. При цьому собівартість 1 ц молока зростає майже на 50%, що пов'язано з високою вартістю кормів та витратами на утримання поголів'я (табл. 1). Реалізаційні ціни порівняно з собівартістю є низькими, тому рентабельність виробництва та рентабельність продажу є від'ємними. Основними причинами негативних тенденцій при організації системи збуту молока є: високий рівень витрат на корми та утримання молочного поголів'я, що зумовлює високі виробничі витрати; низька купівельна спроможність населення, що не дає можливості підвищувати ціни; низька якість продукції та невеликі обсяги виробництва; недосконала система інтеграційних відносин; нерозвинена інфраструктура товарного ринку [1].

Таблиця 1

Ефективність виробництва та реалізації молока в СБК «Дружба» Мелітопольського району Запорізької області

Показники	Рік					2016 р. у % до 2012 р.
	2012	2013	2014	2015	2016	
Виручка від реалізації продукції на 1 ум. гол., грн	3996,67	7497,11	8206,67	8916,22	8496	212,58
Середньорічний надій на одну голову (кг / гол на рік)	2563,56	2837,11	2896,56	2956	3241,14	126,43
Частка продукції у структурі реалізації, %	16,27	25,31	25,15	24,99	19,16	-
Частка витрат на збут продукції, %	8,13	6,4	6,2	5,99	5,48	-
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	236,97	227,73	259,44	291,14	361,87	153
Повна собівартість реалізації 1 ц, грн	257,94	273,58	291,63	309,68	382,84	148
Собівартість реалізації 1 ц, грн	20,97	17,5	18	18,55	20,97	100
Ціна реалізації, грн./ц	161,39	285,52	299,69	313,85	278,98	173
Рівень товарності, %	96,6	92,55	94,33	96,11	93,96	97,27
Прибуток (збиток) від реалізації 1 ц продукції, грн	-96,55	11,94	8,06	4,17	-103,87	-
Прибуток від реалізації на 1 гол., грн	-2391,11	313,56	216	118,44	-3163,14	-
Рівень рентабельності виробництва, %	-37,4	68,23	44,78	22,47	-23,13	-
Рівень рентабельності продажу, %	-2,42	0,16	0,098	0,05	-1,22	-

Джерело: складено автором на основі річних звітів СБК «Дружба» Мелітопольського району Запорізької області

Отже, підприємству необхідно удосконалювати систему збуту, а саме здійснювати пошук ефективних каналів реалізації, де ціни перевищували б собівартість продукції. Канали реалізації продукції на 90 % знаходяться в межах Запорізької області. Основними каналами реалізації молока є: за договорами – 46%, переробним підприємствам – 25%, ринок – 18-20%, в рахунок заробітної плати 3-5 % та на плата за паї 7-8 %. Тому дані канали реалізації будуть розглядатися як альтернативи.

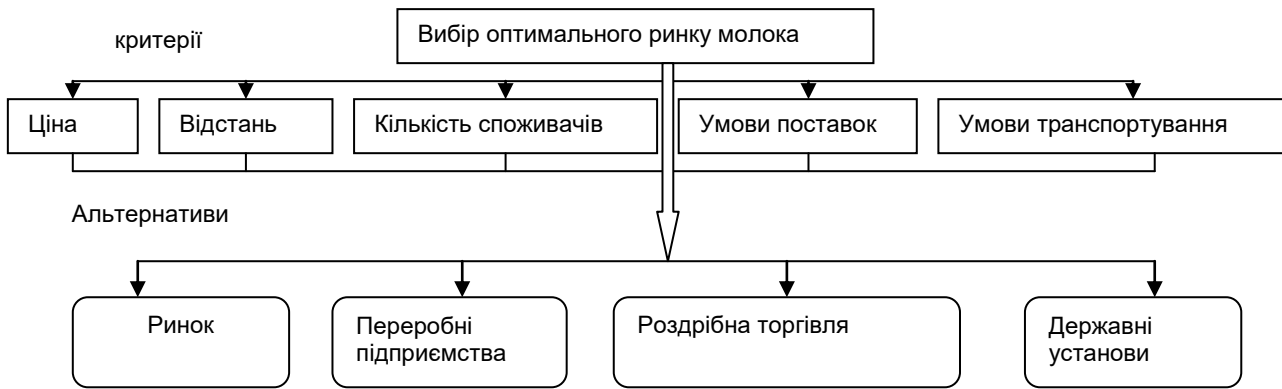

Рис. 1. Ієрархія альтернатив вибору оптимальних каналів збуту продукції

Джерело: складено автором з використанням методики моделі «Аналізу ієрархій»

Завданням даної моделі є вибір кращої альтернативи за заданими критеріями. Вихідні умови завдання розглянемо в таблиці 2.

Таблиця 2

Вихідні дані до рішення моделі

Критерії		Альтернативи	
K1 -	Ціна	A1 -	Ринок
K2 -	Відстань	A2 -	Переробні підприємства
K3 -	Кількість споживачів	A3 -	Роздрібна торгівля (молочні автомати)
K4 -	Умови закупки	A4 -	державні установи (школи, дитячі садки)
K5 -	Умови транспортування		

Джерело: складено автором

Основними критеріями, за якими визначатимемо пріоритетність каналів розподілу будуть: ціна, відстань, кількість споживачів, умови поставок, умови транспортування. Побудуємо ієрархію цілей по заданих параметрах. Далі визначимо пріоритетність заданих критеріїв, порівнюючи їх попарно між собою (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняння заданих критеріїв

	K1	K2	K3	K4	K5	$\Pi=x_j$	W_j	V_j
K1	1,00	9,00	7,00	9,00	9,00	5103,00	5,52	0,63
K2	0,11	1,00	7,00	5,00	3,00	11,67	1,63	0,19
K3	0,14	0,14	1,00	5,00	5,00	0,51	0,87	0,10
K4	0,11	0,20	0,20	1,00	3,00	0,01	0,42	0,05
K5	0,11	0,33	0,20	0,33	1,00	0,00	0,30	0,03
Σ	1,48	10,68	15,40	20,33	21,00		8,75	1

Джерело: складено автором

Визначили, що найбільш значимими критеріями є ціна, відстань та кількість споживачів, умови поставок та умови транспортування знаходяться на одному рівні. Побудуємо матриці попарних порівнянь для існуючих рівнів ієрархії на основі таблиць порівняння критеріїв (табл. 4).

Таблиця 4

Визначення пріоритетів альтернатив за критерієм «Ціна»

	A1	A2	A3	A4	$\Pi=x_j$	W_j	V_j
A1	1,00	9,00	7,00	5,00	315,00	4,21	0,66
A2	0,11	1,00	3,00	7,00	2,33	1,24	0,19
A3	0,14	0,33	1,00	3,00	0,14	0,61	0,10
A4	0,20	0,14	0,33	1,00	0,01	0,31	0,05
Σ	1,45	10,48	11,33	16,00		6,38	1,00

Джерело: складено автором

Визначили, що за критерієм ціна найбільш пріоритетною є перша альтернатива (ринок). Аналогічно складаємо таблиці по визначенню пріоритетів за іншими критеріями: відстань, кількість споживачів, умови транспортування. В результаті визначили: за критерієм «відстань» виявили рівнозначність альтернатив 1 та 2 та незначне відхилення альтернативи 3. За критерієм «Кількість споживачів» визначили, що пріоритетною є перша альтернатива (ринок), на другому місці пріоритетності є друга альтернатива (переробні підприємства). За критерієм «умови поставки» визначили рівнозначність 1 та 2 і 3 та 4 альтернативи. За критерієм «Умови транспортування», тобто наявності спеціалізованих транспортних засобів для перевезення специфічної продукції визначили пріоритетність першої та другої альтернативи та рівнозначність 3 та 4 альтернативи.

Використовуючи пакет „Аналіз ієрархій”, отримаємо значення координат власних векторів та індексів узгодженості. Отримаємо значення координат глобального вектора пріоритетів (табл. 5). Відповідно до критерію «Ціна – відстань - кількість споживачів – умови поставок – умови транспортування» надається перевага альтернативі 1 (ринок), альтернативі 2 (переробні підприємства), на третьому місці альтернатива (роздрібна торгівля), на останньому місці реалізація у державні установи. Тому, систему збуту підприємства необхідно розподілити відповідно до визначених рангів. Отже, планується налагодити стабільну систему збуту з переробними підприємствами, які знаходяться поблизу даного підприємства, а також рекомендуємо зайняти новий ринок, укладаючи договори з іншими підприємствами, що дозволить сформувати стабільну збутову базу.

Таблиця 5

Розрахунок вектора глобального пріоритету

	0,63	0,19	0,10	0,05	0,03	Вектор глобального пріоритету
	K1	K2	K3	K4	K5	
A1	0,66	0,31	0,51	0,40	0,43	0,56
A2	0,19	0,31	0,25	0,38	0,31	0,23
A3	0,10	0,27	0,12	0,11	0,12	0,13
A4	0,05	0,12	0,11	0,11	0,12	0,07

Джерело: складено автором

За рахунок оптимізації каналів реалізації продукції з використанням моделі ієрархії цілей визначили найбільш пріоритетні для підприємства канали розподілу продукції, що характеризуються високими цінами та вигідними умовами співробітництва (рис. 2).

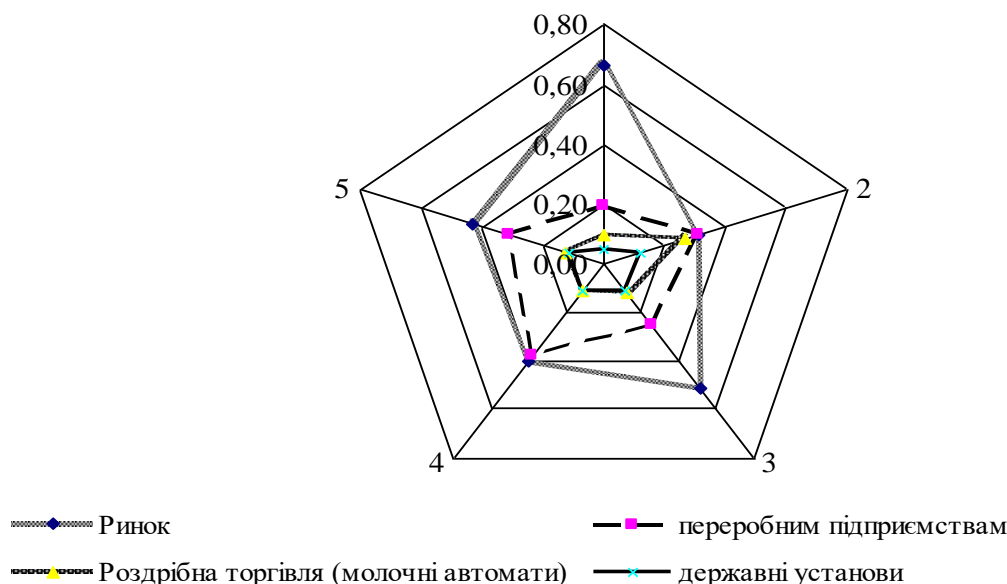

Рис. 2. Модель ієрархії альтернатив вибору оптимальних каналів збуту молока

Джерело: складено автором

В результаті виручка збільшиться в плановому році до 4807,53 тис. грн. на відміну від попереднього року 2973,6 тис. грн., що на 792,8 тис. грн. більше (61,6 %). Підвищиться повна

собівартість на 4,9% за рахунок збільшення витрат на збут, які в прогнозованому періоді зростуть майже в два рази.

Висновки з проведеного дослідження. Дана пропозиція є вигідною для підприємства, так як зростання виручки від реалізації відбувається за рахунок організаційних заходів, тобто без вкладення коштів, що сприятиме більш ефективній діяльності підприємства.

В результаті здійснення ефективної системи збуту середня реалізаційна ціна на продукцію становитиме 410 грн/ц. Прибуток на 1 ц продукції становитиме 49,06 грн., рівень рентабельності зросте до 12,2%, а рівень рентабельності продажу молока зросте до 10,8% (табл. 6).

Таблиця 6

Економічна ефективність реалізації запропонованих заходів

Показники	2016 р.	План	Відхилення, +,-
Кількість реалізованої продукції, ц	10659	10659	100
Виручка від реалізації продукції, тис. грн	2973,6	4807,53	161,67
Повна собівартість, тис. грн	4080,7	4284,5	104,9
Виробнича собівартість реалізованої продукції, тис. грн	3857,2	3857,2	100
Витрати на збут, тис. грн	223,5	427,7	191,3
Частка витрат на збут продукції, %	5,48	9,9	180,6
Прибуток від реалізації, тис. грн	-1107,1	523,03	-
Повна собівартість реалізації 1 ц, грн	382,84	401,9	104,9
Ціна реалізації, грн/ц	278,98	410	146,9
Прибуток (збиток) від реалізації 1 ц продукції, грн	-103,87	49,06	-
Рівень рентабельності виробництва, %	-23,13	12,2	-
Рівень рентабельності продажу, %	-1,22	10,8	-

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів СБК «Дружба» Мелітопольського району Запорізької області

Отже, результати проведеного дослідження свідчать про необхідність формування ефективної системи збуту молока в сільськогосподарських підприємствах, що сприятиме підвищенню їх прибутковості та конкурентних позицій на ринку.

Література

1. Андрійчук В. Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва [Текст] / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2015. – №5. – С. 52–63.
2. Ільчук М. М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України [Текст] / М. М. Ільчук. – К.: Нічлава, 2014. – 312 с.
3. Кернасюк Ю. Молочний сектор: реалії і перспективи [Електронний ресурс] / Ю. Кернасюк // Агробізнес сьогодні. – № 6(301) березень 2015. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2805-molochnyi-sektorrealiii-i-perspektyvy.html>
4. Лакішик О. В. Стан і перспективи експорту молока та молокопродуктів / О. В. Лакішик // Економіка АПК. – 2014. – № 3. – С. 136-141.
5. Лисенко А.М. Маркетингова система виробництва та реалізації молокопродукції / А.М. Лисенко // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 62-66.
6. Legeza D. Management of competitiveness of dairy enterprises [Текст] / D. Legeza // Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки). – Мелітополь, 2014. – № 3(27). – С. 5-12.
7. Пархомець М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: монографія / М. К. Пархомець. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 345 с.
8. Шубравська О.В. Розвиток ринку молока і молочної продукції: світові тенденції і вітчизняні перспективи / О.В. Шубравська, Т.В. Сокольська // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 2. – С. 80-93.

References

1. Andriichuk, V.H. (2015), "Theoretical and practical bases efficiency", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 52-63.
2. Ilchuk, M. (2014), *Efektivne funktsionuvannya molokoproduktivoho pidkompleksu Ukrainy* [Effective functioning of milk subcomplex of Ukraine], Nichlava, Kyiv, Ukraine, 312 p.

3. Kernasiuk, Yu. (2015), "Dairy Sector: Realities and Prospects", *Agribusiness today*, no. 6 (301), available at: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichni-gektar/2805-molochnyi-sektorrealiii-i-perspektyvy.html> (access date January 30, 2017).
4. Lakishyk, O.V. (2014), "Status and prospects of export of milk and dairy products", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 136-141.
5. Lysenko, A.M. (2009), "Marketing system production and sale of dairy", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 62-66.
6. Legeza, D. (2014), "Management of competitiveness of dairy enterprises", *Proceedings of Tavricheskiy State Agrotechnology University (economic sciences)*, no. 3 (27), pp. 5-12.
7. Parhomets, M. (2005), *Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy rozvytku molokoproduktovoho pidkompleksu v rynkovykh umovakh* [Organizational-economic bases of development of milk subcomplex in market conditions], monograph, Economic thought, Ternopil, Ukraine, 345 p.
8. Shubravska, O.V. and Sokolska, T.V. (2013), "Market development of milk and dairy products: world trends and prospects of domestic", *Economics and Forecasting*, no. 2, pp. 80-93.

Рецензент: д.е.н., доцент, завідувач кафедри маркетингу
Таврійського державного агротехнологічного університету Д.Г. Лєгеца

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 330.322:631.164

Спринчук Н.А.,
канд. екон. наук, с.н.с., ст. науковий співробітник
Інститут кормів та сільського господарства
Поділля НААН України

ІНВЕСТИЦІЇ У ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ПРИ ПАСОВИЩНІЙ ТА БЕЗПАСОВИЩНІЙ СИСТЕМАХ УТРИМАННЯ ВРХ

Sprynchuk N.A.,
cand.sc.(econ.), senior research fellow, senior research fellow,
Institute of Feed Research and Agriculture
of Podillya of NAAS of Ukraine

INVESTMENTS IN LAND RESOURCES AT GRAZING AND WITHOUT GRAZING SYSTEMS OF MAINTENANCE CATTLES

Постановка проблеми. Обсяги інвестицій, що спрямовуються на створення кормовиробничої бази тваринництва, нерідко визначаються орієнтовно без належного обґрунтування або взагалі не враховуються. Створюється ситуація невизначеності майбутніх доходів та витрат за інвестиційним проектом. Не врахування особливостей інвестиційного проекту, капітальних витрат (в тому числі і в земельні ресурси) призводить до прийняття невірних інвестиційних рішень, заниження строків окупності проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активізація розвитку тваринництва та його кормовиробництва, що обумовлені потребами продовольчої безпеки держави, потребує додаткових інвестицій. Питання даної проблематики досліджували економісти-аграрники П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко, О.М. Бородіна. Окремі аспекти інвестиційного розвитку молочного скотарства досліджувалися такими провідними вітчизняними науковцями та практиками, як М.І. Кісіль, М.Ю. Кожем'якіна, М.Ф. Кропивко, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, Т.В. Мацібора ті інші. Разом з тим, залишається низка питань, що потребують подальших досліджень. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напрямку дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо застосування економічно обґрунтованих нормативних обсягів інвестування у земельні ресурси в інвестиційних проектах по кормовиробництву. Залежно від конкретного інвестиційного проекту і методу утримання великої рогатої худоби обсяг інвестицій у земельні ресурси може бути різним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес інвестування розвитку кормовиробництва для скотарства здійснюється шляхом стартових вкладень при створенні ферми ВРХ. До об'єктів інвестування кормовиробництва відносяться: кормова площа, будівлі та споруди, технічні засоби, інші об'єкти основного капіталу, людський капітал та поточні витрати. Основний обсяг інвестицій складають вкладення в основний капітал, що функціонує в земельних ресурсах (кормовій площі), майновому основному, оборотному та людському капіталі. До земельних ресурсів, що є об'єктом інвестування у кормовиробництві, відносяться: рілля, яка використовується під посіви кормових культур; природні та культурні пасовища; природні та культурні сіножаті. При пасовищному методі утримання обов'язковими є інвестиції у такий вид земельних ресурсів, як площі під пасовища, а при безпасовищному методі такі інвестиції здебільшого відсутні.

При цьому обсяг інвестицій у природні пасовища залежить від природно-кліматичних чинників. Тривалість літнього і пасовищного утримання, залежно від кліматичних умов різних зон України, коливається від 160 до 215 днів. У більшості регіонів держави велика рогата худоба половину свого життя може і повинна утримуватися на відкритому повітрі. Випасання худоби у поєднанні з рухом на відкритому повітрі, споживанням свіжих повноцінних зелених кормів і сонячним опроміненням позитивно впливає на організм тварин. Це сприяє підвищенню в них обміну речовин, збільшенню в

крові гемоглобіну, в організмі тварин створюються резерви каротину, вітаміну D, підвищується опірність проти різних захворювань [5].

Тобто, при розробці інвестиційних проектів у галузі тваринництва доцільно планувати вкладення коштів у оренду природних пасовищ або організацію культурних пасовищ, зокрема для спільного використання. Особливо важливою у земельному капіталі є його якісна складова. Здатність землі відтворювати продукт залежно від родючості є найважливішим чинником, що впливає на ефективність кормовиробництва в цілому. Проте інтенсивне використання землі може призвести до зниження родючості. Тому запорукою успіху є проведення заходів щодо її підвищення.

Для визначення нормативних обсягів інвестицій у земельні ресурси для кормовиробництва в розрахунку на поголів'я ВРХ обчислена потреба коштів на оренду сільськогосподарських земель розділяється на кількість поголів'я господарства (фактичну або ж за інвестиційним проектом).

Загальна схема визначення нормативного планового обсягу інвестицій у земельні ресурси для кормовиробництва представлена на рис. 1.

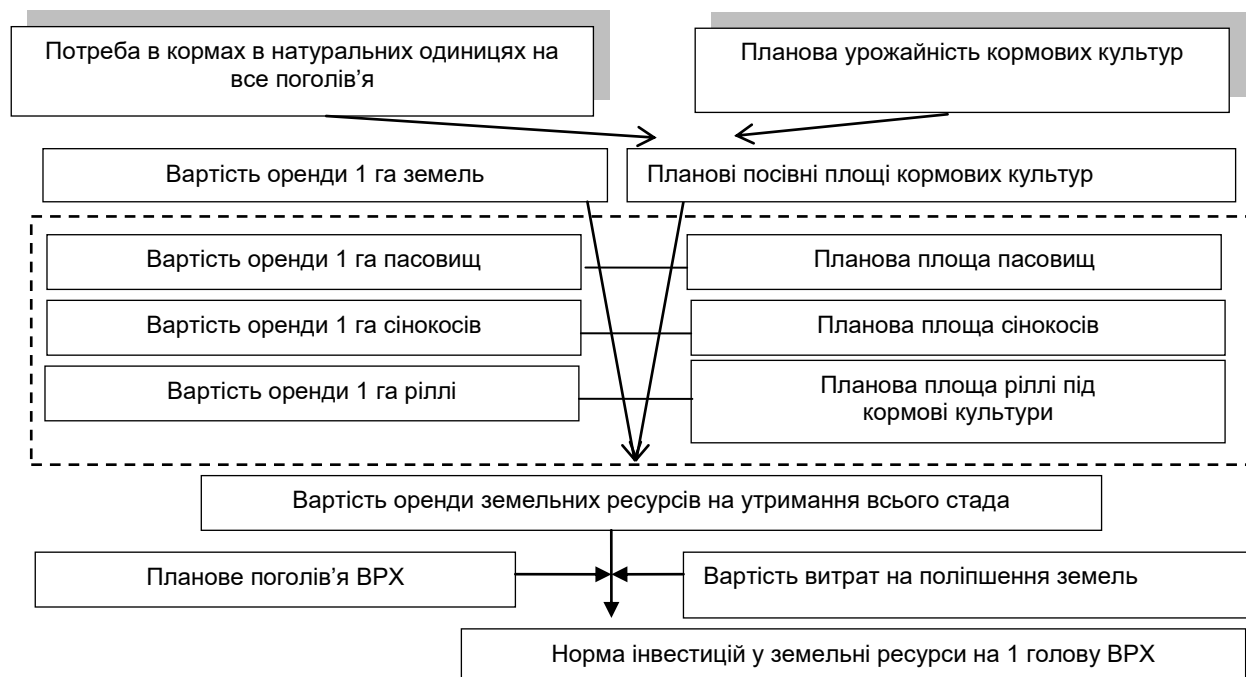

Рис. 1. Схема визначення нормативного планового обсягу інвестицій у земельні ресурси для кормовиробництва

Джерело: сформовано автором після опрацьованих джерел [1], [4], [8], [9]

Як видно з рисунка 1, одним з етапів визначення нормативного планового обсягу інвестицій у земельні ресурси для кормовиробництва є розрахунок суми витрат на поліпшення земель, зокрема розміру амортизаційних відрахувань на капітальні витрати в землю, а також витрати на компенсацію за втрачений гумус у грошовій формі. Загальні втрати гумусу у ґрунті під кормовими культурами включають: втрати в результаті мінералізації гумусу сільськогосподарськими культурами; втрати гумусу в результаті ерозії та змиву ґрунту.

Розглянемо більш детально перший напрямок втрат гумусу. Так, під впливом інтенсивного обробітку ґрунту та активізації біологічної діяльності мікрофлори певна частина гумусу мінералізується. Це залежить від культури та механічного складу ґрунту [7]. Коефіцієнти мінералізації гумусу основними сільськогосподарськими культурами наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Мінералізація гумусу під сільськогосподарськими культурами на ґрунтах різного механічного складу, т/га

Культура	ґрунти за механічним складом				
	Піщані	Супіщані	Легкосуглинкові	Середньосуглинкові	Важкосуглинкові
1	2	3	4	5	6
Пар чорний	2,7	2,1	1,8	1,5	1,2
Озимі зернові	1,3	1,0	0,8	0,7	0,6

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Ярі зернові	1,1	0,8	0,7	0,6	0,5
Горох	1,8	1,4	1,2	1,0	0,8
Кукурудза	1,8	1,4	1,2	1,0	0,8
Буряки	2,7	2,1	0,8	1,5	1,2
Соняшник	1,8	1,4	1,2	1,0	0,8
Картопля	2,2	1,7	1,8	1,2	1,0
Однорічні трави	1,4	1,0	1,0	0,8	0,6
Багаторічні трави	0,5	0,6	0,4	0,3	0,2

Джерело: сформовано автором з використанням даних [7].

Отже, виходячи з планової площі посівів під окремими культурами, і з урахуванням відповідних коефіцієнтів мінералізації на ґрунтах господарства, можна визначити обсяг втрат гумусу від мінералізації:

$$V_{г\text{мін}} = S_i * K_{\text{мін}}, \quad (1)$$

де $V_{г\text{мін}}$ – обсяг втрат гумусу від мінералізації, т; S_i – посівна площа під i -ю культурою, га; $K_{\text{мін}}$ – коефіцієнт мінералізації гумусу i -ю культурою, т/га.

Втрати гумусу в результаті ерозії та змиву ґрунту залежать від схилу та інших характеристик земельних ресурсів у конкретному сільськогосподарському підприємстві, від вмісту гумусу в ґрунті, а також від того, які культури вирощуються:

$$V_{г\text{ер}} = S_i * Z_{\text{ср}} * \Gamma_{\%} * K_{\text{ер}} : 100\%, \quad (2)$$

де $V_{г\text{ер}}$ – обсяг втрат гумусу від ерозії та змиву ґрунту, т; S_i – посівна площа під i -ю культурою, га; $Z_{\text{ср}}$ – середньорічний змив ґрунту з поля під паром, т/га; $\Gamma_{\%}$ – відсоток гумусу в ґрунті, %; $K_{\text{ер}}$ – коефіцієнт ерозійної безпеки вирощування i -ї сільськогосподарської культури.

Найменш захищеними будуть поля під чистими парами, просапними культурами, які пізно змикають рядки. Якщо коефіцієнт ерозійної безпеки чорного пару прийняти за 1,0, то у просапних він буде знаходитися в межах 0,7-0,9; ярих зернових – 0,4-0,5; озимих культур 0,2-0,3 та багаторічних трав – 0,01-0,05 [7].

Загальні втрати гумусу включатимуть як втрати від мінералізації сільськогосподарськими культурами, так і втрати від ерозії та змиву ґрунту:

$$V_{г\text{заг}} = V_{г\text{мін}} + V_{г\text{ер}}, \quad (3)$$

Баланс гумусу формується з урахуванням не лише виносу гумусу з ґрунту, але й з урахуванням його надходження. Надходження гумусу в ґрунт відбувається в результаті гуміфікації пожнивно-коренових решток сільськогосподарських культур, побічної продукції та внесених органічних добрив.

У нижченаведеному прикладі розрахунку суми витрат на поліпшення земель прийнято, що органічні добрива не вносилися, а гуміфікація гумусу відбувалася лише за рахунок пожнивно-коренових решток сільськогосподарських культур та їх побічної продукції (табл. 2).

Таблиця 2

Вихід післяжнивних та коренових залишків від урожайності основної продукції

Культура	Коефіцієнт виходу
1	2
Озимі зернові	1,1
Ячмінь	0,9
Овес	1,1
Просо	1,0
Кукурудза на зерно	0,8
Горох	0,8
Соняшник	1,0
Буряки	0,04
Картопля	0,06

продовження табл. 2

1	2
Кукурудза на силос	0,16
Однорічні трави на сіно	0,8
Багаторічні трави на силос	1,5
Однорічні та багаторічні трави на зелений корм	0,2

Джерело: сформовано автором з використанням даних [7].

Як видно з таблиці 2, кількість органічних решток, що потрапляє в ґрунт залежить від вирощуваної культури. Коефіцієнт гуміфікації рослинних решток також буде відрізнятися залежно від культури (табл. 3).

Таблиця 3

Коефіцієнт гуміфікації рослинних решток

Культура	Коефіцієнт гуміфікації
Зернові, зернобобові, багаторічні трави	0,25
Кукурудзі та інше силосні культури	0,15
Картопля та овочі	0,08

Джерело: сформовано автором з використанням даних [7].

Тобто, надходження гумусу можна визначити наступним чином:

$$H_g = S_i \cdot Y_i \cdot K_{\text{вих}} \cdot K_{\text{гум}}, \quad (4)$$

де H_g – надходження гумусу, т; S_i – посівна площа під i -ю культурою, га; Y_i – урожайність i -ї культури, т/га; $K_{\text{вих}}$ – коефіцієнт виходу післязливних та кореневих залишків від урожайності основної продукції; $K_{\text{гум}}$ – коефіцієнт гуміфікації рослинних решток.

Тоді баланс гумусу визначається як різниця надходження гумусу та його витрат:

$$B_g = H_g - B_{\text{заг}}, \quad (5)$$

де B_g – баланс гумусу; H_g – надходження гумусу; $B_{\text{заг}}$ – загальні втрати гумусу.

У випадку, коли в результаті ведення сільського господарства баланс гумусу має негативний результат, він повинен покриватися за рахунок внесення органічних речовин. Їх вартість і буде складати суму витрат на поліпшення земель в інвестиційних проектах сільськогосподарських підприємств.

При цьому слід враховувати, що гуміфікація органічних добрив відбувається по-різному залежно від ґрунтокліматичних зон. Так, коефіцієнт гуміфікації органічних добрив в зоні Полісся становить 0,065-0,070, а в зоні Лісостепу та Степу – 0,075-0,080 [7]. Тобто, необхідна кількість органічних добрив (гною) на відновлення балансу гумусу буде визначатися за формулою:

$$D_{\text{орг}} = B_{\text{нег}} / K_{\text{гуморг.д.}}, \quad (6)$$

де $D_{\text{орг}}$ – необхідна кількість добрив органічних, т; $B_{\text{нег}}$ – значення негативного балансу гумусу, т; $K_{\text{гуморг.д.}}$ - коефіцієнт гуміфікації органічних добрив для відповідної ґрунтокліматичної зони.

Знаючи вартість 1 т органічних добрив (гною), можна визначити загальну суму витрат на поліпшення ґрунтів, тобто на відновлення балансу гумусу в ґрунті.

Кожна область України має власне значення мінімального розміру орендної плати за сільськогосподарські угіддя. Тому для подальших розрахунків доцільно скористатися показником середнього мінімального розміру орендної плати за землі сільськогосподарського призначення в Україні (табл. 4).

Таблиця 4

Визначення середнього мінімального розміру орендної плати за землі сільськогосподарського призначення в Україні

Показник	На 01.01.2015 р.
Середня нормативна грошова оцінка ріллі, грн./га*	25773,14
Середня нормативна грошова оцінка пасовищ, грн./га*	4732,82
Ставка орендної плати, %	3
Середній мінімальний розмір орендної плати за 1 га ріллі, грн.	773,2
Середній мінімальний розмір орендної плати за 1 га пасовищ, грн.	142,0

Джерело: сформовано автором з використанням даних [3]

В інвестиційних проектах також слід передбачити витрати на поліпшення земельних ресурсів (табл. 5). При цьому приймаємо, що сільськогосподарське підприємство знаходиться у зоні Лісостепу на середньосуглинкових ґрунтах, середньорічний змив ґрунту з поля під паром складає 5 т/га, а відсотковий вміст гумусу у ґрунтах – 4%. Вартість внесення 1 т гною складає 67,59 грн. [6].

Таблиця 5

Розрахунок обсягу витрат на поліпшення ґрунтів у кормовиробництві

С/г культури	Урожайність, т/га, Уі	Коеф. мінералізації гумусу, К _{мін}	Коеф. ерозійної безпеки, К _{ер}	Коеф. виходу залишків, К _{вих}	Коеф. гуміфікації, К _{гум}	Посівні площі культур, га, Si		
						Ферма на 50 гол.	Ферма на 500 гол.	Ферма на 1000 гол.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ячмінь	5,2	0,7	0,25	0,9	0,25	11	109	218
Горох	3,5	1,0	0,45	0,8	0,25	5	47	95
Кукурудза	4,5	1,0	0,45	0,8	0,15	4	43	86
Овес	3,0	0,7	0,25	1,1	0,25	7	65	130
Люцерна: -на сіно	10,4	0,3	0,025	0,2	0,25	6	64	127
-на сінаж	15,9	0,3	0,025	0,2	0,25	8	83	165
-на трав. борошно	3,8	0,3	0,025	0,2	0,25	5	50	100
-на зел. корм (безпасовищна система)	15,9	0,3	0,025	0,2	0,25	81	811	1620
Кукурудза на силос	32,0	1,0	0,45	0,16	0,15	12	122	245
Коренеплоди	50,0	1,5	0,8	0,04	0,08	3	29	59
Втрати гумусу від мінералізації, т $V_{гмін} = \sum S_i * K_{мін}$ пасовищна система						43,8	436,4	875,7
безпасовищна система						68,1	679,7	1361,7
Втрати гумусу в результаті ерозії та змиву ґрунту, т $V_{гер} = S_i * 5 * 4 * K_{ер} : 100\%$ пасовищна система						3,4	33,4	67,1
безпасовищна система						3,8	37,5	75,2
Загальні втрати гумусу, т $V_{гзаг} = V_{гмін} + V_{гер}$ пасовищна система						47,2	469,8	942,8
безпасовищна система						71,9	717,2	1436,9
Надходження гумусу, т $N_{г} = S_i * U_i * K_{вих} * K_{гум}$ пасовищна система						44,4	444	889
безпасовищна система						108,8	1089	2177
Баланс гумусу, т $B_{г} = N_{г} - V_{гзаг}$ пасовищна система						-2,8	-25,8	-53,8
безпасовищна система						+36,9	+371,8	+740,1
Органічні добрива необхідні на відновлення балансу гумусу, т $D_{орг} = B_{гнег} / K_{гуморг.д.}$ пасовищна система						37,3	344	717,3
безпасовищна система						-	-	-
Вартість 1 т органічних добрив, грн. (станом на 01.01.2015 р.)						67,59	67,59	67,59
Витрати на поліпшення ґрунту, тис. грн. пасовищна система						2,52	23,25	48,48
безпасовищна система						-	-	-
На 1 гол. ВРХ, тис. грн. пасовищна система						0,05	0,05	0,05
безпасовищна система						-	-	-

Джерело: розрахунки автора

За умови безпасовищного утримання ВРХ витрати на поліпшення земельних ресурсів не формуються, оскільки багаторічні трави, що вирощуються на зелений корм, забезпечують утворення достатнього обсягу гумусу і при дотриманні раціональних сівозміни ґрунту не виснажуються.

За умови пасовищної системи утримання ВРХ щорічна потреба в органічних добривах складає: для ферми на 50 гол. ВРХ – 37,3 т гною, для ферми на 500 гол. ВРХ – 344 т гною, для ферми на 1000

гол. ВРХ – 717,3 т гною. У грошовому вимірі в розрахунку на 1 гол. ВРХ це складає близько 0,05 тис. гривень (станом на 01.01.2015 р.).

Враховуючи обсяг необхідних вкладень у земельні ресурси у формі орендної плати (табл. 4) та витрат на поліпшення земель (табл.5), визначимо загальний необхідний обсяг інвестування у земельні ресурси (табл. 6).

Таблиця 6

**Нормативний обсяг інвестицій у земельні ресурси (орендної плати)
для забезпечення кормами ферм ВРХ**

Показник	Інвестиції у землю (при пасовищному утриманні)			Інвестиції у землю (при безпасовищному утриманні)		
	Ферма на 50 гол.	Ферма на 500 гол.	Ферма на 1000 гол.	Ферма на 50 гол.	Ферма на 500 гол.	Ферма на 1000 гол.
Орендна плата, грн/га						
- ріллі	773,2	773,2	773,2	773,2	773,2	773,2
- пасовищ	142,0	142,0	142,0	142,0	142,0	142,0
Необхідна площа сільгоспугідь, га						
- ріллі	61	613	1225	81	811	1620
- пасовищ	25	250	500	-	-	-
Інвестиції на оренду, тис. грн/рік:						
- ріллі	47,17	473,97	947,17	62,63	627,07	1252,58
- пасовищ	3,55	35,50	71,00	-	-	-
РАЗОМ, тис. грн/рік	50,72	509,47	1018,17	62,63	627,07	1252,58
На 1 гол. ВРХ, тис. грн	1,0	1,0	1,0	1,25	1,25	1,25
Витрати на поліпшення ґрунту, тис. грн/рік	2,52	23,25	48,48	-	-	-
На 1 гол. ВРХ, тис. грн	0,05	0,05	0,05	-	-	-
РАЗОМ, тис. грн/рік:	53,24	532,72	1066,65	62,63	627,07	1252,58
На 1 гол. ВРХ, тис. грн	1,06	1,065	1,067	1,25	1,25	1,25

Джерело: розрахунки автора

Таким чином, загальна норма інвестування у земельні ресурси (у вигляді орендної плати та витрат на поліпшення земель, станом на 01.01.2015 р.) складає близько 1,1 тис. грн на 1 гол. ВРХ (при пасовищному утриманні) та 1,25 тис. грн на 1 гол. ВРХ (при безпасовищному утриманні).

Висновки з проведеного дослідження. Одним з найважливіших компонентів економічних розрахунків, що робить визначальний вплив на результати реалізації всього інвестиційного проекту тваринницької галузі є визначення обсягу необхідних інвестицій у кормовиробництво. Тому при створенні ферм та комплексів значну увагу слід приділити питанням створення власної кормової бази. При цьому слід враховувати, що плановий обсяг інвестицій залежатиме від різноманітних факторів та особливостей інвестиційних проектів.

Основний обсяг інвестицій у кормовиробництві складають саме вкладення в основні засоби – в земельні ресурси (кормова площа) та майновий капітал. До земельних ресурсів (матеріальний актив реальних інвестицій), що є об'єктом інвестування у кормовиробництві, відноситься: рілля, яка використовується під посіви кормових культур; природні та культурні пасовища; природні та культурні сіножаті.

Інвестиції у польове кормовиробництво у більшості випадків не враховуються при визначенні вартості негативного інвестиційного потоку. Це призводить до помилкових висновків щодо рівня окупності витрат і доцільності їх здійснення. За проведеними розрахунками при безпасовищному утриманні загальна норма інвестування у земельні ресурси становить 1,25 тис. грн. на 1 гол. ВРХ та близько 1,1 тис. грн. при пасовищному.

Література

1. Бахмат М. Приклад проектування основних параметрів культурного пасовища / Бахмат М., Пулю В. // Корми і кормовиробництво. – 2006. – № 58. – С. 3-9.

2. Болтянська Н.І. Забезпечення високоефективного функціонування технологічного процесу приготування і роздавання кормів у тваринництві / Болтянська Н.І. // Науковий вісник ТДАТУ. – 2014. – Випуск 4, Том 1. – С. 16-22.
3. Грошова оцінка земель // Офіційний сайт Державного агентства земельних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dazru.gov.ua/groshova-ocinka-zemel/>
4. Дворецький А.М. Методичні підходи розрахунку вартості ріплі на основі відновлення енергетичного ресурсу гумусу [Електронний ресурс] / Дворецький А.М. // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=466>
5. Зінченко О.І. Кормовиробництво. Навчальне видання / О.І. Зінченко ; 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Вища освіта, 2005. – 448 с.
6. Москаленко А. М. Економічна оцінка використання гною та його вплив на формування родючості ґрунтів / А. М. Москаленко // Вісник Житомирського національного агрологічного університету. – 2013. – № 1-2(2). – С. 308-316.
7. Основи землеробства та рослинництва: методичні вказівки для виконання лабораторних робіт. – Одеса, 2005, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/metod/ggf/zemlerob2.pdf>
8. Пшоняк Д.І. Методичні підходи до визначення необхідних трансформацій земельних угідь сільськогосподарського підприємства / Д.І. Пшоняк // Вісник Житомирського національного агрологічного університету. – 2011. – № 2(2). – С. 83-91.
9. Шувар І. Про родючість ґрунту треба дбати постійно [Електронний ресурс] / Шувар І. // Агробізнес сьогодні. – 2011. – № 20(219). – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/694-pro-rodichist-runtu-treba-dbaty-postiino.html>

References

1. Bakhmat, M. and Puiu, B. (2006), "Sample design basic parameters of cultural pastures", *Kormy i Kormovyrobnytstvo*, no. 58, pp. 3-9.
2. Boltyanska, N.I. (2014), "Providing highly functioning of the process of preparation and distribution of feed in livestock", *Naukovyi visnyk TDAU*, vol. 1, pp.16-22.
3. The official site of State Agency of Land Resources of Ukraine (2014), "The monetary valuation of land", available at: <http://dazru.gov.ua/> (access date January 29, 2017).
4. Dvoretzkyi, A.M. (2011), "Methodological approaches for calculating the cost of arable land based energy resource recovery humus", *Efektivna ekonomika*, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (access date January 29, 2017).
5. Zinchenko, O.I. (2005), *Kormovyrobnytstvo* [Forage], 2nd ed, Vyscha osvita, Kyiv, Ukraine.
6. Moskalenko, A.M. (2013), "Economic evaluation of the use of manure and its influence on formation of soil fertility", *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universitetu*, no. 1-2(2), pp. 308-316.
7. ONU im. I.I. Mechnikova (2005), "Fundamentals of husbandry and plant growing: guidelines for laboratory work", available at: <http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/metod/ggf/zemlerob2.pdf> (access date January 29, 2017).
8. Pshoniak, D.I. (2011), "Methodological approaches to determining the necessary transformation of lands of agricultural enterprises", *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universitetu*, vol. 2(2), pp. 83-91.
9. Shuvar, I. (2011), "About soil fertility should always take care", *Ahrobiznes sohodni*, no. 20(219), available at: <http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/694-pro-rodichist-runtu-treba-dbaty-postiino>. (access date January 29, 2017).

Рецензент: д-р екон. наук, професор Тернопільського національного економічного університету М.К. Пархомець

УДК 336.71

Ясіновська І.Ф.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
фінансів суб'єктів господарювання
Смаль Н.В.,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Yasinovska I.F.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the
department of finance of economic entities
Smal N.V.,
Ivan Franko National University of Lviv

INCREASING EFFICIENCY OF RISK MANAGEMENT OF BANK'S LIQUIDITY IN THE CONDITIONS OF FINANCIAL INSTABILITY

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть проблема управління ліквідністю банків України є чи не пріоритетнішою серед усіх загроз банківському сектору. Саме банки в умовах економічної нестабільності в країні потрапляють в зону ризику неспроможності виконання зобов'язань перед кредиторами, вкладниками, акціонерами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми банківської ліквідності приділена значна увага таких зарубіжних вчених, як Л. Вальрас, Д. Міль, П. Роуз, Дж. Сінкі та ін., а також вітчизняних науковців: О. Дзюблук, О. Іващук, Б. Кишакевич, Т. Ковальчук, О. Кузьмак, Г. Карчева, В. Міщенко, Л. Рябініна, Ю. Серпенінова, Т. Смовженко, Н. Хіміч та ін. Праці цих авторів присвячені дослідженню сутності ліквідності, особливостям її регулювання, методам оцінки ризику ліквідності банківських установ. Так, дослідженню фінансового механізму управління ліквідністю банку присвячені праці Ю. Серпенінової [12], О. Іващук [2], Т. Ковальчук [5], В. Міщенко, А. Сомик [8], Л. Рябініна [11], Н. Хіміч [13.] значну увагу приділили дослідженню та вирішенню проблеми забезпечення ліквідності банків, О. Кузьмак [6], Л. Кльоба [4] – вдосконаленню ризик-менеджменту комерційних банків.

Але, незважаючи на значну кількість публікацій з даної проблеми, залишається недостатньо дослідженою проблема забезпечення належного рівня ліквідності банків в умовах кризового та посткризового стану економіки.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблеми ліквідності банків України та напрацювання пропозицій щодо покращення управління ліквідністю в умовах кризового та посткризового стану економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розв'язання проблеми забезпечення ліквідності банків на сьогодні є важливим завданням для керівництва, оскільки без ліквідності банк не може самостійно здійснювати виконання будь-яких функцій і операцій. Раціональне управління ризиком ліквідності, його ефективна оцінка, використання зарубіжного досвіду є надзвичайно важливим.

У своїх дослідженнях Серпенінова Ю.С зазначає, що ліквідність є важливою системною характеристикою діяльності банку, що свідчить про його спроможність підтримувати фінансову стабільність і розширювати обсяги банківських операцій та є необхідною умовою підтримки безперебійної роботи банку [12, с. 16].

Визначення поняття «ліквідність» дає Національний банк України, пояснюючи його як динамічний стан, який забезпечує своєчасність, повноту та безперервність виконання всіх грошових зобов'язань банківської системи країни, характеризує рівень її надійності та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки [9].

За визначенням В. Міщенко та А. Сомик, ліквідність банківської системи є її динамічним станом, який забезпечує своєчасність, повноту і безперервність виконання усіх грошових зобов'язань банківської системи та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки [8, с. 7].

Поширеною є точка зору, що під ліквідністю банківської системи варто розуміти її здатність (так само, як і кожного окремого банку цієї системи) на першу вимогу вкладників і надійних позичальників забезпечувати виконання своїх зобов'язань готівкою в будь-який момент часу у валюті створеної банками системи зобов'язань [11, с. 51].

У міжнародній банківській практиці під ліквідністю банку розуміють його здатність швидко і в повному обсязі задовольняти невідкладні потреби у грошових коштах, тому одним із найважливіших завдань управління банком є забезпечення відповідного рівня його ліквідності [5, с. 7].

Ліквідність комерційних банків в Україні регулюється Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. (зі змінами та доповненнями) [1] та нормативно-правовими актами Національного банку України, що видаються у формі постанов Правління НБУ, інструкцій, положень.

Крім встановлених економічних нормативів Національний банк України відповідно до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи, затвердженого постановою Правління НБУ від 17.09.2015 р. № 615 здійснює регулювання ліквідності банківської системи в межах визначених монетарних параметрів та в обсягах, які потрібні для їх збалансування та управління грошово-кредитним ринком, шляхом застосування таких стандартних інструментів: операції з рефінансування (кредити овернайт, кредити рефінансування), операції прямого репо, операції з власними борговими зобов'язаннями, операції з державними облігаціями України [10].

У країнах з активною відсотковою політикою основним інструментом центрального банку є процентні ставки і якщо попит банків на вільні резерви змінюється лише у відповідності з процентними ставками, то ціль, спрямована на підтримку вільних резервів на постійному рівні, еквівалентна цілі, спрямованій на забезпечення стабільності процентних ставок. Змінюючи свою ставку, центральний банк може впливати на попит на вільні резерви. Альтернативно, змінюючи обсяги операцій на відкритому ринку, центральний банк може впливати на процентні ставки на грошовому ринку [7, с. 148].

Одним із сучасних методів управління ризиками банків є використання ризик-менеджменту. Так, Кузьмак О.М. вважає, що ризик-менеджмент має позитивний вплив на рівень фінансової безпеки банку, оскільки: 1) покращує фінансову стійкість та ефективність діяльності банківської установи; 2) дозволяє оптимізувати використання ресурсів банку; 3) сприяє уникненню фінансових несподіванок; 4) сприяє підвищенню кваліфікації персоналу банку, знань, умінь та навичок при управлінні банківськими ризиками [6, с. 164].

Для того, щоб здійснювати регулювання банківської системи, необхідно проаналізувати її поточний стан та спрогнозувати майбутні зміни. З метою контролю за станом ліквідності банківських установ Національний банк України застосовує такі нормативи ліквідності, як миттєва ліквідність (H_4), поточна ліквідність (H_5) та короткострокова ліквідність (H_6) [3]. Показники ліквідності банківської системи України в динаміці подані у табл. 1.

Таблиця 1

Показники ліквідності банківської системи України, %

Показник ліквідності	Значення на 1 січня кожного року, %							Нормативне значення
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
H4	58,80	58,48	69,26	56,99	57,13	78,73	60,79	>20
H5	77,53	70,53	79,09	80,86	79,91	79,98	102,14	>40
H6	91,19	94,73	90,28	89,11	86,14	92,87	92,09	>60 з 2010 р.

Джерело: [9]

Проаналізувавши дані табл. 1, бачимо, що показник миттєвої ліквідності (H_4) станом на 1 січня 2017 р. становить 60,79%, що значно менше найбільшого значення за весь аналізований період, а саме рівня початку 2016 р. Щодо показника поточної ліквідності (H_5), то на початок 2017 р. він становить 102,14%, що є його максимальним значенням впродовж аналізованого періоду. Показник короткострокової ліквідності (H_6) впродовж досліджуваного періоду був у межах допустимих значень.

Значення показників ліквідності за досліджуваний період в період кризи не надто відрізнялися від показників в період більш стабільного стану економіки. Це пояснюється тим, що банкам надавалися кредити НБУ на умовах рефінансування, тому показники ліквідності банківського сектору не здатні показати реальний рівень платоспроможності та ліквідності банків.

Як свідчить практика, запровадження системи управління ризиками приносить для банку низку переваг. Переваги ризик-менеджменту полягають в тому, що він є основою для підвищення ефективності стратегічного планування; дає змогу уникати вартісних несподіванок; поліпшує ефективність діяльності комерційного банку; дає змогу оптимально використовувати ресурси; сприяє більшій відкритості діяльності керівництва і поліпшує комунікації; забезпечує вище керівництво стислим оглядом головних ризиків, а також відомостями про ресурси, які виділені для впливу на високі ризики; дає менеджерам ефективну і послідовну методологію вивчення ризиків; покращує ведення обліку комерційним банком; орієнтує топ-менеджмент на використання факторів ризик-можливостей для підвищення вартості банку [4, с. 217].

Враховуючи всі фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, а також можливі загрози, банки самостійно вибирають стратегію управління ризиками (консервативну чи агресивну). Суть

консервативної стратегії управління ліквідністю полягає у спрямуванні усіх ресурсів банку на мінімізацію ризику, тим самим не ризикуючи прибутками. Це є найбільш поширена стратегія, так як вона не передбачає кардинальних змін у напрямку діяльності банку. Агресивна стратегія є більш ризикованою, використовуючи її банк, свідомо погоджується на підвищення рівня ризику ліквідності для максимізації своїх прибутків. При цьому керівництву банку потрібно правильно обґрунтувати свої дії, так як від їх обґрунтованості та правильності залежить не лише стан ліквідності банку, а й фінансова стійкість.

Важлива роль у підвищенні ефективності управління ліквідністю банківської системи відіграє державна регуляторна політика, яка повинна б сприяти створенню оптимальних умов для вигідного використання ліквідних коштів. До таких умов відноситься створення механізмів розподілу кредитних ризиків між державою та банківськими установами шляхом надання гарантій для кредитів в пріоритетні галузі економіки, зниження тиску на підприємства в аспекті податків з метою підвищення їх кредитоспроможності.

Кожний банк має самостійно забезпечувати підтримання ліквідності шляхом аналізу її стану та прогнозувати результати діяльності й проводити політику у сфері формування статутного капіталу, фонду спеціального призначення. Крім цього, діяльність банків, які є посередниками між тими, що розпоряджаються грошовими коштами у вигляді вкладів, і тими, хто їх потребує, полягає в тому, щоб раціонально залучати ці кошти і надавати їх у вигляді позики або інвестувати за високими ставками для отримання доходу. Для цього банку потрібні кошти у вигляді ліквідної форми, тобто такі активи, які можуть легко і швидко перетворюватися у грошові кошти з невеликим ризиком або без нього [2, с. 168].

Для ефективного управління ліквідністю керівництву банку необхідно не лише регулярно здійснювати аналіз використовуваних стратегій щодо здійснення контролю ліквідності активів, а й вдосконалювати їх шляхом запозичення досвіду зарубіжних країн. Саме внесення змін в стратегії, інтеграція банку до глобалізаційних процесів допоможе українським банкам покращити рівень платоспроможності і ліквідності.

На відміну від великих міжнародних банків, які надають перевагу саме стратегії запозичення ліквідних коштів, далеко не всі банківські установи України мають необмежений доступ до джерел поповнення ліквідності, особливо в період нестабільності фінансових ринків. Тому на даному етапі керівництво окремих банків має переглянути та скоригувати стратегії управління ліквідністю, а досягти цього можна лише за чіткого розуміння сутності управління банківською ліквідністю, її різновидів та чинників, що впливають на неї. Теоретично обґрунтовані методичні підходи, виважений підбір менеджменту та якісний розподіл функціональних обов'язків дозволять банку уникнути проблем виконання своїх зобов'язань навіть у періоди фінансових криз [13, с. 82].

Для того, щоб не втратити платоспроможність в умовах фінансових шоків, керівництву банків необхідно проводити стрес-тестування з метою передбачення різних обставин та факторів негативного впливу, а також вироблення плану дій для миттєвого реагування. Заслуговує уваги метод стратегічного планування ліквідності. В Україні недостатньо уваги приділяється аналізу майбутніх ризиків, а тим більше прогнозуванню поведінки банку в тій чи іншій ситуації, в окремих випадках контроль ліквідності зводиться до пристосування балансу грошових коштів до потреб банку.

Ефективним методом на сьогодні є короткострокове рефінансування, що позитивно проявило себе в багатьох країнах. Воно полягає в швидкому підтриманні ліквідності банків та допомога в питаннях швидкого завершення розрахунків з іншими банками. Такий метод є частковою гарантією безпечного існування платіжних систем за кордоном.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, ефективне управління ліквідністю є найскладнішим та найактуальнішим завданням вітчизняних банків. В результаті проведеного дослідження стану ліквідності банків України виявлено наявність багатьох проблем в управлінні ліквідністю. Сьогодні банківська система перебуває в складних умовах, які спричинені як фінансовою, так і політичною кризою. Відсутність правильної державної підтримки банків, застарілий інструментарій управління ліквідністю, відсутність стабільності національної валюти та загострення геополітичної ситуації створює несприятливе середовище для існування стабільної банківської системи.

З метою забезпечення рівня ліквідності банківських установ варто вдосконалити механізм фінансової підтримки банків державою та методологію управління ліквідністю банків, що допоможе покращити їх платоспроможність й дасть можливість спрогнозувати їх діяльність в майбутньому; вивчити досвід зарубіжних країн та можливість його застосування в Україні, що дозволить використати нові методи управління банківською ліквідністю, застосування яких позитивно вплинуло на стан банківської системи інших країн.

Література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
2. Іващук О. Концептуальні підходи до ліквідності банку як об'єкту фінансового управління / О. Іващук // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2(27). – С. 163-169.

3. Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 №368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
4. Кльоба Л.Г. Ризик-менеджмент комерційного банку / Л.Г. Кльоба, В.Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – № 18.9. – С. 213-223.
5. Ковальчук Т.Т. Ліквідність комерційних банків / Т.Т. Ковальчук, М.М. Коваль. – К. : Знання, 1996. – 120 с.
6. Кузьмак О.М. Ефективна система ризик-менеджменту як дієвий засіб забезпечення стійкості банківських установ / О.М. Кузьмак // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – Т. 2. – С. 164-166.
7. Ліквідність банківської системи України / В.І. Міщенко, А.В. Сомик та ін. // Науково-аналітичні матеріали. Вип. 12. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 180 с.
8. Міщенко В. Ліквідність банківської системи : економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2008. – № 11. – С. 6-9.
9. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua>.
10. Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: затверджено Постановою Правління Національного банку України від 17.09.2015 № 615 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15>.
11. Рябініна Л. Ліквідність банківської системи та роль НБУ в її підтримці / Л. Рябініна // Банківська справа. – 2010. – № 2/3. – С. 51-59.
12. Серпенінова Ю.С. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку : автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Фінанси, гроші і кредит» / Ю.С. Серпенінова. – Суми, 2010. – 22 с.
13. Хімич Н.О. Управління ліквідністю комерційних банків України в умовах нестабільності фінансових ринків / Н.О. Хімич // Регіональна економіка, 2008. – № 3. – С. 76-83.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine “On Banks and Banking Activity” No. 2121-III from December 07, 2000, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (access date January 30, 2017).
2. Ivashchuk, O. (2010), “Conceptual approaches to liquidity as bank facility financial management”, *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 2(27), pp. 163-169.
3. National Bank of Ukraine (2001), “Instruction on the Procedure for Regulating of Banks’ Activities in Ukraine” No. 368 from August 28, 2001, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>. (access date January 30, 2017).
4. Kloba, L.H. (2008). “Risk management of commercial banks”, *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 18.9, pp. 213-223.
5. Kovalchuk, T.T. and Koval, M.M. (1996), *Likvidnist komertsiiynykh bankiv* [The liquidity of commercial banks], Znannia, Kyiv, Ukraine, 120 p.
6. Kuzmak, O.M. (2011), “An effective system of risk management as an effective means of ensuring the stability of banks”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, Vol. 2, no. 2, pp. 164-166.
7. Mishhenko, V.I., Somyk, A.V. et al. (2008), *Likvidnist bankivskoi systemy Ukrainy* [Liquidity of the banking system of Ukraine], Naukovo-analitychni materialy, Natsionalnyi bank Ukrainy, Tsentr naukovykh doslidzhen, Kyiv, Ukraine, issue 12, 180 p.
8. Mishchenko, V. and Somyk, A. (2008). “The liquidity of the banking system: economic essence, structure and methodological approach to analysis”, *Visnyk NBU*, no. 11, pp. 6-9.
9. National Bank of Ukraine, available at: <https://www.bank.gov.ua>. (access date January 30, 2017).
10. National Bank of Ukraine (2015), “Regulation on the application of the National Bank of Ukraine standard instruments regulating banking system liquidity” No. 615 from September 17, 2015, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15> (access date January 30, 2017).
11. Riabinina, L. (2010), “The liquidity of the banking system and its role in support of the NBU”, *Bankivska sprava*, no. 2/3, pp. 51-59.
12. Serpeninova, Yu.S. (2010), “The financial mechanism of bank liquidity”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.08, Sumy, Ukraine, 22 p.
13. Khimich, N.O. (2008), “The liquidity management of commercial banks in Ukraine in conditions of instability of financial markets”, *Rehionalna ekonomika*, no. 3, pp. 76-83.

Рецензент : д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів суб'єктів господарювання Львівського національного університету імені Івана Франка К.В. Васьківська

УДК 336.1

Пирогов Д.А.,
аспірант* кафедри фінансів
Національний університет Києво-Могилянська академія

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

Pyrogov D.A.,
graduate student at the department of finance
National University of "Kyiv-Mohyla Academy"

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ECONOMIC CLUSTERS FINANCIAL PROVISION IN UKRAINE

Постановка проблеми. В сучасних умовах реформування економіки особливого значення набувають напрями співпраці між суб'єктами економічних відносин, що вимагають застосування новітніх методів, форм та принципів взаємодії органів державної влади, бізнес-структур, інноваційних підприємств, науково-дослідних установ та населення. У цьому контексті особливе значення мають механізми застосування фінансових важелів на розвиток економічних кластерів.

Кластерний підхід до розвитку економіки широко використовується у більшості розвинених країн світу. Але в Україні цей підхід досі не отримав відповідної підтримки держави, бізнесу та інноваційних центрів. Створення та розвиток інноваційних кластерів сприяє зростанню конкурентоспроможності бізнесу за рахунок ефективної взаємодії учасників кластеру, що пов'язана з їх географічним розташуванням, доступом до інновацій, технологіями, ноу-хау, спеціалізованими послугами та висококваліфікованими кадрами, зниженням транзакційних витрат, а також із реалізацією спільних інвестиційних проектів.

Таким чином, формування та розвиток кластерів складають основу для ефективного механізму залучення іноземних інвестицій та інтеграції продукції українських кластерів до світового ринку високотехнологічної та інноваційної продукції. Тому застосування кластерного підходу повинно стати пріоритетним напрямком розвитку української економіки. В той же час, реалізація концепції кластерного розвитку економіки вимагає значних фінансових витрат, що й обумовлює актуальність завдання розробки механізму фінансування та підтримки економічних кластерів протягом їх життєвого циклу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними та практичними аспектами формування та функціонування економічних кластерів займалось багато вчених, серед яких першими поняття кластера запропонував М. Портер [1; 2], але першим впровадив власне концепцію кластерів А. Маршалл [3], описавши підвищення ефективності бізнесу в залежності від близькості розташування фірм. Дослідження А. Маршалла та М. Портера були розвинені та поглиблені такими вченими, як Е. Фезер [4], В. Елснер [5], М. Енрайт [6] та іншими. Серед українських вчених, які досліджували концепцію економічних кластерів, варто виділити М. Войнаренка [7], котрий досліджував підходи до визначення, ідентифікації та розвитку економічних кластерів. Також свій внесок в адаптацію теорії економічних кластерів до українських реалій зробили такі вчені, як І. Яненкова [8], В. Геєць [9], С. Соколенко [10] та багато інших. Незважаючи на те, що питаннями розвитку економіки України на основі кластерів займалась значна кількість вчених, комплексного підходу до формування та організації функціонування механізмів фінансового забезпечення кластерів ще не сформовано.

Постановка завдання. Виходячи з викладеного вище, завдання дослідження полягає в розробці загальної схеми фінансування економічних кластерів, з'ясуванні основних джерел їх фінансування, визначенні основних проблем фінансування кластерів в Україні та окресленні перспектив подальших досліджень в напрямку фінансового забезпечення економічних кластерів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес економічної трансформації в рамках зближення України з ЄС, швидкі темпи глобалізації та кризові явища в економіці та політиці країни обумовлюють необхідність забезпечення позитивних зрушень в економічному розвитку, стимулювання експорту, підвищення зайнятості населення шляхом створення додаткових робочих місць та покращення якості виробленої продукції за рахунок використання інноваційних технологій.

* Науковий керівник: Лук'яненко І.Г. – д-р екон. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Такі напрямки розвитку вимагають достатнього фінансування та всебічної підтримки держави. Зважаючи на обмеженість державних фінансових ресурсів в Україні, виникає необхідність використання максимально дешевих заходів з максимально високою віддачею з метою сприяння інтенсивному розвитку та інвестиціям в перспективні галузі національного господарства, а також поєднаних зусиль держави, приватного сектору та іноземних інвесторів. Через нестабільну політико-економічну ситуацію в країні залучення іноземних інвестицій є проблематичним і вимагає формування певних економічних умов з метою підвищення інвестиційної привабливості України. Основою таких умов може стати утворення економічних кластерів.

За весь час існування концепції економічних кластерів чіткого визначення розроблено не було. Зазвичай вчені користуються базовим визначенням М. Портера, з якого випливає, що кластери – це сконцентровані за географічною ознакою групи пов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у пов'язаних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій (університетів, науково-дослідних інститутів, торгових об'єднань) в певних сферах, що конкурують, але ведуть при цьому спільну роботу [1, с. 256].

В той же час існує значна кількість визначень, які розширюють, доповнюють або змінюють класичне. Зважаючи на це, при дослідженні економічних процесів, які базуються на існуванні кластерів, варто давати чітке визначення того, що вважають за кластер в саме цьому дослідженні. Таким чином, досліджуючи проблеми та перспективи фінансового забезпечення економічних кластерів в Україні, варто зазначити, що в подальшому дослідженні під економічним кластером розуміють групу географічно локалізованих та пов'язаних компаній, які разом виробляють кінцеву продукцію, постачальників спеціальних виробничих товарів та послуг, економічну інфраструктуру, науково-дослідні інституції і органи державної та місцевої влади.

Визначення кластерів базується на трьох ключових елементах. Це географічне положення кластеру – частіше за все кластери формуються на основі близького розташування бізнесів, в той же час, розміри кластеру можуть варіювати в залежності від статусу: міського до регіонального та загальнонаціонального. Іншим елементом є створення доданої вартості. Особливістю будь-якого кластеру є те, що в нього входять компанії різних типів, які разом задіяні у створенні кінцевої цінності вироблених товарів та послуг. Останнім елементом є бізнес-середовище. Ступінь розвитку кластерів залежить від певних умов бізнес-середовища, в яких вони функціонують. Такі умови формуються не тільки окремими учасниками кластеру, але й за рахунок співпраці підприємств, державних органів влади та інноваційних центрів [11, с. 40-41]. Саме ці три елементи здатні сформулювати інноваційне середовище для виникнення кластерного потенціалу, формування первинних кластерів, їх розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіону в цілому.

Таким чином, з означеного випливає, що трьома основними суб'єктами успішного функціонування економічного кластеру є приватний сектор, уряд та науково-дослідні установи. Така модель була запропонована у 2000 році та отримала назву «модель потрійної спіралі» [12]. Відповідно до неї, застарілою формою взаємодії цих суб'єктів є відокремлення наукових установ та приватного сектору один від одного під керівництвом держави. Саме це можна спостерігати в Україні на даний момент. В той же час, інноваційним шляхом розвитку є рівноправна участь суб'єктів з метою досягнення суспільного блага. Оскільки держава – це складна система, що функціонує за встановленими законами, надважливого значення для успішного розвитку кластерної економіки в Україні має утворення правового поля з регуляції кластерної діяльності та розробка спеціальних заохочувальних програм розвитку та підтримки економічних кластерів.

Основною проблемою для утворення повноцінних економічних кластерів в Україні є відсутність нормативно-правової бази для регуляції процесу створення, розвитку, моніторингу ефективності та фінансування економічних кластерів. Більшість економічних кластерів, що діють на території України, засновані у формі громадських об'єднань. Взаємодія, права та обов'язки учасників кластерів можуть регулюватися укладанням додаткових угод, в яких і будуть викладені та означені основні схеми взаємодії підприємств – членів кластеру. Взаємодія з органами місцевої та національної влади може регламентуватись за допомогою інструменту державно-приватного партнерства [13, с. 44].

Виходячи із сутності економічного кластеру як об'єднання підприємств на основі виробничо-економічних відносин, що керуються в своїй діяльності інноваційними підходами до ведення бізнесу та виробництва, концепції моделі «потрійної спіралі» та необхідності розробки додаткової нормативно-правової бази з метою забезпечення фінансування та функціонування економічних кластерів, в цьому дослідженні розроблено структурну схему організації економічного кластеру в Україні (рис. 1).

Така схема організації економічного кластеру є стратегічним відображенням основних взаємодій між учасниками кластеру та може змінюватись в залежності від специфіки утворюваного кластеру, виробничої галузі та схеми фінансування. Основна сутність такої схеми полягає в тому, що економічний кластер об'єднує між собою інтереси та узгоджує діяльність бізнесу (в основному малих та середніх підприємств), влади, місцевих громад та науково-дослідних інституцій, таким чином впливаючи на регіональну інфраструктуру. Важливим нюансом є те, що процесом утворення та функціонування економічного кластеру, як і будь-якої системи, необхідно управляти і отримувати перманентний зворотній зв'язок з метою вдосконалення та сталого розвитку. Тому пропонується

утворення кластерної агенції, яка надавала б консультаційні послуги всім учасникам кластеру, керівній компанії кластеру (яка має свою спостережну раду) та органам місцевої і державної влади. Консультаційні послуги полягають в розробці специфічної стратегії функціонування та розвитку кластеру, в залежності від галузі та її державного регулювання, а також розробці бачення подальшої діяльності кластеру, яке передається усім членам кластеру. Крім того, стратегія передбачає чітку схему фінансування кластеру на різних етапах його життєвого циклу. За такої схеми державна та регіональна влада не є основним контролером внутрішніх процесів у кластері, що зменшує ризики утворення незаконних схем всередині кластеру. Ядром і основним рушієм розвитку економічного кластеру є інновації, і саме тому важливо, щоб в кластер входили науково-дослідні інститути. Також, впливаючи на інфраструктуру та регіональне інформаційне поле, кластер впливає на формування та функціонування інших кластерів.

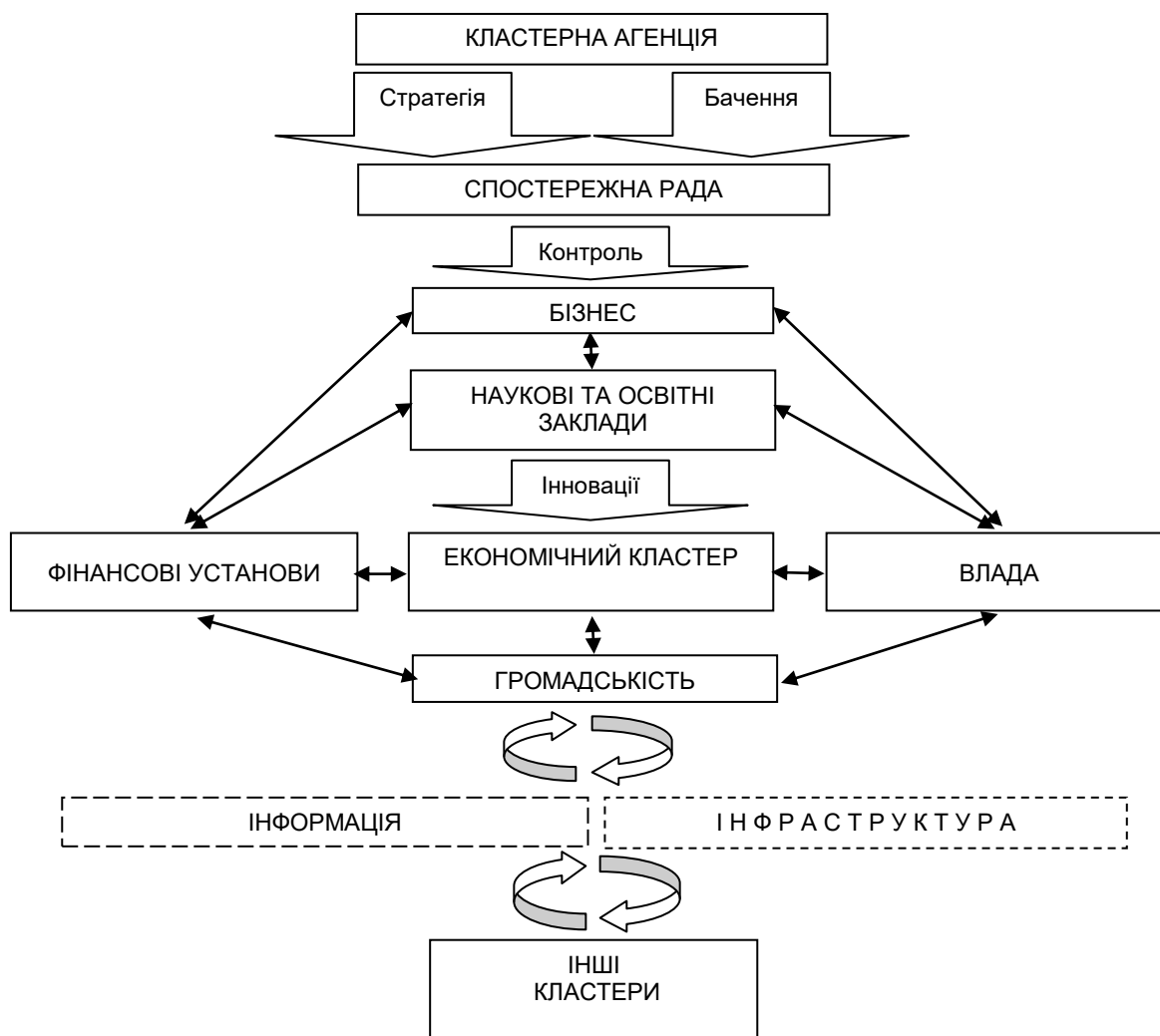

Рис. 1. Схема організації економічного кластера в Україні

Джерело: власна розробка автора

Структура на зразок економічного кластеру не може виникнути без законодавчої фінансової підтримки місцевої влади. Для реалізації проектів з утворення інноваційних кластерів в регіонах місцеві органи влади можуть застосовувати різноманітні механізми фінансування, тобто комбінацію методів та інструментів акумулювання, розподілу та використання фінансових ресурсів. Обрання механізму фінансування місцевої ініціативи залежить від конкретного завдання та типу регіонального проекту. Вибір найбільш придатного механізму значною мірою впливає на успішність ініціативи. За джерелами залучення коштів механізми фінансування місцевого економічного розвитку можна поділити на бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові (рис. 2) [14, с. 17].

Кожен механізм фінансування місцевого економічного розвитку має свої особливості і різну поширеність в Україні. Бюджетні механізми поширені в Україні, але в той же час не є ефективними для повноцінного фінансування розвитку економічних кластерів. Найбільш перспективним механізмом в розрізі інноваційних кластерів є розробка державних та місцевих цільових програм під утворення та функціонування кластерів. Бюджетні кошти є основним джерелом фінансування кластерної ініціативи

на початкових етапах [15, с. 14]. Інвестиційні механізми мають значний вплив на кластерні економіки в усьому світі. В Україні найбільш ефективним та вже дієвим інвестиційним механізмом є державно-приватне партнерство, що дозволяє генерувати ресурси для реалізації інфраструктурних проєктів. Серед кредитних механізмів значний вплив мають безоблігаційні позики, кредити міжнародних фінансових організацій та місцеві гарантії, оскільки завдяки ним з'являється можливість залучати фінансові ресурси до місцевих бюджетів під мінімальні відсотки та скеровувати їх на фінансування місцевих ініціатив різного типу. Грантові механізми, такі як міжнародна технічна допомога та гранти міжнародних донорських організацій є вкрай важливими на етапах, коли кластер починає генерувати прибуток та розвиватись [14, с. 20; 8, с. 14].

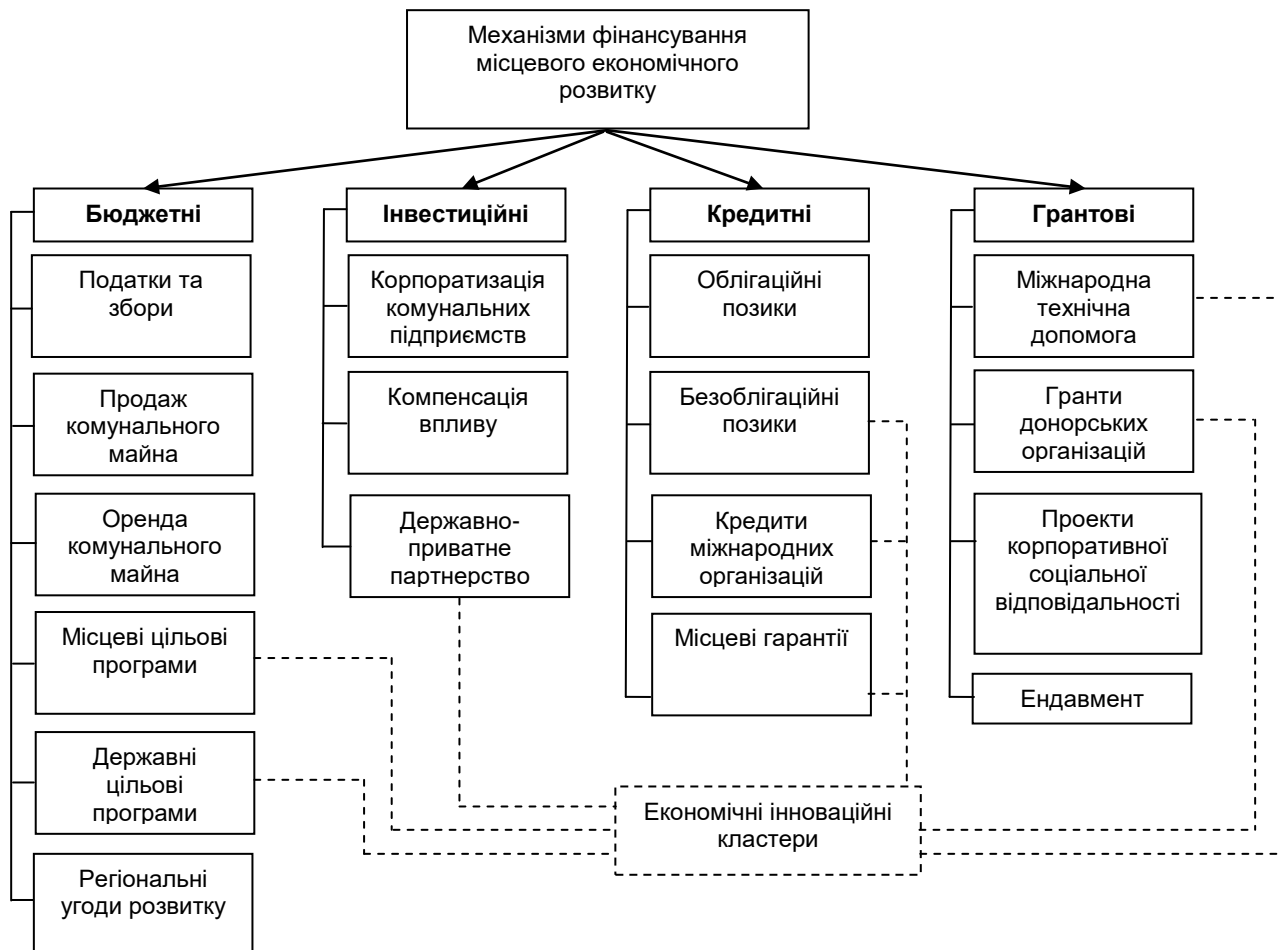

Рис. 2. Механізми фінансування місцевого економічного розвитку

Джерело: складено на основі [14, с. 17-20]

Таким чином, для сталого фінансування економічного кластеру та його розвитку необхідно застосовувати схему фінансування, в якій перші етапи будуть забезпечені за рахунок бюджетних механізмів і грантів, після чого частка цих механізмів фінансування зменшується і кластер переходить на самофінансування. Така схема залучення ресурсів діє в розвинених країнах, які успішно застосовують принципи кластерної економіки [15, с. 1-14].

З огляду на недосконалість законодавства в напрямку кластерних ініціатив, не можна сказати, що в Україні існують класичні кластери, які повністю підпадають під концептуальне означення економічного кластеру. Це призводить до низької зацікавленості міжнародних організацій-грантодавців та інвесторів в українських об'єднаннях бізнесу, які мають високий інноваційний та експортний потенціал. Саме тому наявні кластери фінансуються за допомогою сукупності механізмів, що змінюється в залежності від типу регіонального утворення, але єдиного механізму ще не було розроблено.

Висновки з проведеного дослідження. З проведеного дослідження можна зробити висновок, що регіональні кластерні ініціативи потребують значної правової та фінансової державної підтримки. Основною проблемою фінансового забезпечення економічних кластерів в Україні є відсутність нормативно-правової бази з кластерних ініціатив, через що наявні в країні кластери не є такими, що визнаються на міжнародному рівні, оскільки не підпадають під концептуальне означення кластеру. Це призводить до небажання міжнародних інвесторів фінансувати український бізнес та інновації.

Позитивним нюансом є те, що в Україні активно застосовується достатня кількість механізмів фінансування місцевих ініціатив, що дозволяє працювати в напрямку вироблення єдиного механізму фінансування кластерних ініціатив.

Література

1. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Потер, пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
2. Porter M. E. *The Competitive Advantage of Nations* / M.E. Porter. – New York: The Free Press, 1990. – 857 p.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – Т.2. – М. : Прогресс, 1993. – 351 с.
4. Feser E. J. *Old and New Theories of Industry Clusters* / Feser E. J // in Steiner, M. (Ed.) “Clusters and Regional Specialisation: On Geography, Technology and Networks”. – London, 1998.
5. Elsner W. *An industrial policy agenda 2000 and beyond: Experience, Theory and Policy* / A. Elsner, W. Grenzdoerffer // *Bremen Contributions to Institutional and Social-Economics* (Eds.) Biesecker. – К., 1998. – № 34.
6. Enright M. *Regional Clusters and Economic Development: A Research Agenda* / Enright M. ; in Staber U., Schaefer N. and Sharma B., (Eds.) // *Business Networks: Prospects for Regional Development*. – Berlin: Walter de Gruyter, 1996.
7. Войнаренко М.П. Кластеры в институциональной экономике : монография / М.П. Войнаренко. – СПб. : АНО ИПЭВ, 2013. – 496 с.
8. Яненко І.Г. Організаційні аспекти формування інноваційних кластерів / І.Г. Яненко // *Проблеми науки*. – 2010. – №1. – С. 10-18.
9. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена / В. Геєць // *Економіст*. – 2008. – №10. – С. 10-11.
10. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С.І. Соколенко. – К. : Логос, 2004 – 848 с.
11. Корчагина Н.А. Кластерная политика – технология повышения эффективности управления компаниями : монография / Н.А. Корчагина. – Астрахань : Издательский дом «Астраханский университет», 2009. – 117 с.
12. Etkowitz H. *The dynamics of innovation: from National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of university–industry–government relations* / H. Etkowitz, L. Leydesdorff // *Research policy*. – 2000. – № 29. – С. 109-213.
13. Кузьо Н. Кластерна організація аграріїв: зволікати не можна об'єднуватися... / Н. Кузьо // *Агробізнес сьогодні*. – 2015. – № 19. – С. 44–45.
14. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку : навчальний посібник / Мамонова В. [та ін.]. – К. : Центр громадської експертизи, Проект “Місцевий економічний розвиток міст України”, 2013. – 176 с.
15. Воглер Бьорн. Програма підтримки кластерів в Україні: принципи розробки та ключові особливості / Бьорн Воглер, Девід Саха, Ольга Красовська, Німецька консультативна група. – Берлін/Київ, грудень 2015 р. – 20 с.

References

1. Porter, M.E. (2005), *Konkurentsia* [On Competition], Translated from English by Publishing house “Vilyams”, Moscow, Russia, 608 p.
2. Porter, M.E. (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York, 857 p.
3. Marshall, A. (1993), *Printsipy ekonomicheskoy nauki* [Principles of Economics], Translated from English by Publishing house “Progress”, Moscow, Russia, 351 p.
4. Feser, E.J. (1998), “Old and New Theories of Industry Clusters”, in: Steiner, M. (ed.) *Clusters and Regional Specialisation: On Geography, Technology and Networks*, London: Pion: 18-40.
5. Elsner, W. (1998), “An industrial policy agenda 2000 and beyond: Experience, Theory and Policy”. *Bremen Contributions to Institutional and Social-Economics* (Eds.) Biesecker, A., Elsner, W., Grenzdoerffer, K., No 34.
6. Enright, M.J. (1996), *Regional Clusters and Economic Development: A research Agenda*, in Staber U., Schaefer N.V. and Sharma B., *Business Networks: Prospects for Regional Development*, DeGruyter, New York.
7. Voinarenko, M.P. (2013), *Klastery v institutsionalnoi ekonomike* [Clusters in institutional economy], Izd-vo ANO «IPEV», Saint-Petersburg, Russia, 496 p.
8. Yanenkova, I.H. (2010), “Organisational aspects of innovation clusters formation”, *Problemy nauky*, no. 1, pp. 10-18.
9. Heiets, V. (2008), “Cluster and network structures in economy – interesting enough but not fully researched till today topic”, *Ekonomist*, no. 10, pp. 10-11

10. Sokolenko, S.I. (2004), *Klastery v hlobalnii ekonomitsi* [Clusters in global economy], Lohos, Kyiv, Ukraine, 848 p.
11. Korchagina, N.A. (2009), *Klasternaya politika – tehnologiya povyisheniya effektivnosti upravleniya kompaniyami* [Cluster policy – technology of company management effectiveness improvement], monography, Izdatelskiy dom «Astrahanskiy universitet», Astrahan, Russia, 117 p.
12. Etzkowitz, H. and Leydesdorff, L. (2000). The Dynamics of Innovation: From National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of University-Industry-Government Relations. *Research Poilicy*, no. 29, pp. 109-213.
13. Kuzo, N. (2015), “Cluster agrarian organization: delay cannot be associated», *Ahrobiznes sohodni*, no. 19, pp. 44–45.
14. Mamonova, V. et al. (2013), *Dzherela ta mekhanizmy finansuvannia mistsevoho ekonomichnoho rozvytku* [Sources and mechanisms of local economic development funding]. Tsentri hromadskoi ekspertyzy, Proekt “Mistsevyi ekonomichniy rozvytok mist Ukrainy”, Kyiv, Ukraine, 179 p.
15. Vogler, Bjoern, Saha, David and Krasovska, Olga (2015), *Prohrama pidtrymky klasteriv v Ukraini: pryntsypy rozrobky ta kliuchovi osoblyvosti* [Program of clusters in Ukraine support: principles of development and key particularities], Nimetska konsultatyvna hrupa, Berlin/Kyiv, 20 p.

Рецензент: д-р екон. наук, професор Національного університету
“Києво-Могилянська академія” І.Г. Лук'яненко

УДК 631.1

Мосієвич О.О.,
здобувач*

Національний університет “Києво-Могилянська академія”

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ КОМПАНІЙ НА РАННІХ ЕТАПАХ ЇХ РОЗВИТКУ

Mosiyevych O.O.,
candidate for a degree
National University of "Kyiv-Mohyla Academy"

THE PROBLEMS OF VALUING COMPANIES AT EARLY STAGES OF THEIR DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Новостворені компанії важко оцінити за цілою низкою причин. Деякі з них є компаніями на рівні ідеї бізнесу, практично без доходів та операційних збитків. Навіть більшість компаній, які мають короткі історії, залежать від приватного капіталу та заощаджень власника на початковому етапі та венчурного капіталу і приватного капіталу на подальших етапах розвитку. В результаті, багато стандартних методів, які використовуються для оцінки грошових потоків, темпів зростання і ставки дисконтування не працюють або надають результати далекі від реальності [7; 9]. Крім того, той факт, що більшість новостворених компаній не виживають, також варто враховувати в моделях їх оцінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні є ціла колекція досліджень, в яких приділяється пильна увага підходу традиційних фінансів щодо оцінки новостворених компаній. Асватчі, Чіпалкатті і Де Мелло Соуза [2] вивчають різні методи оцінки вільного грошового потоку, зазначивши, що не існує загальноприйнятого стандартного методу його оцінки.

Згідно Аудретчу і Лінку [1], метод оцінки поточної вартості скоригованого майбутнього чистого прибутку недостатній для новостворених компаній, тому що існування компанії є невизначеним, коефіцієнт дисконтування неможливо отримати (через відсутність компаній для порівняння, з яких можна вивести ринковий ризик та інші параметри), а також відсутність чистого прибутку утруднює обчислення поточної вартості. Дамодаран [5] додає до методу дисконтування грошового потоку поняття невизначеності (у всіх його різноманітних формах), зазначивши при цьому чотири драйвери оцінки вартості компаній: потік грошових коштів від існуючих активів, очікуване зростання операційних доходів, облікову ставку та термінальну вартість компанії. На підставі віку компанії, її фінансової історії (або її відсутності), різних факторів ринку, і пов'язаних з ними невизначеностями, які

* Науковий керівник: Семіколенова С.В. – канд. екон. наук, професор

присвоюються по-різному до кожного з чотирьох драйверів оцінки, а також відмінностей в тому як оцінювач обчислює таку невизначеність є одним з причин того, що оцінка підприємства породжує надто різні результати.

Брозерсон, Іадес, Харріс, Хіггінс [3] розглядають як підхід дисконтування грошового потоку застосовується щодо оцінки компаній в операціях злиття і поглинань провідними фахівцями-практиками з великих інвестиційних банків. Це дослідження забезпечує безпосередній зворотний зв'язок про реальний світ використання методів дисконтування грошового потоку в оцінці компанії, демонструючи деякі проблеми та підходи, пов'язані з технікою моделювання.

Фестел, Вуермсежер і Катанео [6] пропонують поворот до методики оцінки дисконтування грошового потоку, зосередивши увагу на значенні бета.

Саха і Малкіель [8] розширили теорію оцінки методу дисконтування грошового потоку, продемонструвавши, що облікова ставка повинна бути скоригована істотно вище в розрахунках дисконтованого грошового потоку, якщо існує кінцева ймовірність припинення потоку грошових коштів, на якому базується даний розрахунок.

Постановка завдання. У цій статті автор розглядає проблеми, які виникають при використанні методу дисконтування грошових потоків, і відстежує, чому ці ж проблеми також виникають під час оцінки компаній методом порівнянь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінити вартість компанії на початку її життєвого циклу важко, часто через відсутність операційної історії та невизначеністю, пов'язаною з її існуванням. У цій статті ми розглянемо проблеми, з якими стикаємося при оцінці вартості молодих компаній традиційними методами корпоративних фінансів. У той час, як деякі з правил для оцінки новостворених компаній мають інтуїтивний сенс, є й інші правила, які неминуче призводять до помилкових і упереджених оцінок вартості.

Той факт, що молоді компанії мають обмежені історії, залежать від капіталу з приватних джерел і особливо сприйнятливі до невдач - все це робить завдання оцінки цих компаній доволі складним.

Метод дисконтування грошових потоків.

Метод дисконтування грошових потоків формують такі чотири складові:

- 1) грошові потоки від існуючих активів;
- 2) очікуваний ріст завдяки новим інвестиціям та від підвищення ефективності існуючих активів;
- 3) ставки дисконтування, які виникають з оцінок ризиків бізнесу і власного капіталу;
- 4) оцінки настання періоду стабільного зростання (що дозволяє оцінити значення термінальної вартості) [4].

На кожному з цих етапів оцінки новоствореної компанії виникають проблеми оцінки, які можуть бути простежені до їх загальних характеристик.

Існуючі активи.

Стандартним підходом до оцінки існуючих активів є використання поточної фінансової звітності компанії та її історії для оцінки грошових потоків від цих активів та їх відношення до вартості компанії. В деяких новостворених компаніях їх існуючі активи представляють таку невелику частину загальної вартості фірми, що немає сенсу витрачати ресурси на їх оцінку. У інших молодих компаніях, де існуючі активи можуть мати якесь значення, проблема полягає в тому, що фінансова звітність, надана такою компанією містить мало відповідної інформації, використовуваної для оцінки вартості з наступних причин:

1) відсутність історичних даних ускладнює оцінку, та не надає інформації щодо того, наскільки стійкими будуть такі грошові потоки при зміні макроекономічних умов. Іншими словами, якщо у компанії є фінансові дані лише за один рік, набагато важче виносити судження про те, чи доходи є стійкими. Відсутність даних за попередні роки також робить його більш важким для аналізу відносно того, як доходи зміняться, якщо компанія змінює свою цінову політику щодо нової конкуренції;

2) витрати, які здійснюють молоді компанії для створення майбутнього зростання часто змішуються з витратами, пов'язаними з формуванням поточних доходів. Наприклад, не є незвичним побачити, що розмір витрат на продажі, загальні та адміністративні витрати для деяких молодих компаній втричі або в чотири рази більші, ніж доходи в основному тому, що вони включають в себе витрати, пов'язані з вибудовуванням та здобуттям майбутніх клієнтів. Для оцінки існуючих активів ми повинні бути в змозі відокремити ці витрати від справжніх операційних витрат, а це не так легко зробити.

Активи зростання.

Основна частина вартості молоді компанії походить від зростання активів. Отже, труднощі, з якими стикаємось при оцінці вартості активів зростання, перебувають в самому центрі та є першочерговими. Є кілька проблем, які спостерігаємо при оцінці молодих компаній:

1. Відсутність доходів в деяких випадках та відсутність історії про доходи в інших означає те, що ми не можемо використовувати минуле зростання доходів у ролі внеску в оцінку майбутніх доходів. В результаті, ми часто залежимо від власних оцінок майбутніх доходів, з усіма упередженнями, пов'язаними з їх величинами.

2. Навіть, якщо є змога оцінити доходи в наступні роки, потрібно також оцінити, як буде розвиватись прибуток в найближчі роки по мірі зміни доходів. Тут знову ж таки, той факт, що молоді компанії, як правило, повідомляють збитки і не мають історії операційного прибутку, також ускладнює завдання оцінки майбутньої норми прибутку.

3. Визначальними в оцінці вартості компанії є не дохід або навіть зростання прибутку самі по собі, а якість такого зростання. Для того, щоб оцінити якість зростання, потрібно дізнатись, скільки компанія реінвестує для створення свого очікуваного зростання, зазначивши, що вартість створюється завдяки зростанню тільки тоді, коли компанія досягає прибутку на інвестований капітал більшого ніж вартість цього капіталу. Ця інтуїтивна концепція піддається випробуванню з молодими компаніями, тому що не достатньо бази для очікуваного доходу на вкладений капітал в нових інвестиціях. Минулі дані дають мало вказівок, так як компанія здійснила ще досить мало інвестицій в минулому, і ці інвестиції проінвестовані протягом коротких періодів. Поточна прибутковість капіталу, який часто використовується у ролі відправної точки для оцінки майбутніх доходів, як правило, негативне число для новостворених компаній.

Таким чином, ми маємо складне завдання для оцінки майбутнього зростання виручки і операційного прибутку для молодих компаній, а також проблеми оцінки збільшуються труднощами, що виникають з припущеннями щодо реінвестування та оцінками зростання.

Ставка дисконтування.

Стандартні підходи до оцінки ризику в компанії та ставки дисконтування залежать від наявності ринкових цін на цінні папери, випущені компанією. Таким чином, ми оцінюємо бета для власного капіталу через регресію прибутків на акцію проти прибутковості ринкового індексу і вартості боргу, спостерігаючи за поточними ринковими цінами публічно розміщених облігацій. Крім того, традиційний ризик і прибутковість моделей, які використовуємо для оцінки вартості власного капіталу зосереджені тільки на ринковому ризику.

З новоствореними компаніями ці припущення можуть бути оскаржені. По-перше, більшість молодих компаній не представлені на фондовій біржі і не мають публічно розміщених облігацій. Отже в даному випадку ми не можемо використати метод регресії для минулих прибутків, щоб отримати значення бети, або використовувати ринкову відсоткову ставку за борговими зобов'язаннями. Окрім того, на додачу до існуючої проблеми, капітал молодих компаній часто залучений від інвесторів (засновників), інвестиції яких не диверсифіковані або тільки частково диверсифіковані (венчурні інвестори). В результаті, ці інвестори навряд чи погодяться з тим, що єдиний важливий ризик - це той ризик, який не може бути повністю диверсифікований, і замість цього вимагатимуть компенсації **щонайменше** за деякі специфічні ризики компанії.

І, нарешті, відзначимо, що капітал в новостворені компанії може надходити з кількох джерел в різний час і за дуже різними умовами. Можна припустити, що відмінності між умовами залучення інвестицій може призвести до різної вартості капіталу для кожної з них. Таким чином, вартість акціонерного капіталу, який є першочерговим для відшкодування може бути нижчою, ніж вартість капіталу, відшкодування якого розподіляється за залишковим принципом.

Термінальна вартість.

Кінцева (термінальна) вартість зазвичай становить велику частку загальної вартості типової компанії, разом з тим це є ще більший компонент вартості молоді компанії. Насправді, для термінального значення є типовим становити 90-100%, або навіть більше, ніж 100% від поточної вартості молоді компанії. Отже, припущення про те, що досягнення фірмою стабільного зростання, є передумовою для оцінки термінальної вартості та її характеристик, може мати суттєвий вплив на оцінку вартості новоствореної компанії. Це завдання, однак, ускладнюється нездатністю відповісти на три питання:

1. Чи фірма досягне стабільного зростання?

Це питання є доволі актуальним, враховуючи високий відсоток невдач серед новостворених компаній. По суті справи, більшість новостворених компаній ніколи не досягнуть стабільного зростання і високого значення термінальної вартості в грошовому вимірі для забезпечення безперервної діяльності. Тому оцінка ймовірності виживання компанії на початку її життєвого циклу є важливим компонентом оцінки вартості компанії, але це також доволі непростий параметр для оцінки.

2. Коли фірма досягне стабільного зростання?

Навіть якщо припустити, що фірма досягне стабільного зростання в майбутньому, все-таки складно спрогнозувати коли це відбудеться. Зрештою, деякі фірми досягають стану стабільності протягом декількох років, в той час як інші мають набагато більш тривалий відрізок зростання, перш ніж досягнуть зрілості та стабільності. Рішення про те, коли компанія досягне стабільності ускладнюється тим фактом, що дії конкурентів можуть зіграти важливу роль в тому, як компанія розвиватиметься з плином часу.

3. Якою буде компанія, коли досягне стабільного зростання?

Це не тільки темпи зростання, які визначають величину термінальної (залишкової) вартості, але й паралельних припущень, які ми робимо про ризик і надприбутки під час стабільної фази. По суті справи, припущення про те, що компанія буде продовжувати генерувати надприбутки завжди

приведе до більш високої термінальної вартості, ніж припущення про те, що надлишкові прибутки будуть на рівні нуля або негативними. Хоча цю умову потрібно враховувати при оцінці будь якої компанії, відсутність будь-яких історичних даних про доходи та надприбутки молодих компаній ускладнює оцінку.

Оцінка прав частки власності.

Після того, як грошові потоки були оцінені, облікова ставка обчислена і приведена вартість обрахована, ми розраховуємо вартість сукупного капіталу в компанії. Якщо всі пайові вимоги в компанії еквівалентні, як це має місце у випадку з публічною компанією з одним класом акцій, можна розділити вартість капіталу пропорційно долі, щоб отримати вартість однієї частки. З маленькими молодими компаніями є потенційні проблеми в прийнятті рішення про розподіл, що виникають від того, на яких умовах акціонерний капітал був залучений цими компаніями.

По-перше, той факт, що капітал вводиться послідовно інвесторами, на відміну від випуску акцій на відкритому ринку, може призвести до нестандартних пайових вимог. Іншими словами, угода з інвесторами в новому раунді фінансування може сильно відрізнятись від попередніх угод щодо умов залучення капіталу. По-друге, може бути велика різниця між вимогами щодо грошових потоків та прав контролю з боку акціонерів, які мають привілейовані права порівняно з іншими.

Нарешті, інвестори в кожному раунді фінансування часто вимагають, узгоджують та отримують права, які захищають їх інтереси в подальшому фінансуванні та при прийнятті інвестиційних рішень. Чистий ефект цих різноманітних вимог пайової участі є таким, що розподіл вартості капіталу через різні частки власності вимагає врахування цих особливостей в оцінці вартості.

В якості кінцевої точки, відсутність ліквідності інвестицій в основний капітал в приватному бізнесі впливає на оцінку вартості цього бізнесу. Загалом, слід очікувати, що більш неліквідні інвестиції матимуть меншу цінність, ніж більш ліквідні інвестиції, але вимірювання і ціноутворення неліквідності в капіталі приватних компаній здійснити набагато складніше, на відміну від своїх публічних колег.

Оцінка методом порівнянь.

Труднощі, з якими стикаємось в оцінці новостворених компаній, використовуючи моделі дисконтування грошових потоків, можуть привести до думки про необхідність використання відносних підходів до оцінки таких компаній. По суті справи, вони намагаються оцінити молоді компанії з використанням мультиплікаторів та порівняння показників. Проте, це завдання також ускладнюється наступними факторами:

1. Вибір шкали для оцінки.

Всі мультиплікатори оцінки повинні бути розширені до деякої загальної міри, і звичайні метрики включають доходи, балансову вартість і прибутки. У випадку новостворених компаній, з кожною з цих метрик можуть виникнути проблеми. Так як більшість з них інформують про втрати на початку життєвого циклу, мультиплікатори, такі як відношення ціни до доходу і EBITDA не можуть бути обчисленими. Оскільки фірма оперує лише короткий період часу, балансова вартість, ймовірно, буде дуже невеликим числом і не відобразить справжнього капіталу, вкладеного в компанію. Навіть використання показника доходів може бути проблематичним, так як він може бути неіснуючим для компаній на рівні ідей і мізерним для компаній, які тільки перейшли до стадії комерційного виробництва

2. Вибір компанії аналога для порівняння.

При використанні методу ринкових аналогів у ролі зіставних аналогів використовуються публічно розміщені компанії того ж сектору, акції яких публічно торгуються. У випадку новостворених компаній було б логічним зіставляти схожі новостворені компанії з тієї ж сфери. Але такі компанії, як правило, не розміщені на біржі і не мають ринкових цін (або мультиплікаторів, які можуть бути обчислені). При використанні мультиплікаторів публічно розміщених компаній в тому ж секторі потрібно врахувати те, що вони мають дуже різні ризики, грошові потоки і характеристики зростання, ніж молода оцінювана фірма.

3. Вибір маркерів для ризику.

Багато маркерів, використовуваних для ризику, у відносній оцінці, є ринковими. Таким чином, бета або стандартне відхилення прибутковості акцій часто використовуються в ролі виміру фондового ризику (ризик капіталу), але ці метрики не можуть бути обчислені для молодих компаній, які не є публічними. У деяких випадках стандартне відхилення в бухгалтерських числах (прибуток і доходи) використовується у ролі міри ризику, але цей метод не може бути використаний для компанії, яка існує лише протягом короткого періоду.

4. Контроль виживання новоствореної компанії.

В контексті оцінки методом дисконтування грошових потоків ми розглянули проблеми, викликані високою інтенсивністю невдач молодих компаній. Це проблема також стосується використання методу порівнянь. Інтуїтивно, ми очікуємо, що відносна величина молодої компанії (мультиплікатор доходів або доходів, які ми присвоюємо їй) буде збільшуватись разом зі зростанням ймовірності її виживання. Однак, застосувати цей інтуїтивний принцип на практиці не є простим завданням.

5. Коригування відмінностей у вимогах щодо частки власності та неліквідності.

При використанні методу дисконтування грошового потоку було відзначено ефект, при якому відмінності в русі грошових коштів і контролі прав можуть мати суттєвий вплив на вартість активів. Окрім цього виникає необхідність у коригуванні значення вартості, врахувавши фактор неліквідності. При виконанні методу порівнянь доведеться протистояти тим же проблемам.

На закінчення, використання методу порівнянь може здатися простим рішенням, проте, коли мова йде про оцінку новостворених компаній даним методом, проблеми, описані при використанні методу дисконтування грошового потоку, залишаються.

Висновки з проведеного дослідження.

Немає ніяких сумнівів, що новостворені компанії є найбільш складним завданням з точки зору їх оцінки. У цій статті автор виклав основні проблеми, які виникають при використанні традиційних методів оцінки під час їх застосування щодо оцінки вартості новостворених компаній. Поєднання факторів - коротких інформативних історій, операційних втрат, висока ймовірність невдачі, низька ліквідність, відсутність ринкових аналогів для порівнянь - все додає труднощів в практиці оцінки, намаганні уникнути невизначеності при використанні комбінацій мультиплікаторів і як завгодно високих ставок дисконтування.

Використання методу порівнянь може здатися більш простим рішенням, на відміну від методу дисконтування грошових потоків, проте, коли мова йде про оцінку новостворених компаній даним методом, проблеми, описані вище, залишаються.

Підхід використання наведених вище традиційних методів в оцінці компаній на ранніх стадіях їх розвитку, вимагає розуміння обмеженості їх використання та обережної оцінки вхідних параметрів, які часто важко отримати. Проте традиційні методи як і раніше можуть бути корисними, оскільки змушують протистояти джерелам невизначеності, дізнатися більше про них і здійснити реалістичні оцінки. Складність використання даних методів в межах оцінки новостворених компаній обґрунтовує потребу в подальших дослідженнях.

References

1. Audretsch, D. and Link, A. (2012), "Valuing an entrepreneurial enterprise", *Small Business Economics*, no. 38(2), pp. 139-145. doi:10.1007/s11187-011-9409-5
2. Awasthi, V., Chipalkatti, N. and De Mello e Souza, C. (2013), "Connecting free cash flow metrics to what matters for investors: Accuracy, bias, and ability to predict value", *Journal of Applied Finance*, no. 23(2), pp. 104-119. Retrieved from Business Source Complete database.
3. Brotherson, W.T., Eades, K.M., Harris, R.S. and Higgins, R.C. (2014), "Company valuation in mergers and acquisitions: How is discounted cash flow applied by leading practitioners?", *Journal of Applied Finance*, no. 24(2), pp. 43-51. Retrieved from Business Source Complete database.
4. Damodaran, A. (2009), "Valuing Young, Start-up and Growth Companies: Estimation Issues and Valuation Challenges", available at: <http://people.stern.nyu.edu/adamodar/pdfiles/papers/younggrowth.pdf>. 2015. (access date, January 31, 2017).
5. Damodaran, A. (2013), "Living with noise: Valuation in the face of uncertainty", *Journal of Applied Finance*, no. 23(2), pp. 6-22. Retrieved from Business Source Complete database.
6. Festel, G., Wuermseher, M. and Cattaneo, G. (2013), "Valuation of early stage high-tech start-up companies", *International Journal of Business*, no. 18(3), pp. 216-231. Retrieved from ProQuest database.
7. Kiss, A. (2015), "Implementation of corporate valuation techniques in practice", *Annals of Faculty of Economics*, no. 1(1), pp. 831-838, available at: <http://anale.steconomiceuoradea.ro/volume/2015/n1/095.pdf> (access date, January 31, 2017).
8. Saha, A. and Malkiel, B. (2012), "DCF valuation with cash flow cessation risk", *Journal of Applied Finance*, no. 22(1), pp. 175-185. Retrieved from ProQuest database.
9. Sievers, S., Mokwa, C.F. and Keienburg, G. (2013), "The relevance of financial versus non-financial information for the valuation of venture capital-backed firms", *European Accounting Review*, no. 22(3), pp. 467-511. doi:10.1080/09638180.2012.741051

Рецензент: д-р екон. наук, професор Національного університету
"Києво-Могилянська академія" І.Г. Лук'яненко

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657:334

Баланюк І.Ф.,
д-р. екон. наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту,
Сас Л.С.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Шеленко Д.І.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаніка" м. Івано-Франківськ

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Balaniuk I.F.,
dr.sc.(econ.), prof., head at the department of accounting and auditing,
Sas L.S.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of accounting and auditing,
Shelenko D.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the
department of accounting and auditing,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORGANIZATION AND CONTROL METHOD OF INTERNAL PAYMENT OF WAGES IN BUDGETARY INSTITUTIONS

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання актуальною є проблема внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці, адже помилка, пов'язана з обліком оплати праці автоматично призводить до порушень, які мають негативні наслідки. Тому, щоб уникнути таких розбіжностей, необхідно проводити періодичний контроль та нагляд за розрахунками з оплати праці.

Держава регулює питання оплати праці в бюджетних установах шляхом установлення на законодавчому рівні розміру мінімальної заробітної плати, умов та розмірів оплати праці керівників та працівників установ, що фінансуються чи дотуються з бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми проведення контролю витрат на оплату праці розглянуто в роботах багатьох вчених. Дослідженням питання теорії контролю оплати праці займалися М. Т. Білуха, В. М. Божко, О. М. Бондаренко, Т. А. Бутинець, Н. В. Вітвіцька, С. Ф. Голов, Л. В. Дікань, В. П. Завгородній, М. В. Кужельний, О. С. Макоев, О. С. Петрицька, Б. Ф. Усач та ін. Не применшуючи важливості цих досліджень, потребують додаткового наукового опрацювання проблеми внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці у бюджетних установах, що й обумовило вибір теми та її актуальність.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження важливості місця та ролі організаційних аспектів внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці в бюджетних установах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дієвий контроль за використанням трудових ресурсів і коштів на оплату праці, зміцненням трудової дисципліни і раціональним застосуванням діючих положень про оплату праці та преміювання, дає можливість ефективно здійснювати управління бюджетною установою.

Організовуючи систему контролю, необхідно дотримуватися системного підходу, що забезпечує його найбільшу результативність та, в свою чергу, визначає раціональність контрольної діяльності. Ефективна організація контролю є одним із заходів, спрямованих на вдосконалення управління

установою.

Що стосується внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці у бюджетних установах, як окремої складової системного управління установою, то він дає можливість виявляти показники, які відображають виконання планових (нормативних) завдань, та відхилень від них.

Важливою умовою ефективного здійснення внутрішнього контролю є визначення його мети. Метою внутрішнього контролю операцій з обліку витрат на оплату праці, на думку О.С. Петрицької, є встановлення достовірності первинних даних щодо накопичення та списання витрат на оплату праці, своєчасності відображення первинних даних у зведених документах та облікових регістрах, достовірності інформації щодо витрат на оплату праці, наведеної у звітності господарюючого суб'єкта [1].

Основною метою контролю розрахунків з оплати праці працівників бюджетної сфери є перевірка дотримання діючого законодавства з питань оплати праці, контроль за обґрунтованістю, ефективністю використання бюджетних коштів на заробітну плату.

Склад групи, яка буде здійснювати внутрішній контроль формується, виходячи із напряму контролю, його теми та головних завдань. Досвід, навички та спеціалізація інспекторів мають відповідати особливостям, обсягам та рівню покладених на них завдань [2, с. 17].

Інспектори повинні зібрати, проаналізувати, оцінити і документально оформити інформацію в тих обсягах, що будуть достатніми для досягнення мети внутрішнього контролю, а також отримати таку кількість доказів, які б дали можливість зробити необхідні висновки щодо правильності нарахування оплати праці, при використанні яких буде підготовлено звіт.

Обрані методи контролю, процедура їх застосування та обсяг вибірки повинні забезпечувати обґрунтованість висновків за результатами дослідження об'єкта внутрішнього контролю. Як правило, усі ці аспекти визначаються групою ще на етапі попереднього дослідження та зазначаються у програмі перевірки, однак в процесі її проведення може виникати необхідність їх доповнення або коригування.

Основними завданнями контролю розрахунків з оплати праці є перевірка [3, с. 218]:

- обґрунтованості асигнувань на заробітну плату;
- дотримання штатної дисципліни та раціональним використанням робочого часу;
- дотримання трудової дисципліни;
- обґрунтованості встановлення надбавок і доплат;
- правильності розрахунку середнього заробітку;
- правильне обчислення витрат робочого часу та облік праці;
- здійснення своєчасних і достовірних розрахунків по заробітній платі;
- контроль за використанням заробітної плати;
- забезпечення споживачів інформацією про працю і заробітну плату;
- дотримання порядку нарахування і сплати обов'язкових платежів.

При здійсненні контролю розрахунків з оплати праці інспектору необхідно керуватись такими нормативним актами:

- Кодексом законів про працю;
- Законами України: “Про оплату праці”, “Про відпустки”, “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”, “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”, “Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”, “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”;

– Методичними рекомендаціями з організації внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах (наказ Міністерства фінансів України від 14 вересня 2012 року № 995) [4];

– галузевими наказами, офіційними листами та іншими законами, інструкціями, постановами, які регулюють нарахування оплати праці, утримання з неї, ведення бухгалтерського обліку, складання звітності і розрахунків з працівниками.

Бюджетним кодексом України визначено повноваження Державної казначейської служби з контролю за дотриманням бюджетного законодавства (ст. 112 БКУ) [5], зокрема здійснення контролю за:

- веденням бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного бюджету та місцевих бюджетів, складанням та поданням фінансової і бюджетної звітності;
- бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету;
- відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету;
- відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

– відповідністю платежів взятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням.

Насамперед на виконання вимог п. 43 Порядку складання, розгляду, затвердження та основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженого постановою КМУ від

28.02.2002 р. № 228 [6], головні розпорядники бюджетних коштів подають органам Казначейства розподіли показників зведених кошторисів, планів асигнувань, а також зведених планів використання бюджетних коштів у розрізі розпорядників нижчого рівня та одержувачів. Зазначені показники доводяться до відповідних органів Казначейства за місцем розташування розпорядників нижчого рівня та одержувачів. В свою чергу органи Казначейства здійснюють контроль за відповідністю розподілу показників зведених кошторисів, планів асигнувань, планів використання бюджетних коштів показникам розпису бюджету, даним бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів органів Казначейства.

Під час організації оплати праці в установах необхідно дотримуватися тарифної системи, до якої входять: тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники).

Цю систему оплати праці використовують для розподілу залежно від їх складності, а працівників – залежно від їх кваліфікації.

Відповідно до основних завдань контролю розрахунків з оплати праці, її основними напрямками є [7]:

- перевірка правильності визначення чисельності персоналу та застосування посадових окладів, доплат та надбавок;
- перевірка відповідності показників фактичної чисельності працівників з показниками штатного розкладу протягом ревізованого періоду;
- перевірка достовірності первинних документів, які є підставою для нарахування заробітної плати;
- перевірка розрахунків із заробітної плати з нештатним персоналом та сумісниками;
- перевірка достовірності даних про фактично відпрацьований час;
- перевірка нарахувань доплат за роботу в нічний час, надурочні роботи, щорічних основних та додаткових відпусток;
- перевірка розрахунку утримань з нарахованої заробітної плати (податку з доходів фізичних осіб, військового збору, стягнень за виконавчими листами органів суду і т.і.);
- контроль розрахункових, розрахунково-платіжних і платіжних відомостей з точки зору правильності узагальнення підсумкової облікової інформації, оформлення документації, достовірності цих документів;
- контроль обґрунтованості бухгалтерських записів щодо операцій з нарахування оплати праці та інших видів оплати, утриманнях із заробітної плати та фактичних обсягах виплати працюючим (аванси, заборгованості за минулі періоди, премії, допомоги з тимчасової непрацездатності тощо);
- перевірка розрахунків з депонентами із заробітної плати.

Контроль розрахунків з оплати праці в бюджетних установах повинен забезпечувати захист від помилок та зловживань, дозволяє переконатися у тому, що фонд оплати праці використовується ефективно, а організація та умови праці відповідають вимогам законодавства.

При здійсненні контролю затрат на оплату праці в бюджетних установах інспектор використовує наступні методичні прийоми контролю:

- розрахунково-аналітичні: економічний аналіз, аналітичні і статистичні розрахунки, економіко-математичні методи;
- документальні: інформаційне моделювання, нормативно-правове регулювання, експертизи різних видів, камеральні перевірки, зустрічні перевірки, взаємний контроль операцій і документів, аналітична та логічна перевірки.

Контрольні процедури щодо оплати праці направляються на наступні об'єкти:

- трудові ресурси, їх регулювання та використання;
- системи оплати праці і преміювання та їх застосування;
- стан трудової дисципліни та дотримання трудового законодавства;
- розрахунки по оплаті праці;
- первинну документацію по обліку праці та заробітної плати;
- бухгалтерський облік праці та заробітної плати.

Джерелами інформаційного забезпечення контролю даних об'єктів є трудове законодавство, законодавчі акти щодо діяльності та функціонування суб'єкта, нормативно-законодавча та нормативно-довідкова інформація щодо праці та заробітної плати, первинна документація щодо обліку та правил її складання, реєстри бухгалтерського обліку і звітність.

Результативність контрольних процедур, що проводяться в ході перевірки розрахунків з оплати праці, багато в чому залежить від правильного визначення послідовності дій особи (осіб), яка контролюють даний процес.

На кожному етапі руху засобів, пов'язаних з оплатою праці, є потреба у контролі для уникнення суттєвих помилок і відхилень, так як це є основною метою перевірки операцій з оплати праці.

Перевірку витрачання коштів на оплату праці в бюджетній установі необхідно розпочинати з перевірки обґрунтованості затвердження асигнувань на заробітну плату працівників бюджетних

установ, для чого ретельно перевіряють правильність планування виробничих показників (за мережею, штатами і контингентом), а також застосування норм і нормативів у розрахунках. Планування фонду оплати праці щодо кожної категорії персоналу здійснюється відповідно до специфіки діяльності установи.

Перевірка правомірності застосування посадових окладів, надбавок здійснюється головним чином методом нормативно-правової перевірки даних тарифікаційних списків, штатних розкладів на відповідність галузевим інструкціям відповідних міністерств і відомств щодо оплати праці працівників, виробничих показників – нормативів навантаження на одного працівника, стажу його роботи та освіти.

Однією із важливих ділянок внутрішнього контролю є вибіркове зіставлення сум нарахованої заробітної плати, що зазначена в первинних документах, з даними підрахунків накопичувальної відомості згідно з табельними номерами працівників, а також звіряння даних цих відомостей із сумами, зазначеними в розрахунково-платіжній відомості [8, с. 17].

Доцільним буде перевірка обґрунтованості встановлення працівнику персональних надбавок, винагород за вислугу років, надбавок за роботу у віддаленій місцевості та інших надбавок і виплат, встановлених рішенням уряду, міністерств і відомств для освітніх та наукових закладів та установ.

При перевірці правильності визначення посадових окладів працівникам бюджетних установ та підстав на їх підвищення інспектору необхідно знати, що вони можуть здійснюватись у зв'язку з:

- наявністю кваліфікаційної категорії, враховуючи те, що оплата праці службовцям за кваліфікаційну категорію проводиться по тій спеціальності, по якій присвоєна кваліфікаційна категорія;
- присвоєнням почесного звання посадового окладу у випадках, коли діяльність працівника на 20 % пов'язана з профілем його роботи. За наявності двох або більше почесних звань підвищення посадових окладів (установ) працівників здійснюється за одним (вищим) званням;

- науковим ступенем;

- шкідливістю для здоров'я і особливо важкими умовами праці у відповідності з переліком установ та їх структурних підрозділів, а також посад, робота на яких дає право працівникам на підвищення місячних посадових окладів (ставок).

Підвищення посадових окладів працівникам бюджетних установ і організацій проводиться, якщо діяльність працівників за профілем співпадає з наявним ступенем.

Наступним кроком контролю заробітної плати є перевірка достовірності первинних документів, які є підставою для нарахування заробітної плати. Для цього використовують дані обліку відпрацьованого часу в табелях, нарядах та інших документах, які потрібно перевірити на правильність їх оформлення, достовірність даних про обсяги роботи, правомірність застосування тарифних ставок, розцінок, умов трудових контрактів, достовірність доплат в нічний час, понаднормові роботи.

При перевірці правильності нарахування під час відпусток слід керуватись вимогами Закону України "Про відпустки" від 15.11.1996 р. № 504 (із змінами) [9] з тим, щоб не було допущено обрахунку чи завищення нарахувань шляхом виправлення кількості днів фактичної відпустки (перевіряється наказ про відпустку), сум заробітку, взятих для обчислення відпускних.

Контроль розрахунку та законності відрахувань з нарахованої заробітної плати полягає у вибірковій перевірці окремих аналітичних рахунків із застосуванням методу перерахунку сум відрахувань на основі чинного законодавства та зіставленні отриманих результатів з даними бухгалтерії. Крім того інспектор повинен перевірити дотримання загального допустимого чинним законодавством максимуму відрахувань.

Проте характерною особливістю фінансового аудиту оплати праці є те, що, як правило, він базується на методі документальних перевірок: суцільних або вибіркових, із чітким визначенням розміру вибірки, що дає аудиторю право поширити результати перевірок окремих трансакцій на всю сукупність. Такий метод у міжнародній практиці прийнято називати детальним контролем [2, с. 24].

Наступним кроком внутрішнього контролю заробітної плати є перевірка обґрунтованості здійснення бухгалтерських записів операцій з нарахування оплати праці, утримання із заробітної плати та фактичних обсягах виплат працюючим. Інспектор повинен перевірити, чи не перевищують фактичні витрати на оплату праці за певний період – кошторисні за цей же період.

Крім того, контроль достовірності та правильності ведення первинного і бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці передбачає низку дій з перевірки достовірності первинних документів, правильності та своєчасності їх оформлення, арифметичної точності підсумків, дотримання порядку узагальнення підсумкової облікової інформації, правильності відображення інформації на рахунках та у звітності.

Платіжні відомості на виплату зарплати, премій, стипендій тощо перевіряються у такому порядку:

- відповідність платіжних відомостей розрахунковим відомостям або карткам нарахування усіх видів оплати праці, стипендій тощо;

- правильність підсумків і наявність підсумків прописом;

- наявність на відомостях підписів уповноважених осіб та працівників, які склали і перевірили відомість;

- наявність підписів одержувачів грошей;

- правильність депонування сум і ведення їх обліку у книзі депонентів;
- встановлення випадків присвоєння невиключених сум або коштів, неоприбуткованих у касу;
- видача грошей особам, які не мали належним чином оформлених відносин з установою [6].

За твердженням О. С. Петрицької, методика здійснення внутрішнього контролю операцій з оплати праці можна поділити на наступні стадії:

– організаційна – визначаються суб'єкти здійснення контрольних процедур та об'єкти, що підлягають контролю, здійснюється планування контролю, систематизуються джерела інформації, які є основою для здійснення контролю;

– технологічна – здійснюється: обстеження розпорядчих документів, дослідження господарських операцій, перевірка первинних документів, облікових реєстрів та фінансової звітності; інвентаризація розрахунків з працівниками щодо виплат тощо;

– результативна – передбачає аналіз причин відхилень, розробку методики усунення виявлених порушень та нівелювання їх впливу на господарську діяльність установи та на процес забезпечення виплат персоналу, вжиття адміністративних заходів відносно винуватців відповідно до їх службових інструкцій;

– контролююча (інспекційна) передбачає, що керівник відділу контролю або уповноважена особа здійснює перевірку ходу виконання прийнятих рішень, реалізації розроблених заходів на результативній стадії [1].

Не менш важливою буде технічна стадія, яка дозволить легше введення, виведення, зберігання та захист інформації. Технічна стадія повинна звернути увагу інспектора саме на ті процедури, які притаманні даній операції.

Система обліку заробітної плати потребує здійснення строгого контролю, ефективної обробки даних, а також у регулярному інформуванні відповідних фінансових органах.

Інформаційна технологія в системі обліку і контролю розрахунків з оплати праці забезпечить оперативне вирішення завдань обліку та контролю, сприятиме якісному контролю за формуванням доходів і видатків бюджетних установ, забезпеченню ефективності використання фінансування та економії грошових і матеріальних ресурсів. В кінцевому підсумку це забезпечить зростання обсягів і якості наданих бюджетними установами послуг.

Для уникнення та недопущення порушень фінансового законодавства доцільно здійснювати періодичний контроль та перевірки розрахунків з оплати праці. Правильна організація внутрішнього контролю за витрачанням коштів на оплату праці є одним із важливих етапів комплексного аудиту діяльності бюджетних установ.

Висновки з проведеного дослідження. Обов'язкове запровадження внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці в бюджетних установах є одним із напрямів удосконалення системи контролю в цілому, що дасть можливість скоротити видатки і зробити державний аудит ефективнішим.

Під час проведення внутрішнього контролю оплати праці інспектор має дотримуватися єдиної технології проведення перевірки для забезпечення достовірності отриманих результатів та якості його здійснення.

Література

1. Петрицька О. С. Організаційні аспекти контролю розрахунків з оплати праці в бюджетних установах [Електронний ресурс] / О. С. Петрицька // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – Випуск № 2 (12). – Режим доступу: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3307/1/eui_2014_2_47%5B1%5D.pdf
2. Контроль і ревізія : навч. посібник / Є. М. Романів, Р. Л. Хом'як, А. С. Мороз, М. В. Корягін. – Львів: "Інтелект-Захід", 2004. – 328 с.
3. Внутрішній фінансовий аудит / Ян ван Тайнен, Рудніцька Р. М., Манфред ван Кестерен, Родні Беторіна та ін. – К. : ТОВ "Європейський інститут державного управління та аудиту", 2015. – 77 с.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій з організації внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах: Наказ Міністерства фінансів України № 995 від 14.09.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/4120>
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
6. Порядок складання, розгляду, затвердження та основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ. Постанова Кабінету Міністрів України. Затверджена від 28.02.2002 р. № 228. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-p>
7. Головащенко М. О. Сучасні проблеми технології ревізії розрахунків з оплати праці [Електронний ресурс] / М. О. Головащенко // Управління розвитком. – 2012. – № 7. - С. 46-47.
8. Мірошніченко В. А. Проблеми контролю і ревізії розрахунків з оплати праці / В. А. Мірошніченко [Електронний ресурс] // Економічні науки. – Бухгалтерський облік і аудит, 2010. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64339.doc.htm

9. Закону України "Про відпустки" від 15.11.1996 р. № 504 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр>

References

1. Petrytska, O.S. (2014), "Organizational aspects of the control of calculations on payment in the budgetary institutions", *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, no. 2 (12), available at: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3307/1/eui_2014_2_47%5B1%5D.pdf (access date February 07, 2017).
2. Romaniv, Ye.M., Khomiak, R.L., Moroz, A.S. and Koriahin, M.V. (2004), *Kontrol i reviziia* [Monitoring and audit], tutorial, Intelekt-Zakhid, Lviv, Ukraine, 328 p.
3. Tainen, Yan van, Rudnitska, R.M., Manfred, van Kesteren, Rodni, Betorina et al. (2015), *Vnutrishnii finansovyi audyt* [Internal financial audit], TOV "Yevropeyskyi instytut derzhavnoho upravlinnia ta audytu", Kyiv, Ukraine, 77 p.
4. Ministry of Finance of Ukraine (2012), "About approval of Methodical recommendations on organization of internal control of budgetary funds in their institutions and subordinated budget institutions", № 995 from September 14, 2012, available at: <http://minagro.gov.ua/node/4120> (access date February 07, 2017).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Budget code of Ukraine" № 2456-VI from July 08, 2010, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (access date February 07, 2017).
6. The Cabinet of Ministers of Ukraine, (2002), Resolution "The procedure of preparation, consideration, adoption and basic requirements to execution of budgets of budgetary institutions" № 228 from February 28, 2002, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-п> (access date February 07, 2017).
7. Holovashchenko, M.O. (2012), "Modern problems of technologies of audit of calculations on payment", *Upravlinnia rozvytkom*, no. 7, pp. 46-47.
8. Miroshnichenko, V.A. (2010), "Problems of control and audit of calculations on payment", *Ekonomichni nauky, Bukhhalterskyi oblik i audyt*, available at: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64339.doc.htm (access date February 07, 2017).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On vacations" № 504 from November 15, 1996, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр> (access date February 07, 2017).

УДК 657.1

Плахтій Т.Ф.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку
та оподаткування в галузях економіки
Вінницький національний аграрний університет

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЯКІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Plakhtii T.F.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department of
accounting and taxation in branches of economy
Vinnitsia National Agrarian University

DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF ACCOUNTING INFORMATION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Одним із питань, яке на сьогодні залишається невирішеним на законодавчому рівні в Україні, є приведення наявної в нормативних документах (НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності») системи якісних характеристик облікової інформації до міжнародних вимог. У зв'язку з впровадженням конвергованої концептуальної основи FASB/IASB у 2010 р., набір якісних характеристик облікової інформації, що майже без змін був перенесений до чинного НП(С)БО 1 у 2013 році, значно відрізняється як за змістовним наповненням, так і за формою представлення.

Дана проблема також значно актуалізується завдяки пропозиціям вітчизняних вчених щодо необхідності розробки єдиної концептуальної основи фінансової звітності в Україні у ролі окремого

нормативного документу, що виступатиме підставою для розвитку методології формування облікових показників вітчизняними підприємствами. Основними причинами необхідності запровадження концептуальної основи фінансової звітності в Україні в частині якісних характеристик облікової інформації є наступні:

- формування базових теоретичних засад, які мають використовуватись в процесі розробки нових або удосконалення існуючих облікових стандартів та сприяти вирішенню тих проблем, що не описані в жодному із таких стандартів;
- визначення напрямів подальшого розвитку та реформування системи обліку і фінансової звітності у відповідності до потреб користувачів;
- забезпечення теоретичних засад для вирішення невідомих і специфічних облікових проблем користувачами фінансової звітності;
- формування методичного інструментарію для побудови ефективної облікової політики підприємств;
- забезпечення гармонізації національної системи бухгалтерського обліку із провідною міжнародною обліковою практикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку системи якісних характеристик фінансової (облікової) інформації в Україні досліджували М.І. Бондар, Р.Ф. Бруханський, М.В. Корягін, Р.В. Кузіна, С.А. Кузнецова, П.О. Куцик, С.Ф. Легенчук, І.М. Назаренко, О.В. Назаренко, А.В. Озеран, Н.А. Остап'юк, О.В. Харламова та ін.

Дослідники значну увагу приділяли аналізу співвідношення між принципами обліку та якісними характеристиками облікової інформації, що визначені в міжнародних облікових стандартах та у вітчизняному законодавстві. При цьому, зовсім поза увагою залишились питання можливості подальшого розвитку системи якісних характеристик, що наведені в міжнародних облікових стандартах, на основі врахування особливостей розвитку потреб користувачів облікової інформації.

Постановка проблеми. Метою статті є аналіз сучасного стану та формування шляхів подальшого розвитку системи якісних характеристик облікової інформації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні, за відсутності концептуальної основи, набір якісних характеристик, яких мають дотримуватись як розробники стандартів, так і суб'єкти ведення й організації обліку на підприємствах, визначено в п. 1-5 розділу III НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (табл. 1).

Таблиця 1

Якісні характеристики фінансової звітності за НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

Назва якісної характеристики	Сутність якісної характеристики
Зрозумілість	Інформація, яка надається у фінансовій звітності, повинна бути дохідлива і зрозуміла її користувачам за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації (п. 1)
Доречність та своєчасність	Фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому (п. 2)
Достовірність	Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності (п. 3)
Зіставність	Фінансова звітність повинна надавати можливість користувачам порівнювати: фінансові звіти підприємства за різні періоди; фінансові звіти різних підприємств (п. 4)
Послідовність	Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни. Установлення і зміни облікової політики підприємства здійснюються підприємством, яке визначає її за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів (п. 5)

Джерело: [7]

Закріплена в НП(С)БО 1 система якісних характеристик (табл. 1) має низку недоліків, про що відмічають вітчизняні дослідники:

- відсутність ієрархічних взаємозв'язків, що не дозволяє об'єднати їх в єдину систему (М.В. Корягін, П.О. Куцик [4, с. 116]), є свідченням того, що розробники якісних характеристик виділяли їх без врахування можливих механізмів їх подальшого застосування як в процесі розробки облікових стандартів, так і при їх застосуванні на рівні окремого підприємства;

- існування конфліктів між різними видами якісних характеристик внаслідок існування їх неузгодженого переліку (М.В. Корягін, П.О. Куцик [4, с. 116], А.В. Озеран [8, с. 76-77]). Передусім це стосується необхідності обґрунтування меж перетину між доречністю та достовірністю, оскільки не вся доречна інформація, особливо та, що ґрунтується на прогнозних оцінках, є достовірною, і навпаки, не вся достовірна інформація про минулі події є доречною з позиції користувачів облікової інформації;

- відсутність розмежування між принципами, вимогами та якісними характеристиками фінансової звітності (М.В. Корягін, П.О. Куцик [4, с. 116], А.В. Озеран [8, с. 77]) є однією із основних причин неможливості формування ефективної облікової політики на рівні окремого підприємства. Наприклад, залишається незрозумілим, як можна одночасно забезпечити надання зовнішнім користувачам доречної інформації про ресурси підприємства, що буде сформована в результаті застосування принципу обачності, оскільки одним із найбільш поширених засобів досягнення доречності в системі обліку є застосування концепції справедливої вартості, що вступає в суперечність із окремими випадками застосування принципу обачності в обліку.

Існування вищенаведених недоліків свідчить про необхідність удосконалення існуючої системи якісних характеристик фінансової звітності в Україні. На сьогодні дослідниками пропонується значна кількість варіантів її подальшого розвитку як щодо окремих видів якісних характеристик, так і щодо їх загальної системи.

Проведений аналіз підходів вчених (М.І. Бондар [1, с. 59-60], Р.Ф. Бруханський [2, с. 71], С.А. Кузнецова [5, с. 142], І.М. Назаренко та О.В. Назаренко [6, с. 252], А.В. Озеран [8, с. 103], Н.А. Остап'юк [9, с. 162]) дозволяє встановити, що існуючі пропозиції щодо удосконалення реалізованої в НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» системи якісних характеристик фінансової звітності досить важко порівняти між собою, оскільки значна кількість дослідників намагається запровадити нові види характеристик, які або взагалі не можна визнавати якісними характеристиками, або які частково дублюють чи суперечать чинним характеристикам. В цілому це унеможлиблює їх безперешкодне впровадження (додаткове включення, заміна існуючих характеристик) до складу чинної системи якісних характеристик.

З метою підвищення якості фінансової звітності в Україні замість наведених в НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (п. 1-5 розділу III) якісних характеристик фінансової звітності слід впровадити систему якісних характеристик із конвергованої концептуальної основи. Тому запровадження системи якісних характеристик із конвергованої концептуальної основи забезпечує гармонізацію національної системи обліку з міжнародними вимогами.

У порівнянні з чинним набором характеристик, використання системи якісних характеристик із конвергованої концептуальної основи має значні переваги, оскільки в ній:

- обґрунтовано сутність поняття «якісні характеристики корисної фінансової інформації»;
- визначена ієрархія між фундаментальними характеристиками, їх складовими та посилювальними якісними характеристиками;
- встановлено послідовний порядок застосування якісних характеристик;
- всі якісні характеристики є змістовно взаємоузгодженими між собою.

Також слід обов'язково враховувати, що визначені в конвергованій концептуальній основі якісні характеристики необхідно розглядати як основу для формування і розробки альтернативних шляхів вирішення проблем, пов'язаних із визнанням та оцінкою об'єктів обліку, які стануть предметом наступної фази розробки даної концептуальної основи. Тобто, всі наступні зміни, що будуть внесені до складу системи облікових стандартів GAAP US та IAS/IFRS, і в майбутньому можуть бути включені до складу національних облікових стандартів, будуть ґрунтуватись на даних якісних характеристиках корисної фінансової інформації. Тому роль системи якісних характеристик облікової інформації не слід недооцінювати, оскільки вони є відправним пунктом для розробки теоретичних моделей, концепцій та конструкцій, що будуть покладені в основу бухгалтерських стандартів, і завдяки обранню правильного співвідношення якісних характеристик можна забезпечувати формування такої облікової інформації, що матиме необхідні споживчі властивості для її користувачів.

Враховуючи існування критичних поглядів і пропозицій зарубіжних дослідників щодо удосконалення системи якісних характеристик корисної фінансової інформації, яка наведена в конвергованій концептуальній основі, слід проаналізувати можливості її удосконалення з урахуванням таких зауважень і пропозицій. Також треба враховувати особливості розвитку вітчизняного обліково-інституційного середовища, яке може бути не зовсім готове до змін, котрі не враховують історичні особливості розвитку національної облікової системи.

Проведений аналіз існуючих пропозицій з удосконалення системи якісних характеристик із конвергованої концептуальної основи дозволив виявити чотири основні можливих варіанти внесення змін до її складу: 1) Додавання нових характеристик; 2) Розширення/звуження існуючих характеристик; 3) Заміна/ліквідація існуючих характеристик; 4) Реструктуризація всієї системи характеристик.

На нашу думку, найбільш доцільним є використання першого варіанту, що передбачає доповнення наявних в конвергованій концептуальній основі системи якісних характеристик корисної фінансової інформації додатковими і деталізованими характеристиками. Даний варіант розвитку концептуальної основи, що передбачає більшу деталізацію якісних характеристик, підтримується представниками Комітету з розробки стандартів фінансового обліку Американської бухгалтерської асоціації, які визначили, що існуючий в ній акцент на якісні характеристики не є достатньою основою для того, щоб базувати на ній професійне розуміння, стандарти або професійні прагнення [10, с. 238]. В результаті вони дійшли загального висновку, що концептуальна основа FASB є настільки абстрактною, що вона навряд чи буде безпосередньо корисною в процесі формування стандартів

бухгалтерського обліку. В якості рекомендації представники даного комітету запропонували розробити більш детальну концептуальну основу проміжного рівня, що дозволить підвищити ефективність управлінських рішень, які приймаються на основі облікової інформації, та в цілому покращити нормотворчу діяльність у сфері бухгалтерського обліку.

Основною перевагою застосування першого варіанту є збереження існуючого балансу між якісними характеристиками, що вже наявні в концептуальній основі, оскільки їх межі розрізнення є досить близькими. Оскільки в конвергованій концептуальній основі між якісними характеристиками корисної фінансової інформації вже досягнуто співвідношення, важливим завданням науковців при внесенні змін до її складу є не порушити його.

Узагальнені пропозиції щодо подальшого розвитку системи якісних характеристик корисної фінансової інформації в Україні наведені на рис. 1.

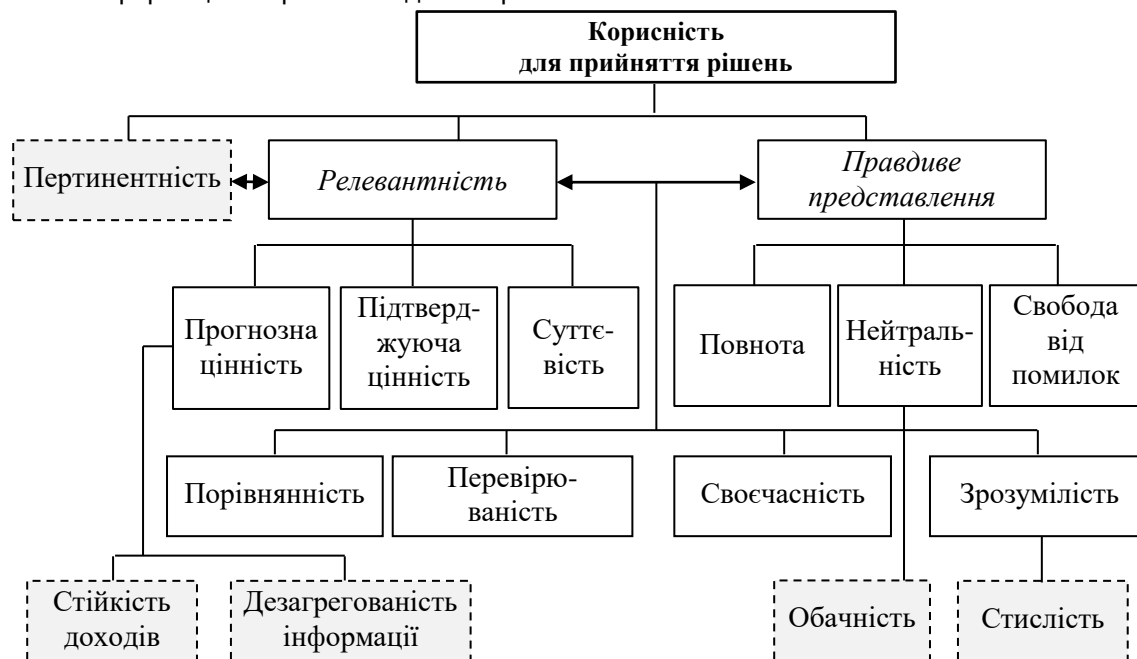

Рис. 1. Удосконалена система якісних характеристик облікової інформації, що наведені в конвергованій концептуальній основі

Джерело: розроблено автором

З метою забезпечення більш точного визначення тієї корисної інформації, що використовуватиметься нинішніми та майбутніми інвесторами та позикодавцями, було запропоновано виокремити низку нових фундаментальних та деталізованих якісних характеристик облікової інформації.

При побудові системи якісних характеристик облікової інформації обов'язково слід враховувати функціональну роль бухгалтерського обліку в суспільстві, яка полягає в тому, що облікова система повинна забезпечувати надання інформаційної підтримки суб'єктам прийняття рішень. Тому змістовне наповнення і форма представлення облікової інформації повинні відповідати наявним інформаційним потребам користувачів.

Якщо змістовне наповнення фінансової звітності визначається обліковими стандартами, то стосовно додаткових форм розкриття облікової інформації (примітки до фінансової звітності, звітність за сегментами, додаткові аналітичні звіти тощо) рішення щодо змістовного наповнення і форми представлення приймається суб'єктом організації обліку на підприємстві. Виходячи із функціональної ролі бухгалтерського обліку, змістовне наповнення і форма представлення додаткових форм розкриття облікової інформації мають бути сформовані у відповідності до існуючих інформаційних запитів внутрішніх і зовнішніх користувачів. Така відповідність між одержаною обліковою інформацією у вигляді додаткових форм її розкриття та наявними інформаційними потребами користувачів називається пертинентністю.

Для більш глибокого розуміння сутності пертинентності облікової інформації слід провести чітке розмежування між даним поняттям та поняттям релевантності (рис. 2).

На відміну від релевантності, яка свідчить про відповідність облікової інформації інформаційному запиту, пертинентність характеризує ступінь її відповідності інформаційним потребам користувачів (рис. 2). Оскільки інформаційний запит є формалізованим способом вираження інформаційних потреб користувачів в обліковій інформації, то основна відмінність між релевантністю та пертинентністю полягає в тому, стосовно чого забезпечується відповідність облікової інформації.

Якщо це відповідність інформаційним потребам користувачів, то вона називається пертинентністю, якщо це відповідність їх формалізованій структурі, то вона називається релевантністю. Більш детальні відмінності між релевантністю та пертинентністю облікової інформації можна визначити при аналізі процесу задоволення нею користувачів.

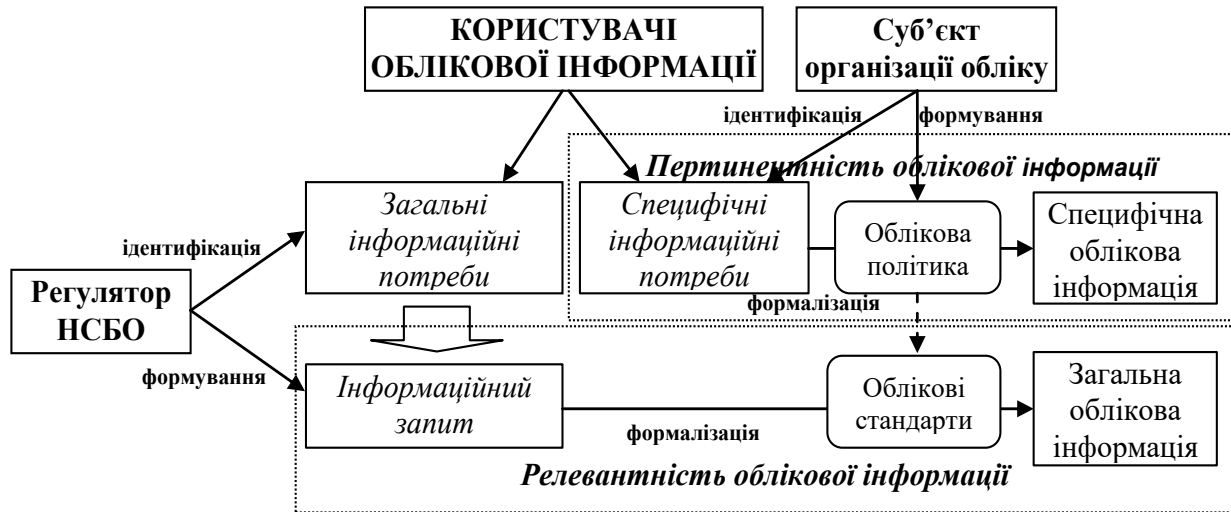

Рис. 2. Процес формування релевантної та пертинентної облікової інформації
 Джерело: розроблено автором

У користувачів облікової інформації існують інформаційні потреби, які можна поділити на загальні та специфічні. У результаті ідентифікації загальних потреб користувачів регулятор національної системи бухгалтерського обліку (або міжнародний регулятор) визначає і формує інформаційний запит у вигляді концептуальних засад фінансової звітності загального призначення (мета, предмет, корисність, обмеження, принципи складання). Сформований інформаційний запит формалізується у вигляді системи облікових стандартів, які призначені для забезпечення бухгалтерського відображення та формування загальної інформації про різні види економічних ресурсів підприємств (матеріальні, нематеріальні, фінансові, соціальні тощо).

Відповідність загальної облікової інформації концептуальним засадам фінансової звітності загального призначення є прикладом релевантності. Виходячи із запропонованої моделі, можна виділити два види релевантності: 1) змістовна, що характеризується відповідністю одержаної облікової інформації сформованому інформаційному запиту користувачів; 2) формальна, що характеризується відповідністю одержаної облікової інформації формалізованим в облікових стандартах характеристикам запиту. Ідеальним варіантом є одночасне забезпечення відповідності двом видам релевантності, однак у випадку виникнення змін у складі об'єкта бухгалтерського відображення (господарській діяльності підприємств) існують випадки невідповідності облікових стандартів як ідентифікованим інформаційним потребам користувачів, так і сформованим інформаційним запитам. Для подолання відмінностей між змістовною та формальною релевантністю облікової інформації в обліковій системі досить часто застосовується принцип превалювання сутності над формою, який дозволяє нівелювати вплив форми господарських явищ на порядок відображення їх змісту.

Існування розривів між змістовною та формальною релевантністю також пов'язано із повільною адаптивністю національних облікових систем до змін. Наприклад, це можна прослідкувати за допомогою визначення часового лагу між прийняттям МСФЗ та національних П(С)БО, що присвячені одним і тим же об'єктам або концепціям обліку. Так, МСФЗ 13 «Оцінка за справедливою вартістю», що констатував необхідність виникнення нового інформаційного запиту у користувачів облікової інформації, був введений в дію з 01.01.2013 року, однак в Україні аналогічний стандарт ще не запроваджено.

Оскільки національний / міжнародний регулятор не в змозі врахувати всі специфічні особливості діяльності підприємства, в облікових стандартах наявні альтернативні варіанти облікового відображення, в результаті здійснення вибору із яких суб'єкт організації обліку на підприємстві розробляє облікову політику. Формування облікової політики спрямоване на надання достовірної облікової інформації про специфічні особливості діяльності підприємства. Окрім цього, на рівні облікової політики підприємства відбувається затвердження можливих додаткових форм розкриття інформації (примітки до фінансової звітності, звітність за сегментами, додаткові аналітичні звіти тощо), що забезпечує формування специфічної облікової інформації, яка напряму забезпечує задоволення специфічних інформаційних потреб користувачів. Тобто, при формуванні таких додаткових звітів напряму враховуються інформаційні потреби окремих груп користувачів без безпосереднього

посередництва облікових регуляторів. Наприклад, якщо інвесторам необхідна інформація про соціальний або інтелектуальний капітал підприємства, його екологічну діяльність, для задоволення їх потреб можуть бути сформовані відповідні додаткові звіти (звіти про сталий розвиток, соціальні звіти, звіти про інтелектуальний капітал тощо). Таким чином, відповідність інформаційних потреб користувачів особливій обліковій інформації із додаткових засобів розкриття є прикладом пертинентності, яка дозволяє задовольнити інформаційні потреби користувачів, на які не можуть відреагувати або взагалі не реагують облікові регулятори, або які не можуть ними бути чітко сформульовані бухгалтерською мовою для сприйняття обліковими регуляторами.

Враховуючи існування особливих та специфічних інформаційних потреб різних груп користувачів облікової інформації, неможливість облікових регуляторів точно ідентифікувати обліковий інструментарій для задоволення таких інформаційних потреб шляхом формування інформаційного запиту, а також враховуючи зростаючу практику підприємств до додаткового розкриття інформації фінансового характеру, запропоновано до складу конвергованої концептуальної основи додати ще одну фундаментальну якісну характеристику – пертинентність облікової інформації.

Згідно п. ЯХ8 конвергованої концептуальної основи фінансова інформація має прогнозу цінність, якщо її можна використати як вхідні дані для процесів, які використовують користувачі для передбачення майбутніх доходів. Для того, щоб мати прогнозу цінність, фінансова інформація не обов'язково повинна бути передбаченням або прогнозом. Фінансову інформацію з прогнозною цінністю користувачі використовують для формування своїх власних передбачень [3]. Відповідно, прогнозна цінність інформації означає, що не сама інформація повинна мати прогнозний характер, а лише повинна бути основою для здійснення прогнозів і передбачень. В той же час, в конвергованій концептуальній основі не наведено конкретного прикладу щодо розуміння даної відмінності між прогнозною інформацією та інформацією, що буде корисною для здійснення прогнозів. Окрім того, будь яка облікова інформація може використовуватись для формування різних видів прогнозів і передбачень, прикладом чого є практика формування американськими корпораціями прогнозних фінансових звітів, яка регулюється в США відповідним нормативним документом – АТ 301 «Фінансові прогнози і передбачення».

З метою більш детального розуміння поняття «прогнозна цінність» запропоновано використовувати дві нові якісні характеристики облікової інформації – стійкість доходів та дезагрегованість інформації.

Стійкість доходів – це здатність підприємства генерувати доходи в майбутньому за наявного фінансового стану і результатів діяльності, тобто, це безперервність і постійність поточних доходів, які можуть бути визначені на основі використання принципу нарахування або касового методу. Значення даної характеристики у забезпеченні прогнозної здатності визначається тим, що доходи є найважливішим джерелом інформації для оцінки майбутньої прибутковості підприємства.

Оскільки основною метою діяльності підприємства є максимізація прибутку та грошових потоків, то для цього вони повинні залучати і використовувати значну кількість матеріальних і нематеріальних ресурсів. Ефективність управління підприємством знаходить своє відображення у використанні існуючих джерел, а стійкість доходів ілюструє цю ефективність. Більш високі постійні доходи, одержані від використання операційних активів, вказують на більшу стійкість доходів і кращі можливості для підтримки поточного прибутку. З позиції користувачів фінансової звітності можна виділити дві основні причини використання показника стійкості прибутку: 1) стійкі доходи дозволяють провести більш точну оцінку вартості підприємства в майбутньому, тому даний показник буде більш точно визначений для підприємств із більш стійкими доходами; 2) стійкі доходи є сталою величиною для орієнтації цілей в часі як на ринку, так і для менеджменту підприємства, тому об'єктом для здійснення стратегічних вкладень або прийняття стратегічних рішень будуть підприємства із більш стійкими доходами.

Таким чином, якісна характеристика «стійкість доходів» передбачає необхідність розрізнення компонентів, із яких відбувається формування доходів, зокрема, необхідність відокремлення незвичайних або одноразових доходів від тих, які, як очікується, збережуться в майбутньому. Прогнозна здатність в даному випадку полягає в корисності такої інформації для інвесторів, які намагаються проаналізувати перспективи розвитку підприємства в майбутньому на основі використання показника доходності. На стійкість доходів підприємства впливають:

- додаткові способи розкриття інформації із фінансової звітності, які є корисними з позиції її користувачів для розуміння стійкості доходів (нетрадиційні формати і способи розкриття звітності, примітки до фінансової звітності тощо);

- порядок ідентифікації негативних та позитивних факторів, що впливають на виникнення незвичайних і одноразових доходів підприємства;

- дотримання принципу відповідності нарахування доходів і витрат, що впливає на порядок віднесення доходів до того чи іншого звітного періоду підприємства.

Дезагрегованість інформації відображає вплив деталізованого розкриття інформації про діяльність підприємства на розуміння інвесторами і позикодавцями перспектив його подальшого розвитку та функціонування. Основною метою дезагрегації облікової інформації в фінансовій звітності

є її розподіл на більш дрібні елементи, деталі або одиниці, що робить її більш корисною для прийняття інвестиційних та позикових рішень.

Дана якісна характеристика передбачає необхідність представлення облікової інформації в такому більш чіткому вигляді для зовнішніх користувачів, який би дозволяв ідентифікувати та оцінювати можливості і ризики підприємства. В процесі дезагрегації облікової інформації слід враховувати:

- яка інформація, що наведена в фінансовій звітності як єдине ціле, при її дезагрегованому розкритті може забезпечити зовнішнім користувачам більш краще розуміння можливостей та ризиків діяльності підприємства;

- які додаткові форми розкриття облікової інформації можуть доповнити фінансову звітність і забезпечити прийняття більш ефективних інвестиційних та позикових рішень користувачами.

З метою більш детального розуміння посилювальної якісної характеристики «зрозумілість» запропоновано виокремити у її складі таку складову як «стислість». Хоча в п. ЯХ30 конвергованої концептуальної основи зазначається, що зрозумілою є інформація, яка подається ясно і стисло [3], однак в ній не розкрито межі даного поняття. На нашу думку, «стислість» означає, що фінансова інформація ефективно розкривається в такому необхідному обсязі, який є достатнім, щоб така інформація була значимою в процесі прийняття рішень інвесторами та позикодавцями. Під значимістю слід розуміти можливість прийняття на основі такої інформації ефективних управлінських рішень.

У травні 2015 року IASB оприлюднила оновлений проект конвергованої концептуальної основи [12], який врахував результати опитування користувачів облікової інформації з різних країн світу щодо структури якісних характеристик. В п. 2.18 даного проекту було запропоновано включити обачність до складу якісної характеристики корисної фінансової інформації «нейтральність». При цьому також відбулась зміна підходу до розуміння сутності обачності, яка має застосовуватись при прийнятті рішень в умовах невизначеності і означає, що активи і доходи не завищені, а зобов'язання і витрати не занижені. Тобто, обачність не передбачає заниження активів і доходів або завищення зобов'язань і витрат, а встановлює додаткові вимоги нейтральної поведінки при здійсненні облікових процедур. Тому, враховуючи пропозиції IASB щодо повернення даної якісної характеристики в новій якості до складу конвергованої концептуальної основи, а також підтримку щодо її використання значною кількістю користувачів облікової інформації [11], пропонуємо розглядати обачність як деталізовану характеристику нейтральності.

Наведені пропозиції з подальшого розвитку системи якісних характеристик облікової інформації шляхом їх доповнення та деталізації дозволяють підвищити рівень розуміння сутності типів інформації, що, найімовірніше, є найбільш корисними для нинішніх та потенційних інвесторів, та в цілому сприяють підвищенню якості облікової інформації, що використовується користувачами для прийняття управлінських рішень.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізувавши систему якісних характеристик фінансової звітності, наведену у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», дослідивши пропозиції вітчизняних вчених щодо її подальшого удосконалення та порівнявши її із конвергованою концептуальною основою, обґрунтовано необхідність запровадження в Україні системи якісних характеристик із конвергованої концептуальної основи, що дозволить нівелювати існуючі взаємосуперечливі пропозиції вітчизняних вчених в даній сфері та сприятиме гармонізації національної системи обліку з міжнародними вимогами.

Запропоновано удосконалити існуючу систему якісних характеристик облікової інформації, що представлена в конвергованій концептуальній основі, шляхом її доповнення та деталізації такими новими характеристиками: пертинентність; стійкість доходів; дезагрегованість інформації; стислість; обачність.

Література

1. Бондар М.І. Бухгалтерський облік як інформаційна підсистема системи управління / Бондар М.І. // Вісник НУ «Львівська політехніка». – Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2012. – №721. – С. 50-53.
2. Бруханський Р.Ф. Проблеми і пріоритети інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України / Р.Ф. Бруханський // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 9, Частина 2. – С. 69-71.
3. Концептуальна основа фінансової звітності / Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_009
4. Корягін М.В. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : [монографія] / М.В. Корягін, П.О. Куцик. – Львів : ЛКА, 2016. – 276 с.
5. Кузнецова С.А. Бухгалтерський облік в системі формування управлінської інформації: методологія та практика : монографія / С.А. Кузнецова. – Мелітополь: Таврійський державний агротехнологічний університет, 2007. – 297 с.
6. Назаренко І.М. Бухгалтерський облік і звітність – інформаційна платформа управлінського процесу / І.М. Назаренко, О.В. Назаренко // Бізнес-Інформ. – 2015. – № 12. – С. 250-257.

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 07.02.2013 № 73. // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
8. Озеран А.В. Теорія та методологія формування фінансової звітності підприємств : [монографія] / А.В. Озеран. – К. : КНЕУ, 2015. – 471 с.
9. Остап'юк Н.А. Якісні характеристики бухгалтерської інформації: вплив інфляції / Н.А. Остап'юк // Вісник ЖДТУ. Економчні науки. – 2011. – № 22 (56). – С. 160-163.
10. Benston G.J. The FASB's Conceptual Framework for Financial Reporting: A Critical Analysis American Accounting Association's Financial Accounting Standards Committee / George J. Benston, Douglas R. Carmichael, Joel S. Demski, Bala G. Dharan, Karim Jamal, Robert Laux, Shiva Rajgopal, George Vrana // *Accounting Horizons*. – 2007. – Vol. 21, No. 2. – P. 229-238.
11. Conceptual Framework for Financial Reporting AP100 – Summary of key messages // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ifrs.org/Meetings/MeetingDocs/IASB/2016/March/AP100-Conceptual-Framework.pdf>
12. Conceptual Framework for Financial Reporting. Comments to be received by 26 October 2015. Exposure Draft ED/2015/3. – London: IFRS Foundation, 2015. – 92 p.

References

1. Bondar, M.I. (2012), "Accounting as Information Subsystem of Management", *Bulletin of NU "Lviv Polytechnica"*. – Series: *Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Problems of Development*, no. 721, pp.50-53.
2. Brukhanskyi, R.F. (2011), "Problems and Priorities of Information Strategic Management Support of Agricultural Enterprises of Ukraine", *Economic Analysis*, Vol. 9, Part 2, pp. 69-71.
3. "Conceptual Basis of Financial Reporting", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_009 (access date February 27, 2017).
4. Koriahin, M.V. and Kutsyk, P.O. (2016), *Problemy ta perspektyvy rozvytku bukhgalterskoi zvitnosti* [Problems and Prospects of Financial Statements], monograph, LKA, Lviv, Ukraine, 276 p.
5. Kuznetsova, S.A. (2007), *Bukhgalterskyi oblik v systemi formuvannia upravlinskoj informatsii: metodolohiia ta praktyka* [Accounting in the System of Management Information: Methodology and Practice], monograph, Tavriysky State Agrotechnical University, Melitopol, Ukraine, 297 p.
6. Nazarenko, I.M. and Nazarenko, O.V. (2015), Accounting and Reporting – Information Planform of the Management Process, *Business-Inform*, no.12, pp. 250-257.
7. Ministry of Finance of Ukraine (2013), National Provision (Standard) of Accounting "General Requirements for Financial Reporting", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (access date February 27, 2017).
8. Ozeran, A.V. (2015), *Teoriia ta metodolohiia formuvannia finansovoi zvitnosti pidpriemstv*: [Theory and Methodology of Financial Reporting Formation], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 471 p.
9. Ostapiyuk, N.A. (2011), "Qualitative Characteristics of Accounting Information: the Impact of Inflation", *Bulletin of ZSTU. Economic Sciences*, no. 22 (56), pp.160-163.
10. George J. Benston, Douglas R. Carmichael, Joel S. Demski, Bala G. Dharan, Karim Jamal, Robert Laux, Shiva Rajgopal and George Vrana (2007), "The FASB's Conceptual Framework for Financial Reporting: A Critical Analysis American Accounting Association's Financial Accounting Standards Committee", *Accounting Horizons*, Vol. 21, no. 2, pp. 229-238.
11. "Conceptual Framework for Financial Reporting AP100 – Summary of key messages" (2016), available at: <http://www.ifrs.org/Meetings/MeetingDocs/IASB/2016/March/AP100-Conceptual-Framework.pdf> (access date February 27, 2017).
12. "Conceptual Framework for Financial Reporting. Comments to be received by 26 October 2015. Exposure Draft ED/2015/3" (2015), *London: IFRS Foundation*, 92 p.

Рецензент: д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри аудиту та державного контролю Вінницького національного аграрного університету Л.В. Гуцаленко

УДК 631.115.8: 637.1:657:346

Лега О.В.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Яловега Л.В.,
канд. екон. наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Прийдак Т.Б.,
викладач кафедри бухгалтерського обліку
Полтавська державна аграрна академія

СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ У МОЛОЧНІЙ ГАЛУЗІ: ОБЛІК ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Leha O.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of accounting,
Yaloveha L.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor
at the department of accounting,
Priyda T.B.,
lecturer at the department of accounting
Poltava State Agrarian Academy

ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF SERVICE COOPERATIVES IN THE DAIRY INDUSTRY: ACCOUNTING, REGULATORY AND LEGAL PROVIDING

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку молокопереробна галузь є однією з провідних у структурі харчової індустрії України, а молокопродукція – одним із основних продуктів харчування. Однак, в умовах фінансово-економічної кризи, діяльність молокопереробних підприємств України позначається негативними тенденціями, пов'язаними насамперед із дефіцитом якісної молокосировини. Тому у розв'язанні проблем системи управління якістю молокопродуктового підкомплексу важливого значення набувають інтеграційні процеси, що є потужним чинником прогресивного розвитку й подальшого вдосконалення партнерських відносин у молокопереробній галузі [8].

Встановлення стійких партнерських взаємозв'язків у контексті інтеграційних формувань сприяє посиленню конкурентних переваг господарюючих суб'єктів, оскільки інтеграція – це комплекс економічних, виробничих і соціальних взаємозв'язків, що об'єднує дії самостійно функціонуючих підприємств сільськогосподарського, промислового та інфраструктурного підкомплексу, які спрямовані на формування цілісної, виробничо-економічної й управлінської системи розвитку молочної галузі.

Локальний рівень інтеграційних формувань молокопродуктового підкомплексу представлений здебільшого сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами молочного напрямку (далі – СОК).

Згідно з даними Міністерства аграрної політики і продовольства, з 1022 зареєстрованих станом на 01.01.2015 р. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні функціонує в реальності лише 613. При цьому потенціал у вітчизняного ринку молочних кооперативів величезний [9].

Розвиток сімейних ферм, об'єднаних у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи успішно впроваджується з липня 2015 року. Метою створення таких інтеграційних формувань є підвищення якості молока та збільшення його обсягів виробництва [1].

Невід'ємною складовою створення та ефективної діяльності таких підприємств є належне нормативно-правове та інформаційно-методичне забезпечення. Наразі у межах чинного законодавства створювати СОК досить важко, що пояснюється низкою протиріч та невідповідностей, що мають місце в нормативних документах, які регулюють правові й облікові аспекти даного питання [11]. Тому гостро постає питання реєстрації, функціонування та розвитку діяльності сільськогосподарських обслуговуючих молочарських кооперативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем формування та функціонування обслуговуючих кооперативів знайшли своє відображення у численних працях провідних науковців, зокрема, Ф. В. Горбоноса, В. С. Дієсперова, В. В. Зіновчука, М. І. Кісіля,

М. Й. Маліка, А. О. Пантелеймоненка, Ю. В. Ушкаренко, Г. В. Черевка, Т. П. Шаповал.

Узагальнення напрацювань з означеної проблематики, накопичений досвід та отримані результати щодо функціонування сільськогосподарських обслуговуючих молочних кооперативів дають можливість зробити висновок про незавершеність досліджень у цьому напрямі та актуалізують потребу розгляду формування економічної, облікової та податкової політики кожного кооперативу.

Постановка завдання. Мета даної статті є розгляд питань правового, бухгалтерського та податкового забезпечення діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із заготівлі молочної сировини для підвищення ефективності їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка розвитку СОК зумовлена їх соціально-економічною значимістю як одного із факторів впливу на підвищення якості молокосировини, адже досвід кооперативного руху економічно розвинених країн свідчить, що кооперація – це потужний фактор удосконалення діяльності молочної галузі. Не випадково в країнах ЄС із державного бюджету на безповоротній основі фінансуються програми розвитку сільськогосподарської кооперації.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» у редакції 2012 року сільськогосподарський кооператив – це юридична особа, утворена фізичними або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції, що добровільно об'єдналися на основі членства для провадження спільної господарської та іншої діяльності, пов'язаної з виробництвом, переробкою, зберіганням, збутом, продажем продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва чи рибництва, постачанням засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів членам цього кооперативу, наданням їм послуг з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування [5]. Види сільськогосподарських кооперативів представлено на рис. 1.

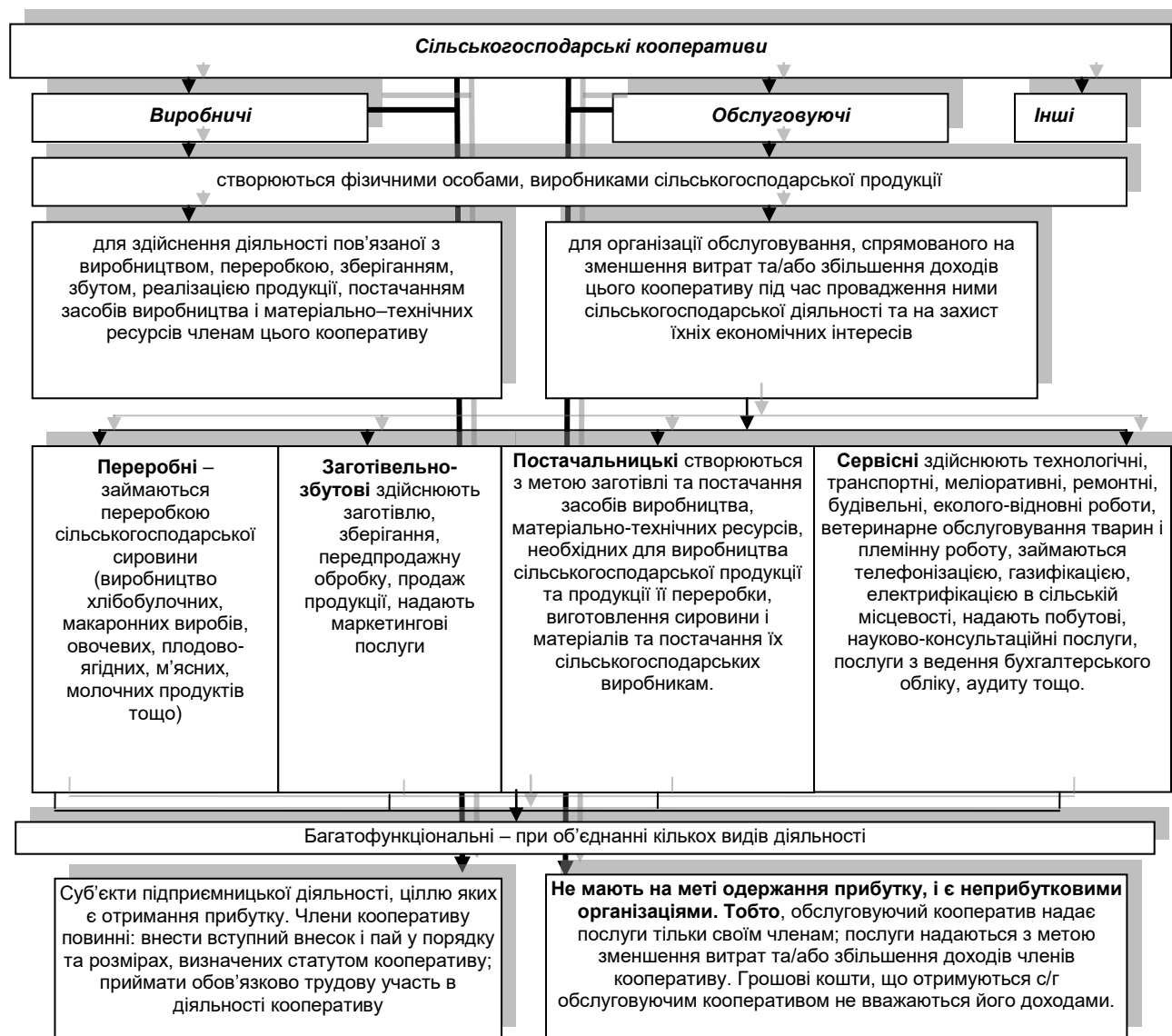

Рис. 1. Види сільськогосподарських кооперативів

Джерело: узагальнено на основі Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [5]

Діяльність сільськогосподарських кооперативів ґрунтується на нормах Конституції України, Цивільного, Господарського, Податкового і Земельного кодексів України, Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», інших нормативно-правових актів. Нині обслуговуючі кооперативи необхідні, здебільшого, для захисту власних інтересів, так як СОК – це економічна неприбуткова організація, що належить сільськогосподарським товаровиробникам.

Першочерговим етапом створення СОК є роз'яснення громаді переваг від функціонування такого інтеграційного формування.

Наразі – це психологічна проблема недовіри населення до всього нового. Тому для роз'яснення інформації щодо необхідності кооперації у молочній галузі необхідно залучати фахівців дорадчої служби та викладачів аграрних вишів.

Основними перевагами створення молочних кооперативів є:

- підвищення якості молокосировини (постійна перевірка молока на кислотність, забрудненість, наявність інгібуючих речовин, кількість соматичних клітин та вчасне охолодження молока);
- підвищення рівня життя сільського населення за рахунок доплати членам кооперативу до ціни за жирність і кількість зданої молокосировини;
- розвиток сільської громади через поповнення місцевого бюджету (сплата єдиного податку 5 %);
- сприяння появи нових щонайменше п'яти робочих місць (голова СОК, бухгалтер, лаборант, водій, ветеринарний лікар та ін.);
- можливість консультування населення з ветлікарем;
- закупівля корму для корів та підвищення їх продуктивності через різні послуги й програми, що здійснює кооператив;
- умови пільгового кредитування для членів СОК тощо.

Досліджуючи досвід функціонування СОК молочного напрямку, визначено основні етапи його створення та державної реєстрації (рис. 2).

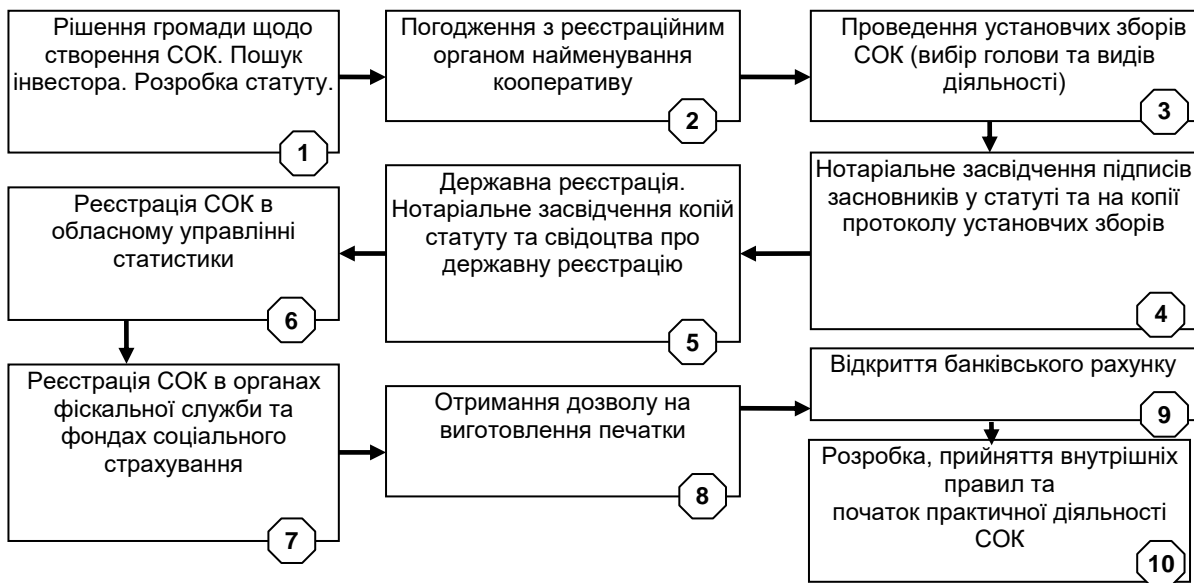

Рис. 2. Етапи створення та державної реєстрації СОК молочного напрямку

Джерело: узагальнено на основі досвіду діючих СОК

Реєстрація кооперативів відбувається за правилами Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [3], з певними особливостями, що встановлені Законами України «Про кооперацію» [4] та «Про сільськогосподарську кооперацію» [5]. Законодавством України визначено перелік документів, які необхідно сформулювати для реєстрації: рішення про створення кооперативу та протокол реєстрації присутніх осіб, реєстраційну заяву, статут.

Статут кооперативу є правовим документом, що регулює його діяльність. Він повинен містити такі відомості: найменування кооперативу, його тип та місцезнаходження; мета створення кооперативу і вичерпний перелік видів його діяльності; склад його засновників; умови і порядок вступу до кооперативу та виходу чи виключення з нього; права і обов'язки членів та асоційованих членів кооперативу; порядок внесення змін до статуту кооперативу; порядок встановлення розмірів і сплати внесків та паїв членами кооперативу та відповідальність за порушення зобов'язань щодо їх сплати; форми участі членів кооперативу в його діяльності; порядок формування, склад і компетенція органів управління та органів контролю кооперативу, а також порядок прийняття ними рішень, у тому числі з питань, рішення з яких приймається одногосно чи кваліфікованою більшістю голосів членів

кооперативу, які беруть участь у загальних зборах; порядок формування, використання та розпорядження майном кооперативу; порядок розподілу його доходу та покриття збитків; порядок обліку і звітності у кооперативі; порядок реорганізації і ліквідації кооперативу та вирішення пов'язаних з цим майнових питань; порядок скликання загальних зборів; умови і порядок повернення паю [5].

Документальне забезпечення створення та державної реєстрації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в розрізі визначених етапів (рис. 2) представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Документальне забезпечення створення та державної реєстрації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

Етапи створення	Документальне забезпечення
Державна реєстрація	витяг з рішення зборів; статут (2 примірника); копія квитанції про сплату реєстраційного збору
Реєстрація СОК в обласному управлінні статистики	заява встановленого зразка, оригінал Статуту, свідоцтво та його нотаріально завірена копія про державну реєстрацію, коди засновників кооперативу, квитанція про сплату реєстраційного збору
Реєстрація СОК в органах фіскальної служби	заява встановленого зразка (у 2-х примірниках), оригінал Статуту та нотаріально засвідчена копія, Свідоцтво про державну реєстрацію та його нотаріально засвідчена копія, копія довідки органів статистики, протокол установчих зборів, ксерокопії паспортів (4 сторінки) засновників та їх ідентифікаційних номерів. Для внесення до Реєстру неприбуткових установ та організацій СОК повинен подати до органу фіскальної служби місцезнаходженням такі документи: реєстраційну заяву за формою 1-РН; копії установчих документів; копії документів щодо учасників (якщо це фізичні особи – копія паспорту та довідки про присвоєння ідентифікаційного коду; якщо це юридичні особи: копія витягу з ЄДР та копії установчих документів).
Реєстрація СОК в Пенсійному фонді та фондах соціального страхування	заява встановленого зразку, нотаріально засвідчена копія свідоцтва про державну реєстрацію, засвідчена копія довідки органів статистики
Отримання дозволу на виготовлення печатки	Заява, ескіз печатки, оригінал та засвідчена копія свідоцтва про реєстрацію, засвідчена копія довідки органів статистики, квитанція про оплату послуг.
Відкриття банківського рахунку	заява встановленого зразка, картка зі зразками підписів голови кооперативу та головного бухгалтера, засвідчені нотаріально, засвідчена копія свідоцтва про державну реєстрацію, засвідчена копія довідки органів статистики, засвідчена копія статуту, засвідчена органом фіскальної служби копія довідки про взяття на облік; довідка про реєстрацію у Пенсійному фонді; ксерокопії паспортів та ідентифікаційних кодів засновників; копія протоколу установчих зборів засновників

Джерело: узагальнено авторами на основі джерел [3; 5]

Правила внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу є нормативним документом кооперативу, що встановлює механізм та способи реалізації положень статуту кооперативу з урахуванням особливостей його господарської діяльності.

Правила внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу повинні містити такі відомості:

- порядок організації надання послуг членам кооперативу відповідно до переліку видів його діяльності, визначеного статутом;
- вимоги стосовно документального оформлення зобов'язань членів кооперативу перед кооперативом щодо участі у його господарській діяльності;
- механізм визначення розміру додаткового паю кожного члена кооперативу та його сплати, загальної частки пайових внесків асоційованих членів у пайовому фонді кооперативу, розміру та нарахування кооперативних виплат у розрізі видів діяльності кооперативу;
- вимоги щодо ціноутворення та фінансових відносин [7].

Засновниками та членами сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу можуть бути виробники сільськогосподарської продукції – юридичні та/або фізичні особи, які зробили вступний і пайовий внески у розмірах, визначених загальними зборами кооперативу, дотримуються вимог статуту, мають право ухвального голосу та беруть участь у господарській діяльності кооперативу. Після державної реєстрації СОК такі особи набувають статусу членів кооперативу. Вступ до кооперативу здійснюється на підставі письмової заяви. Особа, яка подала заяву про вступ до кооперативу, вносить вступний внесок і пай у порядку та розмірах, визначених його статутом. При цьому:

- вступні внески сплачуються членами сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу у порядку, встановленому статутом, та зараховуються до неподільного фонду кооперативу;

– пайовий внесок члена сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу формується з його паю та додаткових паїв [10].

Принципами функціонування молочного обслуговуючого кооперативу є:

- укладання договору-доручення між молокопереробним підприємством та кооперативом, згідно з яким підприємство уповноважує кооператив заготовляти молоко;
- укладання договору на виконання робіт між господарствами населення і кооперативом, відповідно до якого останні доручають кооперативу реалізувати молоко на молокопереробне підприємство;
- складання Акту виконаних робіт і Звіту повіреному за звітний період;
- на підставі Акту виконаних робіт складається калькуляція витрат і визначається вартість наданих послуг.

Авторське бачення моделі функціонування молочного сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу подано на рис. 3.

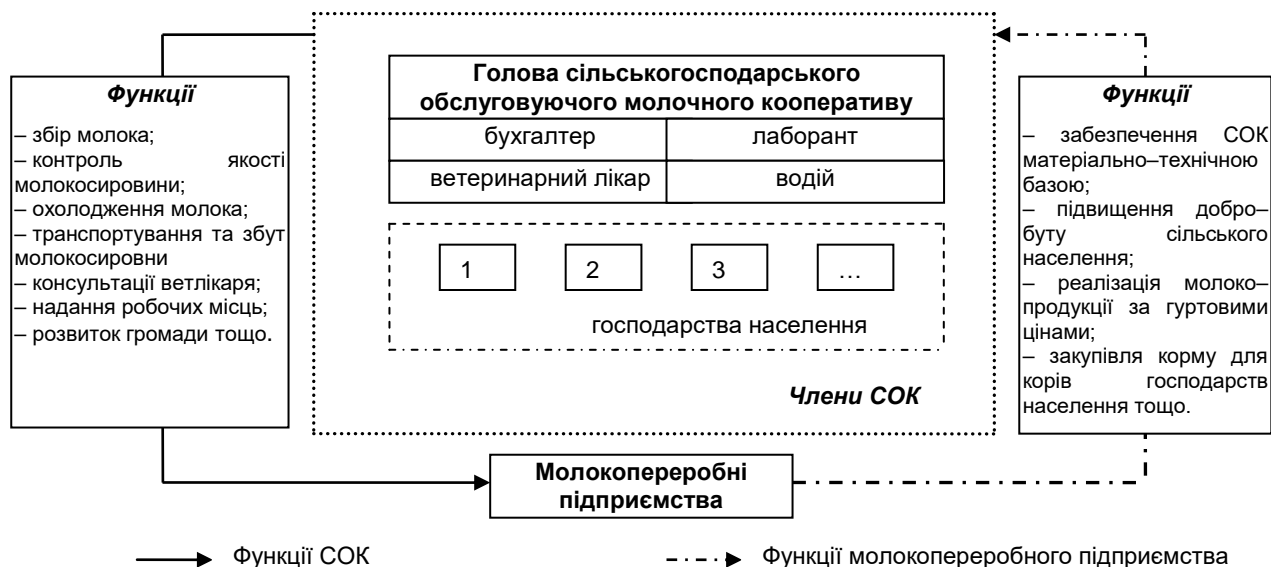

Рис. 3. Модель функціонування обслуговуючого молочного кооперативу
Джерело: [17]

Управління господарською діяльністю молочарського СОК здійснюється на базі бухгалтерської інформації, і є суттєвою для прийняття управлінських рішень. Загальні організаційно-технічні та методичні правила бухгалтерського обліку у СОК визначаються нормативно-правовими актами з питань ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, а також положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, чинними в Україні. Характеристику основних нормативно-правових документів, що регулюють обліковий процес СОК подано у табл. 2.

Таблиця 2

Нормативно-правове забезпечення обліку в СОК

Нормативний документ	Питання, що розглядаються
1	2
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2]	Визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні. Зважаючи на передбачені альтернативні підходи щодо ведення бухгалтерського обліку, кожен СОК проводить роботу з організації бухгалтерського обліку, яка завершується формуванням наказу про облікову політику і затвердженням положень, що не суперечать чинному законодавству. Бухгалтерський облік у СОК ведеться безперервно з дня реєстрації кооперативу до його ліквідації (ст. 8).
П(С)БО	Визначають методичні підходи щодо ведення обліку в СОК, які регулюють питання формування капіталу, руху активів, виконання зобов'язань та формування фінансового результату. Окремі П(С)БО розширені Методичними рекомендаціями.
ПКУ [12]	Регулює питання, які визначають особливості подання фінансової та податкової звітності органам державної податкової служби, залежно від розміру суб'єкту господарювання. Податкова декларація подається за вибором платника податків в один із таких способів: а) особисто платником податків або уповноваженою на це особою; б) надсилається поштою з повідомленням про вручення та з описом вкладення; в) засобами електронного зв'язку в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації електронного підпису підзвітних осіб у порядку, визначеному

законодавством.

продовження табл. 2

1	2
ЦКУ [16]	Регулює посередницькі послуги СОК між його членами та молокопереробними підприємствами. Ст. 1000 ЦКУ не передбачено посередницької винагороди та комісії, якими СОК можуть оформляти операції з заготівлі і збуту продукції членів та операції з постачання товарно-матеріальних цінностей.

Джерело: узагальнено авторами на основі джерел [2; 12; 16]

Послуги, що надають СОК своїм членам, є посередницькими і оформляються цивільно-правовими договорами без права власності на них. До таких договорів, зокрема відносяться договори-доручення, згідно з якими члени СОК делегують кооперативу повноваження стосовно реалізації своєї продукції.

При цьому право власності на молоко до моменту реалізації кінцевому покупцю залишається за його членами, а молоко, отримане від членів СОК обліковується на позабалансовому рахунку (025 «Матеріальні цінності довірителя»). Кожен член СОК заповнює заявку на реалізацію визначеної кількості молока відповідної якості. Інформація із заявки заноситься до Журналу обліку заявок на реалізацію продукції членів СОК, де групуються за партіями реалізації та її датами [11].

Облік витрат на заготівлю молочної сировини ведеться на окремому субрахунку 231 «Витрати на заготівлю молочної сировини» рахунку 23 «Виробництво». На даному субрахунку протягом кварталу, згідно з П(С)БО 16, за окремими статтями накопичуються фактичні витрати на заготівлю молокосировини (амортизація обладнання, паливо-мастильні матеріали, заробітна плата, собівартість аналізів молока тощо). Списання витрат із заготівлі молочної сировини на собівартість реалізованих послуг здійснюється шляхом множення планової розцінки на кількість молочної сировини, що була прийнята від кожного з членів СОК [11].

Після реалізації молока молокопереробним підприємствам та одержання виручки проводиться розрахунок з його членами. Вартість послуг СОК утримується з загальної суми надходжень від молокопереробних підприємств. Типова кореспонденція рахунків щодо відображення в обліку операцій СОК із заготівлі та транспортування молока наведена у табл. 3.

Таблиця 3

Облікове відображення операцій СОК із заготівлі й транспортування молока до місця переробки

Первинний документ	Зміст господарської операції	Дт	Кт
Прймальна відомість на молоко	Відображено надходження молока від члена заготівельного СОК для передачі на переробку	025	
Первинні документи, що підтверджують витрати	Відображено витрати заготівельного СОК на заготівлю і транспортування молока	231	20, 66, 65
Акт наданих послуг	Відображено дохід від надання послуг із заготівлі й транспортування молока	361	703
Платіжне доручення	На виконання вимог ПКУ перераховано кошти, еквівалентні вартості наданих послуг, із поточного рахунку заготівельного СОК на рахунок, призначений для зарахування плати за надані послуги.	311	311
Бухгалтерська довідка	Відображено витрати на нарахування єдиного податку з групи	92	641
Бухгалтерська довідка	Списано собівартість наданих послуг із заготівлі й транспортування молока	903	231
Бухгалтерська довідка	Відображено взаємозалік заборгованості членів СОК	685	361
ВКО, Платіжне доручення	Відображено виплату коштів членам СОК за реалізоване молоко (за вирахуванням витрат на заготівлю і транспортування)	685	30, 31

Джерело: [11]

Для молочних обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів характерним є використання спрощеної системи оподаткування. Згідно ПКУ, спрощена система оподаткування, обліку та звітності – це особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених пунктом 297.1 статті 297 ПКУ, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених цією главою, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності [12]. Враховуючи вид діяльності, кількість працівників, обсяг доходів тощо, досліджувані підприємства можна віднести до 3 групи платників податку. Параметри діяльності платників єдиного податку 3 групи, згідно з ПКУ, станом на 2017 р. представлено у табл. 4.

Облік в системі оподаткування підприємств цієї галузі пов'язаний також з розрахунками за податком на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) та військовим збором (далі - ВЗ).

Таблиця 4

Параметри діяльності платників єдиного податку 3 групи, згідно з ПКУ, станом на 2017 р.

Параметри діяльності	Характеристика
Характеристика	фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми
Річний дохід, грн	5 млн. грн
Дозволена кількість працівників	Не обмежено
Ставка звичайна	Встановлюється у відсотках до доходу: 3% доходу; 5% доходу
Ставка підвищена	для юридичних осіб у випадках, визначених п. 293.5 ПКУ: 6% зі сплатою ПДВ; 10% без сплати ПДВ.
Податковий період	календарний квартал
Строк подання податкової декларації	протягом 40 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) кварталу (півріччя): за I квартал – до 10 травня; за півріччя – до 10 серпня; за три квартали – до 9 листопада; за чотири квартали (річна) - до 9 лютого за минулий звітний рік. Якщо останній день подання припадає на вихідний або святковий день, строк подовжується до наступного за ним робочого дня (п. 49.20 ПКУ).
Строк сплати	протягом 10 календарних днів після граничного строку подання податкової декларації за податковий (звітний) квартал

Джерело: узагальнено авторами на основі джерел [12]

Базою оподаткування ПДФО є загальний оподатковуваний дохід, з урахуванням особливостей, визначених ПКУ. Загальний оподатковуваний дохід - будь-який дохід, який підлягає оподаткуванню, нарахований (виплачений, наданий) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду [12]. Ставка ПДФО станом на 2017 рік – 18 %.

Платник податків має можливість зменшити нарахований загальний місячний оподатковуваний дохід у вигляді зарплати на суму податкової соціальної пільги (далі - ПСП) [12]. Розміри ПСП залежать від розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (з розрахунку на місяць), встановлено законом на 1 січня звітного податкового року. Станом на 2017 рік сума ПСП складала: звичайна (п.п. 169.1.1) – 800 грн; звичайна «на дітей» (п.п. 169.1.2) – 800 х к-ть дітей віком до 18 років; підвищена «на дітей» (п.п. «а» та «б» п.п. 169.1.3) - 1200 х к-ть дітей віком до 18 років; підвищена (п.п. «в» - «е» п.п. 169.1.3) – 1200 грн; максимальна (п.п. 169.1.4) – 1600 грн.

На основі значення прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого законом на 1 січня звітного податкового року податкова соціальна пільга (ПСП) у 2017 році надається, якщо їх розмір заробітної плати не перевищуватиме 2240 грн (1600*1,4).

У бухгалтерському обліку при утриманні ПДФО складається обліковий запис: Дт 661 Кт 641.

Об'єктом оподаткування ВЗ є доходи, визначені статтею 163 ПКУ (підпункт 1.2 пункт 16 підрозділу 10 розділу ХХ ПКУ). Для резидента – це загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання); іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України. Ставка ВЗ станом на 2017 рік – 1,5 %. У бухгалтерському обліку при утриманні ВЗ складається обліковий запис: Дт 661 Кт 642.

Перерахування ПДФО та ВЗ здійснюється одночасно з перерахуванням або отриманням коштів. За зазначеними податками складається Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку (ф. №1ДФ); подається окремо за кожний квартал (податковий період) протягом 40 календарних днів, наступних за останнім календарним днем звітного кварталу [17].

Подати звіти у фіскальну службу можна: в електронному вигляді через інтернет; особисто директор або особа, уповноважена здавати звітність (бухгалтер). У податкову потрібно надати два ідентично заповнені примірники декларації. На одному інспектор ставить позначку про прийняття звіту поштою, листом із вкладеним описом та повідомленням про вручення. Надіслати декларацію треба не пізніше ніж за 5 календарних днів до закінчення строку подання звітності (п. 49.5 ПКУ). Декларації повинні приймати без перевірки показників. Перевіряти можуть лише наявність обов'язкових реквізитів (п.п. 49.8–49.9 ПКУ) [12].

За несвоечасність надання податкової звітності передбачена відповідальність (п. 300.1 ПКУ). Якщо підприємство порушило строки подання або не подало декларацію, накладається штраф: 170 гривень - за перший випадок несвоечасного подання декларації або 1020 гривень - якщо аналогічне порушення повторилося протягом року.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у результаті дослідження встановлено:

1. Заходами підвищення якості молокосиловини є створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів молочного напрямку, основною метою яких є організація взаємодії законодавчих та виконавчих органів на основі взаємовигідного партнерства суб'єктів маркетингового ланцюга: виробник-переробник-споживач.

2. Основними загрозами на шляху створення молочних обслуговуючих кооперативів є: недосконала нормативно-законодавча база створення та функціонування СОК; відсутність державного фінансування на створення СОК; відсутність пільгового кредитування на розвиток молочного обслуговуючого кооперативу; відсутність кваліфікованих фахівців із інформування населення стосовно ефективності створення СОК; відсутність лідера в громаді, зацікавленого у розвитку сільських територій.

3. Облік є єдиним джерелом інформації про господарські операції в натуральних та грошових вимірниках, а також загалом управління та контролю за її економічними показниками. Побудова обліку за наведеними в статті положеннями дозволить своєчасно отримати достовірну інформацію про стан і рух активів і пасивів на підприємстві.

4. Застосування основних якісних характеристик обліково-податкової інформації забезпечує складання податкової звітності, яка дає достовірне об'єктивне уявлення про розрахунки з бюджетом за податками та платежами підприємств, а також підвищує якість і розширює сферу практичного застосування обліково-податкової інформації в процесі прийняття вчасних управлінських рішень.

Література

1. Відкриття перших у Полтавській області сімейних ферм на 20 гол. ВРХ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dobrobut-hromad.org/news/vidkrittya-pershih-u-poltavskiy-oblasti-simeynih-ferm-na-20-goliv-vrh.html>.

2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16 лип. 1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

3. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» № 755-IV від 15 трав. 2003 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

4. Закон України «Про кооперацію» № 1087-IV від 10 лип. 2003 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.

5. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» № 469/97-ВР від 17 лип. 1997 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>.

6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 291 від 30 лист. 1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

7. Коваленко Т. Сільськогосподарські кооперативи: новели правового регулювання [Електронний ресурс] / Т. Коваленко // Агробізнес сьогодні. – 2013. – №6 (253). – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/1525-silskogospodarski-kooperatyvy-novely-pravovogo-regulivannia.html>.

8. Мартинів А. Сільськогосподарська кооперація [Електронний ресурс] / А. Мартинів. – Режим доступу : <http://omp.com.ua/ua/presscenter/publications>.

9. Молочні кооперативи : реалії та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://msb.aval.ua/news/?id=24912>.

10. Онегіна В.М. Практичні рекомендації по створенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [Електронний ресурс] / В.М. Онегіна. – Режим доступу : <http://agrodep.kh.gov.ua/wp-content/uploads/2013/02/Cooperacia2013.ppt>.

11. Організація надання послуг сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом від заготівлі, охолодження та переробки молочної сировини до збуту готової продукції : бухгалтерський облік, оподаткування та деякі правові аспекти : Методичні рекомендації / В. М. Метелиця, М. П. Гриценко, О. П. Панадій та ін. ; за ред. В. М. Метелиці, М. П. Гриценка. – К. : – 2014.

12. Податковий Кодекс України від № 2755-VI від 02 груд. 2010 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

13. Порядок заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку № 4 від 13 січ. 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

14. Практичне керівництво з питань обліку і оподаткування у багатофункціональних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cba.org.ua/images/stories/documents/Finance_RED_Manual_UKR.pdf.

15. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи : створення і діяльність [Електронний ресурс] / Ред. кол. : М. П. Гриценко (відп. ред.) та ін. – К. : Київська обласна аграрна дорадча служба. – 2005. – 68 с. – Режим доступу: http://apk.cg.gov.ua/web_docs/2141/const/docs/%D0%A1%D0%9E%D0%9A_and_metod_posib.PDF.

16. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січ. 2003 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

17. Яловега Л. В. Формування маркетингового потенціалу молокопереробних підприємств : автореф. на здоб. наук. ступеня к.е.н. / Л. В. Яловега. – Київ, 2015. – 20 с.

References

1. "Opening of the first family farms in Poltava region at 20 heads of cattle", available at: <http://www.dobrobut-hromad.org/news/vidkrittya-pershih-u-poltavskiy-oblasti-simeynih-ferm-na-20-goliv-vrh.html> (access date January 28, 2017).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" No. 996-14 from July 16, 1999, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (access date January 25, 2017).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "About state registration of legal entities, physical persons entrepreneurs and public forming" No. 755-IV from May 15, 2003, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (access date January 25, 2017).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Cooperation" No. 1087-IV from July 10, 2003, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>. (access date January 25, 2017).

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), The Law of Ukraine "On Agricultural Cooperation" No. 469/97-VR from July 17, 1997, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80> (access date January 26, 2017).

6. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Instructions on the application of the Chart of Accounts, assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations" No. 291 from November 30, 1999, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (access date January 26, 2017).

7. Kovalenko, T. "Agricultural cooperatives: the novels of legal regulation", *Ahrobiznes sohodni*, no. 6 (253), available at: <http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/1525-silskogospodarski-kooperatyv-novely-pravovogo-reguliuвання.html> (access date January 28, 2017).

8. Martyniv, A. "Agricultural cooperation", available at: <http://omp.com.ua/ua/presscenter/publications> (access date January 28, 2017).

9. "Dairy cooperatives: Realities and Prospects", available at: <https://msb.aval.ua/news/?id=24912>. (access date January 26, 2017).

10. Onehina, V.M. (2013), "Practical recommendations for the creation of agricultural service cooperatives", available at: agrodep.kh.gov.ua/wp-content/uploads/2013/02/Cooperacia2013.ppt (access date January 26, 2017).

11. Metelytsia, V.M., Hrytsenko, M.P., Panadii, O.P. et al. (2014), *Orhanizatsiia nadannia posluh silskohospodarskym obsluhovuiuchym kooperatyvom vid zahotivli, okholodzhennia ta pererobky molochnoi syrovyny do zbutu hotovoi produktsii : bukhhaltenskyi oblik, opodatkuвання ta deiaki pravovi aspekty : Metodychni rekomendatsii* [Organization of provision of services of agricultural service cooperatives from workpiece, cooling and processing of dairy raw material until sales of finished products: accounting, taxation and some legal aspects : methodical recommendations], Kyiv, Ukraine, 146 p.

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Tax Code of Ukraine № 2755-VI dated 02 Dec. 2010 (as amended and supplemented), available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (access date January 26, 2017).

13. Order of the Ministry of Finance of Ukraine (2015), "The procedure for filling and submitting by tax agents of the Tax calculation of the amounts of income accrued (paid) for the benefit of taxpayers and the amounts of tax withheld" No. 4 from January 13, 2015, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (access date January 25, 2017).

14. "Practical guidance on the issues of accounting and of taxation in the multifunctional agricultural service cooperatives", available at: http://cba.org.ua/images/stories/documents/Finance_RED_Manual_UKR.pdf (access date January 25, 2017).

15. Hrytsenko, M.P. et al. (2005), "Agricultural service cooperatives: creation and activity", 68 p. available at: http://apk.cg.gov.ua/web_docs/2141/const/docs/%D0%A1%D0%9E%D0%9A_and_metod_posib.PDF (access date January 28, 2017).

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Civil Code of Ukraine" No. 435-IV from January 16, 2003, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (access date January 28, 2017).

17. Yaloveha, L.V. (2015), "Formation of marketing potential of the dairy processing enterprises", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), Kyiv, Ukraine, 20 p.

Рецензент: д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку
Полтавської державної аграрної академії В.Я. Плаксінко

УДК 657

Юрченко Т.В.,
аспірант*,
кафедра обліку, контролю та оподаткування агробізнесу
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ЕМФІТЕВЗИС: ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Yurchenko T.V.,
graduate student, department of accounting,
control and taxation of agribusiness
Kiev National Economic University named after Vadym Hetman

PERPETUAL LEASE: FEATURES OF ACCOUNTING

Постановка проблеми. Мораторій на продаж сільськогосподарських земель продовжено до 1 січня 2018 року. Проте, такий підхід щодо відтермінування продажу землі не є перешкодою для реалізації майнових прав як для землевласників, так і землекористувачів. Так, більшість землевласників передають їх в користування іншим особам, зокрема аграрним підприємствам, на умовах договору оренди. Водночас, оренда – це не єдиний законний спосіб користування земельною ділянкою. Сьогодні популярності набуває надання власниками земельних ділянок сільськогосподарського призначення право на їх користування іншим особам на умовах емфітевзису. Хоча емфітевзис законодавчо регламентований Цивільним та Земельним кодексами України, механізм відображення його в обліку залишається недостатньо вивченим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями відображення в обліку емфітевзису займаються Бездушна Ю. С., Городиський М. П., Жук В. М. [1], Остапчук Т. П. [2], Остапчук С. М., Ярмолук О. Ф. [3]. Не заперечуючи важливості напрацювань науковців, варто зазначити, що питання обліку емфітевзису мало розглядалось в науковій літературі, тому потребує подальшого дослідження та розробок теоретико-методичних засад щодо його обліку.

Постановка завдання. Головною метою наукового дослідження є поглиблення методичних прийомів відображення в обліку права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб на умовах емфітевзису.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тим, як розглянути особливості обліку емфітевзису потрібно дослідити сутність даної дефініції.

Так, згідно з п. 3 ч. 1 ст. 395 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV [4] (далі – ЦКУ) одним із видів речових прав на чуже майно є емфітевзис. Разом з тим у ст. 102-¹ Земельного кодексу України від 25.10.2001 р. № 2768-III [5] (далі – ЗКУ) наведено наступне визначення емфітевзису – це право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб.

Підставою для виникнення емфітевзису є договір між власником земельної ділянки та сільськогосподарським підприємством. Договір укладається в письмовій формі у двох примірниках, та за бажанням сторін посвідчується нотаріально. Однак, варто наголосити, що на законодавчому рівні типову форму договору не затверджено, тому він укладається в довільній формі. Оскільки мінімальний строк дії договору емфітевзису не встановлено, то він визначається за згодою сторін, і, як правило, становить 10 років. При цьому потрібно враховувати, що договір може бути укладений на визначений або на невизначений строк стосовно земельних ділянок приватної власності. А ось щодо земельних ділянок державної або комунальної власності, строк емфітевзису не може перевищувати 50 років (ст. 408 ЦКУ, п. 4 ст. 102-¹ ЗКУ).

Як відомо, юридична особа обов'язково повинна зареєструвати право емфітевзису у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав). І лише з моменту реєстрації починає діяти таке право. Це надзвичайно важлива інформація, адже без здійснення такої процедури не можна відобразити емфітевзис в бухгалтерському обліку. Підставою для взяття на облік емфітевзису є витяг з Державного реєстру прав про проведену державну реєстрацію права. Акцентуємо увагу, що з 06.10.2016 р. при реєстрації права емфітевзису витяг з

* Науковий керівник: Мельничук В. В. – канд. екон. наук, доцент

Державного реєстру прав надається в електронній формі через офіційний веб-портал Міністерства юстиції України та за бажанням заявника в паперовій формі. Процедура державної реєстрації емфітевзису регламентується Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р. № 1952-IV [6] та Постановою Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 25.12.2015 р. № 1127 [7].

Слід зауважити, що у 2016 році у сільськогосподарських підприємствах Вінницької, Житомирської та Київської областей укладання договорів емфітевзису набуває широкого розповсюдження.

Розглянемо методику обліку емфітевзису, оскільки на практиці виникають труднощі, зумовлені важкістю ідентифікації емфітевзису об'єктом бухгалтерського обліку.

Так, деякі спеціалісти пропонують розглядати речові права на чуже майно як нематеріальний актив та використовувати для його відображення субрахунок 122 «Право користування майном». Вони приводять наступні аргументи: дане речове право не має матеріальної форми, але може бути ідентифікованим, оскільки землекористувач набуває право користування землею після державної реєстрації відповідного речового права. На цій підставі вони стверджують, що виконуються критерії про нематеріальність та ідентифікацію нематеріального активу, а саме п. 4 П(С)БО 8 [8, с. 53].

Жук В.М. також стверджує, що «в Україні створюються правові передумови для масової постановки на баланси орендарів прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення. Облік таких прав зоорганізовується, як облік нематеріальних активів» [1, с. 42].

Відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» (далі – П(С)БО 8) нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований [9, п. 4], та який відображається в балансі, якщо існує імовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, та його вартість може бути достовірно визначена [9, п. 6].

Таким чином, враховуючи вимоги національних стандартів бухгалтерського обліку, вважаємо правомірним визнавати емфітевзис нематеріальним активом.

Для обліку емфітевзису Планом рахунків бухгалтерського обліку [10] та Інструкцією про його застосування [11] передбачено рахунок 12 «Нематеріальні активи» субрахунок 122 «Право користування майном».

Згідно з п. 11 П(С)БО 8 придбане право емфітевзису зараховується на баланс підприємства за первісною вартістю. В контексті нашої ситуації, первісна вартість формується з наступних витрат – договірна вартість емфітевзису, оплата послуг нотаріуса при укладанні договору, сума адміністративного збору за державну реєстрацію права емфітевзису, оплата за отримання інформації із Державного реєстру прав та інші витрати, безпосередньо пов'язані з отриманням такого права. Договірна вартість може встановлюватися за взаємною згодою сторін договору або згідно звіту про експертну грошову оцінку, наданого суб'єктом оціночної діяльності.

Якщо ж говорити про право користування чужою земельною ділянкою, яке одержане безоплатно, як внесок до статутного капіталу або внаслідок об'єднання підприємств, то його первісною вартістю є справедлива вартість, встановлена на основі ринкової вартості прав користування земельною ділянкою або згідно експертного висновку про ринкову вартість, наданого незалежним оцінювачем [3, с. 28].

За користування земельною ділянкою землекористувач сплачує власнику земельної ділянки винагороду. Однак чинне законодавство не регулює розмір, умови внесення та форму плати, немає жодних вказівок щодо її залежності від нормативної грошової оцінки землі, а також необхідність індексації плати. Тому сторони договору самостійно визначають такі моменти та прописують їх у договорі.

Так, власник може отримати винагороду у формі:

- одноразової плати при укладанні договору емфітевзису;
- початкового внеску та періодичних платежів;
- періодичні платежів без початкового внеску.

Ми пропонуємо сільськогосподарським підприємствам обліковувати платежі за користування чужою земельною ділянкою на субрахунку 915 «Орендна плата за земельні ділянки». Якщо плату наперед не сплачують, а нараховують щомісячно, то відображається вона у складі витрат того звітного періоду, на який вона припадає. Коли плата сплачується, наприклад, наперед за рік, то спочатку перераховану суму записують в дебет рахунка 39 «Витрати майбутніх періодів» і кредит субрахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами». А потім щомісячно суму плати списують з рахунка 39 «Витрати майбутніх періодів» на витрати звітного періоду (дебет субрахунку 915 «Орендна плата за земельні ділянки»).

Для відображення у бухгалтерському обліку операцій з розрахунками з власниками земельних ділянок використовують субрахунок 685 «Розрахунки з іншими кредиторами». За кредитом цього субрахунку відображають нарахування платежів, а за дебетом – їх виплату власнику земельної ділянки, утримані суми податку на доходи фізичних осіб, військового збору. Аналітичний облік по субрахунку 685 ведуть окремо за кожним власником земельної ділянки.

Також важливо відзначити, що сума, нарахована та виплачена землевласнику за договором емфітевзису є його оподаткованим доходом, і тому підлягає оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО). При цьому об'єкт оподаткування визначається, виходячи з розміру плати, зазначеної в договорі емфітевзису. Водночас, слід зауважити, що податковим агентом платника податку-власника земельної ділянки щодо його доходу за договором емфітевзису є землекористувач. Тобто, нарахування, утримання та перерахування до бюджету ПДФО здійснює землекористувач. З 01.01.2016 р. доходи, отримані від надання майна в користування оподатковуються за ставкою 18 %. Однак підприємство може сплачувати винагороду не лише у грошовій формі, але і у натуральній – продукцією власного виробництва. В такому випадку, для визначення суми доходу до оподаткування до вартості переданої продукції застосовується так званий «натуральний» коефіцієнт. При ставці ПДФО 18 % коефіцієнт становить 1,219512. Здійснюючи розрахунки з землевласниками, підприємство зобов'язане утримувати із нарахованої суми також військовий збір за ставкою 1,5 % від об'єкта оподаткування. Для розрахунку суми збору з плати, виплаченої у натуральній формі згаданий вище коефіцієнт не застосовується.

Відповідно до Податкового кодексу України [12] право користування майном є об'єктом нарахування амортизації, і відноситься до другої групи нематеріальних активів, які підлягають амортизації. Водночас, не встановлено мінімально допустимий строк корисної експлуатації, а лише зазначено, що строк дії права користування визначається відповідно до правовстановлюючого документа.

Як вже було зазначено, договір емфітевзису може бути як строковим, так і безстроковим. Однак, ми вважаємо, що такий договір повинен укладатися на чітко визначений строк. І строк, на який передається земельна ділянка у користування варто розглядати як строк корисного використання для цілей нарахування амортизації. Нарахування амортизації, на нашу думку, доцільно проводити щомісячно та відображати у складі загальноновиробничих витрат за субрахунком 915 «Орендна плата за земельні ділянки».

Що стосується документального оформлення операцій, доцільно відмітити, що на сьогоднішній день відсутні спеціалізовані форми первинних документів, якими могли би оформлятися операції, пов'язані з емфітевзисом. Тому сільськогосподарським підприємства для оформлення операцій можуть застосовувати первинні документи, які складаються при здійсненні аналогічних операцій з нематеріальними активами, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 22.11.2004 р. № 732 [13]. Також підприємство може самостійно розробити первинні документи довільної форми з урахуванням вимог щодо наявності всіх обов'язкових реквізитів та затвердити їх Наказом про облікову політику.

В обліковій політиці підприємства, на нашу думку, потрібно зазначити основні рахунки, які використовуються для обліку емфітевзису, документальне оформлення, порядок та метод нарахування амортизації, а також строк корисного використання права користування земельною ділянкою.

Висновки з проведеного дослідження. В процесі проведеного дослідження з'ясовано, що набуття права користування чужою земельною ділянкою за договором емфітевзису – це законна альтернатива оренди земель сільськогосподарського призначення та може гарантувати право користування земель на не визначений строк, крім земель державної та комунальної власності. В обліку емфітевзис ідентифікується як нематеріальний актив, а саме: право користування майном – право користування земельною ділянкою відповідно до земельного законодавства. Порушені в роботі питання не є вичерпаними й потребують доповнень, змін, уточнень та конкретизації. Також потрібно дослідити документування операцій з обліку емфітевзису.

Література

1. Жук В. М. Пріоритетність обліково-фінансової складової у залученні земель сільськогосподарського призначення до економічного обороту / В. М. Жук // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки – Вінниця: ВНАУ, 2012. – № 1(56). – С. 37-47.
2. Остапчук Т.П. Обліково-методичні підходи до відображення прав постійного та тимчасового користування земельними активами / Т.П. Остапчук // Вісник ЖДТУ. – № 4 (74). – 2015. – С. 50-60.
3. Ярмолюк О. Ф. Методичні підходи до відображення емфітевзису в обліку / О. Ф. Ярмолюк // Агросвіт. – № 22. – 2013. – С. 26-33.
4. Цивільний кодекс України, затверджений Верховною Радою України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Земельний кодекс України, затверджений Верховною Радою України від 25.10.2001 р. № 2768-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

6. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», затверджений Верховною Радою України від 01.07.2004 р. № 1952-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>.
7. Постанова «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», затверджена Кабінетом міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP151127.html.
8. Коваленко Е. Сервитут, емфітевзис, суперфіцій: проводим в учете / Е. Коваленко // Все о бухгалтерском учете. – № 10. – 2016. – С. 52–57.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.
10. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>.
11. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. за № 291, зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
12. Податковий Кодекс України, затверджений Верховною Радою України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
13. Порядок застосування типових форм первинного обліку об'єктів права власності у складі нематеріальних активів, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 22.11.2004 р. № 732 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1580-04>.

References

1. Zhuk, V.M. (2012), "Priority accounting and financial component in attracting agricultural land to the economic turnover", *Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky, Vinnytsia, Vinnytsia national agrarian University*, no. 1(56), pp. 37-47.
2. Ostapchuk, T.P. (2015), "Accounting and methodological approaches to reflect the rights of permanent and temporary use of land assets", *Visnyk ZHDTU*, no. 4 (74), pp. 50-60.
3. Yarmoliuk, O.F. (2013), "Methodological approaches to the display of the perpetual lease accounting", *Agrosvit*, no. 22, pp. 26-33.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The civil code of Ukraine" from 16.01.2003, no 435-IV, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (access date December 15, 2016).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), "Land Code of Ukraine" from 25.10.2001, no 2768-III, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (access date December 15, 2016).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On State Registration of Rights to Real Estate and Their Encumbrances", from 01.07.2004, no 1952-IV, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1952-15> (access date, December 21, 2016).
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution "On state registration of real rights to immovable property and their encumbrances", from 25.12.2015, no 1127, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP151127.html (access date, December 22, 2016).
8. Kovalenko, E. (2016), "Easement, perpetual lease, superfcy: reins in accounting", *All about accounting*, no. 10, pp. 52-57.
9. Ministry of Finance of Ukraine (1999), Regulation (standard) accounting 8 "Intangible assets", from 18.10.1999, no 242, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99> (access date, January 15, 2017).
10. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Chart of Accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", from 30.11.1999, no. 291, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99> (access date, January 15, 2017).
11. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Instruction on the application of the Chart of accounts, assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", from 30.11.1999, no. 291, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (access date January 16, 2017).
12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Tax Code of Ukraine, from 02.12.2010, no. 2755-VI, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (access date, January 16, 2017).
13. Ministry of Finance of Ukraine (2004), "The order of application of the statement of standard forms of primary accounting of objects of property rights in intangible assets", from 22.11.2004, no. 732, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1580-04> (access date, January 17, 2017).

Рецензент: канд. екон. наук, професор ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана» М.М. Коцупатрий

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 332.14

Якимова Л.П.,
д-р. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки
та безпеки підприємства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ДІАГНОСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Yakimova L.P.,
dr.sc.(econ), assoc. prof., assistant professor at the
department of economics and security of the enterprise
Yuriy Fedkovych Chernivtsi State University

THE DIAGNOSTICS OF REGION'S INNOVATIVE SECURITY

Постановка проблеми. Економічна безпека регіонів є невід'ємною складовою системи національної безпеки України: регіональні диспропорції в економічному розвитку та рівні життя створюють передумови для соціальної напруги в суспільстві, загрожують територіальній цілісності країни, гальмують процеси реформування. Одна з причин збереження дисбалансів – домінування в окремих регіонах екстенсивного типу господарювання, незацікавленість в структурно-інноваційних змінах, відсутність механізмів стимулювання та державного забезпечення стабільності в інноваційній сфері. В загальну систему управління соціально-економічним розвитком та економічною безпекою регіонів має бути інтегрована система управління інноваційною безпекою, що вимагає створення відповідного методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення.

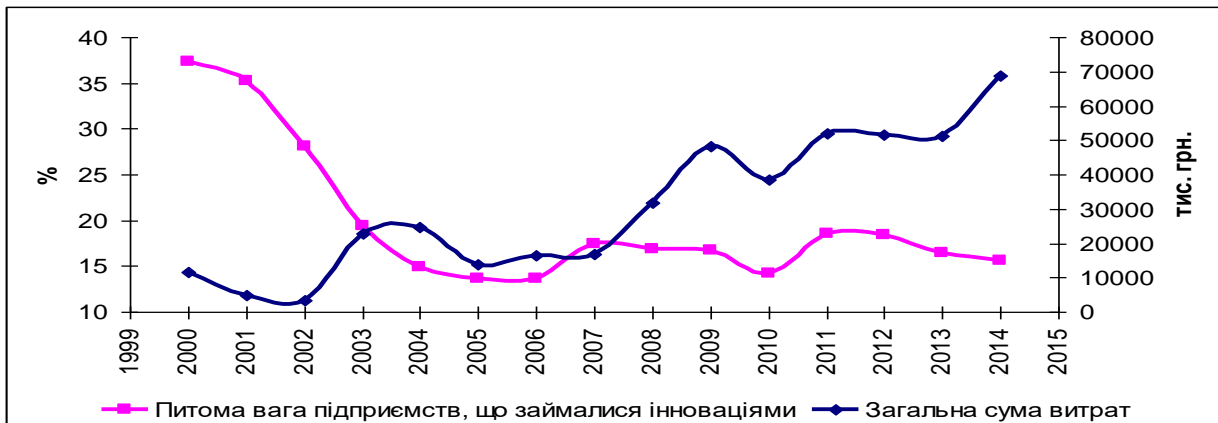
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання значущості інноваційного чинника у забезпеченні економічної безпеки держави, регіону, підприємства сьогодні не є дискусійним. Усталена в методичних [1-2] і наукових виданнях типологізація функціональних складових економічної безпеки містить інноваційну складову. Теоретико-методологічні засади управління економічною безпекою держави, регіонів, підприємств з урахуванням її інноваційної складової, у тому числі із застосуванням формалізованих методів, висвітлені у роботах Герасимчук З. В., Пабата О. В., Турило А. М., Васильціва Т. Г., Машенко М. А., Різник Н.С. [3-8] та ін. Разом з тим надто мало уваги приділяється методичному забезпеченню управління інноваційною безпекою регіону як підсистемою системи управління економічною безпекою.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка методичних засад діагностики інноваційної безпеки регіону як складової інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління економічною безпекою в умовах несталого розвитку економіки.

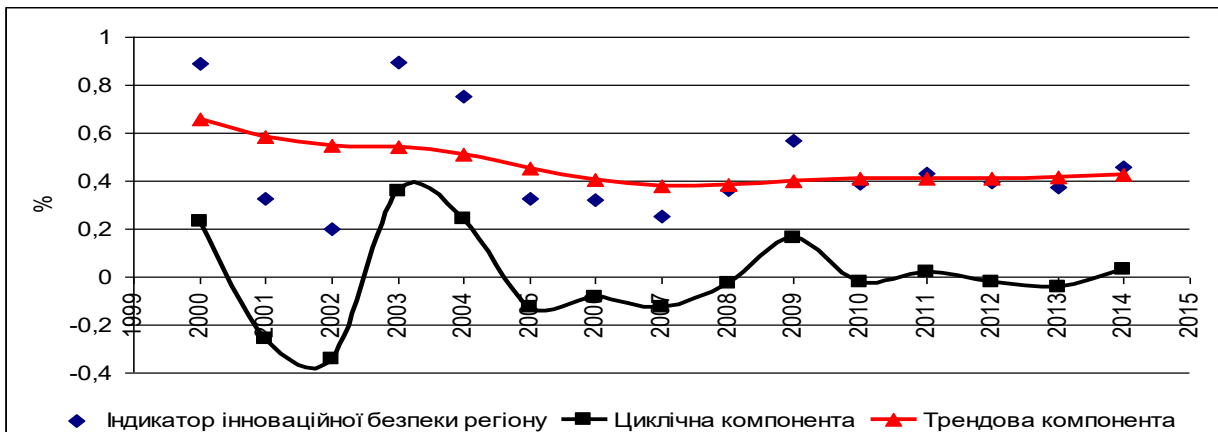
Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричне дослідження динаміки показників інноваційної діяльності промислових підприємств Чернівецької області (рис. 1) призвело до такого висновку. Інноваційна діяльність промислових підприємств регіону характеризується нестійкою динамікою, синхронною із коливаннями національної та регіональної економік, зокрема: несталість економічного розвитку 2000-2005 рр. відбивається стійким падінням інноваційної активності, глобальний мінімум інноваційних витрат спостерігається у 2002 р.; глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. проявилася різким падінням інноваційної активності у 2010 р.; кризові процеси 2013–2014 рр. спричинили зниження частки промислових підприємств регіону, що займалися інноваціями, але інноваційні витрати, починаючи з 2014 р. демонструють зростання, що пояснюється насамперед інфляцією (рис. 1, а).

Наявність циклів в динаміці показників інноваційної діяльності промислових підприємств (підйомів і спадів рівнів інноваційної активності різної тривалості та інтенсивності, які повторюються протягом низки років) обумовлює необхідність визначення параметрів циклічності та факторів, які її спричиняють, формування комплексу циклічних індикаторів з метою передбачення кризових явищ та пом'якшення їхніх наслідків. У зв'язку з цим діагностика інноваційної безпеки регіону у загальному

випадку має складатися з таких етапів: 1) ідентифікація індикаторів і показників інноваційної безпеки регіону, формування часових рядів; 2) змикання непорівнянних часових рядів; 3) десезоналізація часових рядів; 4) виявлення викидів у часових рядах, їхня корекція; 5) виокремлення трендових та циклічних компонент часових рядів; 6) дослідження довгострокових трендів, порівняння із загальнонаціональними трендами; 7) визначення поворотних точок циклів; 8) нормалізація циклічних компонент; 9) дослідження статистичних параметрів циклічної динаміки часових рядів: 9.1) оцінювання волатильності; 9.2) оцінювання персистентності; 10) визначення типів циклічних індикаторів по відношенню до бізнес-циклу; 11) ідентифікація ендогенних та екзогенних факторів, що спричиняють несталість інноваційної безпеки регіону; 12) визначення типів циклічних індикаторів щодо синхронності змін з рівнем інноваційної безпеки регіону; 13) прогностичні висновки та рекомендації. Наведемо окремі результати апробації запропонованої методики в Чернівецькій області.

а)

б)

Рис. 1. Динаміка показників інноваційної безпеки регіону: а) питома вага підприємств, що займалися інноваціями та загальна сума інноваційних витрат; б) трендова та циклічна компоненти в динаміці індикатора інноваційної безпеки Чернівецької області

Джерело: розраховано та побудовано за даними [9; 10]

Проблема діагностики полягає у виборі кількісних заходів інноваційної безпеки регіону. На сьогодні не існує загально прийнятої системи індикаторів інноваційної безпеки регіону. Як такі можна використовувати окремі з відносних показників інноваційної та науково-технічної діяльності, що надаються регіональною статистикою, зокрема [9], але для ефективної діагностики необхідне знання граничних значень. В даній роботі пропонується здійснювати дослідження динаміки всіх показників, а як ключовий індикатор інноваційної безпеки регіону використовувати відношення обсягу фінансування НТР до ВРП по аналогії з індикатором інноваційної безпеки країни [2, с. 16], оптимальне порогове значення якого має бути на рівні не менше ніж 2%.

Виокремлення циклічної та трендової компонент в часових рядах (здійснюється фільтром Ходріка – Прескотта (Hodrick – Prescott filter, HP) [11] у варіанті його викладення та автоматизації в [12]) показало, що динаміка індикатора інноваційної безпеки Чернівецької області останні десять років характеризується сталим трендом (окрім 2009 р.) з коливаннями навколо 0,4%, максимальне значення 0,9% індикатор набував у 2000 р. (рис. 1, б). Водночас, індикатор інноваційної безпеки України

набував максимального значення 1,5% у 2007 р., мінімального 0,49% – у 2014 р. Отже, в інноваційній сфері регіону, як і країни в цілому, склався сталий довготривалий кризовий стан.

Порівняння циклічності решти показників інноваційної діяльності здійснюється за нормалізованими циклічними компонентами (рис. 2) і дає підстави для таких висновків: 1) циклічна динаміка показників інноваційної діяльності промислових підприємств характеризується різноспрямованими змінами, різною довжиною хвиль та їхньою амплітудою, але й окремими загальними закономірностями; 2) фільтр НР добре відбиває кризи 2002–2004 рр., 2008–2009 рр., спад економіки, що почався у 2013 р, та бум 2007–2008 рр., що дозволяє використовувати отримані ряди циклічних компонент для аналізу циклічності інноваційної безпеки регіону; 3) глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. відбивається впадинами у 2009 р. індексів фізичного обсягу ВВП і ВРП, фінансування за рахунок власних коштів, але піком інших джерел фінансування інноваційної діяльності і, як наслідок, піком загальної суми витрат, у тому числі за рахунок інфляції; показник питомої ваги підприємств, що займалися новаціями, набуває своєї впадини у 2010 р.; щодо структури інноваційних витрат: витрати на придбання інших зовнішніх знань та витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення у 2009 р. інерційно набувають своїх піків; 4) на інтервалі спостережень довжина хвилі ВРП, індикатору інноваційної безпеки 3–4 роки, загальних інноваційних витрат, витрат на придбання обладнання – 3–5 років, питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями 4–6 років, амплітуда хвиль показників у період криз істотно збільшується, що видно у динаміці більшості досліджуваних показників, але не перевищує 5%, індикатору інноваційної безпеки регіону – 3%. Отже, є підстави ввести гіпотезу, що це короткострокові цикли Кітчина, які мають довжину 3–5 років, – цикли товарно-матеріальних запасів, коли величина запасів спричиняє коливання ВВП, інфляції, зайнятості. Але короткий період вітчизняних спостережень в інноваційній сфері не дозволяє прийняти або спростувати цю гіпотезу (дана обставина унеможливує й виявлення середньострокових циклів Жюгляра – циклів завантаження виробничих потужностей, які очевидно спричиняють циклічність інноваційної діяльності, тим більше довгих інноваційних циклів Шумпетера).

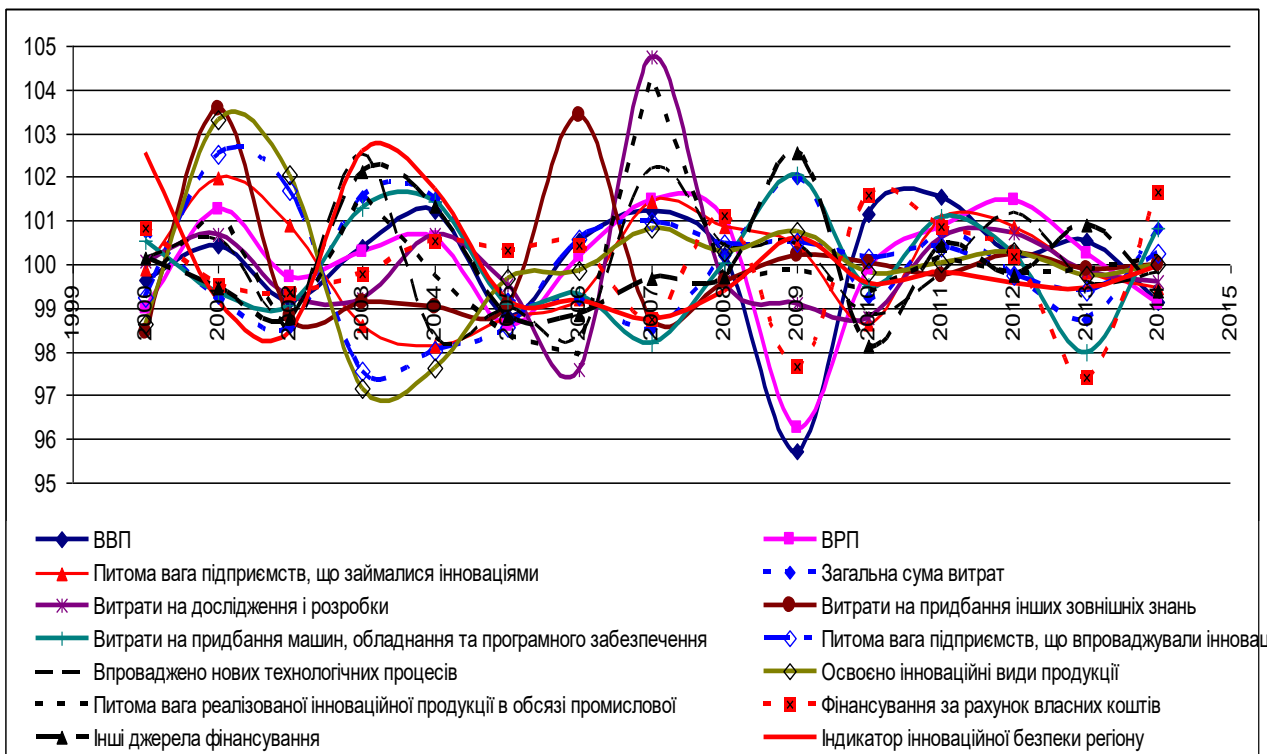

Рис. 2. Динаміка нормалізованих циклічних компонент часових рядів показників інноваційної діяльності промислових підприємств Чернівецької області, індексів фізичного обсягу ВВП і ВРП

Джерело: розраховано та побудовано за даними [9; 10]

Для аналітичних висновків, заснованих на статичному аналізі, оцінюються параметри циклічності часових рядів показників інноваційної діяльності: волатильність і персистентність (табл. 1). Волатильність часових рядів вимірює амплітуду коливань і є синонімом ризику. Відносна волатильність (відношення середньоквадратичного відхилення показника інноваційної діяльності до середньоквадратичного відхилення індексу фізичного обсягу ВРП) більша за одиницю свідчить про

амплітуду коливань більшу за регіональний бізнес-цикл. Максимальна волатильність притаманна витратам на дослідження і розробки, цей показник найбільше піддається шокам.

Таблиця 1

Волатильність, персистентність, типи індикаторів інноваційної діяльності промислових підприємств щодо відношення до регіонального бізнес-циклу

Показник	Волатильність		Персистентність		Тип циклічного індикатора
	абсолютн.	відносн.	факт.	цикл.	
Індекс фізичного обсягу ВРП	1,3271	1,0000	0,3123	-0,1224	-
Індикатор інноваційної безпеки	1,2999	0,9795	0,0230	-0,0509	ациклічний
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	1,1356	0,8557	0,8970 ¹	0,2837	проциклічний / нестійкий ⁶
Загальна сума витрат	1,1171	0,8418	0,8591 ¹	-0,0972	контрциклічний / нестійкий ³
Витрати на дослідження і розробки	1,5084	1,1367	0,1866	-0,3484 ⁵	проциклічний ²
Витрати на придбання інших зовнішніх знань	1,4757	1,1120	-0,2837	-0,4506 ²	ациклічний
Витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	1,1632	0,8765	0,8093 ¹	-0,1017	контрциклічний / нестійкий ⁴
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації	1,2699	0,9569	0,8552 ¹	0,2689	ациклічний
Впроваджено нових технологічних процесів	1,2357	0,9312	0,4757 ²	-0,3483 ⁵	ациклічний
Освоєно інноваційні види продукції	1,4677	1,1060	0,8834 ¹	0,1322	ациклічний
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції	1,4947	1,1263	0,1322	-0,3687 ⁴	проциклічний / нестійкий ⁴
Фінансування за рахунок власних коштів	1,2350	0,9306	0,8376 ¹	-0,5389 ¹	ациклічний
Інші джерела фінансування	1,2240	0,9223	-0,1088	-0,2796	контрциклічний / нестійкий ⁶

Примітка: ¹рівень значущості $\alpha = 0,05$; ² $\alpha = 0,1$; ³ $\alpha = 0,15$; ⁴ $\alpha = 0,2$; ⁵ $\alpha = 0,25$; ⁶ $\alpha = 0,3$

Джерело: розрахунки на основі даних [9; 10]

Персистентність коливань показників інноваційної діяльності, окрім витрат на придбання інших зовнішніх знань та фінансування за рахунок власних коштів, статистично незначуща (як міру персистентності використано коефіцієнт автокореляції 1-го порядку). Це означає, що часові ряди циклічних компонент є антиперсистентними (у тому числі індикатор інноваційної безпеки) і тому припущення про існування «ефекту пам'яті» часових рядів циклічних складових показників регіонального ринку праці не коректне, що ускладнює прогнозування циклічних коливань. Разом з тим персистентність фактичних значень окремих показників суттєва, що свідчить про їхню інерційність (див. табл. 1).

Наступні етапи діагностики стосуються атрибутів економічних індикаторів: відношення до бізнес-циклу та ступенів синхронності змін економічних показників. Як їхню кількісну міру обрано коефіцієнт взаємної кореляції, який дорівнює коефіцієнту парної кореляції, обчисленому за часовими рядами показників, узятими з лагом $k = 0; \pm 1; \pm 2; \dots$; $\rho(k) = r_{Y, X_{j+k}}$, де Y – індекс фізичного обсягу ВРП, X_j – показники інноваційної діяльності промислових підприємств регіону і фактори її циклічності.

Алгоритм оцінювання статистичного взаємозв'язку регіонального бізнес-циклу та показників (факторів циклічності) інноваційної безпеки є стандартним тестуванням за t -критерієм Стьюдента значущості вибіркового коефіцієнта кореляції. Перевіряється нульова гіпотеза $H_0: \rho(0) = 0$ – коефіцієнт кореляції незначущий, індикатор ациклічний. Альтернативна гіпотеза ($H_A: \rho \neq 0$) розбивається на дві гіпотези: $H_{A1}: \rho(0) > 0$ – індикатор проциклічний; $H_{A2}: \rho(0) < 0$ – контрциклічний. При виборі критичного рівня значущості в даному аналізі враховано невеликий обсяг вибірки ($n = 15$), що дозволило взяти велику ймовірність помилки I роду $\alpha = 0,1$: при $0,1 < \alpha \leq 0,3$ індикатор визначено як нестійкий, при $\alpha > 0,3$ – ациклічний. Індикатор інноваційної безпеки виявився ациклічним до регіональної економіки, що насамперед ілюструється його інерційним піком у 2009 р. при впадині ВРП (див. табл. 1, рис. 1-2).

Останніми завданнями діагностики є ідентифікація ендогенних та екзогенних факторів циклічності інноваційної безпеки регіону і визначення їхніх типів щодо синхронності змін (табл. 2).

Таблиця 2

Циклічні індикатори інноваційної безпеки регіону

Фактор	Кількісний показник	Тип індикатора
Фаза економічного циклу	Індекс фізичного обсягу ВВП, %	запізнілий ⁶
	Індекс споживчих цін, %	випереджальний ²
Державна інноваційна політика	Фінансування інноваційної діяльності за рахунок державного бюджету, % інноваційних витрат	випереджальний ⁵
Інтенсивність науково-дослідних робіт	Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %	співпадаючий ¹
Фаза регіонального бізнес-циклу	Індекс фізичного обсягу ВРП, %	запізнілий ⁵
Частка регіону в інноваційній діяльності держави	Частка загальних інноваційних витрат, %	співпадаючий ¹
	Частка впроваджених нових технологічних процесів, %	запізнілий ¹
	Частка впровадженого виробництва інноваційних видів продукції, %	випереджальний ²
Інвестиційна привабливість регіону	Прямі іноземні інвестиції в економіці області, у % до попереднього року	випереджальний ¹
Транскордонна кооперація	Експорт (Європа), млн. дол. США	запізнілий ⁵
	Імпорт (Європа), млн. дол. США	запізнілий ⁵
Зайнятість на регіональному ринку праці	Зайняте населення працездатного віку у % до населення працездатного віку	запізнілий ²
Інноваційна активність підприємств регіону	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	випереджальний ²
Обсяг і структура інноваційних інвестицій регіону	Загальна сума витрат, тис. грн.	співпадаючий ¹
	Витрати на дослідження і розробки, тис. грн.	запізнілий ²
	Витрати на придбання інших зовнішніх знань, тис. грн.	запізнілий ²
	Витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, тис. грн.	співпадаючий ¹
Рівень впровадження інновацій на підприємствах регіону	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	запізнілий ³
	Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	випереджальний ¹
	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	запізнілий ²
Джерела фінансування інноваційної діяльності	Фінансування за рахунок власних коштів, тис. грн.	випереджальний ⁴
	Інші джерела фінансування, тис. грн.	співпадаючий ¹
Науковий потенціал регіону	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки	запізнілий ²
	Кількість науковців, осіб	запізнілий ⁶
Інтенсивність науково-дослідних робіт в регіоні	Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, тис. грн.	співпадаючий ⁵

Примітка: ¹рівень значущості $\alpha = 0,01$; ² $\alpha = 0,05$; ³ $\alpha = 0,1$; ⁴ $\alpha = 0,15$; ⁵ $\alpha = 0,25$; ⁶ $\alpha > 0,3$
Джерело: розрахунки на основі даних [9; 10]

Правило визначення типу індикатора наступне: індикатор X_j є випереджальним цикл рівня інноваційної безпеки Y на k періодів, якщо коефіцієнт кореляції набуває максимального значення $\rho_{\max}(k) = \max_k \{ \rho(k) = r_{Y, X_{j+k}} \}$ при $k < 0$; співпадаючим, якщо $\rho_{\max}(k) -$ при $k = 0$; запізнлим, якщо $\rho_{\max}(k) -$ при $k > 0$. Запізнілі індикатори використовуються для підтвердження того, що поворотна точка (пік або впадина) циклу інноваційної безпеки вже пройдена. Співпадаючі індикатори необхідно використовувати при розробці заходів впливу на них, оскільки вони відображають поточний стан циклу інноваційної безпеки і в даний момент часу найбільшою мірою впливають на циклічну складову. Випереджальні індикатори прогнозують цикли інноваційної безпеки в регіоні, тому є найважливішими орієнтирами при прийнятті управлінських рішень. Зокрема, рівень інфляції (ІЦ) виявився випереджальним циклічним індикатором ($\rho_{\max}(-2) = -0,6384$, $t_{\text{розр.}} = -2,8733$, $t_{\text{кр.}}(0,05;11) = 2,2010$) і це означає, що з ймовірністю 0,95 можна стверджувати, що впадина циклу інноваційної безпеки регіону настає після піку циклу інфляції через два роки. З іншого боку прямі іноземні інвестиції в економіці області ($\rho_{\max}(-1) = 0,7313$, $t_{\text{розр.}} = 3,7143$, $t_{\text{кр.}}(0,01;12) = 3,0545$), рівень освоєння інноваційних видів

продукції ($\rho_{\max}(-2) = 0,8344$, $t_{\text{розр.}} = 5,2450$, $t_{\text{кр.}}(0,01;11) = 3,1058$) та питома вага підприємств, що займалися інноваціями, ($\rho_{\max}(-2) = -0,6373$, $t_{\text{розр.}} = 2,8650$, $t_{\text{кр.}}(0,05;11) = 2,2010$) проциклічні до інноваційної безпеки, тому після їхніх піків з ймовірністю 0,99 (0,95 для питомої ваги підприємств) настає пік циклу інноваційної безпеки через рік та два роки відповідно. Отримано й неочікувані результати, наприклад, такий фактор як кількість науковців не є статистично значущим циклічним індикатором інноваційної безпеки регіону, більш того між питомою вагою підприємств, що впроваджували інновації, і кількістю науковців має місце лише середня кореляційна залежність ($r_{yx} = 0,4113$).

Висновки з проведеного дослідження. Апробація запропонованої методики діагностики інноваційної безпеки регіону доводить, що її положення розвивають методологічні засади дослідження інноваційної діяльності підприємств на регіональному рівні в умовах несталого розвитку економіки, та представляють собою інформаційно-аналітичний базис для прийняття управлінських рішень з інноваційної безпеки регіону. Характер довгострокового тренду та значення індикатора інноваційної безпеки регіону свідчить про довготривалий кризовий стан інноваційної діяльності. В дослідженні ідентифіковано комплекс циклічних індикаторів інноваційної безпеки регіону, але цей перелік не є остаточним і може змінюватися у процесі інноваційного розвитку регіону та отримання нових даних спостережень. Вимагає додаткових досліджень й проблема визначення інших індикаторів інноваційної безпеки та застосування на їхній підставі індикативного методу діагностики.

Література

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>
2. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / За редакцією академіка НАН України С. І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2003. – 42 с.
3. Герасимчук З. В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : моногр. / З. В. Герасимчук, Н. С. Вавдіук. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 244 с.
4. Пабат О. В. Економічна безпека держави: інноваційні фактори : монографія / О. В. Пабат. – Львів : Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2012. – 168 с.
5. Турило А. М. Інновації як ключовий чинник економічної та фінансової безпеки підприємства в умовах зовнішньо-економічної діяльності / А. М. Турило, О. А. Зінченко, А. А. Турило // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 1, Т. 2. – С. 224–229.
6. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів : Арал, 2012. – 386 с.
7. Мащенко М. А. Управління економічною безпекою регіону на основі SWOT-аналізу / М. А. Мащенко // Інноваційна економіка. – 2016. – № 3–4. – С. 80–83.
8. Різник Н. С. Проектно-орієнтований підхід до формування цільової комплексної програми економічної безпеки регіону / Н. С. Різник // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2010. – № 4. – С. 61–67.
9. Головне управління статистики у Чернівецькій області : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>
10. Регіони України 2009 : [статистичний збірник] / за ред. О. Г. Осауленко, Ч. ІІ. – К. : Держкомстат України, 2009. – 757 с.
11. Hodrick R. J. Postwar U.S. Business Cycles: an Empirical Investigation / R. J. Hodrick, E. C. Prescott // Journal of Money, Credit and Banking. – 1997. – Vol. 29 (1). – Pp. 1–16.
12. Якимова Л. П. Исследование бизнес-циклов пенсионной динамики / Л. П. Якимова // Економіка розвитку. – 2015. – № 3 (75). – С. 28–37.

References

1. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), "Methodical recommendations for assessment of the level of economic security of Ukraine" No 1277 from October 29, 2013, available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii> (access date January 20, 2017).
2. Pyrozhkov, S.I. (2003), *Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Methodical recommendations for assessment of the level of economic security of Ukraine], NIPMB, Kyiv, Ukraine, 42 p.

3. Herasymchuk, Z.V. and Vavdiuk, N.S. (2006), *Ekonomichna bezpeka rehionu: diahnostyka ta mekhanizm zabezpechennia* [The economic security of the region: diagnosis and mechanism to ensure], monograph, Nadstyria, Lutsk, Ukraine, 244 p.
4. Pabat, O.V. (2012), *Ekonomichna bezpeka derzhavy: innovatsiini faktory* [The economic security: innovative factors], monograph, Ins-t rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Lviv, Ukraine, 168 p.
5. Turylo, A.M., Zinchenko, O.A. and Turylo, A.A. (2014), "The innovation is a key factor in economic and financial security of the enterprise in terms of foreign economic activity", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, collected scientific works, Iss. 1, Vol. 2, pp. 224-229.
6. Vasylytsiv, T.H., Voloshyn, V.I., Boykevych, O.R., Karkavchuk, V.V. (2012), *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia* [The financial and economic security of Ukraine: strategy and mechanisms of ensuring], monograph, Aral, Lviv, Ukraine, 386 p.
7. Mashchenko, M.A. (2016), "Management of economic security of region based on SWOT-analysis", *Innovatsiina ekonomika*, no. 3-4, pp. 80-83.
8. Riznyk, N.S. (2010), "Project oriented approach to forming target complecs program of the region economic security", *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva*, no. 4, pp. 61-67.
9. Department of Statistics in the Chernivtsi region, available at: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua> (access date January 20, 2017).
10. State Statistics Service of Ukraine (2009), *Rehiony Ukrainy 2009* [Regions of Ukraine 2009], Statistical publication, ed. O. H. Osaulenko, Kyiv, Ukraine, 757 p.
11. Hodrick, R.J., Prescott, E.C. (1997), "Postwar U.S. Business Cycles: an Empirical Investigation", *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 29 (1), pp. 1–16.
12. Yakimova, L.P. (2015), "Research into Business Cycles of Pension Dynamics", *Ekonomika rozvytku*, no. 3(75), pp. 28-37.

УДК 336:061.5(083.7)

Орлик О.В.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної
кібернетики та інформаційних технологій
Одеський національний економічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА»

Orlyk O.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department
of economic cybernetics and information technology,
Odessa National Economic University

THE RESEARCH OF MODERN APPROACHES TO THE DEFINITION OF "FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE" TERM

Постановка проблеми. Фінансова безпека підприємства – одна з підсистем економічної безпеки, яка займає в ній важливе місце. Практично немає жодного аспекту економічної безпеки підприємства, який би не залежав від рівня його фінансової безпеки. Це пояснюється тим, що рівень фінансової безпеки будь-якого підприємства визначає його можливості забезпечувати інші складові економічної безпеки, а зміни в будь-якій сфері підприємства в кінцевому результаті відображаються на його фінансовій безпеці. В сучасних умовах проблеми забезпечення фінансової безпеки є досить актуальними, у зв'язку з чим потрібна подальша наукова розробка даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами забезпечення ефективного управління фінансовою безпекою на рівні підприємств займалися такі науковці, як: Т. Васильців, В. Волошин, О. Бойкевич, В. Каркавчук [1], І. Мойсеєнко, О. Марченко [2], О. Череп, З. Урусова, А. Урусов [3], Т. Кузенко, Л. Мартюшева, О. Грачов, О. Литовченко [4], К. Горячева [5], А. Єпіфанов, О. Пластун, В. Домбровський [6], Р. Папехін [7], О. Сусіденко [8] та інші.

Віддаючи належне науковому доробку авторів, які займаються даною проблемою, варто зазначити, що на сьогодні в економічній літературі немає однозначного підходу до визначення фінансової безпеки підприємства та її особливостей. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір на пряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є виокремлення сучасних підходів щодо дефініції поняття «фінансова безпека підприємства» і визначення на цій основі її характерних особливостей та сутнісних характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми фінансової безпеки прямо або опосередковано присутні на всіх рівнях економіки, практично у всіх її сферах, напрямках і видах діяльності. Принципово важливою особливістю розгляду проблематики фінансової безпеки є її розгляд не тільки на рівні національної економіки в цілому, але й на рівні суб'єкта господарювання.

В сучасних умовах господарювання забезпечення фінансової безпеки є найбільш важливим та пріоритетним завданням фінансового управління підприємства. Фінансову безпеку потрібно розглядати як самостійний об'єкт дослідження.

Фінансова безпека посідає особливе місце в системі економічної безпеки підприємства, об'єднуючи характеристики як економічної безпеки, так і фінансів підприємства, впливаючи абсолютно на всі сфери діяльності підприємства [1, с. 30].

Між економічною і фінансовою діяльністю підприємств є тісна взаємозалежність. Так, наприклад, деякі категорії є, з одного боку, економічними за своєю суттю, а з іншого – фінансовими [2, с. 27]. Фінансово-економічна діяльність формує фінансове забезпечення операційної, інвестиційної та інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого розвитку підприємства [3, с. 328].

Коли мова йде про велике виробниче підприємство, яке має широке коло ділових зв'язків і значну кількість постачальників, кредиторів, позичальників, клієнтів, то діяльність щодо управління такою багатогранною системою значно ускладнюється [9, с. 162]. Недостатня увага до проблем фінансової безпеки може призвести навіть при високій прибутковості бізнесу до того, що підприємство може стати предметом для ворожого поглинання, а зростання темпів бізнесу викликає більш високу залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування і, можливо, втрату самостійності у прийнятті рішень.

Науковою передумовою забезпечення фінансової безпеки підприємства є виявлення її сутнісних характеристик.

Термін «фінансова безпека підприємства» є синтезованим поняттям, котре інтегрує в собі сутнісні характеристики категорій «економічна безпека підприємства» і «фінанси підприємства», які достатньо широко розглядаються в сучасній літературі і дозволяють використовувати їх теоретичну базу під час дослідження сутнісних характеристик фінансової безпеки підприємства як самостійного об'єкту управління.

Аналіз наукових джерел з питань фінансової безпеки суб'єктів господарювання показав, що в економічній літературі немає єдиного погляду щодо дефініції поняття «фінансова безпека підприємства» (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи щодо дефініції поняття «фінансова безпека підприємства»

Автори, джерела	Акценти у визначенні фінансової безпеки підприємства
1	2
<i>1. Підхід до визначення фінансової безпеки як певного рівня фінансового стану підприємства</i>	
Т. Васильців, В. Волошин, О. Бойкевич, В. Каркавчук [1, с. 31], І. Мойсеєнко, О. Марченко [2, с. 28], Т. Кузенко, Л. Мартюшева, О. Грачов, О. Литовченко [4, с. 29], К. Горячева [5, с. 5], Л. Петренко [10, с. 4–5]	– захищеність фінансових інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз; – забезпечення реалізації фінансових інтересів; – стійкість підприємства до внутрішніх і зовнішніх загроз; – створення фінансових передумов для сталого й збалансованого розвитку підприємства; – задоволення потреб у фінансових ресурсах для стійкого та розширеного виробництва; – забезпечення фінансової стійкості, незалежності, платоспроможності та ліквідності підприємства; – збалансованість і якість використання фінансових інструментів, технологій і послуг.
<i>2. Підхід до визначення фінансової безпеки як здатності підприємства до здійснення фінансово-господарської діяльності</i>	
А. Єпіфанов, О. Пластун, В. Домбровський [6, с. 25]	– ефективне і стабільне забезпечення фінансово-господарської діяльності; – використання заходів фінансового характеру; – оптимальне використання фінансових ресурсів; – нівелювання впливу ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ.
<i>3. Підхід до визначення фінансової безпеки як захищеності фінансово-господарської діяльності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз</i>	
Л. Запорожцева [11, с. 46–47]	– захищеність виробничо-фінансової діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз; – забезпечення сталого розвитку підприємства.

продовження табл. 1

1	2
<i>4. Підхід до визначення фінансової безпеки як складової частини економічної безпеки підприємства</i>	
О. Судакова [12, с. 146], Л. Козак, І. Багровецька [13]	– забезпечення незалежності, ефективності і конкурентоспроможності підприємства; – забезпечення фінансовими ресурсами; – збалансованість фінансів; – запобігання негативному впливу прорахунків і зловживань на фінансовий стан; – захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин.
<i>5. Підхід до визначення фінансової безпеки як здатності підприємства до розроблення і проведення фінансової стратегії</i>	
Р. Папехін [7, с. 13], Ю. Кракос, Р. Разгон [14, с. 90]	– розробка і проведення фінансової стратегії в умовах невизначеного і конкурентного середовища.
<i>6. Підхід до визначення фінансової безпеки як стану найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів</i>	
О. Ареф'єва, Т. Кузенко [15, с. 101]	– ефективне використання корпоративних ресурсів, виражене у найкращих значеннях фінансових показників.
<i>7. Підхід до визначення фінансової безпеки як діяльності або процесу з управління ризиками та захисту інтересів підприємства</i>	
О. Сусіденко [8, с. 6], О. Кириченко, І. Кудря [16, с. 26]	– захищеність фінансових інтересів від деструктивного впливу зовнішніх і внутрішніх фінансових загроз; – управління ризиками; – забезпечення стабільного розвитку підприємництва; – зростання власного капіталу; – формування рівноваги та розвитку підприємства за умов конкурентного середовища.
<i>8. Підхід до визначення фінансової безпеки як системи забезпечення стабільності, специфічного виду економічних відносин</i>	
Ю. Лаврова [17, с. 275], О. Сорокіна [18]	– забезпечення стабільності фінансових пропорцій розвитку підприємства; – захищеність фінансових інтересів підприємства у балансі з фінансовими інтересами його економічних агентів; – забезпечення оптимального фінансового стану для реалізації своєї стратегії; – протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам.

Джерело: складено автором на основі вказаних джерел

Хоча розкид у трактуванні фінансової безпеки досить широкий, дослідження показали, що можна виділити декілька основних підходів щодо сутності фінансової безпеки підприємства, в рамках яких вона визначається як: певний рівень фінансового стану підприємства; здатність підприємства до здійснення фінансово-господарської діяльності; захищеність фінансово-господарської діяльності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз; складова частина економічної безпеки підприємства; здатність підприємства до розроблення і проведення фінансової стратегії; стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів; діяльність або процес з управління ризиками та захисту інтересів підприємства; система забезпечення стабільності, специфічний вид економічних відносин.

Виходячи з виділених автором статті підходів, можна побачити, що єдиної думки стосовно фінансової безпеки на рівні підприємства немає. Кожний автор має власні погляди на трактування поняття «фінансова безпека підприємства». Ключовим для існуючих визначень фінансової безпеки є термін «захищеності», через призму якого і дають визначення даного поняття багато авторів.

Узагальнення підходів щодо розуміння «фінансової безпеки підприємства» дає можливість констатувати, що фінансова безпека характеризується таким станом підприємства, який забезпечує: захищеність фінансових інтересів підприємства; здатність протистояти існуючим та виникаючим внутрішнім й зовнішнім загрозам, які можуть завдати фінансової шкоди підприємству; управління фінансовими ризиками; створення фінансово-економічних передумов для ефективного функціонування та стійкого розвитку підприємства як у поточному, так і у довгостроковому періодах; оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів для розширеного відтворення підприємства; фінансову незалежність, стійкість, платоспроможність і ліквідність підприємства в довгостроковому періоді; здатність самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію; достатню гнучкість при ухваленні фінансових рішень тощо.

Аналіз наукових джерел, зіставлення думок і точок зору вітчизняних та зарубіжних вчених послужили передумовою для уточнення автором статті дефініції «фінансова безпека» щодо обраного об'єкта дослідження.

Ґрунтуючись на проведеному дослідженні, можна дати наступне визначення фінансової безпеки підприємства – це такий фінансовий стан підприємства, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, що здатні завдати фінансової шкоди підприємству та негативно вплинути на його фінансову стійкість, і створює необхідні фінансово-

економічні передумови для ефективного функціонування та стійкого розвитку підприємства у поточному та довгостроковому періодах.

Таке розуміння фінансової безпеки привертає увагу до наступних аспектів: підприємство в умовах невизначеності, зовнішніх і внутрішніх загроз, зміни економічних умов має приймати управлінські рішення, співвідносячи ризик і прибутковість, запобігаючи, зменшуючи, страхуючи ризики і загрози, щоб забезпечити досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства.

Це зумовлює об'єктивну необхідність постійного дотримання відповідного рівня фінансової безпеки підприємства, який залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і функціональні менеджери будуть спроможні запобігти та протистояти можливим загрозам та ліквідувати наслідки об'єктивних і суб'єктивних негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовища [19, с. 223].

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження показало, що дефініція «фінансова безпека підприємства» прийняла нового, більш розширеного значення у процесі потрапляння на поле економічного знання.

В основі забезпечення фінансової безпеки лежить захист фінансово-економічних інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз шляхом застосування дієвих та ефективних заходів, безперервний процес активного поповнення фінансових ресурсів, забезпечення доходів, необхідних для ефективного функціонування і стійкого розвитку підприємства як у поточному так і у довгостроковому періодах.

Подальших досліджень потребує проблема ідентифікації загроз фінансово-економічним інтересам підприємства та визначення методів захисту від них.

Література

1. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : [монографія] / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук ; за ред. Т.Г. Васильціва. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 386 с.
2. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : [навч. посібник] / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
3. Череп О.Г. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні / О.Г. Череп, З.П. Урусова, А.А. Урусов // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 3(61). – С. 328-330.
4. Фінансова безпека підприємства : [навч. посібник] / Т.Б. Кузенко, Л.С. Мартюшева, О.В. Грачов, О.Ю. Литовченко. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 304 с.
5. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / К.С. Горячева ; Київський нац. ун-т технологій та дизайну. – К., 2006. – 17 с.
6. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : [монографія] / [А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін.] ; за заг. редакцією А.О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.
7. Папехин Р.С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.10 / Р.С. Папехин ; Волгоградский гос. ун-т. – Волгоград, 2007. – 21 с.
8. Сусіденко О.В. Формування системи забезпечення фінансової безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / О.В. Сусіденко ; Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2015. – 20 с.
9. Орлик О.В. Концепція забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємства / О.В. Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 1(60). – С. 160-168.
10. Петренко Л.М. Моделювання процесів управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.11 / Л.М. Петренко ; Київський нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана». – К., 2010. – 17 с.
11. Запорожцева Л.А. Финансовая безопасность предприятия при переходе на МСФО / Л.А. Запорожцева // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 36(186). – С. 46-51.
12. Судакова О.І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства / О.І. Судакова // Економічний простір. – 2008. – № 9. – С. 140-148.
13. Козак Л.С. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства [Електронний ресурс] / Л.С. Козак, І.В. Багровецька. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/vntu/2008_17_1/36.pdf.
14. Кракос Ю.Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю.Б. Кракос, Р.О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 1(1). – С. 86-97.
15. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1(91). – С. 98-103.
16. Кириченко О.А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи / О.А. Кириченко, І.В. Кудря // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 10. – С. 22-26.

17. Лаврова Ю.В. Фінансова безпека підприємства: класифікація загроз / Ю.В. Лаврова // Економічний аналіз. – 2011. – № 9, Ч 2. – С. 274-277.
18. Сорокіна О.М. Зміст дефініції «фінансова безпека» [Електронний ресурс] / О.М. Сорокіна // Торгівля і ринок України: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 28. – Т. 3. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tiru/2009_28_3/42.pdf.
19. Орлик О.В. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства та його основні складові / О.В. Орлик // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 2(19). – С. 222-232.

References

1. Vasylytsiv, T.G., Voloshyn, V.I., Boikevych, O.R. and Karkavchuk, V.V. (2012), *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia* [Financial and economic security of Ukrainian enterprises: strategy and ensuring mechanisms], monograph, Liha-Pres, Lviv, Ukraine, 386 p.
2. Moiseienko, I.P. and Marchenko, O.M. (2011), *Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [The financial and economic security management of an enterprise], tutorial, Lviv, Ukraine, 380 p.
3. Cherep, O.H., Urusova, Z.P. and Urusov, A.A. (2012), "Management of financial and economic security of enterprises in Ukraine", *Visnyk ZhDTU. Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 3(61), pp. 328-330.
4. Kuzenko, T.B., Martiusheva, L.S., Hrachov, O.V. and Lytovchenko, O.Yu. (2010), *Finansova bezpeka pidpriemstva* [Financial security of an enterprise], tutorial, Vyd. KhNEU, Kharkiv, Ukraine, 304 p.
5. Horiacheva, K.S. (2006), "Mechanism of the enterprise financial security management", Thesis abstract of cand.sc.(econ.), 08.06.01, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine, 17 p.
6. Yepifanov, A.O., Plastun, O.L. and Dombrovskiy, V.S. (2009), *Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov* [The financial security of enterprises and banking institutions], monograph, DVNZ UABS, Sumy, Ukraine, 295 p.
7. Papekhin, R.S. (2007), "The factors of financial stability and security of an enterprise", Thesis abstract of cand.sc.(econ.), 08.00.10, Volgograd State University, Volgograd, Russia, 21 p.
8. Susidenko, O.V. (2015), "Formation of providing financial security companies", Thesis abstract of cand. sc. (ekon.), 08.00.04, Хмельницький національний університет, Khmelnytskyi, Ukraine, 20 p.
9. Orlyk, O.V. (2016), "The concept of ensuring financial component of economic security of an enterprise", *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen : zb. nauk. prats*, Iss. 1(60), pp. 160-168.
10. Petrenko, L.M. (2010), "Modeling of management processes by financial security of the enterprise", Thesis abstract of cand. sc. (ekon.), 08.00.11, Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, 17 c.
11. Zaporozhtceva, L.A. (2011), "Financial security of an enterprise during switch-over to IFRS", *Mezhdunarodnyi bukhgalterskii uchet*, no. 36(186), pp. 46-51.
12. Sudakova, O.I. (2008). "Strategic management of financial security of an enterprise", *Ekonomichnyi prostir*, no. 9, pp. 140-148.
13. Kozak, L.S. and Bahrovetska, I.V. "Conceptual and methodological foundations of formation of a mechanism to ensure the financial security of an enterprise", available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/vntu/2008_17_1/36.pdf (access date February 10, 2017).
14. Krakos, Yu.B. and Razhon, R.O. (2008). "Management of enterprises' financial security", *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy mashynobudivnoi haluzi: problemy teorii ta praktyky*, no. 1(1), pp. 86-97.
15. Arefieva, O.V. and Kuzenko, T.B. (2009), "Economic basis for formation of financial constituent of economic security", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1(91), pp. 98-103.
16. Kyrychenko, O.A. and Kudria, I.V. (2009), "The enhancement of financial security management of an enterprise during crisis", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 10, pp. 22-26.
17. Lavrova, Yu.V. (2011), "Financial security companies: classification of threats", *Ekonomichnyi analiz*, no. 9, part 2, pp. 274-277.
18. Sorokina, O.M. (2009) "The contents of the "financial security" definition", *Torhivlia i rynek Ukrainy: zb. nauk. pr.*, Iss. 28, Vol. 3, available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tiru/2009_28_3/42.pdf (access date February 10, 2017).
19. Orlyk, O.V. (2015), "The mechanism of financial and economic security management of an enterprise and its main components", *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, Iss. 2(19), pp. 222-232.

Рецензент: д-р екон. наук, професор кафедри економічної кібернетики та інформаційних технологій
Одеського національного економічного університету Н.С. Меджибовська

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Іващук І.О., Орнат М.Р. ПОЗИЦІОНУВАННЯ КИТАЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ДОСВІД ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ ДЛЯ УКРАЇНИ

Мета. Виявлення особливостей позиціонування Китаю у світовій економіці під впливом глобалізаційних процесів та з'ясування напрямів використання досвіду його реформ у вітчизняній практиці з огляду на українсько-китайське співробітництво.

Методика дослідження. В основу дослідження покладений системний підхід, діалектичний метод наукового пізнання і фундаментальні положення теорії міжнародної економіки. Для наукового вирішення мети використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: методи наукової абстракції – для обґрунтування категоріально-понятійного апарату; абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків дослідження; методи аналізу, синтезу й узагальнення – для вивчення основних тенденцій реформування економіки Китаю; графічний метод – для візуалізації економічного ефекту реформ Китаю.

Результати дослідження. Встановлено сучасні тенденції зміни світового економічного порядку. Оцінено вплив глобальної нестабільності на результативність економічних реформ у Китаї. Визначено позиціонування Китаю у глобальній економіці на основі використання індексу глобалізації, індексу економічного розвитку, індексу легкості ведення бізнесу та індексу глобальної конкурентоспроможності, які сукупно відображають рівень участі країн у міжнародних економічних відносинах. Аргументовано, що одним із завдань проведення реформ в Китаї було вирівнювання регіональних дисбалансів, оскільки економічний розвиток його регіонів має асиметричний характер. Визначено шляхи імплементації китайського досвіду реформування економіки для трансформації економіки України з огляду на складний процес налагодження двостороннього співробітництва. Обґрунтовано важливість запровадження в Україні механізму функціонування вільних економічних зон та проведено аналогію з територіальними реформами в Китаї.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано особливості стратегії проведення економічних реформ в Китаї, що дало змогу країні успішно позиціонувати в світовій економіці. Визначено пріоритетні для України напрями імплементації економічних реформ Китаю.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження в частині ефективних реформ в Китаї та запропоновані напрями їхнього впровадження у практику України дозволять підвищити результативних вітчизняних реформ (зокрема, вирівнювання територіальних диспропорцій через розвиток вільних економічних зон, стимулювання розвитку сільського господарства тощо).

Ключові слова: реформування, економіка, глобальна нестабільність, Китай, вільні економічні зони, трансформація, Україна, українсько-китайське співробітництво.

Іващук І.О., Орнат М.Р. ПОЗИЦИОНИРОВАНИЕ КИТАЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ОПЫТ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ ДЛЯ УКРАИНЫ

Цель. Выявление особенностей позиционирования Китая в мировой экономике под влиянием глобализационных процессов и выяснение направлений использования опыта его реформ в отечественной практике ввиду украинско-китайского сотрудничества.

Методика исследования. В основу исследования положен системный подход, диалектический метод научного познания и фундаментальные положения теории международной экономики. Для научного решения цели использованы общенаучные и специальные методы исследования: методы научной абстракции – для обоснования категориально-понятийного аппарата; абстрактно-логический метод – для формулирования выводов исследования; методы анализа, синтеза и обобщения – для изучения основных тенденций реформирования экономики Китая; графический метод – для визуализации экономического эффекта реформ Китая.

Результаты исследования. Установлены современные тенденции изменения мирового экономического порядка. Оценено влияние глобальной нестабильности на результативность экономических реформ в Китае. Определено позиционирование Китая в глобальной экономике на основе использования индекса глобализации, индекса экономического развития, индекса легкости ведения бизнеса и индекса глобальной конкурентоспособности, которые совокупно отражают уровень участия стран в международных экономических отношениях. Аргументировано, что одной из задач проведения реформ в Китае было выравнивание региональных диспропорций, поскольку экономическое развитие его регионов имеет асимметричный характер. Определены пути имплементации китайского опыта реформирования экономики для трансформации экономики Украины, учитывая сложный процесс налаживания двустороннего сотрудничества. Обоснована важность введения в Украине механизма функционирования свободных экономических зон и проведено аналогю с территориальными реформами в Китае.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованы особенности стратегии проведения экономических реформ в Китае, что позволило стране успешно позиционировать в мировой экономике. Определены приоритетные для Украины направления имплементации экономических реформ Китая.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования в части эффективных реформ в Китае и предложенные направления их внедрения в практику Украины позволят повысить результативных отечественных реформ (в частности, выравнивания территориальных диспропорций путем развития свободных экономических зон, стимулирование развития сельского хозяйства и т.д.).

Ключевые слова: реформирование, экономика, глобальная нестабильность, Китай, свободные экономические зоны, трансформация, Украина, украинский-китайское сотрудничество.

Ivashchuk I.O., Ornat M.R. POSITIONING OF CHINA IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND THE EXPERIENCE OF ECONOMIC REFORMS FOR UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to identify characteristics of China positioning in the global economy under the influence of globalization and clarify the directions of using experience of its reforms in the domestic practice with regard to Ukrainian-Chinese cooperation.

Methodology of research. The systematic approach, the dialectical method of scientific knowledge and the fundamental tenets of the theory of international economics are the basis of the study. General scientific and special methods are used to solve the purpose of the article: methods of scientific abstraction – to substantiate the categorical and conceptual apparatus; abstract and logical method – to draw conclusions of the study; methods of analysis, synthesis and generalization – to examine the main trends of China's economic reform; graphical method – to visualize the economic effect of China's reforms.

Finding. The modern trends in the world of economic order are established. The impact of global instability on the effect of economic reform in China is evaluated. The positioning of China in the global economy through the use of globalization index, the index of economic development, ease of doing business index and the Global Competitiveness Index that collectively reflect the level of participation of developing countries in international economic relations are defined.

It is argued that one of the objectives of reform in China was leveling regional imbalances as economic development of its regions is asymmetric. The ways of implementing the Reform of Chinese Economy for economic transformation in Ukraine in view of the complex process of bilateral cooperation are determined. The importance of implementation of the mechanism functioning of free economic zones in Ukraine is substantiated and analogy with the territorial reforms in China is made.

Originality. The peculiarities of the strategy of economic reforms in China, which allowed the country to position successfully in the global economy, are substantiated. The priority directions of Ukraine's implementation of economic reforms in China are determined.

Practical value. The obtained results of the research in the part of effective reforms in China and proposed directions for their implementation into the practice of Ukraine will increase the effective domestic reforms (including equalization of territorial imbalances through the development of free economic zones, stimulation of agricultural development etc.)

Key words: reforming, economy, global instability, China, free economic zones, transformation, Ukraine, Ukrainian-Chinese cooperation.

Семенова В.Г. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Мета. Визначення основних джерел та напрямків фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств. Відповідно до мети дослідження були виділені наступні завдання: дослідити чинники, які перешкоджають проходженню інноваційних процесів на промислових підприємствах; визначити основні напрямки фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні та дослідити структуру джерел фінансування.

Методика дослідження. Теоретико-методологічну базу дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії та практики, а також загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічної дійсності, нормативні та законодавчі акти України з питань фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств. В процесі дослідження були використані: структурно-логічний (при побудові логіки та структури роботи); порівняльний (під час розгляду різних поглядів науковців щодо напрямків фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств та аналізу підходів); метод деталізації та синтезу (для вивчення джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств та їх взаємозв'язку), спеціальні методи економіко-статистичного аналізу (при дослідженні фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств в динаміці останніх років).

Результати дослідження. Обґрунтовані чинники, які гальмують реалізацію інноваційної діяльності промислових підприємств. Встановлено, що важливого значення набуває обмеженість джерел фінансування, значні витрати на реалізацію інноваційних проектів та високий рівень економічного ризику. Визначені витрати на інновації за окремими напрямками інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств та виявлені негативні тенденції щодо зниження активності промислових підприємств в процесах створення власної інноваційної продукції. Розрахована структура джерел фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств. Розроблено рекомендації щодо посилення ефективності фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовані організаційно-практичні положення щодо фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств, які, на відміну від існуючого, орієнтує промислові підприємства на раціональне використання власних коштів та можливостей, і сприяє підвищенню ефективності управління інноваційним розвитком.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження щодо застосування різноманітних джерел та форм фінансування інноваційної діяльності промислового підприємства сприятимуть ефективності цих процесів, зростанню інноваційної активності та посиленню його конкурентних переваг.

Ключові слова: інноваційна діяльність, джерела фінансування, фінансове забезпечення, промислові підприємства.

Семенова В.Г. ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ

Цель. Определение основных источников и направлений финансирования инновационной деятельности отечественных промышленных предприятий. В целях исследования были выделены следующие задачи: исследовать факторы, которые препятствуют прохождению инновационных процессов на промышленных предприятиях; определить основные направления финансирования инновационной деятельности предприятий в Украине и исследовать структуру источников финансирования.

Методика исследования. Теоретико-методологическую базу исследования составляют фундаментальные положения экономической теории и практики, а также общенаучные и специальные методы познания экономической действительности, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам финансового обеспечения инновационной деятельности предприятий. В процессе исследования были использованы: структурно-логический (при построении логики и структуры работы); сравнительный (при рассмотрении различных взглядов ученых по направлениям финансового обеспечения инновационной деятельности предприятий и анализа подходов) метод детализации и синтеза (для изучения источников финансового обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий и их взаимосвязи), специальные методы экономико-статистического анализа (при исследовании финансового обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий в динамике последних лет).

Результаты исследования. Обоснованы факторы, тормозящие реализацию инновационной деятельности промышленных предприятий. Установлено, что важное значение приобретает ограниченность источников финансирования, значительные затраты на реализацию инновационных проектов и высокий уровень экономического риска. Определены расходы на инновации по отдельным направлениям инновационной деятельности отечественных промышленных предприятий и выявлены негативные тенденции по снижению активности промышленных предприятий в процессах создания собственной инновационной продукции. Рассчитана структура источников финансирования инновационной деятельности отечественных промышленных предприятий. Разработаны рекомендации по усилению эффективности финансового обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованы организационно-практические положения относительно финансового обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий, что, в отличие от существующего, ориентирует промышленные предприятия на рациональное использование собственных средств и возможностей, и способствует повышению эффективности управления инновационным развитием.

Практическая значимость результатов исследования. Научные результаты и разработки автора имеют не только теоретическое, но и прикладное значение для решения конкретных практических проблем на промышленных предприятиях для определения источников финансирования инновационного развития.

Ключевые слова: инновационная деятельность, источники финансирования, финансовое обеспечение, промышленные предприятия.

Semenova V.H. PECULIARITIES OF FINANCIAL PROVISION OF INNOVATIVE ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article of the research is to determine the main sources of financing directions of innovative activity of domestic industrial enterprises. The following objectives are identified for the purpose of the study: to explore the factors that hinder the passage of innovation processes at the industrial enterprises; to identify the main areas of financing of innovative activity of enterprises in Ukraine and to examine the structure of funding sources.

Methodology of research. Fundamental provisions of the economic theory and practice as well as general scientific and special methods of knowledge of economic reality, normative and legislative acts of Ukraine on financial support of innovative activity of the enterprise consists the theoretical and methodological base of research.

The following methods are used during the study: structural and logic (in the construction of logic and the structure of the paper); comparative (when considering different views of scientists on areas of financial support of innovative activity of enterprises and the analysis of approaches); the method of detail and synthesis (to study the sources of financial support of innovative activities of industrial enterprises and their relationship); special methods of economic and statistical analysis (in the study of financial support of innovative activities of industrial enterprises in dynamics of recent years).

Findings. The factors that hinder the implementation of innovative activity of industrial enterprises are substantiated. It is found that the limited of funding sources; significant costs of implementing of innovative projects and high level of economic risk have very important value.

Costs of innovations in certain areas of innovative activity of domestic industry enterprises are identified and negative tendencies to reduce the activity of industrial enterprises in the process of creating their own innovative products are revealed. The structure of financing sources of innovative activity at the domestic industrial enterprises is calculated. Recommendations for strengthening the efficiency of financial support of innovative activity at the industrial enterprises are developed.

Originality. Organizational and practical provisions for financial providing of innovative activity of industrial enterprises, as opposed to existing, focuses industrial enterprises on the rational use of own resources and capabilities, and improves the efficiency for management of innovative development are substantiated.

Practical value. Scientific results and author's developments have not only theoretical but also practical significance to solve specific practical problems at the industrial enterprises to determine the sources of financing innovative development.

Key words: innovative activity, sources of financing, financial support, industrial enterprises.

Гюльялієв М.Г. ОЦІНКА ЗАЛЕЖНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВІД ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АЗЕРБАЙДЖАНУ Й ГРУЗІЇ)

Мета. Визначення взаємозв'язку між економічним зростанням й одним із компонентів індексу лівизни (правизни) економіки (ІЛ(П)Е) – субіндексом «Державні фінанси» (ДФ) та його підіндексами. Основним завданням дослідження є визначення «оптимальної межі» податкових зборів, які не впливають негативно на ефективність національної економіки.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано субіндекс ДФ, який розраховується як середнє арифметичне двох підіндексів: «Бюджетні витрати» (БВ) і «Податковий тягар» (ПТ). Згідно з нашою методологією, підіндекс БВ розраховується, виходячи з показників частки, які виражаються відсотками у ВВП бюджетних витрат (необхідну інформацію одержують зі статистичної бази МВФ). Підіндекс ПТ розраховується на основі співвідношення показників сплачених податків протягом року гіпотетичною (змодельованою) компанією, і її річних доходів (необхідну інформацію одержують із доповіді «Бізнесове середовище» Всесвітнього банку). При розрахунках обох підіндексів субіндексу ДФ, у якості мінімально можливого приймається $V_{\min}=0$, а максимально можливого – $V_{\max}=100$. Представлена методологія дозволяє з великою вірогідністю визначити оптимальну межу податкових зборів, який сприятиме й виконанню соціальних програм у країні, й економічному зростанню.

Результати дослідження. Результати дослідження отримані на основі компаративного аналізу економічних політик країн, що суттєво різняться формуванням державних фінансів. Дослідження побудоване на компаративному аналізі економічної політики Азербайджану й Грузії, тому що саме цим країнам властива суттєва відмінність субіндексу ДФ: Встановлено, що Грузія знаходиться значно правіше, маючи порівняно доволі низькі державні витрати й податки. Виявлено, що політика Азербайджану характеризується високими державними витратами й податками, опинившись серед «лівих». Доведено, що попри те, що між субіндексом ДФ і обсягом ВВП немає функціональної залежності, існують кореляційні зв'язки між субіндексом ДФ й обсягом ВВП на душу населення для окремо взятої країни.

Наукова новизна результатів дослідження. Субіндекс ДФ використовується як один із компонентів ІЛ(П)Е і включає обидва інструменти фіскальної політики. Таким чином, це композитний індекс. Розрахунки по ньому здійснені в дослідженні вперше, адже досі в науковій практиці зазвичай проводилися дослідження з використанням тільки одного із цих інструментів.

Практична значущість результатів дослідження. Запропонована методика може бути використана у формуванні державної податкової політики багатьох країн, зокрема, пострадянського простору (наприклад, Україна, Росія, Білорусь та ін.).

Ключові слова: індекс лівизни (правизни) економіки, субіндекс «Державні фінанси», підіндекс «Податковий тягар», підіндекс «Бюджетні витрати», економіка Азербайджану, економіка Грузії, податок, бюджет.

Гюльялієв М.Г. ОЦЕНКА ЗАВИСИМОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ОТ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ АЗЕРБАЙДЖАНА И ГРУЗИИ)

Цель. Определение взаимосвязи между экономическим ростом и одним из компонентов индекса левизны (правизны) экономики (ИЛ(П)Э) – субиндексом «Государственные финансы» (ГФ) и его подиндексами. Основным заданием исследования является определение «оптимального предела» налоговых сборов, не влияющих негативно на эффективность национальной экономики.

Методика исследования. В процессе исследования использован субиндекс ГФ, который рассчитывается как среднее арифметическое двух подиндексов: «Бюджетные расходы» (БР) и «Налоговое бремя» (НБ). В соответствии с нашей методологией, подиндекс БР рассчитывается, исходя из показателей доли, которые выражаются процентами в ВВП бюджетных расходов (необходимую информацию получают из статистической базы МВФ). Подиндекс НБ рассчитывается на основе соотношения показателей уплаченных налогов в течение года гипотетической (моделируемой) компанией, и её годовых доходов (необходимую информацию получают из доклада «Деловая среда» Всемирного банка). При расчетах обоих подиндексов субиндекса ГФ, в качестве минимально возможного принимается $V_{\min}=0$, а максимально возможного – $V_{\max}=100$. Представленная методология позволяет с большой достоверностью определить оптимальный предел налоговых сборов, который будет способствовать и выполнению социальных программ в стране, и экономическому росту.

Результаты исследования. Результаты исследования получены на основании компаративного анализа экономических политик стран, существенно различающихся формированием государственных финансов. Исследование построено на компаративном анализе экономической политики Азербайджана и Грузии, так как именно этим странам свойственно большое различие субиндекса ГФ: Установлено, что Грузия находится значительно правее, имея сравнительно очень низкие государственные расходы и налоги. Вывявлено, что политика Азербайджана характеризуется высокими государственными расходами и налогами, оказавшись среди «левых». Доказано, что, несмотря на то, что между субиндексом ГФ и объемом ВВП нет функциональной зависимости, существуют корреляционные связи между субиндексом ГФ и объемом ВВП на душу населения для отдельно взятой страны.

Научная новизна результатов исследования. Субиндекс ГФ используется как один из компонентов ИЛ(П)Э и включает оба инструмента фискальной политики. Таким образом, это композитный индекс. Расчеты по нему проведены в исследовании впервые, так как до сих пор в научной практике обычно проводились исследования с использованием только одного из этих инструментов.

Практическая значимость результатов исследования. Предложенная методика может быть с успехом использована в формировании государственной налоговой политики многих стран, в частности, постсоветского пространства (например, Украина, Россия, Белоруссия и др.).

Ключевые слова: индекс левизны (правизны) экономики, субиндекс «Государственные финансы», подиндекс «Налоговое бремя», подиндекс «Бюджетные расходы», экономика Азербайджана, экономика Грузии, налог, бюджет.

Gulaliyev M.G. ASSESSMENT OF DEPENDENCE OF ECONOMIC GROWTH ON PUBLIC FINANCES (COMPARATIVE ANALYSIS OF AZERBAIJAN AND GEORGIA)

Purpose. The definition of interrelation between the economic growth and one of components of the “Index of Leftness (Rightness) of Economy (IL(R)E) is the “Public Finances” subindex (PF) and its subindexes. Thus, the main task of this work is to determine “the optimum limit” for tax collecting which is not influencing negatively the efficiency of national economy.

Methodology of research. In the working process, the authors used the PF subindex, which is calculated as an arithmetic average of two subindexes: “Budgetary Expenses” (BE) and “Tax Burden” (TB). According to our methodology, the BE sub index is calculated as percentage of the budgetary expenses in GDP (necessary information is obtained from statistical base of IMF). The TB subindex is calculated as ratio of the paid taxes within a year of the modeled private company, and its revenues (necessary information is obtained from the report “Business environment” of the World Bank). When calculating both subindexes of the PF subindex, as possible minimum, $V_{min}=0$, and possible maximum – $V_{max}=100$ are accepted. The presented methodology allows us to determine the optimal border tax fees with high probability, which will contribute to the implementation of social programs in the country and economic growth.

Findings. The results of the research are obtained on the basis of comparative analysis of economic policies of countries, which significantly vary in their formation of public finances. The research is constructed as comparative analysis of economic policy of Azerbaijan and Georgia as the big difference of the PF subindexes is peculiar to these countries: it was found that the Georgian economy is much more “right”, having rather very low public expenditures and taxes. It was discovered that the policy of Azerbaijan is characterized by the high public expenditures and taxes, having appeared among “left”. It is proved that in spite of the fact that between the PF subindex and volume of GDP there is no functional dependence, there are correlation between the PF subindex and volume of GDP per capita for separately taken country.

Originality. The PF subindex is used as one of the IL(R)E components and contains both tools of fiscal policy. Thus, it is a composite index. Calculation of the subindex as composite index is carried out for the first time as in scientific research practice only one of these tools were usually conducted.

Practical value. Results of the research are constructed according to the comparative analysis of economic policies of the countries significantly differing with formation of public finances. The presented methodology allows to define with big reliability an “optimum limit” of tax burden which will promote implementation of social programs, as well as economic growth in the country. The offered technique can be used with success in formation of the state tax policy of many countries, in particular, of the former Soviet Union countries (e.g. Ukraine, Russia, Belarus, etc.).

Key words: index of leftness (rightness) of economy, public finances subindex, tax burden subindex, budgetary expenses subindex, economy of Azerbaijan, economy of Georgia, tax, budget.

Сава А.П. ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Мета. Обґрунтувати шляхи формування національної моделі розвитку сільських територій з врахуванням досвіду їх функціонування та регулювання соціально-економічними процесами у європейських країнах.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження слугували теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань соціально-економічного розвитку сільських територій згідно практики інших держав світу. Реалізація мети та завдань наукової роботи здійснена за допомогою наступних методів: системного підходу – при обґрунтуванні організаційно-практичних засад формування політики розвитку сільських територій, узагальнення – при визначенні підходів з проведення державного регулювання соціально-економічними процесами в інших державах та ін.

Результати дослідження. Обґрунтовано підходи та моделі розвитку сільських територій у країнах Європейського Союзу з врахуванням територіального устрою, політичної кон'юнктури та особливостей функціонування державної системи управління. Встановлено зв'язок між процесами євроінтеграції та вітчизняною практикою регулювання соціально-економічних відносин. Систематизовано різні погляди до імплементації європейського досвіду соціально-економічного розвитку сільських територій.

Наукова новизна результатів дослідження. Сформовано авторський підхід до обґрунтування адаптації досвіду країн Європейського Союзу з розвитку сільських територій та моделей управління соціально-економічними процесами до вітчизняної практики регулювання їх функціонування.

Практична значущість результатів дослідження визначається можливістю визначення процесу формування розвитку сільських територій України в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: сільські території, соціально-економічний розвиток, модель розвитку, система управління, міжнародний досвід, європейська інтеграція.

Сава А.П. ФОРМИРОВАНИЕ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ ПОД ВЛИЯНИЕМ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Цель. Обосновать пути формирования национальной модели развития сельских территорий с учетом опыта их функционирования и регулирования социально-экономическими процессами в европейских странах.

Методика исследования. Методологической основой исследования послужили теоретические разработки отечественных и зарубежных ученых по вопросам социально-экономического развития сельских территорий согласно практики других государств мира. Реализация целей и задач научной работы осуществлена с помощью следующих методов: системного подхода - при обосновании организационно-практических основ формирования политики развития сельских территорий, обобщения - при определении подходов по проведению государственного регулирования социально-экономическими процессами в других государствах и др.

Результаты исследования. Обоснованы подходы и модели развития сельских территорий в странах Европейского Союза с учетом территориального устройства, политической конъюнктуры и особенностей функционирования государственной системы управления. Установлена связь между процессами евроинтеграции и отечественной практикой регулирования социально-экономических отношений. Систематизированы различные взгляды к имплементации европейского опыта социально-экономического развития сельских территорий.

Научная новизна результатов исследования. Сформирован авторский подход к обоснованию адаптации опыта стран Европейского Союза по развитию сельских территорий и моделей управления социально-экономическими процессами в отечественной практике регулирования их функционирования.

Практическая значимость результатов исследования определяется возможностью определения процесса формирования развития сельских территорий Украины в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: сельские территории, социально-экономическое развитие, модель развития, система управления, международный опыт, европейская интеграция.

Sava A.P. FORMING A MODEL OF RURAL DEVELOPMENT UNDER INFLUENCE OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Purpose. To justify the ways of forming national model of rural development with the experience of their operation and regulation of social and economic processes in European countries.

Methodology of research. The methodological basis of the study served as theoretical developments native and foreign scientists for socio-economic of rural development in accordance with the practice of other countries. Implementation of the aim and objectives of the scientific work carried out by the following methods: a systematic approach - with justification organizational and practical principles of policy of rural development, synthesis - in determining approaches of state regulation of social and economic processes in other countries, etc..

Findings. Approaches and models of rural development in the European Union with regard to the territorial government, political conditions and features of the state system of governance are grounded. The connection between the processes of European integration and regulation of domestic practice of social and economic relations are established. Different views to the European experience implementing social and economic of rural development are systematized.

Originality. Author's approach to the study of adaptation experience of the EU of rural development and management models of social and economic processes in the domestic practice adjusting their operation are formed.

Practical value results of the study determined the ability to determine the process of formation of rural Ukraine in the contemporary economy.

Key words: rural areas, social and economic development, development model, governance, international experience, European integration.

Прунцева Г.О. ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Мета. Аналіз основних компонентів та визначення основних проблем функціонування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної науки та наукові праці вчених. В процесі дослідження використано такі методи: системно-структурний аналіз (для визначення основних елементів організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери); абстрактно-логічний (для виявлення сутності організаційно-економічного механізму); аналітичний (для визначення основних проблем функціонування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери) методи.

Результати дослідження. Проведено аналіз існуючих підходів до визначення сутності та основних елементів організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери. Досліджено проблеми функціонування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери. Встановлено, що об'єктивна необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери зумовлена існуючими проблемами розвитку аграрного сектора економіки, а саме: недосконалою інформаційною системою; низькою інноваційною активністю підприємств; недостатнім рівнем розвитку соціальної сільської інфраструктури; диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію; нераціональним використанням земель сільськогосподарського призначення; низьким рівнем оплати праці в аграрному секторі економіки тощо.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено основні компоненти організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери та встановлено, що організаційно – економічний механізм регулювання розвитку аграрної сфери є системою економічних відносин взаємопов'язаних елементів, які визначають спроможність виробничого потенціалу до економічного зростання.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати можуть бути використані при розробці заходів з удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання розвитку аграрної сфери економіки.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, інноваційний розвиток, інтенсифікація виробництва.

Прунцева Г.А. ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ

Цель. Анализ основных компонентов и определение основных проблем функционирования организационно-экономического механизма регулирования развития аграрной сферы.

Методика дослідження. Теоретическою і методологіческою основою дослідження являються фундаментальні положення сучасної економіческою науки і наукові праці учених. В процесі дослідження використані наступні методи: системно-структурний аналіз (для визначення основних елементів організаційно-економіческою механізму регулювання розвитку аграрної сфери), абстрактно-логіческій (для визначення сутності організаційно-економіческою механізму) і аналітическій (для визначення основних проблем функціонування організаційно-економіческою механізму регулювання розвитку аграрної сфери) методи.

Результати дослідження. Проведен аналіз існуючих підходів до визначення сутності і основних елементів організаційно-економіческою механізму регулювання розвитку аграрної сфери. Досліджені проблеми функціонування організаційно-економіческою механізму регулювання розвитку аграрної сфери. Встановлено, що об'єктивна необхідність удосконалення організаційно-економіческою механізму регулювання розвитку аграрної сфери обумовлена існуючими проблемами розвитку аграрного сектора економіки, а іменно: неідеальною інформаційною системою; низкою інноваційною активністю підприємств; недостатнім рівнем розвитку соціальної сільської інфраструктури; диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію; нерациональним використанням земель сільськогосподарського призначення; низким рівнем оплати праці в аграрному секторі економіки і т.д.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначені основні компоненти організаційно-економіческою механізму регулювання розвитку аграрної сфери і встановлено, що організаційно – економіческій механізм регулювання розвитку аграрної сфери являється системою економіческою відносин взаємопов'язаних елементів, визначаючих здатність виробничого потенціалу до економіческою зросту.

Практическа значимість результатів дослідження. Отримані результати можуть бути використані при розробці заходів до удосконалення організаційно-економіческою механізму регулювання розвитку аграрної сфери економіки.

Ключові слова: організаційно-економіческій механізм, інноваційне розвиток, інтенсифікація виробництва.

Pruntseva G.O. THE OBJECTIVE NECESSITY FOR IMPROVEMENT IN THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT REGULATION

Purpose. The aim of the article is the analysis of main components and the determination of main problems of the functioning of the organizational and economic mechanism of agricultural sector development regulation.

Methodology of research. The fundamental provisions of modern economic science and the scientific works of scholars are the theoretical and methodological basis of the study. The following methods were used in the study: system-structural analysis was used for determining the basic elements of organizational and economic development of the mechanism of agricultural sector development regulation, the abstract logic method was used for determining the nature of the organizational and economic mechanism, the analytical method was used for determining the basic problems of the organizational and economic mechanism of agricultural sector development regulation.

Findings. It was analyzed the existing approaches to defining the essence and main elements of the organizational and economic mechanism of agricultural sector development regulation. The problems of the functioning of organizational and economic mechanism of agricultural sector development regulation were defined. The main problems of the functioning of organizational and economic mechanism of agricultural sector development regulation are the ineffective information system, low innovation activity of enterprises, underdevelopment of social rural infrastructure, disparity of prices for agricultural products, the irrational use of agricultural land purpose, low wages in the agricultural sector etc.

Originality. The main components of the organizational and economic mechanism of agricultural sector development regulation were defined. It was found that the organizational and economic mechanism of agricultural sector development regulation is a system of economic relations of interrelated elements that determine the production potential of the capacity for economic growth.

Practical value. The results can be used in the development of measures to improve the organizational and economic mechanism of agricultural sector development regulation.

Key words: organizational and economic mechanism, innovative development, intensification of production.

Ганжа Б.О. ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Мета. Дослідження складових інституційного та інфраструктурного середовища та їх впливу на НСЕ.

Методика дослідження. Теоретико-методичною основою написання статті є фундаментальні положення економічної теорії, викладені в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених з питань теорії інституціоналізму.

Для вирішення визначених завдань, у процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: аналіз, синтез, індукція, дедукція (для визначення сутності та ролі формальної та реальної інституціоналізації); абстрактно-логічний (для формування висновків та пропозицій щодо вдосконалення зовнішнього середовища НСЕ).

Результати дослідження. З'ясовано суть, характерні риси, відмінності, переваги та недоліки різних елементів зовнішнього середовища НСЕ. Доведено, що: на функціонування НСЕ впливає зовнішнє середовище, основними елементами якого є інституціональна та інфраструктурна складові; існуюче інституційне та інфраструктурне середовище сприяє збільшенню масштабів НСЕ. Обґрунтовано доцільність зміни як формальних, так і неформальних інститутів. Визначено, що з метою створення мотиваційного механізму

переходу із неформального сектору економіки до формального сектору економіки необхідно вжити заходів щодо удосконалення правової основи та системи оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, удосконалення інфраструктурного забезпечення.

Наукова новизна результатів дослідження. Удосконалено концептуальний підхід до визначення зовнішнього середовища неформального сектору економіки, який, на відміну від наявного, дозволив систематизувати елементи інституційного, інфраструктурного та ринкового середовища, визначити їх вплив на масштаби та динаміку НСЕ.

Практична значущість результатів дослідження. Використання запропонованих концептуальних підходів дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо зміни зовнішнього середовища з метою детінізації НСЕ в Україні.

Ключові слова: неформальний сектор економіки, детінізація неформального сектору економіки, інституційне середовище, інфраструктурне середовище.

Ганжа Б.А. ВЛИЯНИЕ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ НА ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Цель. Исследование составляющих институциональной и инфраструктурной среды и их влияния на НСЭ.

Методика исследования. Теоретико-методической основой написания статьи являются фундаментальные положения экономической теории, изложенные в научных трудах отечественных и зарубежных ученых по вопросам теории институционализма.

Для решения определенных задач, в процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы, в частности: анализ, синтез, индукция, дедукция (для определения сущности и роли формальной и реальной институционализации); абстрактно-логический (для формирования выводов и предложений по совершенствованию внешней среды НСЭ).

Результаты исследования. Выявлено суть, характерные черты, различия, преимущества и недостатки различных элементов внешней среды НСЭ. Доказано, что: на функционирование НСЭ влияет внешняя среда, основными элементами которой являются институциональная и инфраструктурная составляющие; существующая институциональная и инфраструктурная среда способствует увеличению масштабов НСЭ. Обоснована целесообразность изменения как формальных, так и неформальных институтов. Определено, что с целью создания мотивационного механизма перехода из неформального сектора экономики к формальному необходимо принять меры по совершенствованию правовой базы и системы налогообложения субъектов предпринимательской деятельности, совершенствованию инфраструктурного обеспечения.

Научная новизна результатов исследования. Усовершенствован концептуальный подход к определению внешней среды неформального сектора экономики, который, в отличие от существующего, позволил систематизировать элементы институциональной, инфраструктурной и рыночной среды, определить их влияние на масштабы и динамику НСЭ.

Практическая значимость результатов исследования. Использование предложенных концептуальных подходов позволяет принимать обоснованные решения по изменению внешней среды с целью детенизации НСЭ в Украине.

Ключевые слова: неформальный сектор экономики, детенизация неформального сектора экономики, институциональная среда, инфраструктурная среда.

Hanzha B.O. THE IMPACT OF THE EXTERNAL ENVIRONMENT ON THE FUNCTIONING OF THE INFORMAL SECTOR OF THE ECONOMY

Purpose. The aim of the article is the research of the component of the institutional and infrastructure environment and their impact on ISE.

Methodology of research. The fundamental provisions of modern economic theory, outlined in the scientific works of domestic and foreign scholars on the theory of institutionalism are the theoretical and methodological basis for writing the article. The general scientific and special methods are used to solve the identified problems in the research process, including: analysis, synthesis, induction, deduction (to determine the nature and role of formal and actual institutionalization); abstract and logical (to form conclusions and proposals to improve the external environment of ISE).

Findings. The essence, characteristics, differences, advantages and disadvantages of the various elements of the external environment of ISE are revealed. It is proved that the existing institutional and infrastructural environment increases the scale of ISE. The expediency of change both formal and informal institutions is substantiated. It is determined that in order to create a motivational mechanism for the transition from the informal sector of the economy to the formal sector of the economy should take measures to improve the legal framework and the taxation system of business entities, improvement of infrastructure provision.

Originality. The conceptual approach to the definition of the external environment of the informal sector of the economy, which, unlike existing allowed systematizing elements of institutional, infrastructural and marketing environment is improved, to determine their impact on the scale and dynamics of ISE.

Practical value. Using the proposed conceptual approaches allows to make informed decisions about changes in the external environment in order to legalization ISE in Ukraine.

Key words: informal sector of the economy, legalization of the informal sector, institutional environment, infrastructure environment.

Федулова Л.І. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Визначення та обґрунтування передумов формування інтеграційного механізму інноваційного розвитку підприємств, обґрунтування відповідних практичних положень, а також розробка рекомендацій стосовно постановки та вироблення завдань його реалізації для підвищення ефективності входження вітчизняних підприємств в глобальний інноваційний простір.

Методика дослідження включала застосування положень теорії і практики інноватики та концепції відкритих інноваційних бізнес-моделей для встановлення сутності інтеграційного механізму як сукупність прийомів, методів і засобів економічного впливу; методів статистичного аналізу, аналогії та структуризації цілей, узагальнення для розробки пропозицій щодо формування та упровадження інтеграційного механізму інноваційного розвитку українських підприємств.

Результати дослідження. Визначено тенденції упровадження нових технологічних процесів на підприємствах України. Встановлено функціональний зміст діяльності підприємства у напрямі формування інтеграційного механізму. Розкрито та обґрунтовано сутність інтеграційного механізму як сукупності прийомів, методів і засобів економічного впливу, що здійснює взаємозв'язок елементів системи управління різних функціональних зон як всередині підприємства, так і за його межами, формуючи стійку адаптивну структуру, об'єднану спільністю мети. Запропоновано складові інфраструктури підприємства в умовах реалізації стратегії відкритих інноваційних бізнес-моделей. Обґрунтовано положення, що підприємство, реалізуючи функції інтегратора інноваційної екосистеми регіону/сектору, виступає як центр компетенцій, що сприятиме формуванню, ефективному застосуванню і підвищенню доступності на ринку збалансованого набору інноваційних ресурсів. Розроблено пропозиції щодо формування передумов для реалізації відповідального напрямку інноваційного розвитку підприємства - інтеграції в глобальну інноваційну систему.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розробці науково-теоретичних та практичних положень формування та застосування інтеграційного механізму інноваційного розвитку підприємств з урахуванням можливостей їх адаптації в умовах реалізації інтеграційних процесів економіки України.

Практична значущість результатів дослідження. Використання розроблених положень дозволить на практиці формувати відповідну концепцію управління стратегічним інноваційним розвитком підприємств, визначати структуру інтеграційного механізму для здійснення міжнародного науково-технологічного співробітництва, розробляти й реалізовувати інноваційну політику в рамках європейської інтеграції економіки України.

Ключові слова: інтеграційний механізм, інноваційна система підприємства, інноваційна політика.

Федулова Л.И. ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕГРАЦИОННОГО МЕХАНИЗМА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Определение и обоснование предпосылок формирования интеграционного механизма инновационного развития предприятий, обоснование соответствующих практических положений, а также разработка рекомендаций относительно постановки и разработки задач его реализации для повышения эффективности вхождения отечественных предприятий в глобальное инновационное пространство.

Методика исследования включала применение положений теории и практики инноватики и концепции открытых инновационных бизнес-моделей для установления сущности интеграционного механизма как совокупности приемов, методов и средств экономического влияния; методов статистического анализа, аналогии и структуризации целей, обобщения для разработки предложений относительно формирования и внедрения интеграционного механизма инновационного развития украинских предприятий.

Результаты исследования. Определены тенденции внедрения новых технологических процессов на предприятиях Украины. Установлено функциональное содержание деятельности предприятия в направлении формирования интеграционного механизма. Раскрыто и обосновано сущность интеграционного механизма как совокупности приемов, методов и средств экономического влияния, которое осуществляет взаимосвязь элементов системы управления разных функциональных зон как внутри предприятия, так и за его пределами, формируя стойкую адаптивную структуру, объединенную общностью цели. Предложены составные инфраструктуры предприятия в условиях реализации стратегии открытых инновационных бизнес-моделей. Обоснованы положения, что предприятие, реализует функции интегратора инновационной экосистемы региона/сектора, выступает как центр компетенций, что будет оказывать содействие формированию, эффективному применению и повышению доступности на рынке сбалансированного набора инновационных ресурсов. Разработаны предложения относительно формирования предпосылок для реализации ответственного направления инновационного развития предприятия - интеграции в глобальную инновационную систему.

Научная новизна результатов исследования состоит в разработке научно-теоретических и практических положений формирования и применения интеграционного механизма инновационного развития предприятий с учетом возможностей их адаптации в условиях реализации интеграционных процессов экономики Украины.

Практическая значимость результатов исследования. Использование разработанных положений позволит на практике формировать соответствующую концепцию управления стратегическим инновационным развитием предприятий, определять структуру интеграционного механизма для осуществления международного научно-технологического сотрудничества, разрабатывать и реализовывать инновационную политику в рамках европейской интеграции экономики Украины.

Ключевые слова: интеграционный механизм, инновационная система предприятия, инновационная политика.

Fedulova L.I. PRECONDITIONS OF FORMATION OF INTEGRATION MECHANISM OF INNOVATION DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Purpose. Definition and justification of the preconditions of formation integration mechanism of enterprises innovation development, substantiation of appropriate and practical provisions as well as to develop recommendations

on the formulation and elaboration of its implementation to increase the efficiency of entry of domestic companies into the global innovation space.

Methods of research included the application of the provisions of the theory and practice of innovation and the concept of open innovation business models for the establishment of the nature of the integration mechanism as a set of techniques, methods and tools of economic effects; methods of statistical analysis, analogy and structuring purposes, a generalization to develop proposals on formation and implementation of integration mechanism of innovation development of Ukrainian enterprises.

Findings. Trends in the introduction of new technological processes at the enterprises of Ukraine are identified. The functional content of activities of the enterprise in the direction of formation of the integration mechanism is installed. Disclosed and justified the essence of the integration mechanism as a set of techniques, methods and tools of economic influence, which carries out the interconnection of the elements of the management system of the various functional areas within the enterprise and beyond, forming a stable adaptive structure, united by a common goal. It is proposed infrastructure of the enterprise in the conditions of realization of strategy in open innovation business models. It is proved that the company, realizing the functions of the integrator of the innovation ecosystem of the region/sector, acts as a center of expertise that will contribute to the formation, the efficient use and affordability to the market a balanced set of innovation resources. It is developed proposals for the formation of the prerequisites for the implementation of the responsible directions of innovative development of the enterprise integration into the global innovation system.

Originality. Scientific novelty of research consists in development of scientific-theoretical and practical provisions for the formation and implementation of integration mechanism of innovation development of enterprises taking into account the possibilities of their adaptation in the conditions of realization of integration processes of Ukraine's economy.

Practical value. The use of the developed regulations will allow the practice to form an appropriate concept of strategic management of innovative development of enterprises, to determine the structure of the integration mechanism for the implementation of international scientific and technological cooperation, to develop and implement innovation policies within the European integration of Ukraine's economy.

Key words: mechanism of integration, innovation, enterprise, innovation policy.

Рудич О.О., Герасименко І.О., Ткаченко К.В. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Мета. Розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо оцінки факторів, які впливають на економічну стійкість та ефективність виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою є сукупність методів, прийомів і принципів наукового пізнання, фундаментальні положення економічної теорії, наукові розробки з питань економічної стійкості, законодавчі та нормативні акти України щодо регулювання ринку зерна. Використано наступні методи: статистичний аналіз – при визначенні динаміки, структури та результативності розвитку сільськогосподарських підприємств з виробництва зернових та об'єктів інфраструктури; групування – для визначення впливу різних факторів на рівень ефективності виробництва зернових; порівняльний – для зіставлення економічних явищ у різні часові періоди з метою виявлення причинно-наслідкового зв'язку; діалектичний та абстрактно-логічний – при проведенні теоретичних узагальнень, формуванні висновків; метод експертних оцінок – при визначенні основних чинників, які впливають на забезпечення економічної стійкості за складовими її забезпечення.

Результати дослідження. Запропоновано організаційні засади управління економічною стійкістю сільськогосподарських підприємств з виробництва зернових, які направлені на виявлення резервів підвищення ефективності за рахунок активізації їх внутрішніх резервів на основі дотримання принципів сталого розвитку, використання інструментів управління ризиками та розширеної системи кількісних показників, що дозволить менеджменту підприємств вибирати раціональні форми і методи управління виробничими процесами.

Наукова новизна результатів дослідження. Розроблено багаторівневу і багатокomпонентну систему забезпечення економічної стійкості виробництва зерна сільськогосподарськими підприємствами, яка ґрунтується на використанні комплексу агротехнологічних та організаційно-економічних заходів з мінімізації впливу факторів-дестабілізаторів розвитку підприємств за рахунок удосконалення державної підтримки галузі, активізації інноваційної діяльності, дотримання оптимальних параметрів спеціалізації, диверсифікації зерновиробництва, страхування урожаю зернових культур від посухи, підвищення якості продукції, що сприятиме підвищенню ефективності виробництва за рахунок реалізації його внутрішніх резервів, а також покращенню параметрів господарської діяльності.

Практична значущість результатів дослідження. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення та обґрунтовані пропозиції можуть бути використані господарюючими суб'єктами з метою розробки напрямів забезпечення економічної стійкості виробництва зерна.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, зернові культури, стійкість, фактори, управління.

Рудич О.А., Герасименко І.А., Ткаченко Е.В. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ УСТОЙЧИВОСТИ ПРОИЗВОДСТВА ЗЕРНОВЫХ КУЛЬТУР В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Цель. Разработка теоретических положений и практических рекомендаций по оценке факторов влияющих на экономическую устойчивость и эффективность производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой является совокупность методов, приемов и принципов научного познания, фундаментальные положения экономической теории, научные разработки по вопросам экономической устойчивости, законодательные и нормативные акты Украины относительно

регулювання ринку зерна. Використані наступні методи: статистичний аналіз – при визначенні динаміки, структури і результативності розвитку сільськогосподарських підприємств по виробництву зернових і об'єктів інфраструктури; групування – для визначення впливу різних факторів на рівень ефективності виробництва зернових; порівняльний – для сопоставлення економічних явищ в різних часових періодах з метою виявлення причинно-наслідкової зв'язі; діалектичний і абстрактно-логічний – при проведенні теоретичних узагальнень, формуванні висновків; метод експертних оцінок – при визначенні основних факторів, що впливають на забезпечення економічної стійкості по складовим її елементам.

Результати дослідження. Представлені організаційні основи управління економічною стійкістю сільськогосподарських підприємств по виробництву зернових, спрямованих на виявлення резервів підвищення ефективності за рахунок активізації їх внутрішніх резервів на основі дотримання принципів стійкого розвитку, використання інструментів управління ризиками і розширеної системи кількісних показників, що дозволить менеджменту підприємств вибирати раціональні форми і методи управління виробничими процесами.

Наукова новизна результатів дослідження. Розроблено багаторівневу і багатокomпонентну систему забезпечення економічної стійкості виробництва зерна сільськогосподарськими підприємствами, яка ґрунтується на використанні комплексу агротехнологічних і організаційно-економічних заходів по мінімізації впливу факторів – дестабілізаторів розвитку підприємств за рахунок удосконалення державної підтримки галузі, активізації інноваційної діяльності, дотримання оптимальних параметрів спеціалізації, диверсифікації зернопродукції, страхування врожаю зернових культур від засухи, підвищення якості продукції, що дозволить сприяти підвищенню ефективності виробництва за рахунок реалізації його внутрішніх резервів, а також удосконаленню параметрів господарської діяльності.

Практична значимість результатів дослідження. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення і обґрунтовані пропозиції можуть бути використані господарюючими суб'єктами з метою розробки напрямків забезпечення економічної стійкості виробництва зерна.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, зернові культури, стійкість, фактори, управління.

Rudych O.O., Herasimenko I.O., Tkachenko K.V. THEORETICAL AND ORGANIZATIONAL APPROACHES TO THE FORMATION OF PRODUCTION STABILITY OF GRAIN CROPS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical principles and practical recommendations on the assessment of factors affecting the economic stability and efficiency of grain production at agricultural enterprises.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the study is a set of methods, techniques and principles of scientific knowledge, the fundamental provisions of economic theory, research on the issues of economic stability, legislative and regulatory acts of Ukraine concerning the regulation of grain market.

The following methods were used during the study: statistical analysis – in determining the dynamics, structure and performance of the agricultural enterprises of grain production and objects of infrastructure; grouping – to determine the influence of various factors on the level of efficiency of grain production; comparison – to compare the economic phenomena in different periods of time in order to identify causal link; dialectical, logical and abstract methods – in conducting theoretical generalizations, forming conclusions; the method of expert evaluations – in determining the main factors affecting on ensuring economic stability by providing its constituents.

Findings. Organizational measures for managing the economic stability of the agricultural enterprises of grain production, aimed at identifying reserves for increasing efficiency by enhancing their internal resources on the basis of respect for the principles of sustainable development, the use of risk management and enhanced systems of quantitative indicators that allow to choose rational forms and methods of process control for management enterprises are proposed in the article.

Originality. Multilevel and multi-system to ensure the economic sustainability of grain production of agricultural enterprises is developed in the article. This system is based on the use of complex agrotechnological, organizational and economic measures to minimize the impact of factors-destabilizer development of enterprises by improving government support, enhance innovative activity, adherence to optimal parameters of specialization, diversification of grain production, insurance harvest crops from drought, improve product quality, which will increase production efficiency through the implementation of its internal reserves and improving the parameters of economic activity.

Practical value. The practical significance of the obtained results is that the basic provisions and suggestions can be used to develop areas to ensure the economic stability of grain production by business entities.

Key words: agricultural enterprise, cereals, stability, factors, management.

Личук Л.І. СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета статті – визначити ключові аспекти стратегічного розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств відповідно до вимог ринку праці.

Методика дослідження. В основу дослідження стратегічних аспектів управління розвитком трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств покладений системний підхід. Для вирішення визначених в статті наукових завдань використані різні методи, зокрема: загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції – для теоретичного розкриття суті та характеру проблеми; абстрактно-логічний метод – для

узагальнення існуючих підходів в контексті дослідження, графічний метод – для систематизації та візуалізації механізму стратегічного розвитку трудового потенціалу, елементи стратегічного аналізу, зокрема PEST-аналіз – для аналізу факторів зовнішнього середовища.

Результати дослідження. Встановлено, що ключові аспекти стратегічного управління повинні бути зорієнтовані на створення постійних умов вдосконалення трудових параметрів працівників відповідно до запропонованої концептуальної схеми розробки та реалізації стратегії управління розвитком трудового потенціалу. Визначено, що в цілому зовнішнє середовище не сприяє розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств, проте, основні можливості, в даному напрямку, містяться серед техніко-технологічних факторів розвитку аграрного сектору.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано власне трактування поняття “стратегічне управління розвитком персоналу”, що розглядає його з позиції інтеграції управлінських процесів з метою постійного і безперервного набуття працівниками підприємств затребуваних на ринку компетентностей. Виявлено ключові засади та фактори стратегічного розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані в процесі дослідження результати поглиблюють методичну базу системного підходу в управлінні трудовим потенціалом і створюють основу для розробки та реалізації стратегії управління ним в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, трудовий потенціал, стратегія, стратегічне управління трудовим потенціалом, персонал, трудові ресурси, стратегічний аналіз, PEST-аналіз.

Лычук Л.И. СТРАТЕГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Определить ключевые аспекты стратегического развития трудового потенциала сельскохозяйственных предприятий в соответствии с требованиями рынка труда.

Методика исследования. В основу исследования стратегических аспектов управления развитием трудового потенциала сельскохозяйственных предприятий положен системный подход. Для решения определенных в статье научных задач использованы различные методы, в частности: общенаучные методы анализа и синтеза, индукции и дедукции – для теоретического раскрытия сути и характера проблемы; абстрактно-логический метод – для обобщения существующих подходов в контексте исследования, графический метод – для систематизации и визуализации механизма стратегического развития трудового потенциала, элементы стратегического анализа, в частности PEST-анализ – для анализа факторов внешней среды.

Результаты исследования. Установлено, что ключевые аспекты стратегического управления должны быть ориентированы на создание постоянных условий совершенствования трудовых параметров работников в соответствии с предложенной концептуальной схемой разработки и реализации стратегии управления развитием трудового потенциала. Определено, что в целом внешняя среда не способствует развитию трудового потенциала сельскохозяйственных предприятий, однако, основные возможности, в этом направлении, содержатся среди технико-технологических факторов развития аграрного сектора.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованно собственную трактовку понятия “стратегическое управление развитием персонала”, что рассматривает его с позиции интеграции управленческих процессов с целью постоянного и непрерывного приобретения работниками предприятий востребованных на рынке компетенций. Вывявлены ключевые принципы и факторы стратегического развития трудового потенциала сельскохозяйственных предприятий.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные в ходе исследования результаты углубляют методическую базу системного подхода в управлении трудовым потенциалом и создают основу для разработки и реализации стратегии управления им в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, трудовой потенциал, стратегия, стратегическое управление трудовым потенциалом, персонал, трудовые ресурсы, стратегический анализ, PEST-анализ.

Lychuk L.I. STRATEGIC ASPECTS FOR MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is to identify key aspects of the strategic development of the employment potential of agricultural enterprises according to the requirements of the labor market.

Methodology of research. The systematic approach is the basis of the strategic aspects of the development of labor potential at the agricultural enterprises.

Various methods are used to resolve defined scientific tasks in the article, including: general scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction – for theoretical disclosure of nature of the problem; abstract and logical method – to summarize the existing approaches in the context of research, graphic method – to systematize and visualize the mechanism of strategic development of labor potential, elements of strategic analysis, including PEST-analysis – for analysis of environmental factors.

Finding. It is established that key aspects of strategic management should be focused on creating permanent conditions to improve employment options of employees according to the proposed conceptual scheme for development and implementation of management strategy for the development of labor potential.

It is determined that the overall environment is not conducive to the development of the employment potential of agricultural enterprises, however, the main opportunities in this area, are among the technical and technological factors in the development of the agricultural sector.

Originality. The own interpretation of the concept of “strategic management of personnel development” is substantiated considering its position with the integration of management processes for permanent and continuous acquisition of enterprise employees demand in the market competencies. It is found the key factors and principles of the strategic development of labor potential of agricultural enterprises.

Practical value. The obtained results in the research process deepen methodical base of the system approach in

labor potential management and create the basis for development and implementation of management strategy at the agricultural enterprises.

Key words: agricultural enterprises, employment potential, strategy, strategic management labor potential, personnel, human resources, strategic analysis, PEST-analysis.

Бурбело Н.О. ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСУ ЗАХОДІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Мета дослідження. Узагальнення існуючих наукових поглядів на моделі антикризового управління, систематизація основних факторів, що їх формують, та розробка нового механізму антикризового управління підприємством.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано: метод критичного аналізу наукової і методичної літератури при проведенні аналізу наукових поглядів на формування і визначення об'єкта і суб'єкта антикризового управління; аналітичні методи – при визначенні факторів, що впливають на формування механізму антикризового управління; методи управлінського моделювання – при розробці комплексу заходів антикризового управління; логічний метод – при розробці комплексу заходів антикризового управління.

Результати дослідження. Визначені фактори, що впливають на формування механізму антикризового управління, а також виділені діагностичний та реалізаційний етапи процесу антикризового управління. Розмежовані мета і завдання управлінської діяльності на виділених етапах процесу. Проаналізовані наукові погляди на формування визначення об'єкта і суб'єкта антикризового управління, зроблені остаточні висновки. Розроблений комплекс заходів антикризового управління, виділені їх основні елементи і дії. На основі проведених досліджень сформовані висновки та виділені завдання для подальшого вивчення.

Наукова новизна результатів дослідження. Принципово новими результатами дослідження є розмежування елементів комплексу антикризового управління на діагностичну і реалізаційну складову за метою і завданням Узагальнено заходи та конкретні дії діагностики кризових станів підприємства. Розроблені основні заходи блоку реалізації антикризового управління.

Практична значущість результатів дослідження. Застосування розробленого комплексу заходів антикризового управління на підприємствах дасть можливість оптимізувати процес реалізації антикризових заходів, виключити дублювання операцій і скоротити час на прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: підприємство, антикризове управління, елементи, процес управління, діагностика, реалізація, комплекс заходів.

Бурбело Н.А. ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЛЕКСА МЕРОПРИЯТИЙ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Цель. Обобщение существующих научных взглядов на модели антикризисного управления, систематизация основных факторов, которые их формируют и разработка нового механизма антикризисного управления предприятием.

Методика исследования В процессе исследования использованы: метод критического анализа научной и методической литературы при проведении анализа научных взглядов на формирование и определение объекта и субъекта антикризисного управления; аналитические методы - при определении факторов, которые влияют на формирование механизма антикризисного управления; методы управленческого моделирования - при разработке комплекса мер антикризисного управления; логический метод - при разработке комплекса мер антикризисного управления.

Результаты исследования. В статье определены факторы, влияющие на формирование механизма антикризисного управления, а также выделены диагностический и реализационный этапы процесса антикризисного управления. В статье четко разграничены цели и задачи управленческой деятельности на выделенных этапах процесса. Проанализированы научные взгляды на формирование определения объекта и субъекта антикризисного управления, сделаны окончательные выводы. Автором разработан комплекс мероприятий антикризисного управления, выделены основные его элементы, меры и действия. На основе проведенных исследований сформированы выводы и выделены задачи для дальнейшего изучения.

Научная новизна результатов исследования. Принципиально новыми результатами исследования является разграничение элементов комплекса антикризисного управления на диагностическую и реализационную составляющую по целям и задачам. В статье обобщены мероприятия и конкретные действия диагностики кризисных состояний предприятия. Также автором разработаны основные мероприятия блока реализации антикризисного управления.

Практическая значимость результатов исследования. Применение разработанного комплекса мер антикризисного управления на предприятиях позволит оптимизировать процесс реализации антикризисных мер, исключить дублирование операций и сократить время на принятие управленческих решений.

Ключевые слова: предприятие, антикризисное управление, элементы, процесс управления, диагностика, реализация, комплекс мероприятий.

Burbelo N.O. FORMATION OF COMPLEX MEASURES FOR ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is the generalization of existing scientific views on the model of anti-crisis management, systematization of the main factors that form them and development of new mechanism for anti-crisis management of the enterprise.

Methodology of research. The following methods are used during the study: the method of critical analysis of

scientific and technical literature in the analysis of scientific views on the formation and determination of the object and the subject of anti-crisis management, analytical methods – in determining the factors that influence the formation of the mechanism for anti-crisis management; methods of management modeling – in the development of complex measures of anti-crisis management; logical method – in the development of complex measures for anti-crisis management.

Finding. The factors affecting the formation of the mechanism for anti-crisis management are determined in the article. The complex of measures for anti-crisis management is developed by the author, its main elements, procedures and actions are highlighted. Allocation of diagnostic and realizable stages of crisis management laid in the basis of formation of a set of measures. The comparative analysis of the goals and objectives of management activities on selected stages of process is conducted.

Scientific views on the formation of determining the object and the subject of anti-crisis management are analyzed and final conclusions are made.

Conclusions are formed on the basis on the conducted researches and tasks for further study are highlighted.

Originality. Delineation of elements of crisis management in diagnostic and realizable component for the purpose and objective is fundamentally new research Findings. Measures and specific actions of diagnostics crisis conditions of the enterprise are generalized. The main activities for block implementation of anti-crisis management are developed.

Practical value. The application of developed complex of measures for anti-crisis management at the enterprises will enable to optimize the process of implementation of anti-crisis measures, eliminate duplicate of operations and reduce time for making management decisions.

Key words: enterprise, anti-crisis management, elements, process of management, diagnostics, implementation, complex of measures.

Алексєва Т.І., Лиманюк Ю.С., Щигольєва А.В. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Мета. Метою статті є розробка методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності та забезпечення стійких конкурентних позицій вітчизняних підприємств машинобудівної галузі в Україні та Харківському регіоні.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань конкурентоспроможності.

В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ існуючих конкурентних стратегій, що обумовлюють формування стратегії зміцнення конкурентної позиції підприємства; системний підхід – для дослідження українського сектора сучасного ринку машинобудівної продукції; методи аналізу і синтезу – для виявлення конкурентних переваг машинобудування Харківського регіону та його можливостей.

Результати дослідження. Визначено підходи щодо формування механізмів підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств. Виявлено специфіку і особливості забезпечення стійких конкурентних позицій підприємств машинобудівної галузі Харківського регіону. Розроблено механізм формування конкурентної стратегії, реалізація якої дозволить підприємствам зайняти й утримувати стійкі конкурентні позиції в довгостроковій перспективі. Обґрунтовано особливості формування конкурентної політики та визначено концептуальні положення зміцнення конкурентної позиції машинобудівних підприємств Харківського регіону.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано теоретичні положення та вироблено концептуальний підхід щодо вибору стратегії зміцнення конкурентної позиції машинобудівних підприємств Харківського регіону. Розроблено механізм формування конкурентної стратегії і утримання її в довгостроковій перспективі.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо визначення рівня конкурентних переваг машинобудівних підприємств України та Харківського регіону.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентна стратегія, конкурентні переваги, конкурентні позиції, машинобудування, механізм формування конкурентної стратегії.

Алексеева Т.И., Лиманюк Ю.С., Щиголева А.В. ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИИ УКРЕПЛЕНИЕ КОНКУРЕНТНЫХ ПОЗИЦИЙ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ХАРЬКОВСКОГО РЕГИОНА

Цель. Целью статьи является разработка методических подходов к оценке конкурентоспособности и обеспечения устойчивых конкурентных позиций отечественных предприятий машиностроительной отрасли в Украине и Харьковском регионе.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам конкурентоспособности. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения – для исследования теоретических основ существующих конкурентных стратегий, обуславливающих формирование стратегии укрепления конкурентной позиции предприятия; системный подход – для исследования украинского сектора современного рынка машиностроительной продукции; методы анализа и синтеза – для выявления конкурентных преимуществ машиностроения Харьковского региона и его возможностей.

Результаты исследования. Определены подходы относительно формирования механизмов повышения конкурентоспособности предприятий. Вывявлена специфика и особенности обеспечения устойчивых конкурентных позиций предприятий машиностроительной отрасли Харьковского региона. Разработан механизм формирования конкурентной стратегии, реализации которой позволит предприятиям занять и удерживать

устойчивые конкурентные позиции в долгосрочной перспективе. Обоснованы особенности формирования конкурентной политики и определены концептуальные положения укрепления конкурентной позиции машиностроительных предприятий Харьковского региона.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованы теоретические положения и выработан концептуальный подход относительно выбора стратегии укрепления конкурентной позиции машиностроительных предприятий Харьковского региона. Разработан механизм формирования конкурентной стратегии и ее удержания в долгосрочной перспективе.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических задач при определении уровня конкурентных преимуществ машиностроительных предприятий Украины и Харьковского региона.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентная стратегия, конкурентные преимущества, конкурентные позиции, машиностроение, механизм формирования конкурентной стратегии.

Aleksieieva T.I., Lymaniuk Yu.S., Shchyholieva A.V. FORMATION OF THE STRATEGY TO STRENGTHEN THE COMPETITIVE POSITION OF ENGINEERING ENTERPRISES IN KHARKIV REGION

Purpose. The aim of the article is the development of methodological approaches to assessing competitiveness and ensures sustainable competitive positions of domestic enterprises of engineering industry in Ukraine and Kharkiv region.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of research is fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of domestic and foreign scholars on issues of competitiveness.

General scientific methods are used in the research process, including: methods of theoretical generalization – to study the theoretical foundations of existing competitive strategies that lead to the formation of a strategy to strengthen the competitive position of the enterprise; systems approach – to study the Ukrainian sector of the market of engineering products; methods of analysis and synthesis – to identify the competitive advantages of mechanical engineering in Kharkov region and its opportunities.

Finding. The approaches on the formation of mechanisms to improve the level of competitiveness of enterprises are determined. The specific and features for providing sustainable competitive positions of engineering industry enterprises in Kharkov region are determined.

The mechanism for competitive strategy formation, implementation of which will allow for enterprises to occupy and maintain sustainable competitive positions in the long term is developed. Features of the formation of competition policy are substantiated and the conceptual provisions for strengthening the competitive position of engineering enterprises in Kharkiv region are defined.

Originality. Theoretical positions are substantiated and a conceptual approach to the choice of strategy to strengthen the competitive position of engineering enterprises of Kharkiv region is produced.

Practical value. The obtained results of research is the basis for solving practical problems for the determining the level of competitive advantages at engineering enterprises of Ukraine and Kharkiv region.

Key words: competitiveness, competitive strategy, competitive advantages, competitive positions, engineering, mechanism of formation of competitive strategy.

Калюжна Ю.В., Стащук В.П. ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Мета. Розробити практичні науково обґрунтовані пропозиції для органів регіональної влади та місцевого самоврядування.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи, зокрема: метод нормативно-правового забезпечення – при обґрунтуванні децентралізаційних процесів в Україні за новими стандартами внутрішньо- та зовнішньодержавної політики уряду а також при визначенні стратегії регіонального розвитку як системи цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади; аналітичний метод – при обґрунтуванні механізму функціонування фінансової системи регіону в умовах децентралізації влади.

Результати дослідження. Розкрито основні питання щодо введення децентралізаційних процесів в Україні за новими стандартами внутрішньо- та зовнішньодержавної політики уряду. Визначено стратегію регіонального розвитку як систему цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності. Досліджено фінансово-бюджетну політику Запорізького регіону, проаналізовано діючу регіональну стратегію та запропоновано певні напрямки роботи. На прикладі впроваджених систем децентралізації зарубіжних країн виокремлено головні проблеми, що супроводжують українську державу у питаннях делегування влади й повноважень. Сформовані пропозиції щодо функціонування системи децентралізації й розвитку регіонів в Україні, а саме: планування показників фінансової діяльності та формування місцевих бюджетів повинно розраховуватись виходячи із структури видатків регіону, розширення дохідної складової окремого регіону за рахунок перерозподілу податкових надходжень між бюджетами, розширення спектру дії дотацій із державного бюджету, створення оптимальних умов для функціонування малого та середнього бізнесу.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано механізм функціонування фінансової системи регіону в умовах децентралізації влади, що передбачає перерозподіл податкових надходжень між бюджетами

суб'єктів місцевого самоврядування, розширення спектру дії дотацій із державного бюджету, створення оптимальних умов для функціонування малого та середнього бізнесу на всій території України

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на удосконалення фінансово-бюджетної політики регіону в умовах децентралізації влади. Вони можуть бути використані в системі місцевого самоврядування територіальних громад.

Ключові слова: децентралізація, дотації, видатки, податкова система, місцевий бюджет, регіональний розвиток, місцеве самоврядування.

Калюжная Ю.В., Стащук В.П. ФИНАНСОВО-БЮДЖЕТНАЯ ПОЛИТИКА ЗАПОРОЖСКОГО РЕГИОНА В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ

Цель. Разработать практические научно-обоснованные предложения для органов региональной власти и местного самоуправления.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы, в частности: метод нормативно-правового обеспечения – при обосновании децентрализационных процессов в Украине по новым стандартам внутренне- и внешнегосударственной политики правительства, а также при определении стратегии регионального развития как системы целей, мероприятий, средств и согласованных действий центральных и местных органов исполнительной власти; аналитический метод – при обосновании механизма функционирования финансовой системы региона в условиях децентрализации власти.

Результаты исследования. Раскрыты основные вопросы введения децентрализационных процессов в Украине по новым стандартам внутренне - и внешнегосударственной политики правительства. Определена стратегия регионального развития как система целей, мероприятий, средств и согласованных действий центральных и местных органов исполнительной власти, органов местного самоуправления и их должностных лиц для обеспечения высокого уровня качества жизни людей на всей территории Украины с учетом природных, исторических, экологических, экономических, географических, демографических и других особенностей региона, их этнической и культурной самобытности. Исследована финансово-бюджетная политика Запорожского региона, проанализирована действующая региональная стратегия и предложены определенные направления работы. На примере внедренных систем децентрализации зарубежных стран выделены главные проблемы, сопровождающие украинское государство в вопросах делегирования власти и полномочий. Сформированы предложения относительно функционирования системы децентрализации и развития регионов в Украине, а именно: планирование показателей финансовой деятельности и формирование местных бюджетов должно рассчитываться исходя из структуры расходов региона, расширение доходной бюджетной составляющей отдельного региона за счет перераспределения налоговых поступлений между бюджетами, расширение спектра действия дотаций из государственного бюджета, создания оптимальных условий для функционирования малого и среднего бизнеса.

Научная новизна результатов исследования. Обоснован механизм функционирования финансовой системы региона в условиях децентрализации власти, который предусматривает перераспределение налоговых поступлений между бюджетами субъектов местного самоуправления, расширение спектра действия дотаций из государственного бюджета, создания оптимальных условий для функционирования малого и среднего бизнеса на всей территории Украины

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на совершенствование финансово-бюджетной политики региона в условиях децентрализации власти. Они могут быть использованы в системе местного самоуправления территориальных общин.

Ключевые слова: децентрализация, дотации, расходы, налоговая система, местный бюджет, региональное развитие, местное самоуправление.

Kaliuzhna Iu.V., Staschuk V.P. FINANCIAL AND MONETARY POLICY OF ZAPORIZHYA REGION IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION

Purpose. To develop practical scientifically proven suggestions for the regional authorities and local self-governments.

Methodology of research. In the process of research the general scientific and special methods were used, namely: method of regulatory support - when researching the decentralization processes in Ukraine feasibility according to the new government standards of domestic and foreign policies, and also when identifying the regional development strategy as a complex of goals, measures and coordinated actions of central and local executive authorities; analytical method - when researching the mechanism of the region's financial system functioning in the context of decentralization.

Findings. The main features of decentralization processes introduction according to the new standards of domestic and foreign policies of Ukraine are disclosed. The regional development strategy was identified as a system of goals, measures and coordinated actions of central, local executive authorities and their officials in order to ensure high standards of living for all Ukrainians, taking into consideration all the regions historical, ecological, economic, geographic, demographic and other characteristics, their ethnic and cultural authenticity. Financial and monetary policies of Zaporizhyia region were researched, actual regional strategy was analyzed and certain work course was suggested. On the example of the foreign countries decentralization systems introductions, main problems were outlined, which are associated with Ukraine in the questions of power and authority delegation.

Certain suggestions concerning the decentralization system functioning and regions development in Ukraine were formed, namely: financial activities figures planning and local budgets formations should be calculated from the region's expenditure structure basis; expanding the budget's revenue component of a region through redistribution of the tax revenues amid the budgets; expanding the action spectrum of the state budget grants; creating optimal conditions for small and medium enterprises functioning.

Originality. The mechanism of finance system functioning in the context of power decentralization is substantiated, which stipulates the tax revenues redistribution amid the budgets of local self-government entities,

expansion of the action spectrum of the state budget grants, creating the optimal conditions for small and medium enterprises functioning on the whole territory of Ukraine.

Practical value. The obtained research results are targeted at finance and monetary policy of the region melioration in the context of power decentralization. They can be used in the system of the territorial public self-government.

Key words: decentralization, grants, expenditure, tax system, local budget, regional development, local self-government.

Печенюк А.П. ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ ОБ'ЄКТІВ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Мета статті. Обґрунтування необхідності здійснення екологічного аудиту об'єктів сільського зеленого туризму та висвітлення напрямів провадження еколого-збалансованої туристичної та господарської діяльності.

Методи дослідження. При дослідженні даного питання використовувались такі методи: аналізу і синтезу – при дослідженні процесу поєднання сфери сільського зеленого туризму і виробництва сільськогосподарської продукції; індукції і дедукції – при обґрунтуванні доцільності проведення екологічного аудиту на територіях, які використовуються для надання послуг сільського зеленого туризму; наукової абстракції – при обґрунтуванні доцільності проведення екологічного аудиту територій сільського зеленого туризму із застосуванням міжнародного екологічного стандарту EMAS (Environmental Management and Audit System).

Результати дослідження. Встановлено, що поєднання сфери сільського зеленого туризму і виробництва сільськогосподарської продукції на відносно невеликих за площею земельних ділянках посилює антропогенне навантаження, що викликає значні негативні впливи на природно-ресурсний потенціал території. Обґрунтована доцільність проведення екологічного аудиту на територіях, які використовуються для надання послуг сільського зеленого туризму.

Визначено, що у країнах ЄС, де використовуються стандарти EMAS (Environmental Management and Audit System), після проведеного екологічного аудиту видається екологічна декларація, яка є обов'язковою для опублікування, та споживач може отримати екологічну інформацію про продукцію у відкритому доступі, в тому числі і в сфері сільського зеленого туризму. Виявлено, що основними елементами екологічної декларації є інформація про територію сільського туризму, зелену садибу чи агрооселю, інформація про туристичні маршрути, інші показники, які стосуються охорони середовища, безпеки перебування, екологічної політики. Встановлено, що наявність такого висновку посилить конкурентоспроможність і привабливість певної території, а потенційний споживач послуг сільського зеленого туризму буде впевнений в екологічній безпеці пропонованого туристичного продукту.

Охарактеризовано кінцевий результат екологічного аудиту територій сільського зеленого туризму, який пов'язаний із визначенням шляхів її еколого-збалансованого розвитку. До нього віднесено: мінімізацію антропогенних впливів, утилізацію відходів, використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій та альтернативних джерел енергії, впровадження систем очищення та повторного використання води, зменшення шумового та хімічного забруднення від туристичного транспорту, розвиток нових видів туризму, які спрямовані на високий ступінь екологічної безпеки.

Наукова новизна результатів дослідження. Набула подальшого розвитку ідея про доцільність проведення екологічного аудиту територій сільського зеленого туризму із застосуванням міжнародного екологічного стандарту EMAS (Environmental Management and Audit System).

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження та висновки можуть бути використані господарськими суб'єктами сільського зеленого туризму для удосконалення своєї діяльності та покращення показників екологічного стану території.

Ключові слова: екологічний аудит, об'єкти сільського зеленого туризму, еколого-збалансований розвиток.

Печенюк А.П. ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АУДИТ ОБЪЕКТОВ СЕЛЬСКОГО ЗЕЛЕННОГО ТУРИЗМА

Мета статті состоит обосновании необходимости проведения экологического аудита объектов сельского зеленого туризма и рассмотрения направлений эколого-сбалансированной туристической и хозяйственной деятельности.

Методика исследования. При исследовании данного вопроса использовались: методы анализа и синтеза – при исследовании процесса соединения сферы сельского зеленого туризма и сферы производства сельскохозяйственной продукции; индукции и дедукции – при обосновании целесообразности проведения экологического аудита на территориях, которые используются для предоставления услуг сельского зеленого туризма; научной абстракции – при обосновании целесообразности проведения экологического аудита территорий сельского зеленого туризма с применением международного экологического стандарта EMAS (Environmental Management and Audit System).

Результаты исследования. Установлено, что соединение сферы сельского зеленого туризма и сферы производства сельскохозяйственной продукции на относительно небольших по площади территориях усиливает антропогенное воздействие, и вызывает негативные изменения в природно-ресурсном потенциале территории. Обосновано, что именно поэтому очень важным есть проведение экологического аудита на тех территориях, которые используются для услуг сельского зеленого туризма.

Определено, что в странах ЕС, где используются стандарты EMAS (Environmental Management and Audit System), после проведения экологического аудита выдается экологическая декларация, которая есть обязательной для публикации и потребитель может получить экологическую информацию о продукте в открытом доступе. Эту норму можно использовать и для наших условий, а именно в сферу сельского зеленого туризма.

Виявлено, що основними елементами екологічної декларації повинна бути: інформація про територію сільського зеленого туризму, зелену садибу, інформація про туристичні маршрути, інших показателях, які стосуються охорони середовища, безпеки перебування, екологічної безпеки. Установлено, що наявність таких показників збільшить конкурентність і привабливість території, а потенційний споживач послуг сільського зеленого туризму буде впевнений в екологічній безпеці запропонованого туристичного продукту.

Охарактеризовано, що кінцевим результатом екологічного аудиту територій сільського зеленого туризму є знаходження шляхів їх еколого-сбалансованого розвитку. До них віднесено: мінімізацію антропогенних впливів, утилізацію відходів, використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій і альтернативних джерел енергії, впровадження систем очищення і повторного використання води, зменшення шумового і хімічного забруднення від туристичного транспорту, розвиток нових видів туризму, які спрямовані на високу ступінь екологічної безпеки.

Наукова новизна результатів дослідження. Отримала подальше розв'язання ідея про доцільність проведення екологічного аудиту територій сільського зеленого туризму з використанням міжнародного екологічного стандарту EMAS (Environmental Management and Audit System).

Практичне значення результатів дослідження. Отримані результати дослідження і висновки можуть бути використані суб'єктами сільського зеленого туризму для удосконалення своєї діяльності і покращення показників екологічного стану території.

Ключові слова: екологічний аудит, об'єкти сільського зеленого туризму, еколого-сбалансоване розв'язання.

Pecheniuk A.P. ENVIRONMENTAL AUDIT OF RURAL OBJECTS OF GREEN TOURISM

Purpose. The paper aims to validate the necessity of environmental audit of green rural tourism objects, and to outline the ways of carrying on ecologically balanced and environmentally sustainable tourism and business activities.

Methodology of research. For studying this issue, were used methods of analysis and synthesis – researching process combination of sphere of rural green tourism and agricultural production; induction and deduction – proving necessity of environmental audit on areas, that use for provision of services of rural green tourism; scientific abstraction proving necessity of environmental audit on areas of rural green tourism, using EMAS (Environmental Management and Audit System).

Findings. Established, that the combination of rural green tourism and agricultural production activities within relatively small areas increases human pressure and causes significant negative impact on natural resource potential of the territory. For this reason environmental audit is vitally important for agricultural lands that are used for rural green tourism services.

Established, that in EU countries that use the EMAS (Environmental Management and Audit System) standards, the results of environmental audit performance are issued in the ecological declaration. This declaration is considered as public document, so the consumer can get all environmental information on the product in the public domain. Established, that administrative regulation can be applied to our conditions, in the sphere of rural green tourism particularly. The key elements of an environmental declaration are: information about the rural tourism territory, homestead or green building (including indicators on environmental impact), information on hiking trails (including the impact on the environment and human health while staying in particular area), and other indicators relating to environmental protection, security, and environmental policy. Availability of such declaration will increase the competitiveness and attractiveness of the territory to potential users of the rural green tourism services, ensuring them of the environmental safety of the proposed tourism product.

Characterized, that long-run objective of green tourism areas environmental audit is determination of the ways of its sustainable development. It includes: minimizing of human impacts, waste management, energy-saving technologies and alternative energy sources, introduction of systems of clean and reuse water, reducing of noise and chemical pollution from tourist transportation, and development of new types of tourism, aimed at high level environmental safety.

Originality. The reasonability of conducting of green tourism areas environmental audit with the application of EMAS international environmental standard is specified.

Practical value. The results and conclusions of the study can be used by agents of green tourism to improve rates of their economic activity and ecological condition of territories.

Key words: environmental audit, green tourism object, ecological and sustainable development.

Шахно А.Ю., Андрух Л.С. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Мета. Дослідження сучасного стану функціонування людського капіталу України, актуальних проблем і перспектив його розвитку та визначення шляхів подолання негативних тенденцій.

Методика дослідження. Для вирішення визначених завдань використано загальнонаукові та специфічні методи, методичні прийоми та інструменти дослідження, зокрема: метод комплексного системного аналізу економічних явищ – для повної та адекватної оцінки досліджуваних явищ; методи порівняння та аналогій – для визначення індексу людського розвитку України в порівнянні з іншими країнами; метод причинно-наслідкового зв'язку – для виявлення чинників впливу на процес оцінювання; методи статистичного аналізу – для визначення рівня зайнятості, безробіття тощо.

Результати дослідження. Обґрунтовано сутність поняття «людський капітал» зарубіжними та вітчизняними науковцями й визначено, що основними складовими людського капіталу є: здібності, знання, вміння,

навички, досвід, здоров'я, освіта, культура. Здійснена оцінка стану розвитку людського капіталу України на основі оприлюднення результатів Програми розвитку ООН про людський розвиток. Виявлено, що процес формування, відтворення та розвитку людського капіталу в Україні супроводжується впливом багатьох чинників, основними з яких є: негативні тенденції у демографічній ситуації країни, недостатність інвестицій держави у розвиток людського капіталу, зниження темпів зростання реальної заробітної плати, невідповідність якості освіти вимогам сучасного ринку праці, зростання рівня безробіття в країні, посилення міграційних процесів та втрата інтелектуального капіталу, екологічні проблеми. Запропоновано комплекс заходів щодо подолання негативних тенденцій та покращення умов розвитку людського капіталу в Україні.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до визначення теоретичних і методичних положень пошуку нових підходів щодо підвищення ефективності формування й розвитку людського капіталу України.

Практична цінність результатів дослідження. Отримані результати дослідження слугують глибшому розумінню сутності проблем й перспектив розвитку людського капіталу в сучасних умовах розвитку інноваційної економіки. Запропоновані заходи сприятимуть у вирішенні питань подолання негативних тенденцій у сфері розвитку людського капіталу.

Ключові слова: людський капітал, інвестиції, освіта, ринок праці, зайнятість, безробіття, міграція.

Шахно А.Ю., Андрух Л.С. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Цель. Исследование современного состояния функционирования человеческого капитала Украины, актуальных проблем и перспектив его развития и определение путей преодоления негативных тенденций.

Методика исследования. Для решения определенных задач использованы общенаучные и специфические методы, методические приемы и инструменты исследования, в частности: метод комплексного системного анализа экономических явлений - для полной и адекватной оценки исследуемых явлений; методы сравнения и аналогии - для определения индекса человеческого развития Украины по сравнению с другими странами; метод причинно-следственной связи - для выявления факторов влияния на процесс оценивания; методы статистического анализа - для определения уровня занятости, безработицы и т.д.

Результаты исследования. Обосновано сущность понятия «человеческий капитал» зарубежными и отечественными учеными и определено, что основными составляющими человеческого капитала являются: способности, знания, умения, навыки, опыт, здоровье, образование, культура. Осуществлена оценка состояния развития человеческого капитала Украины на основе обнародования результатов Программы развития ООН о человеческом развитии. Вывявлено, что процесс формирования, воспроизводства и развития человеческого капитала в Украине сопровождается влиянием многих факторов, основными из которых являются: негативные тенденции в демографической ситуации в стране, недостаточность инвестиций государства в развитие человеческого капитала, снижение темпов роста реальной заработной платы, несоответствие качества образования требованиям современного рынка труда, рост уровня безработицы в стране, усиление миграционных процессов и потеря интеллектуального капитала, экологические проблемы. Предложен комплекс мер по преодолению негативных тенденций и улучшение условий развития человеческого капитала в Украине.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к определению теоретических и методических положений поиска новых подходов по повышению эффективности формирования и развития человеческого капитала Украины.

Практическая ценность результатов исследования. Полученные результаты исследования служат более глубокому пониманию сущности проблем и перспектив развития человеческого капитала в современных условиях развития инновационной экономики. Предложенные меры будут способствовать в решении вопросов преодоления негативных тенденций в сфере развития человеческого капитала.

Ключевые слова: человеческий капитал, инвестиции, образование, рынок труда, занятость, безработица, миграция.

Shakhno A.Yu., Andrukh L.S. CURRENT STATE AND OUTLOOK FOR DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE

Purpose. Studies of the current state of Ukraine's human capital functioning, topical issues, outlook for its development and ways of coping with problems.

Methodology of research. To solve the tasks, special and general scientific methods, procedures and research tools are applied, including the method of integrated systemic analysis for complete and appropriate assessment of economic events, the comparison and analog method for comparing Ukraine's and other countries' human capital development indices, the cause and effect relationship method for determining factors influencing assessment processes, the statistical analysis method for determining levels of employment, unemployment etc.

Findings. The article studies the concept of human capital presented by foreign and national scientists, defines its main components (abilities, knowledge, skills, experience, health, education, culture) and assesses the level of human capital development on the basis of the Human Development Reports published by the United Nations Development Programme (UNDP). There is also determined that formation, reproduction and development of Ukraine's human capital is influenced by various factors, the major of them being negative demographic trends, underinvestment in the human capital development, decrease of real wages growth rates, discrepancy between the quality of education and market requirements, the rise in unemployment levels, migration rate growth and loss of the intellectual capital, environmental problems. The article suggests a range of measures to cope with the negative trends in Ukraine.

Originality. The complex approach applied enables further development of theory and methodology of search for new directions of efficient and innovative human capital formation and development in Ukraine.

Practical value. The research findings enable deeper understanding of problems and prospects of human capital development in conditions of innovative economy. The suggested measures will facilitate coping with the negative trends in human capital development.

Key words: human capital, investment, education, labour market, employment, unemployment, migration.

Руденко О.М. ІНСТРУМЕНАРІЙ МОНІТОРИНГУ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета. Метою статті є розроблення процедури та інструментарію моніторингу трансформації соціально-трудоових відносин та її впливу на ефективність інноваційної діяльності.

Методика дослідження. У процесі дослідження використовувалась сукупність загальнонаукових та спеціальних методів: абстрактно-логічний метод, зокрема прийоми індукції та дедукції, наукової абстракції – при розробці інструментарію моніторингу трансформації соціально-трудоових відносин та її впливу на ефективність інноваційної діяльності; прийоми аналізу та синтезу, логічного узагальнення та систематизації – при обґрунтуванні показників оцінювання трансформації соціально-трудоових відносин на рівні підприємства.

Результати дослідження. Розроблено інструментарій, який ґрунтується на сформованих нами показниках трансформації соціально-трудоових відносин і спрямований на діагностику не системи соціально-трудоових відносин загалом, а змін, що відбуваються в ній з метою виявлення факторів, які можуть сприяти чи перешкоджати процесу змін відповідно до вимог нової (інноваційної) економіки. Обґрунтовано показники оцінювання трансформації соціально-трудоових відносин на рівні підприємства, які охоплюють соціально-трудоові відносини зайнятості, розвитку, оцінювання персоналу, організації та винагороди за працю, додержання норм трудового законодавства, пов'язані зі змістом та характером праці, правилами внутрішнього трудового розпорядку, умовами та охороною праці.

Наукова новизна результатів дослідження. Опрацьовано інструментарій моніторингу трансформації соціально-трудоових відносин, який, на відміну від наявних, спрямований на діагностику не системи соціально-трудоових відносин загалом, а змін, що відбуваються в ній з метою виявлення факторів, які можуть сприяти чи перешкоджати процесу змін відповідно до вимог нової (інноваційної) економіки.

Практична значущість результатів дослідження. Розроблений інструментарій може бути використаний для виявлення основних трансформацій у сфері соціально-трудоових відносин і дослідження їх впливу на ефективність інноваційної діяльності.

Ключові слова: соціально-трудоові відносини, трансформація, моніторинг, ефективність інноваційної діяльності.

Руденко О.Н. ІНСТРУМЕНАРІЙ МОНІТОРИНГА ТРАНСФОРМАЦИИ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ И ЕЕ ВЛИЯНИЯ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Цель. Целью статьи является разработка процедуры и инструментария мониторинга трансформации социально-трудоовых отношений и ее влияния на эффективность инновационной деятельности.

Методика исследования. В процессе исследования использовалась совокупность общенаучных и специальных методов: абстрактно-логический метод, в частности приемы индукции и дедукции, научной абстракции – при разработке инструментария мониторинга трансформации социально-трудоовых отношений и ее влияния на эффективность инновационной деятельности; приемы анализа и синтеза, логического обобщения и систематизации – при обосновании показателей оценки трансформации социально-трудоовых отношений на уровне предприятия.

Результаты исследования. Разработан инструментарий, который основан на сформированных нами показателях трансформации социально-трудоовых отношений и направлен на диагностику не системы социально-трудоовых отношений в целом, а изменений, происходящих в ней с целью выявления факторов, которые могут способствовать или препятствовать процессу изменений в соответствии с требованиями новой (инновационной) экономики. Обоснованы показатели оценки трансформации социально-трудоовых отношений на уровне предприятия, которые охватывают социально-трудоовые отношения занятости, развития, оценки персонала, организации и вознаграждения за труд, соблюдение норм трудового законодательства, связанными с содержанием и характером труда, правилами внутреннего трудового распорядка, условиями и охраной труда.

Научная новизна результатов исследования. Проработан инструментарий мониторинга трансформации социально-трудоовых отношений, который, в отличие от существующих, направленный на диагностику не системы социально-трудоовых отношений в целом, а изменений, происходящих в ней с целью выявления факторов, которые могут способствовать или препятствовать процессу изменений в соответствии с требованиями новой (инновационной) экономики.

Практическая значимость результатов исследования. Разработанный инструментарий может быть использован для выявления основных трансформаций в сфере социально-трудоовых отношений и исследования их влияния на эффективность инновационной деятельности.

Ключевые слова: социально-трудоовые отношения, трансформация, мониторинг, эффективность инновационной деятельности.

Rudenko O.M. TOOLKIT OF MONITORING OF TRANSFORMATION OF THE SOCIAL AND LABOR RELATIONS AND ITS INFLUENCE ON EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY

Purpose. The purpose of the article is development of the procedure and toolkit of monitoring of transformation of the social and labor relations and its influence on efficiency of innovative activity.

Methodology of research. The study used a set of such general and special methods as abstract-logical method, including methods of induction and deduction, scientific abstraction - in the development of toolkit of monitoring of transformation of the social and labor relations and its influence on efficiency of innovative activity, methods of analysis and synthesis, logic synthesis and systematize - in the justification of indicators of assessment of transformation of the social and labor relations at the enterprise level.

Findings. The toolkit based on the indicators of transformation of the social and labor relations and directed to diagnostics not the system of the social and labor relations in general, and the changes happening in it for the purpose of identification of factors which can promote or interfere with process of changes according to requirements of new (innovative) economy. Indicators of assessment of transformation of the social and labor relations at the level of the entity cover the social and labor relations of employment, development, staff evaluation, the organization and remuneration for work, observance of regulations of the labor law connected with content and nature of work, employment policies and procedures, conditions and labor protection.

Originality. It is processed toolkit of monitoring of transformation of the social and labor relations which unlike existing, directed to diagnostics not of system of the social and labor relations in general, and the changes happening in it for the purpose of identification of factors which can promote or interfere with process of changes according to requirements of new (innovative) economy.

Practical value. Developed toolkit can be used for identification of the main transformations in the sphere of the social and labor relations and a research of their influence on efficiency of innovative activity.

Key words: social and labor relations, transformation, monitoring, efficiency of innovative activity.

Плекан У.М. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

Мета. Визначення особливостей здійснення соціально відповідальних ініціатив підприємствами приладобудування.

Методика дослідження. У дослідженні використовувався діалектичний підхід при визначенні причинно-наслідкових зв'язків у процесі формування та реалізації соціальних ініціатив та їх впливу на результати основної діяльності підприємств. Застосовуючи методи аналізу, виявлено сприятливі та несприятливі фактори формування соціально відповідальних ініціатив підприємств приладобудування. Вагоме значення мали методи системно-структурного аналізу і синтезу – при здійсненні оцінки структури, форм і напрямів здійснення соціальної відповідальності, визначення її джерел і ресурсів.

Результати дослідження. Обґрунтовано трактування понять соціально відповідальних ініціатив підприємств та соціально відповідальної діяльності як ширшого поняття, обґрунтовано необхідність управління ними. Доведено позитивний вплив соціальної відповідальності на ефективність функціонування підприємств, зокрема, виокремлено економічні ефекти від реалізації соціально відповідальних ініціатив. Визначено фактори, які впливають на управлінські рішення щодо здійснення соціально відповідальної діяльності. Згруповано інструменти впровадження і функціонування механізму реалізації соціально відповідальної діяльності підприємствами приладобудування.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено основні тенденції здійснення соціально відповідальної діяльності сучасних підприємств приладобудування із зазначенням недоліків у формуванні рамкової структури соціальних ініціатив.

Практична значущість результатів дослідження. Запропоновано напрями удосконалення структури соціальних практик підприємств приладобудування з переорієнтацією на зовнішню форму вираження.

Ключові слова: соціально відповідальна діяльність, соціальні ініціативи, підприємства приладобудування, соціальні програми, корпоративна культура, соціальні інвестиції, соціальне партнерство.

Плекан У.М. ОСОБЕННОСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО ОТВЕТСТВЕННЫХ ИНИЦИАТИВ ПРЕДПРИЯТИЯМИ ПРИБОРОСТРОЕНИЯ

Цель. Определение особенностей осуществления социально ответственных инициатив предприятиями приборостроения.

Методика исследования. В исследовании использовался диалектический подход при определении причинно-следственных связей в процессе формирования и реализации социальных инициатив и их влияния на результаты основной деятельности предприятий. Применяя методы анализа, выявлено благоприятные и неблагоприятные факторы формирования социально ответственных инициатив предприятий приборостроения. Большое значение имели методы системно-структурного анализа и синтеза – при оценке структуры, форм и направлений осуществления социальной ответственности, определение ее источников и ресурсов.

Результаты исследования. Обоснована трактовка понятий социально ответственных инициатив предприятий и социально ответственной деятельности как более широкого понятия, обоснована необходимость управления ими. Доказано положительное влияние социальной ответственности на эффективность функционирования предприятий, в частности, выделены экономические эффекты от реализации социально ответственных инициатив. Определены факторы, которые влияют на управленческие решения по осуществлению социально ответственной деятельности. Сгруппированы инструменты внедрения и функционирования механизма реализации социально ответственной деятельности предприятиями приборостроения.

Научная новизна результатов исследования. Определены основные тенденции осуществления социально ответственной деятельности современных предприятий приборостроения с указанием недостатков в формировании рамочной структуры социальных инициатив.

Практическая значимость результатов исследования. Предложены направления совершенствования структуры социальных практик предприятий приборостроения с переориентацией на внешнюю форму выражения.

Ключевые слова: социально ответственная деятельность, социальные инициативы, предприятия приборостроения, социальные программы, корпоративная культура, социальные инвестиции, социальное партнерство.

Plekan U.M. PECULIARITIES OF CONDUCTING SOCIALLY RESPONSIBLE INITIATIVES OF THE INSTRUMENT-MAKING ENTERPRISES

Purpose. The article aims to determine the peculiarities of conducting socially responsible initiatives of the instrument-making enterprises.

Methodology of research. The research used dialectic approach to determine the cause-effect relationships, how they affect formation and realization of social initiatives, and what effect those initiatives have on the results of primary activity of enterprises in question.

Due to the use of analysis methods, research determined favorable and unfavorable factors for development of socially responsible initiatives of the instrument-making enterprises. A big role in this was attributed to the methods of systematic structured analysis and synthesis to evaluate the structure, form and directions of conducting social responsibility, as well as its sources and resources.

Findings. The article gives an in-depth explanation of the connotation of socially responsible initiatives by enterprises, and social responsibility as a broad category; it also gives explanation why it is important to manage those. Research proves the positive effect of social responsibility on the overall effectiveness of enterprise operations; the deduction is concluded from separating economic effects from realization of socially responsible initiatives. Article points out the factors that affect managerial decisions regarding conducting socially responsible activities. Research summarized instruments for implementation and operative mechanics of socially responsible activities of instrument-making enterprises.

Originality. Article defines main tendencies in conducting socially responsible activities in modern instrument-making enterprises, and points out a few shortcomings in constructing a framework for social initiatives.

Practical value. Article proposes ways of improving the structure of instrument-making enterprise social practice to switch to external expression.

Key words: social responsibility, social initiatives, instrument-making enterprises, social programs, corporate culture, social investments, social partnership.

Арестенко В.В., Арестенко Т.В., Арестенко В.В. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СИСТЕМІ SOCIAL MEDIA MARKETING

Мета. Дослідити стан та тенденції розвитку маркетингових досліджень в Україні в системі Social Media Marketing

Методика дослідження. Результати дослідження отримано за допомогою онлайн опитувань та спостереження у соціальних мережах. Для збору первинної інформації був використаний метод маркетингового експерименту. Поряд з даними методами використовувалися методи індуктивного і дедуктивного пізнання, аналітичний і структурно-логічний для дослідження тенденцій ринку маркетингових досліджень в Україні.

Результати дослідження. Встановлено, що здійснення ефективного SMM є важливим фактором успішного просування бренда, товару чи компанії на ринку, яке спрямоване на залучення все більшої кількості прихильників, розширення цільової аудиторії, розроблення, покращення та захист репутації компанії через формування лояльності споживачів до бренда. Результати дослідження виявили зростаючу популярність соціальних мереж, що дозволило розглядати їх як зосередження споживачів та платформу для проведення маркетингових досліджень.

Визначено, що соціальна мережа – це онлайн-сервіс, сайт або платформа, призначені для організації соціальних взаємовідносин. За даними різних аналітичних сайтів встановлено, що в тих чи інших соціальних мережах перебуває кожен другий користувач Інтернету. Підтверджено, що Social media marketing є якісною рекламною кампанією, яка будується на маркетингових дослідженнях, і несе в собі мету донести інформацію про ваші товари або послуги тільки до зацікавлених цільових користувачів. Результатом дослідження є обґрунтування проведення маркетингових досліджень в соціальних мережах.

Наукова новизна результатів дослідження. Виділено п'ять основних характеристик, що формують умови для проведення маркетингових досліджень у соціальних мережах.

Практична значущість результатів досліджень. Подані теоретичні аспекти ефективного здійснення маркетингових досліджень дозволять прогресивно налаштованим компаніям успішно досліджувати цільовий ринок за рахунок компетентного використання ресурсів соціальних медіа.

Отримані результати дослідження спрямовані на виявлення потенційних можливостей використання соціальних мереж як платформи для проведення маркетингових досліджень споживачів з метою отримання більш детальної та об'єктивної інформації, аніж це можливо при використанні стандартних ресурсів.

Ключові слова: маркетинг, ринок маркетингових досліджень, маркетингова діяльність, соціальні медіа, соціальні мережі, social media marketing (SMM).

Арестенко В.В., Арестенко Т.В., Арестенко В.В. ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ РЫНКА МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СИСТЕМЕ SOCIAL MEDIA MARKETING

Цель. Исследовать состояние и тенденции развития маркетинговых исследований в Украине в системе Social Media Marketing.

Методика исследования. Результаты исследования получены с помощью онлайн опросов и наблюдения в социальных сетях. Для сбора первичной информации был использован метод маркетингового эксперимента.

Наряду с вышеуказанными методами использовались методы индуктивного и дедуктивного познания, аналитический и структурно-логический для исследования тенденций рынка маркетинговых исследований в Украине.

Результаты исследования. Установлено, что осуществление эффективного SMM является важным фактором успешного продвижения бренда, товара или компании на рынке, которое направлено на привлечение все большего количества сторонников, расширения целевой аудитории, разработку, улучшение и защиту репутации компании через формирование лояльности потребителей к бренду. Результаты исследования выявили растущую популярность социальных сетей, что позволило рассматривать их как сосредоточение потребителей и платформу для проведения маркетинговых исследований.

Определено, что социальная сеть – это онлайн-сервис, сайт или платформа, предназначенная для организации социальных взаимоотношений. По данным разных аналитических сайтов установлено, что в тех или других социальных сетях находится каждый второй пользователь Интернета. Подтверждено, что Social media marketing является качественной рекламной кампанией, которая строится на маркетинговых исследованиях, и несет в себе цель донести информацию о ваших товарах или услугах только заинтересованным целевым пользователям. Результатом исследования является обоснование проведения маркетинговых исследований в социальных сетях.

Научная новизна результатов исследования. Выделено пять основных характеристик, которые формируют условия для проведения маркетинговых исследований в социальных сетях.

Практическая значимость результатов исследований. Представленные теоретические аспекты эффективного осуществления маркетинговых исследований позволят прогрессивно настроенным компаниям успешно исследовать целевой рынок за счет компетентного использования ресурсов социальных медиа.

Полученные результаты исследования направлены на выявление потенциальных возможностей использования социальных сетей как платформы для проведения маркетинговых исследований потребителей с целью получения более детальной и объективной информации, чем это возможно при использовании стандартных ресурсов.

Ключевые слова: маркетинг, рынок маркетинговых исследований, маркетинговая деятельность, социальные медиа, социальные сети, social media marketing (SMM).

Arestenko V.V., Arestenko T.V., Arestenko V.V. POTENTIAL WAYS OF MARKETING RESEARCH IN THE SYSTEM OF SOCIAL MEDIA MARKETING

Purpose. To investigate the status and development trends of marketing research at Ukraine in the system Social Media Marketing.

Methodology of research. Data collection was achieved by using an online survey and observation. Primary data was gathered from a marketing experiment. In addition to the above stated methods the authors used inductive and deductive learning, analytical and structured logical methods.

Findings. This paper clearly correlates the importance of effective SMM in brand, goods, or company image development, which in turn will lead to an increased brand following and reputation defense through brand loyalty formation. The results from this study showed a growth in popularity of social networks that allowed to view them as a concentration of consumers and a platform for marketing research.

Social network is an online service, either a website or a platform, meant to organize social interactions. According to the findings from different analytical sites, every other internet user is subscribed for at least one social network. Social media marketing is a qualitative marketing campaign, which is built on the result of a marketing research and designed to strategically deliver information about goods and services only to interested consumers. The paper describes main features which explain how social networks can be an excellent field for marketing research.

Originality. Five key features of marketing researching tools in the system of social networks are founded and described.

Practical value. Theoretical aspects of marketing research in SMM helps a company to get direct feedback from existing customers and potential customers alike while making the company seem more personable. The interactive nature of social media give customers an opportunity to ask questions or to voice complaints which creates an inclusive atmosphere where they feel as part of a force driving decision making.

The results gathered in this research explain how to find potential opportunities in utilization of social networks as a platform for performing consumer marketing research with the goal to receive more objective and detailed information when compared to standard set of marketing resources.

Key words: marketing, market of marketing research, marketing activity, social media, social networking, social media marketing (SMM).

Грінченко Р.В. СКЛАД УЧАСНИКІВ РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Мета. Обґрунтування теоретичних засад основних учасників ринку агропромислової продукції, що відображають особливості їх взаємодіяльності в агропромисловому бізнесі України.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної науки та наукові праці вчених. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження складу учасників ринку агропромислової продукції; методи аналізу і синтезу – для виявлення особливостей їх взаємозв'язків на ринку агропромислової продукції України.

Результати дослідження. Проаналізовано склад учасників ринку агропромислової продукції. Виявлено та досліджено ієрархічний склад агропромислового бізнесу в Україні. Досліджено існуючі класифікації ринків

сільськогосподарської продукції та виявлено особливості їх функціонування. Проаналізовано склад підприємств, що забезпечують агропромислові підприємства матеріально-технічними ресурсами, а також підприємств, що забезпечують збереження, переробку та продаж продукції агропромислових підприємств. Досліджено особливості формування інфраструктури ринку агропромислової продукції (виробничої, ринкової та соціальної).

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до аналізу складу учасників ринку агропромислової продукції на основі застосування ієрархічного підходу до агропромислового виробництва з точки зору етапів переробки сільськогосподарської продукції. Виявлені основні групи підприємств, що функціонують на ринку агропромислової продукції, та особливості їх діяльності на сучасному етапі.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати спрямовані на вирішення проблем пов'язаних із формуванням ефективних взаємозв'язків між учасниками ринку агропромислової продукції. Вони можуть бути використані в процесі формування стратегій діяльності агропромислових підприємств.

Ключові слова: ринок, агропромислова продукція, агропромисловий бізнес, учасник, забезпечуючи підприємства, інфраструктура ринку.

Гринченко Р.В. СОСТАВ УЧАСТНИКОВ РЫНКА АГРОПРОМЫШЛЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

Цель. Обоснование теоретических основ основных участников рынка агропромышленной продукции, отражающих особенности их взаимодействия в агропромышленном бизнесе Украины.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической науки и научные труды ученых. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения – для исследования состава участников рынка агропромышленной продукции; методы анализа и синтеза – для выявления особенностей их взаимосвязей на рынке агропромышленной продукции Украины.

Результаты исследования. Проанализирован состав участников рынка агропромышленной продукции. Обнаружен и исследован иерархический состав агропромышленного бизнеса в Украине. Исследованы существующие классификации рынков сельскохозяйственной продукции и выявлены особенности их функционирования. Проанализирован состав предприятий, обеспечивающих агропромышленные предприятия материально-техническими ресурсами, а также предприятий, обеспечивающих сохранение, переработку и продажу продукции агропромышленных предприятий. Исследованы особенности формирования инфраструктуры рынка агропромышленной продукции (производственной, рыночной и социальной).

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к анализу состава участников рынка агропромышленной продукции на основе применения иерархического подхода к агропромышленному производству с точки зрения этапов переработки сельскохозяйственной продукции. Выявлены основные группы предприятий, функционирующих на рынке агропромышленной продукции, и особенности их деятельности на современном этапе.

Практическая ценность результатов исследования. Полученные результаты направлены на решение проблем, связанных с формированием эффективных взаимосвязей между участниками рынка агропромышленной продукции. Они могут быть использованы в процессе формирования стратегий деятельности агропромышленных предприятий.

Ключевые слова: рынок, агропромышленная продукция, агропромышленный бизнес, участник, обеспечивающие предприятия, инфраструктура рынка.

Hrinchenko R.V. PARTICIPANTS IN THE AGRO INDUSTRIAL PRODUCTS MARKET

Purpose. Theoretical foundations of the main agro industrial products market participants and their performance in the course of activities in agro business in Ukraine were studied in the article.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research are fundamental tenets of modern economic science and scientific works. In the study were used general scientific methods, including: methods of theoretical generalization - to study the composition of participants in agro industrial products market; methods of analysis and synthesis - to identify the characteristics of their relationships in the agro industrial products market in Ukraine.

Findings. The participants of the market of agro industrial products market were analyzed. The hierarchical structure of the agricultural business in Ukraine was discovered and investigated. The existing classification of agricultural markets and the features of enterprises activities in the market of agricultural products were traced. The characteristics of enterprises, providing agro-industrial enterprises resources were traced. The enterprise, which ensure the preservation, processing and sale of agricultural products were discovered. The formation of agro industrial products market infrastructure (production, market and social) was analyzed.

Originality. Comprehensive approach to the analysis of agro industrial products market participants through the using the hierarchical approach to the agricultural production in terms of stages of processing agricultural products was used. The basic groups of companies operating in the agro industrial products market and their activities today were investigated.

Practical value. The results are aimed to the solving problems related with formation of effective linkages between participants in agro industrial products market. They can be used in the formation of strategies of agro industrial enterprises.

Key words: market, agro products, agro business, party, providing enterprise market infrastructure.

Куліш Т.В. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗБУТУ МОЛОКА

Мета. Оцінка та пошук оптимальних шляхів організації збуту молока на підприємстві з використанням методу ієрархій.

Методика дослідження. Об'єктом дослідження є процес організації збуту молока в сільськогосподарському підприємстві. В процесі дослідження були поставлені та вирішені наступні завдання: проаналізувати збутову діяльність підприємства на ринку молока; обґрунтувати вибір оптимальних каналів збуту з використанням моделі «Аналіз ієрархій»; визначити економічну ефективність реалізації запропонованої системи збуту на підприємстві. Для виконання поставлених завдань використовувалися такі методи: економіко-статистичного аналізу – при дослідженні динаміки виробництва молока і реалізації молочної продукції та рівня ефективності галузі; маркетингового аналізу – при дослідженні ринку молокопродуктів.

Результати дослідження. Виявлено, що виробництво та реалізація молока в господарстві є збитковим внаслідок високої собівартості молока та низьких реалізаційних цін на товарне молоко. Встановлено, що ефективна система збуту продукції є запорукою успішної діяльності сільськогосподарських підприємств. Визначено, що проблемним питанням є організація збуту молока, так як в більшості випадків ця діяльність є збитковою для підприємств. Основними причинами цього є низькі закупівельні ціни і високі витрати на корми та утримання молочного поголів'я.

Наукова новизна результатів дослідження Для обґрунтування ефективних каналів розподілу продукції використано модель «Аналіз ієрархій», сутність якої полягає у порівнянні можливих альтернатив за визначеними критеріями та вибір кращої.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприятимуть підвищенню рівня ефективності молочної галузі. За рахунок оптимізації каналів реалізації продукції з використанням моделі ієрархії цілей, визначено найбільш пріоритетні для підприємства канали розподілу продукції, що характеризуються збалансованими цінами на молоко та вигідними умовами співробітництва виробників і переробників молока. Обґрунтовано формування ефективної системи збуту молока в сільськогосподарських підприємствах, що сприятиме підвищенню їх прибутковості та конкурентних позицій на ринку.

Ключові слова: виробництво молока, система збуту молока, канали реалізації, ринок молока.

Куліш Т.В. МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ ОПТИМАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ СБЫТА МОЛОКА

Цель. Оценка и поиск оптимальных путей организации сбыта молока на предприятии с использованием метода иерархий.

Методика исследования. Объектом исследования является процесс организации сбыта молока в сельскохозяйственном предприятии. В процессе исследования были поставлены и решены следующие задачи: проанализировать сбытовую деятельность предприятия на рынке молока обосновать выбор оптимальных каналов сбыта с использованием модели «Анализ иерархий»; определить экономическую эффективность реализации предложенной системы сбыта на предприятии. Для выполнения поставленных задач использовались следующие методы: экономико-статистического анализа – при исследовании динамики производства молока и реализации молочной продукции и уровня эффективности отрасли; маркетингового анализа – при исследовании рынка молокопродуктов.

Результаты исследования. Выведено, что производство и реализация молока на предприятии является убыточным вследствие высокой себестоимости молока и низких реализационных цен на товарное молоко. Установлено, что эффективная система сбыта продукции является залогом успешной деятельности сельскохозяйственных предприятий. Определено, что проблемным вопросом является организация сбыта молока, так как в большинстве случаев эта деятельность является убыточной для предприятий. Основными причинами этого являются низкие закупочные цены и высокие затраты на корма и содержание молочного поголовья.

Научная новизна результатов исследования. Для обоснования эффективных каналов распределения продукции использована модель «Анализ иерархий», суть которой заключается в сравнении возможных альтернатив по определенным критериям и выбор лучшей.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования будут способствовать повышению уровня эффективности молочной отрасли. За счет оптимизации каналов реализации продукции с использованием модели иерархии целей, определены наиболее приоритетные для предприятия каналы распределения продукции характеризуются сбалансированными ценами на молоко и выгодными условиями сотрудничества производителей и переработчиков молока. Обосновано формирование эффективной системы сбыта молока в сельскохозяйственных предприятиях, что будет способствовать повышению их доходности и конкурентных позиций на рынке.

Ключевые слова: производство молока, система сбыта молока, каналы реализации, рынок молока.

Kulich T.V. OPTIMAL RESEARCH METHODOLOGY OF MILK SALES

Purpose. The optimal ways of marketing milk in the enterprise are assessment and finding with the use of hierarchies.

Methodology of research. The object of the research is the process of marketing milk in the agricultural enterprises. The tasks of the study was set and solved: to analyze sales activities on the milk market; to justify the selection of optimal marketing channels using the model "Analysis of the hierarchy"; determine the economic efficiency of the proposed system sales in the enterprise. To accomplish the objectives, are used methods: economic and statistical analysis - the study of the dynamics of milk production and sale of dairy products and the efficiency of the industry; marketing analysis - the study of the market of dairy products.

Findings. Production and sale of milk at the farm is unprofitable because of the high cost of milk and low selling price in the commodity milk are revealed. Effective system of marketing is the key to success of the farm are established.

The organization is problematic milk sales, since most of this activity is unprofitable businesses are determined. The main reasons are the low purchase prices and high feed costs and maintenance of the dairy herd.

Originality. Model "Analysis of hierarchy" is used to justify the effective distribution channels. It consists in comparing the possible alternatives according to specific criteria and selection of the best.

Practical value. The results of the study will improve the efficiency of the dairy industry. By optimizing product sales channels using the model hierarchy of objectives defined top priority for enterprise product distribution channels, characterized by balanced milk prices and favorable terms of producers cooperation and processors of milk. Formation proved effective system of marketing milk in the agricultural enterprises that will improve their profitability and competitive position in the market.

Key words: milk, milk marketing system, sales channels, market milk.

Спринчук Н.А. ІНВЕСТИЦІЇ У ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ПРИ ПАСОВИЩНІЙ ТА БЕЗПАСОВИЩНІЙ СИСТЕМАХ УТРИМАННЯ ВРХ

Мета. Розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо застосування економічно обґрунтованих нормативних обсягів інвестування у земельні ресурси в інвестиційних проектах по кормовиробництву.

Методика дослідження. При дослідженні використані наступні методи та прийоми економічних досліджень: діалектичний метод пізнання та системного підходу – при вивченні інвестиційних процесів у скотарстві, пов'язаних з кормозабезпеченням, а саме земельної складової; абстрактно-логічний – при формулюванні теоретичних узагальнень; системного аналізу – для узагальнення теоретико-методичних положень, інтерпретації даних; табличний – для наочного зображення одержаних результатів; науково-технічної та економічної літератури з досліджуваної проблематики.

Результати дослідження. Встановлено, що за умови безпасовищного утримання ВРХ витрати на поліпшення земельних ресурсів не формуються, оскільки багаторічні трави, що вирощуються на зелений корм, забезпечують утворення достатнього обсягу гумусу і при дотриманні раціональних сівозмін ґрунти не виснажуються. Визначено, що при пасовищній системі утримання ВРХ щорічна потреба в органічних добривах складає: для ферми на 50 гол. ВРХ – 37,3 т гною, для ферми на 500 гол. ВРХ – 344 т гною, для ферми на 1000 гол. ВРХ – 717,3 т гною. У грошовому вимірі в розрахунку на 1 гол. ВРХ це становить близько 50 гривень (станом на 01.01.2015 р.).

Обґрунтовано загальні норми інвестування у земельні ресурси: при безпасовищному утриманні ВРХ – 1,25 тис. грн. на 1 гол. ВРХ та близько 1,1 тис. грн. при пасовищному (станом на 01.01.2015 р.).

Наукова новизна результатів дослідження. Вперше розроблено методологічні та практичні рекомендації щодо застосування економічно обґрунтованих нормативних обсягів інвестування у земельні ресурси в інвестиційних проектах по кормовиробництву, здійснено відповідні розрахунки з урахуванням витрат на поліпшення земель.

Практична значущість результатів дослідження. Прогнозний обсяг необхідних інвестицій у земельні ресурси в інвестиційних проектах по кормовиробництву створює ситуацію визначеності майбутніх доходів та витрат, зменшує ризики інвестора.

Ключові слова: інвестування, кормовиробництво, земельні ресурси, системи утримання ВРХ, обсяг інвестицій.

Спринчук Н.А. ІНВЕСТИЦИИ В ЗЕМЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ ПРИ ПАСТБИЩНЫХ И БЕЗПАСТБИЩНЫХ СИСТЕМАХ СОДЕРЖАНИЯ КРС

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по применению экономически обоснованных нормативных объемов инвестирования в земельные ресурсы в инвестиционных проектах по кормопроизводству.

Методика исследования. При исследовании использованы следующие методы и приемы экономических исследований: диалектический метод познания и системного подхода – при изучении инвестиционных процессов в скотоводстве связанных с кормообеспечением, а именно земельной составляющей; абстрактно-логический – при формулировке теоретических обобщений; системного анализа – для обобщения теоретико-методических положений, интерпретации данных; табличный – для наглядного изображения полученных результатов. А также научно-технической и экономической литературы по исследуемой проблематике.

Результаты исследования. Установлено, что при содержании КРС без выпаса расходы на улучшение земельных ресурсов не формируются. Поскольку многолетние травы, выращиваемые на зеленый корм, обеспечивают образование достаточного объема гумуса и при соблюдении рациональных севооборотов почвы не истощаются. Определено, что при пастбищной системе содержания КРС ежегодная потребность в органических удобрениях составляет: для фермы на 50 гол. КРС – 37,3 т навоза, для фермы на 500 гол. КРС – 344 т навоза, для фермы на 1000 гол. КРС – 717,3 т навоза. В денежном выражении в расчете на 1 гол. КРС это составляет около 50 гривен (по состоянию на 01.01.2015 г.). Обосновано общие нормы инвестирования в земельные ресурсы: при содержании КРС без выпаса – 1,25 тыс. гривен на 1 гол. КРС и около 1,1 тыс. гривен при пастбищном (по состоянию на 01.01.2015 г.).

Научная новизна результатов исследования. Впервые разработаны методологические и практические рекомендации по применению экономически обоснованных нормативных объемов инвестирования в земельные ресурсы в инвестиционных проектах по кормопроизводству, осуществлены соответствующие расчеты с учетом затрат на улучшение земель.

Практическая значимость результатов исследования. Прогнозный объем необходимых инвестиций в земельные ресурсы в инвестиционных проектах по кормопроизводству создает ситуацию определенности будущих доходов и расходов, уменьшает риски инвестора.

Ключевые слова: инвестирование, кормопроизводство, земельные ресурсы, системы содержания КРС, объем инвестиций.

Sprynchuk N.A. INVESTMENTS IN LAND RESOURCES AT GRAZING AND WITHOUT GRAZING SYSTEMS OF MAINTENANCE CATTLES

Purpose. The study is the development of theoretical, methodological guidelines and practical recommendations on the use of economically reasonable regulations of investments in land resources in investment projects in fodder production.

Methodology of research. In the study used the following methods and techniques of economic research: dialectical method of knowledge and systematic approach - the study of investment processes in cattle associated with providing feed, namely land component; abstract logical - the formulation of theoretical generalizations; system analysis - to summarize theoretical and methodological provisions, interpretation of data; spreadsheet - for a visual representation of the results; scientific, technical and economic literature on the researched subject.

Findings. Found that provided without pastured cattle keeping costs to improve the land resources are not formed as perennial grasses grown for green feed, provide sufficient humus formation and subject to rational rotation soils are not depleted. It was determined that the cattle grazing system of annual demand in organic fertilizers are: for farm 50 cattle – 37.3 tons of manure, for farm 500 cattle - 344 tons of manure, for farm in 1000 cattle – 717.3 tons of manure. In monetary terms per 1 goal cattle it is about 50 UAH (as of 01.01.2015 year).

Grounded general rules of investment in land resources, while keeping without pastured cattle – 1.25 thousand UAH 1 goal cattle and about 1.1 thousand UAH at the pasture (as of 01.01.2015 year).

Originality. For the first time the methodological and practical recommendations on the use of economically reasonable regulations of investments in land resources in investment projects for fodder production, made the appropriate calculations taking into account the costs to improve the land.

Practical value. Projected investment required in land resources in investment projects on forage production creates a situation of certainty of future revenues and costs, reduces the risk of the investor.

Key words: investing, fodder, land resources, system maintenance cattle, the volume of investment.

Ясіновська І.Ф., Смаль Н.В. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Мета. Дослідження проблеми ліквідності банків України та напрацювання пропозицій щодо покращення управління ліквідністю в умовах кризового та посткризового стану економіки.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. В процесі дослідження були використані загальнонаукові та спеціальні методи, а саме абстрактно-логічний, дедуктивний і системний аналізи при дослідженні проблем ліквідності банків в Україні, оцінці сучасного стану їх ліквідності; обґрунтуванні шляхів покращення управління ліквідністю в умовах кризового та посткризового стану економіки.

Результати дослідження. Проведено літературний огляд і аналіз сучасних підходів до визначення поняття «ліквідність банку». Проаналізовано і визначено поточний стан ліквідності банківської системи України, досліджено проблемні аспекти забезпечення ліквідності банків, узагальнено інструменти управління ризиком ліквідності. Виявлено, що показники ліквідності банківської системи України впродовж досліджуваного періоду відповідають нормативним значенням. Встановлено, що значення показників ліквідності в період кризи не надто відрізнялися від показників в період більш стабільної економіки, що пов'язано із рефінансуванням комерційних банків Національним банком України.

Наукова новизна результатів дослідження. Встановлено, що банки мають проблеми із забезпеченням належного рівня їх ліквідності. Запропоновано напрями вдосконалення управління ліквідністю банківських установ.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження, які виражені у висновках та пропозиціях сприяють вирішенню проблеми забезпечення належного рівня ліквідності банківської системи України.

Ключові слова: комерційний банк, Національний банк України, ліквідність банку, ліквідність банківської системи, ризик ліквідності.

Ясиновская И.Ф., Смаль Н.В. ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ РИСКОМ ЛИКВИДНОСТИ БАНКОВ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Цель. Исследование проблемы ликвидности банков Украины и наработка предложений по улучшению управления ликвидностью в условиях кризисного и посткризисного состояния экономики.

Методика исследования. Методологической основой исследования является диалектический метод научного познания. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы, а именно абстрактно-логический, дедуктивный и системный анализы при исследовании проблем ликвидности банков в Украине, оценке современного состояния их ликвидности; обосновании путей улучшения управления ликвидностью в условиях кризисного и посткризисного состояния экономики.

Результаты исследования. Проведен литературный обзор и анализ современных подходов к определению понятия «ликвидность банка». Проанализировано и определено текущее состояние ликвидности

банковской системы Украины, исследованы проблемные аспекты обеспечения ликвидности банков, обобщенно инструменты управления риском ликвидности. Выявлено, что показатели ликвидности банковской системы Украины на протяжении исследуемого периода соответствуют нормативным значениям. Установлено, что значения показателей ликвидности в период кризиса не слишком отличались от показателей в период более стабильной экономики, что связано с рефинансированием коммерческих банков Национальным банком Украины. Предложены направления совершенствования управления ликвидностью банковских учреждений.

Научная новизна результатов исследования. Установлено, что банки имеют проблемы с обеспечением надлежащего уровня их ликвидности. Предложены направления совершенствования управления ликвидностью банковских учреждений.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования, выраженные в выводах и предложениях способствуют решению проблемы обеспечения должного уровня ликвидности банковской системы Украины.

Ключевые слова: коммерческий банк, Национальный банк Украины, ликвидность банка, ликвидность банковской системы, риск ликвидности.

Yasinovska I.F., Smal N.V. INCREASING EFFICIENCY OF RISK MANAGEMENT OF BANK'S LIQUIDITY IN THE CONDITIONS OF FINANCIAL INSTABILITY

Purpose. The aim of the article is research of problem of liquidity of banks of Ukraine and work of suggestions in relation to the improvement of liquidity management in the conditions of the crisis and post-crisis state of economy.

Methodology of research. Methodological basis of research is a dialectical method of scientific cognition, the scientific and special methods of research were here used, namely abstractly logical, deductive and system analyses at research of problems of liquidity of banks in Ukraine, estimation of the modern state of their liquidity; ground of ways of improvement of liquidity management in the conditions of the crisis and post-crisis state economies.

Findings. A literary review and analysis of the modern going are conducted near determination of concept "liquidity of bank". Current status of liquidity of the banking system of Ukraine is analyzed, the problem aspects of providing of liquidity of banks are investigational and the instruments of management the risk of liquidity are generalized. It is educed that the indexes of liquidity of the banking system of Ukraine during the investigated period answer a normative value. It is set that the values of indexes of liquidity in the period of crisis not too differed from indexes in the period of more stable economy, that it is related to refunding of commercial banks by the National bank of Ukraine. Directions of perfection of liquidity management of bank institutions are offered.

Originality. It is set that banks have problems with providing of the proper level of their liquidity. Directions of perfection of liquidity management of bank institutions are offered.

Practical value. Receipt research results that are shown in conclusions and suggestions assist the decision of problem of providing of the proper level of liquidity of the banking system of Ukraine.

Key words: commercial bank, National bank of Ukraine, liquidity of bank, liquidity of the banking system, risk of liquidity.

Пирогов Д.А. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

Мета. Розробка загальної схеми фінансування економічних кластерів, з'ясування основних джерел їх фінансування, визначення основних проблем фінансування кластерів в Україні та окреслення перспектив подальшого досліджень в напрямку фінансового забезпечення економічних кластерів в Україні.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані такі наукові методи: системно-структурний аналіз – з метою з'ясування сутності концепції кластеру; аналіз та синтез, за допомогою якого розроблено загальну схему організації економічного кластеру в Україні; аналітичний та графічний методи, які дали змогу наочно представити основні потенційні джерела фінансування економічних кластерів в Україні.

Результати дослідження. З'ясовано, що основною проблемою фінансового забезпечення економічних кластерів в Україні є відсутність нормативно-правової бази з кластерних ініціатив, через що наявні в країні кластери не відповідають міжнародному рівню, оскільки не підпадають під концептуальне означення кластеру. На основі аналізу проблематики функціонування економічних кластерів в Україні та розширеного визначення концепції кластеру побудована загальна схема кластеру. Обґрунтована схема джерел фінансування соціально-економічного регіонального розвитку, в якій виділено джерела фінансування кластеру.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до розробки схеми економічного кластера та аналізу всіх наявних схем фінансування соціально-економічного розвитку.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані при розробці місцевих та загальнодержавних програм розвитку, а також консалтинговими фірмами, кластерними агентствами та підприємцями, які бажають підвищити загальну ефективність на засадах об'єднання зусиль.

Ключові слова: економічний кластер, інновації, кластер, кластерний підхід, фінансове забезпечення.

Пирогов Д.А. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ В УКРАИНЕ

Цель. Разработка общей схемы финансирования экономических кластеров, выяснения основных источников их финансирования, определение основных проблем финансирования кластеров в Украине и определение перспектив дальнейших исследований в направлении финансового обеспечения экономических кластеров в Украине.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані наступні наукові методи: системно-структурний аналіз – з метою в'ясування сутності концепції кластера; аналіз і синтез, з допомогою якого розроблена загальна схема організації економічного кластера в Україні; аналітичний і графічний методи, які дозволили наочно представити основні потенціальні джерела фінансування економічних кластерів в Україні.

Результати дослідження. Встановлено, що основною проблемою фінансового забезпечення економічних кластерів в Україні є відсутність нормативно-правової бази по кластерним ініціативам, по причині чого існуючі в країні кластери не відповідають міжнародному рівню, так як не потрапляють під концептуальне визначення кластера. На основі аналізу проблематики функціонування економічних кластерів в Україні і розширеного визначення концепції кластера побудована загальна схема кластера. Обґрунтована схема джерел фінансування соціально-економічного регіонального розвитку, в якій виділені джерела фінансування кластера.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до розробки схеми економічного кластера і аналізу всіх існуючих схем фінансування соціально-економічного розвитку.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані при розробці місцевих і загальнодержавних програм розвитку, а також консалтинговими фірмами, кластерними агентствами і підприємцями, які хочуть підвищити загальну ефективність на основі об'єднання зусиль.

Ключові слова: економічний кластер, інновації, кластер, кластерний підхід, фінансове забезпечення.

Pyrogov D.A. PROBLEMS AND PROSPECTS OF ECONOMIC CLUSTERS FINANCIAL PROVISION IN UKRAINE

Purpose. Development of a framework for the economic clusters funding, clarification of the main sources of funding, identifying key issues of funding clusters in Ukraine and outline prospects for further research towards financial security of economic clusters in Ukraine.

Methodology of research. The study used the following research methods: systematic and structural analysis - to determine the nature of the cluster concept; analysis and synthesis, which helped to develop the general scheme of the economic cluster in Ukraine; analytical and graphical methods, which allowed to visualize the main potential sources of funding for economic clusters in Ukraine.

Findings. It was found that the main problem of financial security of economic clusters in Ukraine is the lack of legal framework of cluster initiatives, which lead to existing clusters in the country do not meet international standards, because it does not fall within the definition of a conceptual cluster. Based on the analysis of economic clusters functioning in Ukraine and the expanded definition of the concept of cluster general scheme of the cluster is developed. Grounded scheme of funding sources for regional socio-economic development, in which cluster funding sources allocated.

Originality. Complex approach to economic cluster scheme development and analysis of all present socio-economic development funding schemes is used.

Practical value. Results of the study can be used to develop local and national development programs, also can be used by consulting firms, cluster agencies and businesses wishing to enhance the overall effectiveness on the basis of joint efforts.

Key words: economic cluster, innovation, cluster, cluster approach, financial provision.

Мосієвич О.О. ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ КОМПАНІЙ НА РАННІХ ЕТАПАХ ЇХ РОЗВИТКУ

Мета. Дослідження, систематизація та аналіз теоретичних і методичних основ щодо оцінки компаній на ранніх етапах їх розвитку традиційними фінансовими методиками та визначення основних проблем, пов'язаних з їх використанням.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених в сфері теорії корпоративних фінансів, підприємництва та венчурного інвестування. В процесі дослідження використовувалися такі методи: монографічний (при вивченні особливостей розвитку економічної думки в сфері аналізу методів та моделей оцінки новостворених компаній), системного аналізу (класифікація проблем при використанні традиційних методів фінансової теорії).

Результати дослідження. Виявлені проблеми, які виникають при використанні методу дисконтування грошових потоків, і відстежено, чому ці ж проблеми також виникають під час оцінки новостворених компаній методом порівнянь. Простежено загальні характеристики цих проблем.

Обґрунтовано обмеженість використання даних методів в межах оцінки новостворених компаній та потребу в подальших дослідженнях.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено теоретичні положення, сформульовані проблеми та рекомендації щодо використання традиційних фінансових методів, а саме, методу дисконтування грошового потоку та методу порівнянь.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вдосконалення методик оцінки новостворених компаній. Вони можуть бути використані для вирішення практичних проблем, пов'язаних з прийняттям рішень щодо фінансування компаній на ранніх стадіях їх розвитку.

Ключові слова: оцінка венчурних проєктів, венчурне інвестування, методи оцінки вартості компаній.

Мосиевич Е.О. ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ СТОИМОСТИ КОМПАНИЙ НА РАННИХ ЭТАПАХ ИХ РАЗВИТИЯ

Цель. Исследование, систематизация и анализ теоретических и методических основ по оценке компаний на ранних стадиях развития традиционными финансовыми методиками и определение основных проблем, связанных с их использованием.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых в области теории корпоративных финансов, предпринимательства и венчурного инвестирования. В процессе исследования использовались следующие методы: монографический (при изучении особенностей развития экономической мысли в сферы анализа методов и моделей оценки новообразованных компаний), системного анализа (классификация проблем при использовании традиционных методов финансовой теории).

Результаты исследования. Обнаружены проблемы, которые возникают при использовании метода дисконтированных денежных потоков, и отслежено, почему эти проблемы также возникают при оценке компаний сравнительным методом. Исследованы общие характеристики этих проблем.

Обоснована ограниченность использования данных методов в пределах оценки компаний на ранних этапах её развития и потребность в дальнейших исследованиях.

Научная новизна результатов исследования. Определены теоретические положения, сформулированы проблемы и рекомендации по использованию традиционных финансовых методов, а именно, метода дисконтирования денежного потока и метода сравнений.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для совершенствования методик оценки новообразованных компаний. Они могут быть использованы для решения практических проблем, связанных с принятием решений по финансированию компаний на ранних стадиях их развития.

Ключевые слова: оценка венчурных проектов, венчурное инвестирование, методы оценки стоимости компаний.

Mosiyevych O.O. THE PROBLEMS OF VALUING COMPANIES AT EARLY STAGES OF THEIR DEVELOPMENT

Purpose. The aim of the article is the research, systematization and analysis of theoretical and methodological foundations to evaluate companies at early stages of their development by methods of traditional finance and identifying key issues associated with their use.

Methodology of research. The fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of scientists in the theory of corporate finance, entrepreneurship and venture capital investment are the theoretical and methodological basis of the study. The following methods are used in the study: monographic (in the study features of development of economic thought in the field of analysis of methods and evaluation models of newly established companies), systems analysis (classification of problems when using traditional financial theory).

Findings. The article revealed issues that arise in using the method of discounted cash flows. It is also tracked why these same problems arise in valuation newly established companies by relative method. The general characteristics of these problems are traced.

Originality. Scientific novelty is to determine the theoretical propositions, formulated problems, recommendations and opinions on limited use of traditional methods of finance in evaluating of newly established companies.

Practical value. The obtained results of research are the basis for improve the evaluation methods of newly established companies. They can be used to solve practical problems related with making decisions concerning funding of companies at early stages of their development.

Key words: evaluation of venture projects, venture investments, methods for valuing companies.

Баланюк І.Ф., Сас Л.С., Шеленко Д.І. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Мета. Дослідження важливості місця та ролі організаційних аспектів внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці в бюджетних установах

Методика дослідження. Інформаційною базою дослідження стали законодавчі акти України, публікації вітчизняних та закордонних вчених-економістів. Процедура дослідження ґрунтується на застосуванні сукупності загальнонаукових методів (індукція, дедукція, аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, класифікація) при визначенні мети і завдань внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці та при обґрунтуванні організаційних аспектів і процедури внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці в бюджетних установах. На основі використання індуктивного та дедуктивного методів логічного пізнання сформульовані висновки та пропозиції результатів дослідження.

Результати дослідження. Окреслено мету внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці. Охарактеризовано завдання внутрішнього контролю та основні напрямки розрахунків з оплати праці.

Визначено контрольні процедури щодо оплати праці, які направляються на досліджувані об'єкти.

Доведено необхідність правильності визначення посадових окладів працівникам бюджетних установ та підстав на їх підвищення.

Досліджено організаційні аспекти внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці в бюджетних установах. Визначено порядок перевірки платіжних відомостей на виплату зарплати, премій, стипендій, розглянуто етапи організації внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці.

Обґрунтовано доцільність здійснення періодичного контролю та перевірки розрахунків з оплати праці для уникнення та недопущення порушень фінансового законодавства.

Запропоновано обов'язкове запровадження внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці в бюджетних установах, яке є одним із напрямів удосконалення системи контролю в цілому, що дасть можливість скоротити видатки і зробити державний аудит ефективнішим.

Наукова новизна результатів дослідження. Здійснено теоретичне обґрунтування й удосконалення методики та організації внутрішнього контролю за розрахунками з оплати праці, засади яких відповідають сучасним умовам управління та здійснення контрольної діяльності.

Практична значущість результатів дослідження. Одержані результати досліджень можуть бути використані при проведенні внутрішнього контролю в бюджетних установах.

Ключові слова: оплата праці, бюджетна установа, внутрішній контроль, ревізія, розрахунки з оплати праці, тарифна ставка.

Баланиук И.Ф., Сас Л.С., Шеленко Д.И. ОРГАНИЗАЦИЯ И МЕТОДИКА ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ РАСЧЕТОВ С ОПЛАТЫ ТРУДА В БЮДЖЕТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Цель. Исследование важности места и роли организационных аспектов внутреннего контроля расчетов по оплате труда в бюджетных учреждениях.

Методика исследования. Информационной базой исследования стали законодательные акты Украины, публикации отечественных и зарубежных ученых-экономистов.

Исследование основывается на применении совокупности общенаучных теоретических (индукция, дедукция, анализ, синтез, обобщение, систематизация, классификация) при определении цели и задач внутреннего контроля расчетов по оплате труда и при обосновании организационных аспектов и процедуры внутреннего контроля расчетов по оплате труда в бюджетных учреждениях. На основе использования индуктивного и дедуктивного методов логического познания сформулированы выводы и предложения результатов исследования.

Результаты исследования. Обозначены цели внутреннего контроля расчетов по оплате труда. Охарактеризованы задачи внутреннего контроля и основные направления расчетов по оплате труда.

Определены контрольные процедуры по оплате труда, которые направляются на исследуемые объекты.

Доказано о необходимости правильности определения должностных окладов работникам бюджетных учреждений и оснований на их повышение.

Исследованы организационные аспекты внутреннего контроля расчетов по оплате труда в бюджетных учреждениях. Определен порядок проверки платежных ведомостей на выплату зарплаты, премий, стипендий, рассмотрены этапы организации внутреннего контроля расчетов по оплате труда.

Обосновано, что для избегания и недопущения нарушений налогового законодательства целесообразно осуществлять периодический контроль и проверки расчетов по оплате труда.

Предложено обязательное введение внутреннего контроля расчетов по оплате труда в бюджетных учреждениях, которое является одним из направлений совершенствования системы контроля в целом, что позволит сократить расходы и сделать государственный аудит эффективным.

Научная новизна результатов исследования. Осуществлено теоретическое обоснование и совершенствование методики и организации внутреннего контроля за расчетами по оплате труда, основы которых соответствуют современным условиям управления и осуществления контрольной деятельности.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследований могут быть использованы при проведении внутреннего контроля в бюджетных учреждениях.

Ключевые слова: оплата труда, бюджетное учреждение, внутренний контроль, ревізія, расчеты по оплате труда, тарифная ставка.

Balaniuk I.F., Sas L.S., Shelenko D.I. ORGANIZATION AND CONTROL METHOD OF INTERNAL PAYMENT OF WAGES IN BUDGETARY INSTITUTIONS

Purpose. The article is to study the importance of the place and role of organizational aspects of internal control payments of wages in budgetary institutions.

Methodology of research. The information bases for the study were the laws of Ukraine, publishing domestic and foreign scientists and economists.

The study is based on the use of general and scientific methods aggregate (induction, deduction, analysis, synthesis, generalization, systematization, classification) when defining the purpose and objectives of internal control calculations on a payment and justification of the organizational aspects and procedures of internal control of payments of wages in budgetary institutions. Conclusions and recommendations formulated research based on inductive and deductive logical methods of cognition.

Findings. The purpose of the internal control of payments of wages has been outlined in the article to pay. Internal control objectives and guidelines payments to pay are characterized.

Control procedures for remuneration are sent to the objects are determined.

The need for accuracy of determining salaries of public sector employees and the reasons for their increase are proved.

Organizational aspects of internal control payments of wages in budgetary institutions are researched. Determined order of examination payroll for salaries, bonuses, scholarship stages of internal control of payments of wages has been considered.

Grounded in order to avoid and prevent violations of financial laws appropriate to carry out periodic monitoring and verification of payments of wages.

In the article the mandatory introduction of internal control payments of wages in budgetary institutions, which is one of the areas of improvement of the monitoring system as a whole, will reduce costs and make more efficient state audit.

Originality. Scientific novelty of the results is the theoretical study and improvement of methods and organization

of internal control over payments of wages, principles which meet modern conditions of management and implementation of control activities.

Practical value. The results of research can be used during the various internal controls in budget institutions.

Key words: wages, public institutions, internal control, audit, payments of wages, tariff rate.

Плахтій Т.Ф. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЯКІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мета. Аналіз сучасного стану та формування шляхів подальшого розвитку системи якісних характеристик облікової інформації в Україні.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: діалектичний, індукції і дедукції – при обґрунтуванні сутності якісних характеристик «стійкість доходів» та «дезагрегованість інформації», «стислість»; систематизації та узагальнення – при доповненні та деталізації існуючої системи якісних характеристик облікової інформації новими характеристиками: пертинентність; стійкість доходів; дезагрегованість інформації; стислість; обачність.

Результати дослідження. Обґрунтовано основні причини необхідності запровадження концептуальної основи фінансової звітності в Україні в частині якісних характеристик облікової інформації. Проаналізовано недоліки чинної системи якісних характеристик облікової інформації в Україні та обґрунтовано необхідність її удосконалення. Визначено переваги застосування системи якісних характеристик із конвергованої концептуальної основи. Виявлено чотири основні варіанти внесення змін до складу системи якісних характеристик із конвергованої концептуальної основи. Проведено розмежування між пертинентністю та релевантністю облікової інформації. Обґрунтовано сутність якісних характеристик «стійкість доходів» та «дезагрегованість інформації» з метою більш детального розуміння поняття «прогнозна цінність». Розкрито сутність додаткової якісної характеристики «стислість», як елемента якісної характеристики «зрозумілість». Обґрунтовано необхідність включення поняття обачності до складу якісної характеристики «нейтральність».

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано удосконалити існуючу систему якісних характеристик облікової інформації, що представлена в конвергованій концептуальній основі, шляхом її доповнення та деталізації такими новими характеристиками: пертинентність; стійкість доходів; дезагрегованість інформації; стислість; обачність.

Практична значущість результатів дослідження. Запровадження в Україні системи якісних характеристик із конвергованої концептуальної основи сприятиме гармонізації національної системи обліку з міжнародними вимогами.

Ключові слова: концептуальна основа, якісний підхід в бухгалтерському обліку, якість облікової інформації, якісні характеристики облікової інформації.

Плахтій Т.Ф. РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ КАЧЕСТВЕННЫХ ХАРАКТЕРИСТИК УЧЕТНОЙ ИНФОРМАЦИИ В УКРАИНЕ

Цель. Анализ современного состояния и формирования путей дальнейшего развития системы качественных характеристик учетной информации в Украине.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы, в частности: диалектический, индукции и дедукции – при обосновании сущности качественных характеристик «устойчивость доходов» и «дезагрегованость информации», «краткость»; систематизации и обобщения – при дополнении и детализации существующей системы качественных характеристик учетной информации новыми характеристиками: пертинентность; устойчивость доходов; дезагрегованость информации; краткость; осмотрительность.

Результаты исследования. Обоснованы основные причины необходимости внедрения концептуальной основы финансовой отчетности в Украине в части качественных характеристик учетной информации. Проанализированы недостатки действующей системы качественных характеристик учетной информации в Украине и обоснована необходимость ее совершенствования. Определены преимущества применения системы качественных характеристик с конвергированной концептуальной основы. Выведены четыре основных варианта внесения изменений в состав системы качественных характеристик с конвергированной концептуальной основы. Проведено разграничение между пертинентностью и релевантностью учетной информации. Обосновано сущность качественных характеристик «устойчивость доходов» и «дезагрегованость информации» с целью более детального понимания понятия «прогнозная ценность». Раскрыта сущность дополнительной качественной характеристики «краткость», как элемента качественной характеристики «понятность». Обоснована необходимость включения понятия осмотрительности в состав качественной характеристики «нейтральность».

Научная новизна результатов исследования. Предложено усовершенствовать существующую систему качественных характеристик учетной информации, представленной в конвергированной концептуальной основе, путем ее дополнения и детализации такими новыми характеристиками: пертинентность; устойчивость доходов; дезагрегованость информации; краткость; осмотрительность.

Практическая значимость результатов исследования. Введение в Украине системы качественных характеристик с конвергированной концептуальной основы будет способствовать гармонизации национальной системы учета с международными требованиями.

Ключевые слова: концептуальная основа, качественный подход в бухгалтерском учете, качество учетной информации, качественные характеристики учетной информации.

Plakhtii T.F. DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF ACCOUNTING INFORMATION IN UKRAINE

Purpose. The key objective of the article is to analyze the current state and formation of the ways of further development of the system of qualitative characteristics of accounting information in Ukraine.

Methodology of research. To carry out the research there have been used general scientific and special methods, in particular, dialectical, induction and deduction – to substantiate the essence of qualitative characteristics “revenue stability” and “information disaggregation”, “brevity”; systematization and generalization – to specify and supplement an existing system of qualitative characteristics of accounting information with new characteristics, namely, pertinence; income stability; information disaggregation; brevity; circumspection.

Findings. The basic reasons for the need to introduce a conceptual basis of the financial reporting in Ukraine in terms of qualitative characteristics of accounting information are substantiated. Shortcomings of the current system of qualitative characteristics of accounting information in Ukraine are analyzed and the necessity of its improvement is justified. Advantages of application of qualitative characteristics of the convergent conceptual basis are identified. Four main options for amending the system of qualitative characteristics of the convergent conceptual basis are specified. A distinction between pertinence and relevance of accounting information is performed. The essence of qualitative characteristics of the “revenue stability” and “information disaggregation” is substantiated in order to get more detailed understanding of the concept “predicted value”. The essence of the additional qualitative characteristic of “brevity” as a part of the qualitative characteristic of “clarity” is disclosed. The necessity to include the concept of circumspection to the qualitative characteristic of “neutrality” is substantiated.

Originality. It is suggested to upgrade an existing system of qualitative characteristics of accounting information presented in the convergent conceptual basis through its specification and supplementation with such new characteristics as pertinence; income stability; information disaggregation; brevity; circumspection.

Practical value. Introduction in Ukraine of the qualitative characteristics of the convergent conceptual basis will contribute to harmonization of the national accounting system and the international requirements.

Key words: conceptual basis, qualitative approach to accounting, quality of accounting information, qualitative characteristics of accounting information.

Лега О.В., Яловега О.В., Прийдак Т.Б. СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ У МОЛОЧНІЙ ГАЛУЗІ: ОБЛІК ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мета. Розгляд питань правового, бухгалтерського та податкового забезпечення діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із заготівлі молочної сировини для підвищення ефективності їх функціонування.

Методика дослідження. Для вивчення обліково-аналітичних аспектів створення і функціонування молочних сільськогосподарських кооперативів застосовувалися методи: індукції та дедукції – при обґрунтуванні сутності категорії «сільськогосподарський кооператив» та при узагальненні видів сільськогосподарських кооперативів; метод системного аналізу – при дослідженні переваг створення та функціонування молочних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Результати дослідження. Визначено сутність категорії «сільськогосподарський кооператив» та узагальнено види сільськогосподарських кооперативів. Систематизовано переваги створення та функціонування молочних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Визначено основні етапи створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та їх державної реєстрації. З'ясовано принципи функціонування молочного обслуговуючого кооперативу. Показано модель функціонування обслуговуючого молочного кооперативу. Узагальнено питання обліку та оподаткування діяльності молочного обслуговуючого кооперативу від документування господарських операцій до складання фінансової та податкової звітності. Визначено основні загрози на шляху створення молочних обслуговуючих кооперативів.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано нормативно-правове, інформаційно-методичне та облікове забезпечення створення та функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Практична значущість результатів дослідження. Розглянуті у статті підходи та практичні рішення щодо створення та функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дозволяють отримати достовірну і найбільш повну інформацію для рішення питань правового, бухгалтерського та податкового забезпечення діяльності.

Ключові слова: обслуговуючий кооператив, молочна галузь, функціонування, створення, статут, облік, реєстрація, єдиний податок.

Лега О.В., Яловега О.В., Прийдак Т.Б. СОЗДАНИЕ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ОБСЛУЖИВАЮЩИХ КООПЕРАТИВОВ В МОЛОЧНОЙ ОТРАСЛИ: УЧЕТ И НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ

Цель. Рассмотрение вопросов правового, бухгалтерского и налогового обеспечения деятельности сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов по заготовке молочного сырья для повышения эффективности их функционирования.

Методика исследования. Для изучения учетно-аналитических аспектов создания и функционирования молочных сельскохозяйственных кооперативов применялись методы индукции и дедукции – при обосновании сущности категории «сельскохозяйственный кооператив» и при обобщении видов сельскохозяйственных кооперативов; метод системного анализа - при исследовании преимуществ создания и функционирования молочных сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов.

Результаты исследования. Определена сущность категории «сельскохозяйственный кооператив» и

обобщены виды сельскохозяйственных кооперативов. Систематизированы преимущества создания и функционирования молочных сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов. Определены основные этапы создания сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов и их государственной регистрации. Выяснено принципы функционирования молочного обслуживающего кооператива. Показано модель функционирования обслуживающего молочного кооператива. Обзор вопросов учета и налогообложения деятельности молочного обслуживающего кооператива от документирования хозяйственных операций к составлению финансовой и налоговой отчетности. Определены основные угрозы на пути создания молочных обслуживающих кооперативов.

Научная новизна результатов исследования. Обосновано нормативно-правовое, информационно-методическое и учетное обеспечение создания и функционирования сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов.

Практическая значимость результатов исследования. Рассмотренные в статье подходы и практические решения по созданию и функционированию сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов позволяют получить достоверную и наиболее полную информацию для решения вопросов правового, бухгалтерского и налогового обеспечения деятельности.

Ключевые слова: обслуживающий кооператив, молочная отрасль, функционирование, создание, устав, учет, регистрация, единый налог.

Leha O.V., Yaloveha L.V., Priydak T.B. ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF SERVICE COOPERATIVES IN THE DAIRY INDUSTRY: ACCOUNTING, REGULATORY AND LEGAL PROVIDING

Purpose. The aim of the article is the consideration of the questions concerning legal, accounting and tax support of agricultural service cooperatives of procurement of milk raw to improve the efficiency of their functioning.

Methodology of research. The following methods are used to study accounting and analytical aspects for the establishment and operation of milk agricultural cooperatives: induction and deduction – in substantiating the essence of the category “agricultural cooperative” and in the compilation types of agricultural cooperatives; method of system analysis – in the study of the benefits for establishment and operation of milk agricultural service cooperatives.

Finding. The essence of the category “agricultural cooperative” is determined and the types of agricultural cooperatives are summarized. Advantages of the establishment and operation of milk agricultural service cooperatives are systematized. The main stages of creating agricultural service cooperatives and their state registration are determined.

The principles of the dairy service cooperative are found. The model of servicing dairy cooperative is shown. The questions of accounting and taxation dairy service cooperative from documenting business transactions to preparing financial and tax reporting are generalized. The main threats to the creation of dairy service cooperatives are determined.

Originality. Legal and regulatory, informational, methodological and accounting providing the establishment and functioning of agricultural service cooperatives is substantiated.

Practical value. Considered approaches in the article and practical solutions for the creation and functioning of agricultural service cooperatives can get accurate and most complete information for decisions on legal, accounting and tax support of activity.

Key words: service cooperative, dairy industry, functioning, creation, status, accounting, registration, single tax, chart of accounts.

Юрченко Т.В. ЕМФІТЕВЗИС: ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Мета. Поглибити методичні прийоми відображення в обліку права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб на умовах емфітевзису.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення проблеми бухгалтерського обліку права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб.

У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи – індукція, дедукція, синтез, аналіз, діалектичний, історичний, узагальнення, а також специфічні методи бухгалтерського обліку – документування, оцінка, бухгалтерські рахунки.

Результати дослідження. За результатами проведеного аналізу практики укладання договорів виявлено значний інтерес сільськогосподарських підприємств до користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб на умовах емфітевзису. Встановлено, що незважаючи на те, що емфітевзис регламентований законодавчо, в бухгалтерському обліку виникають труднощі, пов'язані з відображенням цього права, що зумовлено відсутністю чіткого механізму відображення емфітевзису в обліку. Доведено, що в обліку емфітевзис потрібно ідентифікувати як нематеріальний актив. Запропоновано для документального відображення права користування чужою земельною ділянкою сільськогосподарським підприємствам використовувати пристосовані типові форми первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності.

Наукова новизна результатів дослідження. Доведено правомірність використання субрахунку 122 «Право користування майном» для відображення емфітевзису в бухгалтерському обліку. Запропоновано сільськогосподарським підприємствам нарахування платежів за користування чужою земельною ділянкою відображати на субрахунку 915 «Орендна плата за земельні ділянки». Для відображення у бухгалтерському обліку операцій з розрахунками з власниками земельних ділянок встановлено використовувати субрахунок 685 «Розрахунки з іншими кредиторами». Запропоновано строк, на який передається земельна ділянка у користування згідно договору емфітевзису прирівнювати до строку корисного використання для цілей нарахування амортизації.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприятимуть розробці методики бухгалтерського обліку емфітевзису та матимуть наукове підґрунтя для подальшого розвитку ринку земель в Україні.

Ключові слова: бухгалтерський облік, земельна ділянка, емфітевзис, нематеріальний актив, право користування.

Юрченко Т.В. ЭМФИТЕВЗИС: ОСОБЕННОСТИ ОТОБРАЖЕНИЯ В БУХГАЛТЕРСКОМ УЧЕТЕ

Цель. Углубить методические приемы отображения в учете права пользования земельным участком для сельскохозяйственных нужд на условиях эмфитевзиса.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования является системный подход к изучению проблемы бухгалтерского учета права пользования земельным участком для сельскохозяйственных нужд.

В процессе исследования использовались общенаучные методы – индукция, дедукция, синтез, анализ, диалектический, исторический, обобщения, а также специфические методы бухгалтерского учета – документирование, оценка, бухгалтерские счета.

Результаты исследования. По результатам проведенного анализа практики заключения договоров обнаружено значительный интерес сельскохозяйственных предприятий к пользованию чужими земельными участками для сельскохозяйственных нужд на условиях эмфитевзиса. Установлено, что, несмотря на то, что эмфитевзис регламентирован законодательно, в бухгалтерском учете возникают трудности, связанные с отражением этого права, что обусловлено отсутствием четкого механизма отображения эмфитевзиса в учете. Доказано, что в учете эмфитевзис нужно идентифицировать как нематериальный актив. Предложено для документального отображения права пользования чужим земельным участком сельскохозяйственным предприятиям использовать приспособленные типовые формы первичного учета объектов права интеллектуальной собственности.

Научная новизна результатов исследования. Доказана правомерность использования субсчета 122 «Права пользования имуществом» для отображения эмфитевзиса в бухгалтерском учете. Предложено сельскохозяйственным предприятиям начисления платежей за пользование чужим земельным участком отображать на субсчете 915 «Арендная плата за земельные участки». Для отображения в бухгалтерском учете операций по расчетам с владельцами земельных участков установлено использовать субсчет 685 «Расчеты с другими кредиторами». Предложено срок, на который передается земельный участок в пользование согласно договора эмфитевзиса приравнивать к сроку полезного использования для целей начисления амортизации.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования будут способствовать разработке методики бухгалтерского учета эмфитевзиса и иметь научную основу для дальнейшего развития рынка земель в Украине.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, земельный участок, эмфитевзис, нематериальный актив, право пользования.

Yurchenko T. PERPETUAL LEASE: FEATURES OF ACCOUNTING

Purpose. To deepen the methods of recording rights to use the land for agricultural purposes under the perpetual lease contract.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the study is a systematic approach to the problem of accounting law to use the land for agricultural purposes. During the study were used general scientific methods – induction, deduction, synthesis, analysis, dialectical, historical, generalizations and specific methods of accounting – documentation, evaluation, accounting records.

Finding. The results of the analysis of the practice of conducting perpetual lease contract found a significant interest of agricultural enterprises to use someone else's land for agricultural purposes under the perpetual lease contract. It is established that despite the fact that the perpetual lease is regulated by law, in accounting there are difficulties related to the display of this right, due to the lack of a clear mechanism of perpetual lease accounting. It is proven that in accounting a perpetual lease should be identified as an intangible asset. It was found that the documentary reflection of the right to use someone else's land agricultural enterprises to use the adapted standard forms of primary accounting of objects of intellectual property rights.

Originality. It is proven legitimacy of the use of subaccount 122 «Right to use property» to display a perpetual lease in accounting. It is proposed agricultural enterprises charging fees for the use of someone else's land to reflect on the subaccount 915 «Rent for land». For the reflection in accounting of operations of payments to the land owners set to use subaccount 685 «Settlements with other creditors». It is proposed the period for which the land transferred for use under perpetual lease contract to equate to the useful term for depreciation purposes.

Practical value. The results will contribute to the development of research methods and perpetual lease accounting will have a scientific basis for the further development of land market in Ukraine.

Key words: accounting, land, perpetual lease, intangible assets, the right to use.

Якимова Л.П. ДІАГНОСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Мета. Розробка методичних засад діагностики інноваційної безпеки регіону як складової інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління економічною безпекою в умовах несталого розвитку економіки.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення проблеми інноваційної безпеки регіону. У процесі дослідження використовувалися методи логічного обґрунтування та порівняльного аналізу – для аналізу нелінійних процесів у сфері інноваційної діяльності; методи

аналізу часових рядів, у тому числі фільтр Ходріка – Прескотта, – для виокремлення циклів та довгострокових трендів в часових рядах показників та індикаторів інноваційної безпеки регіону; методи математичної статистики – для виявлення параметрів та атрибутів циклічності.

Результати дослідження. Запропоновано методику діагностики інноваційної безпеки регіону, в основі якої лежить дослідження характеру і причин нестійкої динаміки показників інноваційної діяльності, а також здійснено її апробацію на прикладі Чернівецької області. Виокремлення довгострокових трендів та циклічних компонент показало, що, по-перше, в інноваційній сфері регіону, як і країни в цілому, спостерігається довготривала криза. По-друге, циклічна динаміка показників інноваційної діяльності промислових підприємств характеризується різноспрямованими змінами, різною довжиною хвиль та їхньою амплітудою. В дослідженні здійснено оцінку статистичних параметрів циклічної динаміки часових рядів показників інноваційної діяльності підприємств регіону: волатильності, персистентності та відношення до регіонального бізнес-циклу. Ідентифіковано комплекс ендогенних та екзогенних факторів циклічності інноваційної безпеки регіону і визначено, які з них є запізненими, співпадаючими та випереджальними циклічними індикаторами інноваційної безпеки регіону.

Наукова новизна результатів дослідження. Положення запропонованої методики діагностики інноваційної безпеки регіону та результати її реалізації розвивають методологічні засади управління інноваційною безпекою регіону в умовах циклічного розвитку економіки.

Практична значущість результатів дослідження. Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати, модельний інструментарій та програмне забезпечення є інформаційно-аналітичним базисом для прийняття управлінських рішень з інноваційної безпеки регіонів.

Ключові слова: діагностика, інноваційна безпека, регіон, індикатор, циклічність, тренд.

Якимова Л.П. ДИАГНОСТИКА ИННОВАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА

Цель. Целью исследования является разработка методических основ диагностики инновационной безопасности региона как составляющей информационно-аналитического обеспечения системы управления экономической безопасностью в условиях неустойчивого развития экономики.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования является системный подход к изучению проблемы инновационной безопасности региона. В процессе исследования использовались методы логического обоснования и сравнительного анализа – для анализа нелинейных процессов в сфере инновационной деятельности; методы анализа временных рядов, в том числе фильтр Ходрика – Прескотта, – для выделения циклов и долгосрочных трендов во временных рядах показателей и индикаторов инновационной безопасности региона; методы математической статистики – для выявления параметров и атрибутов цикличности.

Результаты исследования. Предложена методика диагностики инновационной безопасности региона, в основе которой лежит исследование характера и причин неустойчивой динамики показателей инновационной деятельности. Осуществлена ее апробация на примере Черновицкой области. Выделение долгосрочных трендов и циклических компонент показало, что, во-первых, в инновационной сфере региона, как и страны в целом, наблюдается долговременный кризис. Во-вторых, циклическая динамика показателей инновационной деятельности промышленных предприятий характеризуется разнонаправленными изменениями, разной длины волны и их амплитудой. В исследовании проведена оценка статистических параметров циклической динамики временных рядов показателей инновационной деятельности предприятий региона: волатильности, персистентности и отношение к региональному бизнес-циклу. Идентифицирован комплекс эндогенных и экзогенных факторов цикличности инновационной безопасности региона и выявлено, какие из них являются запоздалыми, совпадающими и опережающими циклическими индикаторами инновационной безопасности региона.

Научная новизна результатов исследования. Положения предложенной методики диагностики инновационной безопасности региона и результаты ее реализации развивают методологические основы управления инновационной безопасностью региона в условиях циклического развития экономики.

Практическая значимость результатов исследования. Практическая значимость исследования заключается в том, что его результаты, модельный инструментальный и программное обеспечение представляют собой информационно-аналитический базис для принятия управленческих решений по инновационной безопасности регионов.

Ключевые слова: диагностика, инновационная безопасность, регион, индикатор, цикличность, тренд.

Yakimova L.P. THE DIAGNOSTICS OF REGION'S INNOVATIVE SECURITY

Purpose. The aim of the paper is to develop methodical bases of diagnostics of region's innovative security as a component of information and analytical support of system of the management of economic security in conditions of unstable economic development.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the study is a systematic approach to the study the problem of region's innovative security. In the process of the research we used the methods of logical rationale and of comparative analysis – for the analysis of nonlinear processes in the innovative sphere; methods of time series analysis, including Hodrick – Prescott filter, – to separation of cycles and long-term trends in the time series of indicators of region's innovative security; methods of mathematical statistics – to identify the parameters and attributes of cyclic recurrence.

Findings. In the article we propose a technique of diagnostics of region's innovative security, based on the research the nature and causes of unstable dynamics of innovative activity. We carried out its approbation by the example of Chernivtsi region. Separation of long-term trends and cyclical components showed that, firstly, in the innovative sphere of the region, as well as the country as a whole, is observed permanent crisis. Secondly, the cyclic dynamics of indicators of innovative activity of industrial enterprises is characterized by multi-directional changes and by various wavelengths and amplitudes. We realized estimation of statistical parameters of cyclic dynamics of the time

series of indicators of innovative enterprises in the region: volatility, persistence and relation to the regional business cycle. We identified a complex of endogenous and exogenous factors of cyclic recurrence of region's innovative security and determined which ones are leading, lagging and coincident cyclical indicators of region's innovative security.

Originality. The provisions of the proposed technique of diagnostics of region's innovative security and the results of its realization develop the methodological bases of management of region's innovative security in the conditions of cyclic development of the economy.

Practical value. The practical significance of the research lies in the fact that its results, modeling tools and software are information and analytical basis for making management decisions about innovative security of regions.

Key words: diagnostics, innovative security, region, indicator, cyclic recurrence, trend.

Орлик О.В. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА»

Мета. Комплексне дослідження сучасних підходів щодо дефініції поняття «фінансова безпека підприємства» і визначення на цій основі її характерних особливостей та сутнісних характеристик.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувалися такі методи: аналізу та синтезу – для узагальнення наукових підходів щодо дефініції «фінансової безпеки підприємства» та формування авторського визначення даного поняття; абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення та формування висновків; системного аналізу, абстрагування, логічних узагальнень – при визначенні характерних особливостей та сутнісних характеристик фінансової безпеки підприємств.

Результати дослідження. Виокремлено сучасні наукові підходи щодо дефініції поняття «фінансова безпека підприємства». Проведено поглиблений аналіз даного поняття, визначено характерні особливості та уточнено сутнісні характеристики фінансової безпеки. Сформульовано авторське визначення поняття «фінансова безпека підприємства».

Наукова новизна результатів дослідження. Набула подальшого вирішення проблема виявлення особливостей фінансової безпеки в системі економічної безпеки підприємства. У зв'язку з чим визначено характерні особливості та сутнісні характеристики фінансової безпеки. Запропоновано авторське визначення поняття «фінансова безпека підприємства».

Практична значущість результатів дослідження. Визначені основні характерні особливості та сутнісні характеристики фінансової безпеки можуть бути використані в практиці фінансово-господарської діяльності підприємств України при організації системи забезпечення їх фінансової безпеки.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, дефініція поняття, захищеність фінансових інтересів підприємства.

Орлик О.В. ИССЛЕДОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ К ДЕФИНИЦИИ ПОНЯТИЯ «ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ»

Цель. Комплексное исследование современных подходов к дефиниции понятия «финансовая безопасность предприятия» и определение на этой основе ее характерных особенностей и существенных характеристик.

Методика исследования. В процессе исследования использовались следующие методы: анализа и синтеза – для обобщения научных подходов к дефиниции «финансовой безопасности предприятия» и формирования авторского определения данного понятия; абстрактно-логический – для теоретического обобщения и формирования выводов; системного анализа, абстрагирования, логических обобщений – при определении характерных особенностей и существенных характеристик финансовой безопасности предприятий.

Результаты исследования. Выделены современные научные подходы к дефиниции понятия «финансовая безопасность предприятия». Проведен углубленный анализ данного понятия, определены характерные особенности и уточнены существенные характеристики финансовой безопасности. Сформулировано авторское определение понятия «финансовая безопасность предприятия».

Научная новизна результатов исследования. Получила дальнейшее решение проблема выявления особенностей финансовой безопасности в системе экономической безопасности предприятия. В связи с чем, определены характерные особенности и существенные характеристики финансовой безопасности. Предложено авторское определение понятия «финансовая безопасность предприятия».

Практическая значимость результатов исследования. Обозначенные основные характерные особенности и существенные характеристики финансовой безопасности могут быть использованы в практике финансово-хозяйственной деятельности предприятий Украины при организации системы обеспечения их финансовой безопасности.

Ключевые слова: финансовая безопасность предприятия, дефиниция понятия, защищенность финансовых интересов предприятия.

Orlyk O.V. THE RESEARCH OF MODERN APPROACHES TO THE DEFINITION OF "FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE" TERM

Purpose. The purpose of the article is to conduct a comprehensive study of modern approaches to the definition of "financial security of the enterprise" term and to define its unique features and essential characteristics.

Methodology of research. The study used the following methods: analysis and synthesis – to summarize the scientific approaches to the definition of "financial security of the enterprise" and to form the author's definition of this term; abstract logic – for theoretical generalizations and drawing conclusions; system analysis, abstraction, logical generalizations – to determine features and essential characteristics of financial security of the enterprise.

Findings. Modern scientific approaches to the definition of "financial security of the enterprise" term were identified. The in-depth analysis of this term was conducted, features and essential characteristics of financial security of the enterprise were defined. The author's definition of the "financial security of the enterprise" term was formulated.

Originality. The problem of identifying of the financial security features in the economic security of the enterprise system got its further decision. Thereby the features and essential characteristics of financial security were defined. The author's definition of the "financial security of the enterprise" term was suggested.

Practical value. Basic features and essential characteristics of financial security, that were designated, can be used in the practice of financial and economic activity of Ukrainian enterprises during the organization of the system to ensure their financial security.

Key words: financial security of the enterprise, the definition of the term, protection of financial interests of the enterprise.

